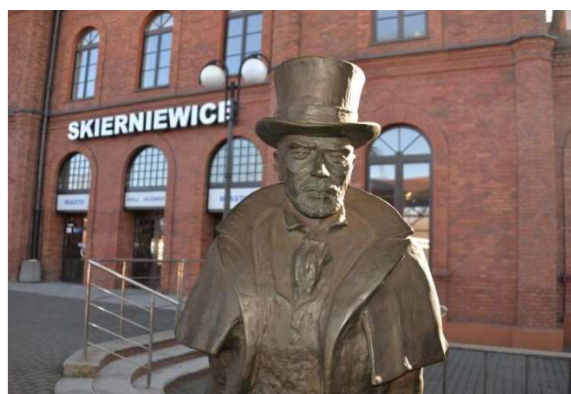

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 – 2022

SPIS TREŚCI

SPIS TABEL	3
SPIS WYKRESÓW	5
SPIS MAP	5
1. Wstęp	6
2. Nawiązanie do strategicznych dokumentów dotyczących rozwoju przestrzenno-społeczno-gospodarczego	12
2.1. Nawiązanie do lokalnych i regionalnych dokumentów planistycznych	20
2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020	35
2.3. Strategia Rozwoju Kraju 2020 i inne dokumenty na poziomie kraju	40
3. Diagnoza stanu Miasta Skierniewice	58
3.1. Położenie miasta i zagospodarowanie przestrzenne	58
3.1.1. Położenie geograficzne i powiązania komunikacyjne	58
3.1.2. Historia miasta	62
3.1.3. Sfera środowiskowa - zasoby środowiska przyrodniczego	67
3.1.4. Turystyka	89
3.1.5. Sfera przestrzenno-funkcjonalna	101
3.1.5.1. Podział przestrzenny miasta – funkcje miasta	101
3.1.5.2. Analiza tkanki mieszkaniowej miasta	106
3.1.6. Sfera techniczna - zasoby infrastruktury technicznej miasta	109
3.1.7. Strefa ochrony konserwatorskiej	122
3.1.8. Infrastruktura społeczna	131
3.1.9. Główne problemy	156
3.2. Sfera gospodarcza	157
3.2.1. Struktura działalności gospodarczej	157
3.2.2. Obszary aktywności gospodarczej w mieście	163
3.2.3. Uwarunkowania budżetowe realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych	164
3.2.4. Problemy zidentyfikowane w sferze gospodarczej	167
3.3. Sfera społeczna	168
3.3.1. Liczba ludności	168
3.3.2. Struktura ludności	170
3.3.3. Przyrost naturalny	180
3.3.4. Migracja	181
3.3.5. Główne przemiany społeczne i gospodarcze	183
3.3.6. Charakterystyka zjawiska marginalizacji społecznej w Skierniewicach – problem patologii społecznych oraz przestępczości	184
3.3.7. Problemy zidentyfikowane w sferze społecznej	193
4. Analiza SWOT Miasta Skierniewice	194

5. Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji	199
5.1. Okres realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich	199
5.2. Zasięg terytorialny rewitalizowanych obszarów	199
5.3. Obszar rewitalizacji	201
5.4. Uzasadnienie wyboru obszaru rewitalizowanego	204
5.5. Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji)	225
5.6. Cele rewitalizacji oraz kierunki działań	226
5.7. Planowane podstawowe projekty rewitalizacyjne	228
5.8. Przedsięwzięcia rewitalizacyjne o charakterze uzupełniającym	243
5.9. Komplementarność i kompleksowość projektów rewitalizacyjnych	244
5.10. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji	249
5.11. Planowane wskaźniki osiągnięcia celów	249
6. Indykatywne ramy finansowe - plan finansowy realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji w latach 2016 - 2022	251
7. Mechanizmy włączania podmiotów i grup aktywnych na terenie Miasta w proces rewitalizacji.	255
8. System wdrażania Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Skierniewice	259
9. Sposoby monitorowania, oceny i promocja Gminnego Programu Rewitalizacji	262

SPIS TABEL

<i>Tabela 1: Struktura użytków rolnych w Skierniewicach (dane Urzędu Miasta)</i>	69
<i>Tabela 2: Pomniki przyrody w Mieście Skierniewice</i>	81
<i>Tabela 3: Dynamika liczby miejsc noclegowych całorocznych dla Miasta Skierniewice</i>	89
<i>Tabela 4: Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w Mieście Skierniewice</i>	90
<i>Tabela 5: Noclegi udzielone turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych w Skierniewicach</i>	90
<i>Tabela 6: Zasoby mieszkaniowe Miasta Skierniewice.</i>	106
<i>Tabela 7: Korzystający z instalacji w % ogółu ludności</i>	106
<i>Tabela 8: Budownictwo w Mieście Skierniewice</i>	107
<i>Tabela 9: Sieć kanalizacyjna w Skierniewicach</i>	109
<i>Tabela 10: Sieć wodociągowa w Skierniewicach</i>	110
<i>Tabela 11: Sieć gazowa w Mieście Skierniewice</i>	115
<i>Tabela 12: Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku w Mieście Skierniewice</i>	117
<i>Tabela 13: Drogi powiatowe w Mieście Skierniewice</i>	118
<i>Tabela 14: Stan techniczny jezdni ulic w Mieście Skierniewice</i>	119
<i>Tabela 15: Obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków</i>	126
<i>Tabela 16: Wykaz obiektów ujętych w ewidencji zabytków miasta Skierniewice z wyłączeniem obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków</i>	128

Tabela 17: Dzieci w wieku 3 – 6 lat objęte wychowaniem przedszkolnym w Skierniewicach – stan na 30 IX.2015 r. _____	132
Tabela 18: Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów w Skierniewicach (osoby) _____	136
Tabela 19: Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON w Skierniewicach _____	157
Tabela 20: Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON wg sektorów własnościowych w 2014 roku w Skierniewicach _____	158
Tabela 21: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sekcji i działów PKD 2007 w 2014 roku _____	160
Tabela 22: Poziom aktywizacji gospodarczej na przykładzie wybranych miast w woj. łódzkim, stan na 31XII _____	161
Tabela 23: Saldo ilości firm w ostatnich 3 latach na analizowanych obszarach _____	162
Tabela 24: Dochody budżetu gminy i wydatki z budżetu gminy Skierniewice _____	164
Tabela 25: Dochody budżetu Miasta Skierniewice w zł _____	165
Tabela 26: Wydatki z budżetu Miasta Skierniewice w zł _____	165
Tabela 27: Najważniejsze wydatki z budżetu Miasta wg działów _____	166
Tabela 28: Ludność faktycznie zamieszkała Miasto Skierniewice (stan na 31 XII) _____	169
Tabela 29: Ludność według grup wieku w Mieście Skierniewice _____	170
Tabela 30: Ludność wg ekonomicznych grup wieku w Mieście Skierniewice (stan na 31 XII) _____	171
Tabela 31: W % ogółem ludność w Mieście Skierniewice wg ekonomicznych grup wieku _____	171
Tabela 32: W % ogółem ludność w wybranych miastach wg ekonomicznych grup wieku w 2014 roku _____	172
Tabela 33: Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym w wieku 3 – 6 lat _____	172
Tabela 34: Poziom wykształcenia mieszkańców w wybranych miastach województwa łódzkiego w 2002 roku (O=ogółem; U= udział osób w danej kategorii wykształcenia w liczbie osób ogółem; M=mężczyźni; K=kobiety) _____	173
Tabela 35: Poziom wykształcenia mieszkańców w wybranych powiatach województwa łódzkiego w 2010 roku (O=ogółem; U= udział osób w danej kategorii wykształcenia w ogółem) _____	174
Tabela 36: Bezrobotni zarejestrowani wg płci w Mieście Skierniewice _____	175
Tabela 37: Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%) _____	176
Tabela 38: Osoby bezrobotne będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy zarejestrowane w PUP w Skierniewicach w latach 2010 – 2011 - 2012 _____	177
Tabela 39: Struktura społeczno-demograficzna osób bezrobotnych w Powiecie Skierniewickim i Mieście Skierniewice w XII 2012 roku _____	178
Tabela 40: Struktura społeczno-demograficzna osób długotrwale bezrobotnych w Mieście Skierniewice w XII 2012 roku _____	179
Tabela 41: Ruch naturalny ludności w Mieście Skierniewice _____	180
Tabela 42: Przyrost naturalny w wybranych miastach _____	180
Tabela 43: Saldo migracji wewnętrznych w Mieście Skierniewice _____	181
Tabela 44: Saldo migracji wewnętrznych w wybranych miastach _____	181
Tabela 45: Saldo migracji zagranicznych w Mieście Skierniewice _____	182
Tabela 46: Saldo migracji zagranicznych w wybranych miastach _____	182
Tabela 47: Migracje na pobyt stały gminne wg typu i kierunku dla Miasta Skierniewice _____	182
Tabela 48: Migracje na pobyt stały gminne wg typu i kierunku dla Miasta Skierniewice _____	183

Tabela 49: Przesłanki do udzielenia pomocy społecznej _____	186
Tabela 50: Typy rodzin objętych pomocą społeczną _____	187
Tabela 51: Przedsięwzięcia podejmowane w Mieście Skierniewice _____	191
Tabela 52: Liczebność próby potrzebna do uzyskania reprezentatywnych wyników przy założeniu 5-procentowego błędu próby i 95-procentowego poziomu ufności. _____	241

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1: Rodzaje sieci kanalizacyjnej _____	110
Wykres 2: Procentowa ilość poszczególnych rodzajów sieci wodociągowych _____	111
Wykres 3: Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON w Skierniewicach _____	158
Wykres 4: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sekcji i działów PKD 2007 w 2014 roku _____	161
Wykres 5: Dochody budżetu gminy i wydatki z budżetu Miasta Skierniewice _____	165
Wykres 6: Wydatki z budżetu Miasta Skierniewice w zł _____	166
Wykres 7: Ludność faktycznie zamieszkała Miasto Skierniewice _____	169
Wykres 8: W % ogółem ludność w Mieście Skierniewice w wieku wg ekonomicznych grup wieku _	171
Wykres 9: W % ogółem ludność w wybranych miastach wg ekonomicznych grup wieku w 2014 roku _____	172
Wykres 10: Bezrobotni zarejestrowani wg płci w Mieście Skierniewice _____	175
Wykres 11: Ruch naturalny ludności w Mieście Skierniewice _____	180

SPIS MAP

Mapa 1: Położenie powiatu skierniewickiego oraz Miasta Skierniewice w województwie łódzkim _____	59
Mapa 2: Położenie Skierniewic pomiędzy Warszawą i Łodzią. _____	59
Mapa 3: Miasto Skierniewice (1.) na tle powiatu skierniewickiego. _____	60
Mapa 4: Położenie Skierniewic na mapie drogowej. _____	61
Mapa 5: Położenie Skierniewic. _____	61
Mapa 6: Obszar przekroczeń Ld12SldB(a)Pa01 w strefie łódzkiej w 2012 r. – część 1 _____	74
Mapa 7: Przewagi emisji w stężeniach B(a)P rok w obszarze przekroczeń Ld12SldB(a)Pa01 w strefie łódzkiej w 2012 r. – część 1 _____	75
Mapa 8: Usłonecznienie – średnie roczne sumy [godziny] _____	86
Mapa 9: Strefy energetyczne wiatru w Polsce _____	87
Mapa 10: Plan Miasta Skierniewice _____	105
Mapa 11: Granice obszaru rewitalizacji w Mieście Skierniewice. _____	201
Mapa 12: Granice obszaru rewitalizacji w Mieście Skierniewice wraz z miejscami realizacji planowanych podstawowych projektów rewitalizacyjnych (zielone okręgi). _____	202
Mapa 13: Lokalizacja podstawowych projektów rewitalizacyjnych – cz. 1 _____	203
Mapa 14: Lokalizacja podstawowych projektów rewitalizacyjnych – cz. 2 _____	204

1. Wstęp

W zrównoważonym rozwoju krajów europejskich rewitalizacja traktowana jest jako metoda rozwiązywania problemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych. W krajach Unii Europejskiej główne cele gospodarki przestrzennej określone są w Europejskiej Karcie Zagospodarowania Przestrzennego, wyznaczając standardy przestrzenne odnośnie zapewnienia zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego we wszystkich regionach, poprawy jakości życia, odpowiedzialnego gospodarowania zasobami oraz racjonalnego wykorzystania terenów.

Tadeusz Kaczmarek w pracy „*Rewitalizacja miast w Polsce na tle doświadczeń europejskich*” terminem „rewitalizacja” określa *planowe działania w celu zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej zdegradowanych obszarów miasta i w konsekwencji ich ożywienia gospodarczego i społecznego.*

Profesor Krzysztof Skalski tłumaczy pojęcie „rewitalizacja” jako *całość działań obejmujących program remontów, modernizacji i zabudowy przestrzeni publicznej, rewaloryzacji zabytków na wybranym obszarze w powiązaniu z rozwojem gospodarczym i społecznym. Rewitalizacja jest połączeniem działań technicznych z programami ożywienia gospodarczego i działaniem na rzecz rozwiązania problemów społecznych.*

Jeszcze trafniejsza definicja rewitalizacji została sformułowana przez dr Andreasa Billerta: *Rewitalizacja odnosi się do kompleksowego procesu odnowy obszaru zurbanizowanego, którego przestrzeń, funkcje i substancja uległy procesowi strukturalnej degradacji, wywołującej stan kryzysowy, uniemożliwiający lub znacznie utrudniający prawidłowy rozwój ekonomiczny i społeczny tego obszaru jak i zrównoważony rozwój całego miasta.*¹

Kluczowe w tej definicji jest stwierdzenie, że rewitalizacja to reakcja na **stan kryzysowy**, który przejawia się nie tylko w degradacji substancji, ale także – a nawet przede wszystkim – w degradacji funkcji i przestrzeni. A więc rewitalizacja to działania o charakterze naprawczym w sferze architektoniczno-urbanistycznej (substancja), społecznej i gospodarczej (funkcja) oraz ekologiczno-przestrzennej. A. Billert stwierdza wręcz:

*Rewitalizacja jest, więc odpowiedzią na stan kryzysowy obszaru miejskiego i obejmuje zespół kompleksowych działań, koordynowanych i zarządzanych przez sektor publiczny (gminę), opartych na aktywnej współpracy organów i instytucji polityczno-administracyjnych oraz podmiotów społecznych.*²

Wreszcie warto porównać przytoczone definicje z kolejną, sformułowaną przez Wojciecha Kłósowskiego:

Rewitalizacja oznacza ponowne ożywienie procesów społeczno-gospodarczych na obszarze, w którym procesy te zamarły. Obszary wymagające rewitalizacji to nie obszary wybrane pod kątem wartości zabytkowej, ale obszary o szczególnej kumulacji problemów społeczno-gospodarczych (w tym także najczęściej – remontowo-architektonicznych).

¹ Andreas Billert, Centrum staromiejskie w Żarach; problemy, metody i strategie rewitalizacji; Słubice 2004, s. 6

² Ibidem, s. 6

*W historycznych miastach europejskich bardzo często obszarami takimi są najstarsze dzielnice miast, stanowiące zespoły zabytkowe. **Jednak to nie zabytkowy charakter predystynuje je do rewitalizacji, ale właśnie szczególna kumulacja wielu problemów społecznych i gospodarczych w jednym miejscu***³.

I dalej:

*Rewitalizacja musi angażować zawsze wszystkich aktorów lokalnej sceny: władzę samorządową i różne służby publiczne, a z drugiej strony – biznes i organizacje obywatelskie, a wreszcie – samych mieszkańców*⁴.

W cytowanych definicjach podkreśla się **to, co pozwala odróżnić rewitalizację od innych form kompleksowej interwencji w przestrzeń miejską.**

Widzimy więc, że cele rewitalizacji są usytuowane w sferze społeczno-gospodarczej i ekologiczno-przestrzennej, a działania infrastrukturalne i architektoniczno-urbanistyczne są tym celom podporządkowane (mają charakter narzędziowy); **nie jest więc rewitalizacją działanie wyłącznie remontowo-budowlane, które nie ma wskazanego celu społecznego, gospodarczego lub ekologiczno-przestrzennego;**

Tadeusz Kaczmarek zwraca uwagę, że działania rewitalizacyjne mają wymiar:

- przestrzenny – nowy wizerunek obszarów rewitalizowanych,
- funkcjonalny – nowe przeznaczenie terenu – nowe funkcje lub odrodzenie dawnych, ale często w nowym wymiarze jakościowym,
- gospodarczy – powstanie nowych impulsów rozwoju gospodarczego, rozwój istniejącej lub implantacja nowych działalności, rozbudzenie mechanizmów rynkowych (np. korzyści dla aglomeracji),
- społeczny – podniesienie poziomu życia, stworzenie lepszych warunków zamieszkania, pracy, komunikacji, korzystania z usług, wypoczynku,
- kulturowy – zharmonizowanie przestrzeni miejskiej, nadanie nowych wartości miejscom (obszaram), rozbudzenie tożsamości terytorialnej, poprawa wizerunku miasta.

Rewitalizacja to reakcja na kryzys, który obejmuje dany obszar i przejawia się w wielu dziedzinach na raz; **nie jest więc rewitalizacją działanie podejmowane poza obszarem kryzysowym** (stąd kluczowe znaczenie trafnego wyznaczenia obszaru do rewitalizacji).

Rewitalizacja musi być realizowana w formie **współpracy** zróżnicowanych partnerów lokalnych: zarówno sektora publicznego (z reguły – gminy), jak i lokalnych przedsiębiorców oraz sektora pozarządowego, a często także innych partnerów (miejscowych uczelni, policji itp.); **nie jest więc rewitalizacją program nieuwzględniający zaangażowania partnerów prywatnych: zarówno komercyjnych jak i niekomercyjnych.**

---

³ Wojciech Kłossowski, *Metodologiczne problemy rewitalizacji obszarów miejskich w kontekście poddziałania 3.3.1. ZPORR*, Bielsko-Biała 2004, s. 2

⁴ Ibidem, s. 3

Rewitalizacja ma charakter kompleksowy, jest zawsze planem wielowątkowych, wzajemnie wzmocniających się (synergicznych) działań zmierzających do wywołania jakościowej zmiany na całym wyznaczonym obszarze, w tym zawsze – zmiany negatywnego wizerunku tego obszaru; **nie jest więc rewitalizacją lista (choćby obszerna) naprawczych działań punktowych, niepowiązanych ze sobą i nieukładających się w spójny, całościowy program.**

Według definicji legalnej, *rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.*⁵

Podstawowym celem tego procesu (regulacji planistycznych, strategicznych i prawnych oraz zintegrowanych zachowań) jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji, co pozwoli na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego.

Niniejszy dokument implementuje założenia i cele *Strategii Rozwoju Miasta Skierniewice do roku 2020*, w szczególności skupiając się na zagadnieniach z zakresu rewitalizacji obszarów problemowych w Mieście Skierniewice.

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 – 2022 jest kontynuacją działań rewitalizacyjnych ujętych w *Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Skierniewice* z 2005 r. wraz jego aktualizacją w 2009.

Wersja programu obowiązująca do roku 2015 powstała w procesie społecznej partycypacji oraz partnersko-ekspertckiej debaty, z wykorzystaniem wniosków płynących z badań diagnostycznych na podstawie przeprowadzonego dialogu z biurami urzędu, opracowań eksperckich oraz przede wszystkim na podstawie prowadzonych w dzielnicach badań ankietowych.

W 2005 r. rozpoczęto pierwszy etap konsultacji społecznych, który dotyczył zasadności przeprowadzenia szeroko pojętych działań rewitalizacji w Skierniewicach oraz wyznaczenia granic obszaru i zakresu wsparcia. Mieszkańcy Skierniewic zdecydowanie opowiedzieli się za koniecznością opracowania lokalnego programu rewitalizacji.

W przygotowanie programu rewitalizacji zaangażowana została społeczność lokalna, umożliwiono szeroką partycypację społeczną – przeprowadzono konsultacje społeczne, których kolejny etap odbył się w 2009 roku i dotyczył wersji dokumentu aktualizowanego. Wówczas projekt zakładał zwrócenie się w kierunku działań prowadzących do ożywienia społeczno-gospodarczego Miasta. Wypracowane w wyniku analiz eksperckich propozycje przywrócenia Miastu jego dawnych funkcji i pozycji, zarówno w regionie, jak i w kraju, zyskały społeczną aprobatę. „Niemal ¼ osób uważało, że działania rewitalizacyjne zaproponowane w zaktualizowanym Lokalnym Programie Rewitalizacji przyczynią się do ożywienia społeczno-gospodarczego Skierniewic. Aż 71% ankietowanych uznało, że rewitalizacja Skierniewic, zgodnie z *Lokalnym Programem Rewitalizacji*, zwiększy atrakcyjność miasta dla turystów. Na następne pytanie, zdecydowana większość ankietowanych (86%) stwierdziła, że działania rewitalizacyjne umieszczone w *Lokalnym Programie Rewitalizacji*, przyczynią się do zwiększenia atrakcyjności Miasta w oczach inwestorów. W końcu 86%

---

⁵ Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. 2015 poz. 1777).

osób uznało, że działania rewitalizacyjne pozytywnie wpłyną na rozwój sfery rekreacji i sportu. Żaden z ankietowanych nie odpowiedział negatywnie na powyższe pytanie.⁶ Ostatecznie na podstawie dyskusji i decyzji uczestników debat zdecydowano, iż program rewitalizacji Skierniewic w przyszłym okresie programowania powinien być dokumentem operacyjnym wdrażającym zapisy strategii rozwoju Miasta Skierniewice, a projekty rewitalizacyjne zlokalizowane na obszarach zdegradowanych powinny spełniać funkcje dodatniego katalizatora rozwoju, przy jednoczesnym zwróceniu większej uwagi na inicjatywy lokalne i wykorzystaniu ich w procesie rewitalizacji. Efektem tych wszystkich etapów dialogu społecznego było wypracowanie głównych założeń do Lokalnego Programu Rewitalizacji, które zostały przyjęte przez władze samorządowe Miasta Skierniewice.

W 2015 roku przystąpiono do opracowania kolejnej edycji dokumentu w nowym horyzoncie czasowym uwzględniającym lata 2016 – 2022, przy uwzględnieniu narzuconych regulacji.

Prace nad nowym Programem są koordynowane przez Urząd Miasta Skierniewice i prowadzone w oparciu o następujące zasady:

- **Zintegrowane podejście** – wszelkie projekty realizowane w ramach Programu muszą być spójne i skoordynowane z innymi politykami Miasta na obszarze kryzysowym. To oznacza, że wyjście obszaru z kryzysu będzie możliwe wyłącznie na skutek ich łącznej realizacji w tym samym czasie.
- **Długi horyzont czasowy** – przyjęto okres 2016 – 2022, aby odnieść się do realiów planowania średniookresowego rozwoju kraju (*Strategia Rozwoju Kraju 2020*) i Miasta Skierniewice oraz projektu *Narodowego Planu Rewitalizacji do 2022 roku*, co pozwala na kompleksową realizację projektów w celu stworzenia warunków dla wyjścia obszaru z kryzysu oraz wykorzystania instrumentów proponowanych na szczeblu krajowym.
- **Koncentracja zadań i działań** na głównych obszarach problemowych, wskazanych w uspołecznionych diagnozach, w priorytetowym obszarze kryzysowym.
- **Zasada spójności** – zasada nakazująca spójność z zewnętrznymi i wewnętrznymi dokumentami o charakterze strategicznym i planistycznym.
- **Nakierowanie na cel**, charakteryzujące się koncentracją spójnych, kompleksowych i wzajemnie uzupełniających się celów. Wszelkie projekty w Programie realizują cele, którym przyporządkowane są określone wskaźniki, przy zastosowaniu tylko obiektywnych i weryfikowalnych mierników i metod badawczych dostosowanych do lokalnych uwarunkowań.
- **Zasada partycypacji** – zasada oznaczająca podejście powiązane z szerokim zakresem interwencji, polegające na zaangażowaniu różnych partnerów publicznych i społecznych, nie tylko na etapie przygotowania Programu poprzez konsultacje, ale również poprzez wspólną realizację projektów. W ten sposób program ma stanowić zaproszenie do współpracy skierowane do wszystkich, którzy pragną działać na rzecz wychodzenia obszaru z kryzysu.
- **Zasada trwałego i zrównoważonego rozwoju**, oznaczająca taki rozwój, który zapewni sprawiedliwe zaspokojenie potrzeb współczesnego społeczeństwa bez naruszania możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń, przy zapewnieniu ochrony i zachowania zasobów

---

⁶ Raport z konsultacji społecznych *Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Skierniewice*. Aktualizacja dokumentu, Urząd Miasta Skierniewice, 2009 r.

przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego oraz uwzględnieniu struktury demograficznej społeczeństwa.

Niniejszy dokument **przygotowano w oparciu o Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020⁷, Warszawa, 3 lipca 2015 r.** Program zawiera wskazane w załączniku do *Wytycznych* odpowiednie cechy i elementy, w szczególności zaś spełnia wymagania zawarte w punkcie 5 Załącznika, stanowiącym o minimalnej zawartości (elementach) programu rewitalizacji.

Przedmiotowy GPR odznacza się kompleksowością (uwzględnia projekty rewitalizacyjne współfinansowane ze środków EFRR, EFS, FS, innych publicznych (np. PFRON, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu oraz prywatnych). Dzięki temu, że składa się z kilku różnorodnych projektów warunkuje kompleksowość interwencji.

Program dotyczy terenów o istotnym znaczeniu dla rozwoju Miasta Skierniewice, obejmujących całość obszaru zdegradowanego i dotkniętych szczególną koncentracją problemów i negatywnych zjawisk kryzysowych.

Zwrócono uwagę na występowanie na obszarze zdegradowanym stanu kryzysowego, który spowodowany jest koncentracją negatywnych zjawisk społecznych, współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- 1) gospodarczej – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw, lub
- 2) środowiskowej – w szczególności przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska, lub
- 3) przestrzenno-funkcjonalnej – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych, lub
- 4) technicznej – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

Program odznacza się również komplementarnością zawartych w nich projektów w różnych wymiarach (zgodnie z „*Wytycznymi ...*” projekty odznaczają się komplementarnością: przestrzenną, problemową, proceduralno-instytucjonalną międzyokresową oraz źródeł finansowania).

Opracowanie programu rewitalizacji przebiega wg następujących faz:
Pierwszy etap prac to **faza diagnozowania** stanu obecnego Miasta ze szczególnym uwzględnieniem problemów rewitalizacji. W ramach diagnozowania zinwentaryzowano liczne dane statystyczne oraz

---

⁷ W dalszej części dokumentu: „*Wytyczne ...*”

informacje z różnych jednostek miejskich, których analizy dokonał Zespół ekspercki identyfikując problemy będące podstawą określenia obszaru wskazanego do rewitalizacji.

Drugi etap prac to **faza wyboru obszaru** do rewitalizacji. Wybór obszaru został dokonany na podstawie wielokryterialnej analizy uwzględniającej problemy społeczne, gospodarcze oraz przestrzenne, w tym również środowisko kulturowe i atrakcyjność turystyczną. Obszar rewitalizacji został wyznaczony uchwałą Nr XXII/38/2016 Rady Miasta Skierniewice z dnia 10 marca 2016 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji (Dz. Urz. Woj. łódzkiego z 2016r. poz. 1471).

Etap trzeci to **faza planowania działań na obszarze rewitalizowanym**, która składa się z identyfikacji celów rewitalizacji, planowania działań i harmonogramu ich realizacji, określenia budżetu dla Programu. Planowanie działań objęło identyfikację projektów infrastrukturalnych i społecznych poprzez zgłaszanie propozycji przez członków Zespołu Zadaniowego oraz przedstawicieli różnych środowisk lokalnych jak organizacje pozarządowe. Ten etap prac objął również przygotowanie pierwszego projektu Gminnego Programu Rewitalizacji.

Czwarty etap prac to **faza konsultacji społecznych** poprzez: udostępnienie do wglądu projektu Gminnego Programu Rewitalizacji w siedzibie Urzędu Miasta i Gminy na stronie internetowej Urzędu. Fazę kończy analiza wniosków i uwag zawierająca wskazania do wprowadzenia zmian w projekcie dokumentu.

Etap piąty to **opracowanie dokumentu końcowego** uwzględniającego wnioski i uwagi zgłoszone w trakcie konsultacji społecznych.

Mając na uwadze powyższe stwierdza się, iż zadaniem Programu jest stworzenie skutecznych narzędzi, które pozwolą na sprawniejsze wyrowadzanie zdegradowanych obszarów ze stanu kryzysowego. Efektem wejścia w życie uchwały będzie funkcjonowanie kompleksowych ram strategicznych oraz wytyczenie komplementarnych i zintegrowanych interwencji dla prowadzenia poszczególnych projektów rewitalizacyjnych.

2. Nawiązanie do strategicznych dokumentów dotyczących rozwoju przestrzenno-społeczno-gospodarczego

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 – 2022 musi pozostawać zgodny w swoich założeniach z dokumentami na szczeblu lokalnym, regionalnym, wojewódzkim, krajowym, a za ich pośrednictwem - również europejskim. Poniżej przedstawiono, w jaki sposób GPR powiązany jest z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na wyżej wskazanych szczeblach.

POZIOM EUROPEJSKI

STRATEGIA EUROPA 2020 - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

GPR wpisuje się w strategiczne ramy dokumentu „Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”, horyzontalnego programu rozwoju społeczno-gospodarczego UE. Strategia wskazuje trzy podstawowe, wzmacniające się priorytety:

I. rozwój inteligentny (ang. smart growth), który rozumieć należy jako rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,

II. **rozwój zrównoważony** (ang. sustainable growth), czyli **wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej**, przy czym przez „**zrównoważony rozwój**” rozumie się wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej. Zrównoważony rozwój oznacza budowanie zrównoważonej i konkurencyjnej gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, wykorzystując do tego pierwszoplanową pozycję Europy w wyścigu do nowych procesów i technologii, w tym technologii przyjaznych środowisku, przyspieszając wprowadzanie inteligentnych sieci opartych na technologiach ICT, wykorzystując możliwości sieci obejmujących całą UE, a także wzmacniając przewagę konkurencyjną europejskiego biznesu, szczególnie sektora produkcji i MŚP, oraz pomagając klientom docenić wartość efektywnego korzystania z zasobów. Dzięki takiemu podejściu Europa będzie mogła prosperować w niskoemisyjnym świecie ograniczonych zasobów, jednocześnie zapobiegając degradacji środowiska, utracie bioróżnorodności i niezrównoważonemu wykorzystywaniu zasobów. Działania te zwiększą również spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

III. rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu (ang. inclusive growth), czyli wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną. Realizacja tego priorytetu będzie wymagać modernizacji i wzmocnienia roli polityki unijnej w obszarze zatrudnienia, edukacji i szkolenia oraz systemów ochrony socjalnej poprzez zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej i ograniczenie strukturalnego bezrobocia, jak również zwiększenie poczucia odpowiedzialności społecznej w sektorze biznesu. Duże znaczenie będzie mieć

zapewnienie dostępu do opieki nad dziećmi i innymi osobami pozostającymi na utrzymaniu osób pracujących. Najważniejszym elementem będzie stosowanie modelu elastycznego rynku pracy i bezpieczeństwa socjalnego (flexicurity) oraz umożliwienie ludziom zdobywania nowych umiejętności w celu przystosowania się do nowych warunków i na wypadek ewentualnych zmian w karierze zawodowej. Dużego wysiłku wymagać będzie walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz zmniejszenie nierówności w obszarze zdrowia, tak aby rozwój przyniósł korzyści wszystkim. Ważne będzie także wspieranie zdrowia i aktywności osób starszych, aby umożliwić osiągnięcie spójności społecznej oraz wyższej wydajności.

Nadrzędne wymierne cele Unii Europejskiej:

- wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat powinien wynosić 75%;
- na inwestycje w badania i rozwój należy przeznaczać 3% PKB Unii;
- należy osiągnąć cele „20/20/20” w zakresie klimatu i energii (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki);
- liczbę osób przedwcześnie kończących naukę szkolną należy ograniczyć do 10%, a co najmniej 40% osób z młodego pokolenia powinno zdobywać wyższe wykształcenie;
- liczbę osób zagrożonych ubóstwem należy zmniejszyć o 20 mln.

Powyższe cele szczegółowe wpisują się w realizację trzech ogólnych priorytetów – rozwoju inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu. W celu ich urzeczywistnienia, podejmowane będą działania na poziomie krajowym, unijnym i międzynarodowym.

Projekt wpisuje się w **co najmniej dwa z siedmiu projektów przewodnich Komisji Europejskiej**, które umożliwiają postępy w ramach ww. priorytetów tematycznych:

- **„Europa efektywnie korzystająca z zasobów”** – w ramach tej kategorii projektów przewodnich przewiduje się projekty na rzecz uniezależnienia wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów, przejścia na gospodarkę niskoemisyjną, większego wykorzystania odnawialnych źródeł energii, modernizacji transportu oraz propagowania efektywności energetycznej.
- **„Europejski program walki z ubóstwem”** – wsparcie uzyskają projekty na rzecz zapewnienia spójności społecznej i terytorialnej, „tak aby korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego i zatrudnienia były szeroko dostępne, a osoby ubogie i wykluczone społecznie mogły żyć godnie i aktywnie uczestniczyć w życiu społeczeństwa”.

Na poziomie UE będą podejmowane w tym zakresie konkretne działania:

- wykorzystanie instrumentów finansowych UE (np. rozwój obszarów wiejskich, fundusze strukturalne, program ramowy dotyczący działalności badawczo-rozwojowej, sieci TEN, EBI) jako elementów konsekwentnej strategii finansowania, łączącej publiczne i prywatne środki UE i państw członkowskich;
- unowocześnienie sieci europejskich, w tym transeuropejskich sieci energetycznych, i ich transformacji w kierunku europejskiej „super sieci”, sieci inteligentnych i połączeń międzysystemowych, szczególnie połączeń między siecią i odnawialnymi źródłami energii (przy wsparciu funduszy strukturalnych i EBI);

- modernizacja sektora transportu i zmniejszenie jego udziału w emisji związków węgla, co przyczyni się do zwiększenia konkurencyjności. Można to osiągnąć poprzez szereg działań, takich jak np. wczesne tworzenie infrastruktury sieci mobilności elektrycznej, inteligentne zarządzanie ruchem, lepsza logistyka, dalsze ograniczanie emisji CO₂ pojazdów drogowych oraz w sektorze lotniczym i morskim, w tym opracowanie europejskiej inicjatywy ekologicznych samochodów mającej na celu promowanie nowych technologii obejmujących samochody z napędem elektrycznym i hybrydowym, łącząc w tym celu działalność badawczą, opracowanie wspólnych standardów i rozwój niezbędnej infrastruktury;
- realizacja strategicznych projektów z dużą wartością dodaną ze strony Europy, mających na celu rozładowanie największych przeciążeń, przede wszystkim na odcinkach transgranicznych i w węzłach intermodalnych (miasta, porty, platformy logistyczne);
- skoordynowana realizacja projektów infrastrukturalnych w ramach sieci bazowej UE, które będą miały ogromne znaczenie dla efektywności całego systemu transportowego UE;
- zwiększenie świadomości i uznanie praw podstawowych osób ubogich i wykluczonych społecznie, dając im szansę godnego życia i aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym;
- opracowanie i wdrożenie programów propagujących innowacje społeczne na rzecz osób w trudnej sytuacji społecznej, przede wszystkim poprzez dostęp do innowacyjnego kształcenia, szkoleń i możliwości zatrudnienia wśród społeczności znajdujących się w niekorzystnej sytuacji ekonomiczno-społecznej;
- tworzenie europejskiej przestrzeni badawczej, opracowanie strategicznego programu działalności badawczej skoncentrowanego wokół takich kwestii jak bezpieczeństwo energetyczne, transport, zmiany klimatu, efektywne korzystanie z zasobów, zdrowie i starzenie się społeczeństw, przyjazne środowisku metody produkcji i gospodarowanie gruntami, a także wzmocnienie roli wspólnego planowania z państwami członkowskimi i regionami;
- poprawa warunków ramowych prowadzenia działalności innowacyjnej przez przedsiębiorstwa (tj. utworzenie jednolitego patentu UE i specjalnego sądu patentowego, poprawę prawodawstwa w obszarze praw autorskich i znaków towarowych, poprawę dostępu MŚP do ochrony praw własności intelektualnej, przyspieszenie opracowywania standardów interoperacyjnych, poprawę dostępu do kapitału i w pełni wykorzystywanie strategii tworzenia popytu, np. poprzez zamówienia publiczne i inteligentne regulacje;
- utworzenie europejskich partnerstw innowacyjnych między podmiotami działającymi na poziomie UE i w państwach członkowskich w celu szybszego opracowywania i wykorzystywania technologii potrzebnych do rozwiązania określonych problemów, które objęłyby w pierwszej kolejności takie kwestie, jak: „zbudowanie biogospodarki do roku 2020”, „najważniejsze technologie wspomagające, kształtujące przyszłość europejskiego przemysłu” oraz „technologie umożliwiające osobom starszym samodzielne życie i aktywne funkcjonowanie w społeczeństwie”;
- walka z dyskryminacją (np. osób niepełnosprawnych) oraz opracowanie nowego programu na rzecz integracji migrantów i umożliwienia im pełnego wykorzystania własnego potencjału;

- opracowanie i przeprowadzenie działań mających na celu rozwiązanie konkretnych problemów grup szczególnie zagrożonych (rodziców samotnie wychowujących dzieci, starszych kobiet, mniejszości, Romów, osób niepełnosprawnych i bezdomnych);
- wypracowanie wewnętrznych systemów ochrony socjalnej i emerytalnych, aby zapewnić odpowiednie wsparcie dochodu i dostęp do opieki zdrowotnej.

Program jest komplementarny z założeniami Strategii EUROPA 2020.

Wspólne Ramy Strategiczne

GPR wpisuje się we **Wspólne Ramy Strategiczne** oraz przyczynia się do realizacji unijnej strategii na rzecz inteligentnego, zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu, zgodnie z zasadami spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, wspierając trzy cele tematyczne określone w **art. 9 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006:**

CT 6 – Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami (art. 9 ust. 6);
CT 8 – Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników (art. 9 ust. 8);
CT 9 – Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją (art. 9 ust 9).

GPR pozostaje w zgodzie z CT6 oraz priorytetem inwestycyjnym: 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

GPR pozostaje w zgodzie z CT8 oraz priorytetem inwestycyjnym: 8b. Wspieranie rozwoju przyjaznego dla zatrudnienia poprzez rozwój potencjałów endogenicznych jako elementu strategii terytorialnej dla obszarów ze specyficznymi potrzebami, łącznie z przekształceniem upadających regionów przemysłowych oraz działaniami na rzecz zwiększenia dostępności i rozwoju zasobów naturalnych i kulturowych.

GPR pozostaje w zgodzie z CT9 oraz priorytetem inwestycyjnym: 9b. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich.

Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich

Karta Lipska została przyjęta w dniach 24–25 maja 2007 r. z okazji nieformalnego spotkania ministrów rządów państw Unii Europejskiej w sprawie rozwoju miast i spójności terytorialnej w Lipsku.

Karta Lipska podkreśla potrzebę opracowania strategii zintegrowanego rozwoju miejskiego, przy uwzględnieniu aspektu ekonomicznego, społecznego i ekologicznego, a także wymiaru zdrowotnego i kulturowego oraz zdolności instytucjonalnych państwa.

Ponadto prowadzenie polityki zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich winno uwzględniać warunki i potrzeby lokalne oraz zasadę pomocniczości. Karta opisuje narzędzia wykorzystywane do wdrażania programów zintegrowanego rozwoju oraz podaje główne zalecenia dotyczące krajowych polityk miejskich. Gminny Program Rewitalizacji realizuje podejście ujęte w Karcie Lipskiej. Program uwzględnia szeroki wymiar zintegrowanego rozwoju Miasta zarówno w aspekcie ekonomicznym, społecznym, jak również zwraca uwagę na warunki i potrzeby lokalne.

Polityki horyzontalne

Gminny Program Rewitalizacji jest zgodny z art. 5, art. 7 i art. 8 Rozporządzenia PE i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w zakresie, w jakim buduje, organizuje i propaguje partnerskie relacje pomiędzy właściwymi instytucjami lokalnymi, w szczególności obejmując partnerów takich, jak: władze miejskie i instytucje publiczne, partnerów gospodarczych i społecznych oraz właściwe podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, w tym organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony środowiska, promowania włączenia społecznego i równouprawnienia płci i niedyskryminacji, przy poszanowaniu fundamentalnych zasad: równości kobiet i mężczyzn oraz dostępności dla osób niepełnosprawnych.

Zalecenia Rady z dnia 27.04.2010 r. w sprawie ogólnych wytycznych dla polityki gospodarczej państw członkowskich i Unii (Zintegrowane wytyczne dotyczące strategii Europa 2020)

Zintegrowane wytyczne dotyczące strategii Europa 2020 określają ramy dla strategii Europa 2020 i reform podejmowanych na poziomie państw członkowskich. Aby zapewnić ich spójność i przejrzystość, potrzebne jest zintegrowanie wszystkich wytycznych, aby prowadzona na poziomie krajowym i unijnym polityka w pełni przyczyniała się do realizacji celów strategii Europa 2020.

Wytyczna 4: Optymalizacja pomocy na rzecz badań i rozwoju oraz innowacji, wzmocnienie trójkąta wiedzy i uwolnienie potencjału gospodarki cyfrowej

Program jest spójny z założeniami **wytycznej nr 4**, która stanowi, że „Państwa członkowskie powinny dokonać przeglądu krajowych (i regionalnych) systemów działalności badawczo-rozwojowej i innowacji, gwarantując odpowiednie i skuteczne inwestycje publiczne i ukierunkowując je na zwiększenie wzrostu gospodarczego przy jednoczesnym zwróceniu uwagi na poważne wyzwania społeczne (np. efektywność energetyczna i efektywne wykorzystanie zasobów, zmiany klimatu, spójność społeczna, starzenie się społeczeństw, zdrowie i bezpieczeństwo).”

Wytyczna 5: Bardziej efektywne korzystanie z zasobów i ograniczenie emisji gazów cieplarnianych

Program ma charakter komplementarny do **wytycznej nr 5**, która stanowi, iż „Państwa członkowskie powinny stworzyć inteligentne, zmodernizowane i w pełni wzajemnie połączone infrastruktury transportowe i energetyczne oraz korzystać z pełni potencjału technologii informacyjno-komunikacyjnych, zapewnić wzrost wydajności, skoordynowaną realizację projektów infrastrukturalnych oraz wspierać tworzenie otwartych, konkurencyjnych i zintegrowanych rynków sieciowych.”

Wytyczna 6: Poprawa otoczenia biznesu i środowiska konsumenckiego oraz modernizacja bazy przemysłowej

Program ma charakter komplementarny do **wytycznej nr 6**, która stanowi, iż „Państwa członkowskie powinny zadbać o to, aby ich rynki funkcjonowały w sposób przynoszący korzyści obywatelom i konsumentom. Państwa członkowskie powinny stworzyć przewidywalne warunki ramowe i zapewnić sprawnie funkcjonujące, otwarte i konkurencyjne rynki towarów i usług, w szczególności poprzez zwiększenie integracji na jednolitym rynku oraz skuteczne wdrażanie i egzekwowanie przepisów dotyczących jednolitego rynku i konkurencji oraz rozwijanie koniecznej infrastruktury. Muszą one w dalszym ciągu polepszać otoczenie biznesu poprzez unowocześnianie administracji publicznej, zmniejszanie obciążeń administracyjnych, w tym tworzenie dalszych interoperacyjnych usług e-administracji, znoszenie przeszkód podatkowych, wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) zgodnie z programem „Small Business Act” oraz zasadą „najpierw myśl na małą skalę”, zagwarantowanie stabilnych i zintegrowanych rynków usług finansowych, ułatwienie dostępu do finansowania, poprawę warunków egzekwowania praw własności intelektualnej, wspieranie umiędzynarodowienia MŚP oraz promowanie przedsiębiorczości.”

Wytyczna 7: Zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej i ograniczenie bezrobocia strukturalnego

Program ma charakter komplementarny do **wytycznej nr 7**, która stanowi, iż „Państwa członkowskie powinny pogłębić dialog społeczny i podjąć działania skierowane przeciwko segmentacji rynku przy pomocy środków ukierunkowanych na rozwiązanie problemu zatrudnienia tymczasowego i niepewności zatrudnienia, niedostatecznego zatrudnienia oraz pracy nielegalnej. Należy nagradzać mobilność zawodową. Problem jakości miejsc pracy i warunków zatrudnienia należy rozwiązać przez walkę z niskimi wynagrodzeniami oraz zapewnienie odpowiedniego zabezpieczenia społecznego również dla osób zatrudnionych na podstawie umów na czas określony oraz prowadzących działalność na własny rachunek. Służby zatrudnienia powinny zostać wzmocnione i być powszechnie dostępne, również dla ludzi młodych i osób zagrożonych bezrobociem. Powinny one świadczyć zindywidualizowane usługi skierowane do osób najbardziej oddalonych od rynku pracy.”

Wytyczna 10: Promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa

Program jest spójny z założeniami **wytycznej nr 10**, która stanowi, iż „Starania państw członkowskich w zakresie ograniczania ubóstwa powinny być nastawione na promowanie pełnego uczestnictwa w społeczeństwie i gospodarce oraz poszerzania możliwości zatrudnienia, przy pełnym wykorzystaniu Europejskiego Funduszu Społecznego. Działania powinny również koncentrować się na zapewnianiu równych szans, w tym przez dostęp do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług i usług publicznych (m.in. usług internetowych zgodnie z wytyczną 4.), w szczególności służby zdrowia.

Państwa członkowskie powinny wprowadzić skuteczne środki antydyskryminacyjne. Podobnie, w celu zwalczania wykluczenia społecznego, wzmocnienia pozycji obywateli i promowania aktywności zawodowej, należy wzmocnić systemy zabezpieczenia społecznego, uczenia się przez całe życie i politykę aktywnego włączenia, aby otwierać możliwości na różnych etapach życia i chronić ludzi przed ryzykiem wyłączenia. Państwa członkowskie powinny również aktywnie promować gospodarkę społeczną i innowacje społeczne na rzecz wspierania osób w trudnej sytuacji.”

Umowa Partnerstwa

Gminny Program Rewitalizacji w swoich działaniach pozostaje w spójności z założeniami przyjętymi w dokumencie **Umowa Partnerstwa z grudnia 2015 r.**, określającym strategię interwencji funduszy europejskich w ramach polityki spójności, w szczególności dąży do osiągnięcia **głównego celu porozumienia**, jakim jest **„zwiększenie konkurencyjności gospodarki, poprawa spójności społecznej i terytorialnej kraju oraz poprawa efektywności administracji publicznej.”**

Gminny Program Rewitalizacji, realizując założenia **polityki horyzontalnej Unii Europejskiej**, jest zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju i polityki przestrzennej.

Rewitalizacja będzie prowadzona zgodnie z zasadami zawartymi w UP, a w szczególności z zasadami polityki przestrzennej (rozdział 1.5.4), cytując zapisy:

„Zasady i cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju nie wpisują się wprost w cele tematyczne i priorytety inwestycyjne, jednak stanowią integralną część działań nakierowanych na zintegrowany rozwój terytorialny (m.in. w obszarach funkcjonalnych miast), uwzględniający aspekty zrównoważonego rozwoju. Zatem działania wpisujące się w cele tematyczne i priorytety inwestycyjne określone w każdym z programów operacyjnych będą uwzględniać następujące czynniki kształtowania przestrzeni:

- działania na rzecz przywrócenia i utrwalenia ładu przestrzennego zgodnie z celem 6. KPZK 2030,
- zrównoważone podejście, zwłaszcza w aspekcie niskoemisyjnym, oraz sprzyjające włączeniu społecznemu.

W szczególności chodzi o przestrzeganie następujących zasad:

- powstrzymanie żywiołowego rozlewania się miast, zapobieganie rozpraszaniu zabudowy i pogłębianiu chaosu przestrzennego,
- kształtowanie w maksymalnym możliwym zakresie przestrzeni publicznych przyjaznych dla mieszkańców i sprzyjających zachowaniom niskoemisyjnym,
- uwzględnienie w polityce przestrzennej kwestii adaptacji do zmian klimatu, lokalizacja silnych generatorów ruchu w obszarach obsługiwanych wysokowydajnym transportem miejskim,
- preferowanie ponownego wykorzystania terenu i wypełniania zabudowy zamiast ekspansji na tereny niezabudowane (priorytet *brown-field* ponad *green-field*),
- troska o estetykę poszczególnych przedsięwzięć i ich dopasowania do otoczenia z poszanowaniem kontekstu przyrodniczego, kulturowego i społecznego,
- zapewnienie szerokiej partycypacji społecznej w procesach planowania przestrzennego i przygotowania inwestycji.”

Beneficjent dołoży należytej staranności, aby przygotowywane i realizowane przedsięwzięcia wpisywały się w kierunki działań zbieżne z powyższymi zasadami.

Program jest spójny z celami oraz wytycznymi strategicznymi Umowy Partnerstwa.

GPR spełnia wymogi priorytetowego obszaru wsparcia, określonego celem tematycznym **CT6**:

Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

Interwencje w ramach CT6 wpisują się w projekt przewodni UE „Europa efektywnie korzystająca z zasobów” oraz przyczyniają się do realizacji celów strategii EU2020 w zakresie ochrony środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju zasobów kultury, co prowadzi do efektu gospodarczego i poprawy jakości życia ludzi.

Cele i priorytety interwencji w ramach CT6:

Celem szczegółowym jest **zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie**. Cel ten realizowany jest poprzez wybrane poniższe priorytety:

- 1) Zmniejszenie presji na środowisko naturalne
  - poprawa stanu środowiska w miastach i na terenach zdegradowanych, w szczególności rekultywację gleb na terenach przemysłowych.
- 2) Zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów
  - wzrost efektywności wykorzystania potencjałów dziedzictwa kulturowego.

Rezultatem interwencji będzie zwiększona atrakcyjność danego obszaru o szczególnych walorach dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenie udziału dziedzictwa kulturowego w gospodarczym rozwoju Polski i poszczególnych regionów.

GPR spełnia wymogi priorytetowego obszaru wsparcia, określonego celem tematycznym **CT8**:

Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników

Interwencje w ramach CT8 będą wspierać realizację jednego z wyzwań zidentyfikowanych w Strategii Rozwoju Kraju 2020, polegającego na zapewnieniu rynku pracy charakteryzującego się wysokim poziomem zatrudnienia, łatwym przechodzeniem z edukacji (kształcenia i szkolenia) do aktywności zawodowej, niskim bezrobociem oraz dużą płynnością i mobilnością.

Cele i priorytety interwencji w ramach CT8:

Celem szczegółowym jest **bardziej efektywne wykorzystanie zasobów na rynku pracy**, które jest realizowane przez następujący priorytet:

- 1) Poprawa warunków sprzyjających wzrostowi zatrudnienia poprzez rozwój endogenicznych potencjałów.

Rezultatem interwencji będzie utworzenie sprzyjających warunków do działalności gospodarczej, rozwój przedsiębiorczości wśród osób młodych, zmniejszenie bezrobocia, poprawa sytuacji na rynkach pracy (w sektorze rolnictwa i rybactwa), wydłużenie okresu aktywności zawodowej, zwiększenie szans utrzymania powstałych miejsc pracy.

GPR spełnia wymogi priorytetowego obszaru wsparcia, określonego celem tematycznym **CT9**:

Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją

Interwencje w ramach CT9 będą wspierać te działania, których realizacja ukierunkowana jest na wyrównywanie deficytów w dostępie do usług społecznych oraz wzmacnianie infrastruktury wspomagającej proces włączenia społecznego w szerokim ujęciu. Działania rewitalizacyjne mają na celu włączenie społeczności zamieszkujących obszary peryferyjne i zdegradowane dzięki kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich, postrzeganej w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym. Podejmowane w ramach rewitalizacji działania będą miały na celu poprawę jakości życia mieszkańców oraz ożywienie gospodarcze i społeczne danego obszaru. Przyczyni się to do ograniczenia ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego na tych obszarach.

Celem szczegółowym jest **włączenie społeczności zamieszkujących obszary peryferyjne i zdegradowane** – realizowane przez poniższy priorytet:

- 1) Kompleksowa rewitalizacja zdegradowanych obszarów.

Rezultatem interwencji będzie przebudowa lub adaptacja zdegradowanych budynków, obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych lub rekreacyjnych. W wymiarze gospodarczym będą realizowane działania z zakresu: wsparcia przedsiębiorczości i samozatrudnienia, wspierania ekonomii społecznej, podejmowania lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspierania mobilności pracowników, a w wymiarze społecznym – na rzecz aktywizacji środowisk zagrożonych wykluczeniem i ubogich oraz poprawy dostępu do usług.

2.1. Nawiązanie do lokalnych i regionalnych dokumentów planistycznych

Strategia Rozwoju Miasta Skierniewice do roku 2020

Niniejszy GPR jest częścią szerszej strategii i wyływa z zapisów innych dokumentów, w tym m.in. ze *Strategii Rozwoju Miasta Skierniewice do roku 2020 (uchwała Nr XXIV/74/2016 Rady Miasta Skierniewice z dnia 21 kwietnia 2016 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Miasta Skierniewice do roku 2020)*. Wizja Rozwoju Miasta zawartą w Strategii jest: *Miasto Skierniewice atrakcyjnym miejscem zamieszkania, o wysokim poziomie rozwoju, przyjaznej środowisku gospodarce, atrakcyjne turystycznie oraz inwestycyjnie, oferujące perspektywę dobrej jakości życia.*

Wizji rozwojowej odpowiada misja: *Zbudowanie nowoczesnego ośrodka miejskiego, wykorzystującego własny potencjał produkcyjno-usługowy oraz turystyczny i rekreacyjny, dogodne położenie geograficzne i walory naturalne dla rozwoju i wzmocnienia współpracy społeczno-gospodarczej, atrakcyjnego dla zamieszkania i pobytu.*

Celem głównym strategii jest:

Rozwój nowoczesnego Miasta i zrównoważonej gospodarki o środowiskowych walorach technologicznych i dynamicznej przedsiębiorczości z udziałem aktywnych zawodowo i społecznie mieszkańców.

Wśród 6 wyodrębnionych celów strategicznych, niniejszy GPR wpisuje się w szczególności w:

CEL STRATEGICZNY II. ROZWÓJ TURYSTYKI, SPORTU I REKREACJI

Cel operacyjny 2.2. Rozwój oferty turystycznej i produktu turystycznego oraz rekreacyjno-sportowego Skierniewic

Proponowane działania, w tym m.in.:

- Rozwój szlaków i produktów turystycznych związanych z wykorzystaniem walorów naturalnych Skierniewic (szlaki rowerowe, konne, piesze, kajakowe), a także zintegrowanie oferty i szlaków wokół lokalnych atrakcji turystycznych w postaci, m.in.: nowego Parku SPA z innymi atrakcjami turystycznymi Skierniewic, np.: Parowozownią Skierniewice, Parkiem Miejskim, czy Zalewem „Zadębie”;
- Stworzenie ośrodka sportów aktywnych w Skierniewicach na bazie walorów Zalewu „Zadębie” czy rzeki Rawki;
- Podnoszenie atrakcyjności bazy turystycznej oraz sportowo-rekreacyjnej, rozwój szlaków turystyki zdrowotnej, rekreacji ruchowej i turystyki kulturowej;
- Tworzenie lokalnych powiązań kooperacyjnych np. w obszarze sieciowego produktu turystyki, w tym turystyki zdrowotnej i rehabilitacyjnej, np. na bazie basenu z wodami geotermalnymi, czy zagospodarowaniem terenów powojkowych dla celów rekreacyjnych i leczniczych;

CEL STRATEGICZNY III ROZWÓJ INFRASTRUKTURY

Cel operacyjny 3.1. Rozwój nowoczesnego transportu publicznego

Proponowane działania, w tym m.in.:

- Budowa miejsc parkingowych;

Cel operacyjny 3.2. Rozwój infrastruktury związanej z budownictwem mieszkaniowym

Proponowane działania, w tym m.in.:

- Rozwój budownictwa komunalnego;

Cel operacyjny 3.4. Rozwój nowoczesnej edukacji

Proponowane działania, w tym m.in.:

- Rewitalizacja/remont/modernizacja (w tym termomodernizacja) obiektów szkolnych;

CEL STRATEGICZNY V: REWITALIZACJA KULTUROWA, PRZYRODNICZA I SPOŁECZNA;

„(...) Program rewitalizacji przy finansowaniu z RPO WŁ 2014-2020 uwzględniać musi realizację określonych celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych w wyniku planowanych projektów rewitalizacyjnych, dzieląc je na cele kluczowe lub uzupełniające rewitalizację tj.:

Kluczowe znaczenie dla rewitalizacji mają:

- Cel tematyczny 8 Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników;
- Cel tematyczny 9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem.

Uzupełniające znaczenie dla rewitalizacji mają:

- Cel Tematyczny 2 Zwiększanie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości TIK (zastosowań TIK dla e-administracji, e-uczenia się, włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia);
- Cel Tematyczny 3 Wzmacnianie konkurencyjności MŚP;
- Cel tematyczny 4 Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach;
- Cel tematyczny 6 Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;
- Cel tematyczny 7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej;
- Cel tematyczny 10 Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie.

W takim ujęciu rewitalizacja obszarów zdegradowanych w Skierniewicach ukierunkowana będzie w dużym stopniu na zmniejszenie skutków wykluczenia społecznego oraz wykorzystanie i rozwój potencjałów Miasta, w tym jego walorów przyrodniczych i kulturowych w aspekcie tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi gospodarki turystycznej, co powinno przyczynić się do stworzenia nowych miejsc pracy. Preferencje finansowania projektów rewitalizacyjnych znajdują się także w programach operacyjnych krajowych. Przewiduje się ponadto wykorzystanie instrumentów finansowych dla realizacji rewitalizacji.

Instrumenty finansowe mogą być łączone z dotacjami RPO, w tym z dotacjami na spłatę odsetek, dotacjami na opłaty gwarancyjne oraz dotacjami na wsparcie techniczne do celów technicznego przygotowania. Rozwiązania przyjęte na poziomie przepisów UE na lata 2014-2020 przewidują nowe, dodatkowe możliwości w zakresie montażu finansowego projektów rewitalizacyjnych, w ramach, których mogą być łączone różne formy finansowego wspierania projektów, umożliwiając optymalne wykorzystanie środków publicznych i podporządkowanie efektywnej realizacji celów w zakresie rewitalizacji.”

Cel Operacyjny 5.1. *Rewitalizacja obszaru miejskiego i terenów zdegradowanych, w tym o znaczeniu historycznym dla Miasta Skierniewice*

„Istotne dla rozwoju Skierniewic jest podjęcie działań rewitalizacji kulturowej, społecznej, przemysłowej oraz rewitalizacji terenów i obszarów przyrodniczych, krajobrazowych. Rewitalizacja w nowoczesnym ujęciu prowadzić powinna do aktywizacji określonych obszarów miejskich, ożywienia rekreacyjnego i turystycznego w mieście oraz wzrostu perspektyw społecznych na wyznaczonych obszarach podlegających procesom rewitalizacyjnym. Wymaga to przygotowania określonego programu rewitalizacji oraz planu wdrożenia, w tym także instrumentów finansowania rewitalizacji oraz włączenia partnerów rewitalizacji. Proces rewitalizacji oznacza nie tylko włączenie do zagospodarowania czy usług określonych obiektów i terenów. Jest także procesem aktywizacji społecznej i gospodarczej poprzez realizację zintegrowanych projektów na terenie Skierniewic.

Rewitalizacja oznaczać powinna wsparcie dla tworzenia i realizacji zintegrowanych projektów uwzględniających wykorzystania obiektów zabytkowych, przyrodniczych i krajobrazowych na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze.

Rewitalizacja w ramach rozwoju Skierniewic objąć powinna następujące rodzaje rewitalizacji:

- rewitalizacja zabytkowych obiektów oraz przestrzeni miejskiej wynikająca z określonych wizji zagospodarowania przestrzeni miejskiej,
- zintegrowana rewitalizacja społeczno-gospodarcza na wyznaczonym obszarze rewitalizacji,
- rewitalizacja przyrodniczo-krajobrazowa w celu zagospodarowania przestrzeni na potrzeby turystyki, rekreacji oraz sportu i aktywności zdrowotno-ruchowej mieszkańców,
- rewitalizacja obszarów nadwodnych Miasta poprzez przywracanie aktywności na terenach bulwarów nadrzecznych i zalewu „Zadębie”,
- rewitalizacja krajobrazowa tj. adaptacja określonych funkcji do walorów krajobrazowych danego terenu objętego rewitalizacją.

Proponowane działania:

- Opracowanie lokalnego programu rewitalizacji Miasta Skierniewice;
- Utworzenie Lokalnego Funduszu Rewitalizacji, jako instrumentu finansowania projektów rewitalizacyjnych Skierniewic z udziałem alokacji RPO WŁ 2014-2020 oraz innych podmiotów publicznych, prywatnych, a także instytucji finansowych;
- Rewitalizacja określonych obiektów o znaczeniu historycznym oraz kulturowym dla Miasta, m.in.:
  - ratusza,
  - parowozowni,
  - obiektów koszarowych,
- Rewitalizacja przyrodnicza i krajobrazowa bulwarów nadrzecznych,
- Utworzenie Parku Turystyki Przyrodniczej Skierniewic obejmującego zrewitalizowane przyrodniczo tereny rekreacyjne (zalew, bulwary, rzekę, zasoby geotermalne);
- Rewitalizacja nadwodna i zbiorników wodnych znajdujących się na terenie Miasta;
- Podejmowanie działań rewaloryzacji zabytków w systemie dofinansowania gminy i prywatnych środków, np. z wykorzystaniem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.”

Rewitalizacja stanowi zatem istotny element całościowej wizji rozwoju Miasta Skierniewice.

Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013 - 2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020

Program jest komplementarny z dokumentem pn. „*Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013 - 2016*”, którego cele i zadania znajdują odzwierciedlenie w programach i politykach z zakresu ochrony środowiska obowiązujących na obszarze kraju, w województwie oraz w Mieście Skierniewice.

Po pierwsze, celami realizacyjnymi „Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2009 - 2012 z perspektywą do roku 2016 są:

1. Działania na rzecz realizacji zasady zrównoważonego rozwoju.
2. Przystosowanie do zmian klimatu.
3. Ochrona różnorodności biologicznej.

Cele wojewódzkiej polityki ekologicznej zostały określone w „*Programie ochrony środowiska dla województwa łódzkiego 2012*”, który definiuje cel nadrzędny oraz cel główny i cele uzupełniające.

- Cel nadrzędny brzmi: „Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców województwa łódzkiego oraz zagwarantowanie szerokiego dostępu do informacji o środowisku”.
- Cel główny: Ochrona i poprawa środowiska

Priorytet I – Ochrona zasobów naturalnych

Priorytet II – Ochrona jakości powietrza

Priorytet III – Ochrona zasobów wód podziemnych i powierzchniowych oraz ochrona przed powodzią i suszą

Priorytet IV – Racjonalizacja gospodarka odpadami

Priorytet V – Oddziaływanie hałasu

Priorytet VI – Oddziaływanie pól elektromagnetycznych

Priorytet VII – Edukacja ekologiczna

Priorytet VIII – Poważne awarie

Cele strategiczne, cele operacyjne i programy w zakresie ochrony środowiska dla Miasta Skierniewice

– Cele Strategiczne (główne):

- ❖ Poprawa stanu środowiska
- ❖ Minimalizacja zagrożeń dla środowiska
- ❖ Rozwój gospodarczy w oparciu o wysoką świadomość ekologiczną mieszkańców.

Na realizację celów strategicznych składają się działania we wszystkich komponentach ochrony środowiska (podzielonych na grupy):

1. Ochrona powietrza atmosferycznego
2. Ochrona przed hałasem
3. Ochrona przed promieniowaniem elektromagnetycznym
4. Ochrona wód podziemnych i powierzchniowych
5. Gospodarka odpadami
6. Ochrona gleb i powierzchni ziemi
7. Ochrona środowiska przyrodniczego
8. Minimalizacja zagrożeń dla środowiska
9. Przyjazny środowisku naturalnemu rozwój gospodarczy
10. Edukacja ekologiczna

Program rewitalizacji Miasta Skierniewice jest zarówno komplementarny do powyższych działań w obszarze ochrony środowiska, jak i również korzysta z poszczególnych komponentów środowiskowych, realizując własne cele wynikające z konieczności zachowania ładu przestrzennego,

przeciwdziałania marginalizacji społecznej i obszarów peryferyjnych, innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki rozwijającej się w myśl zasady zrównoważonego rozwoju.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Skierniewice – II edycja (uchwała Nr XXIII/42/2016 Rady Miasta Skierniewice z dnia 7 kwietnia 2016 r.)

W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 stanowi się o kontynuowaniu polityki przestrzennej służącej podniesieniu konkurencyjności ośrodków metropolitalnych - Warszawy i Łodzi. Skierniewice położone są w zasięgu strefy postępującej koncentracji potencjału cywilizacyjno-ekonomicznego wokół ww. metropolii Warszawy i Łodzi - strefy rozpoznawalnej i konkurencyjnej w skali europejskiej i światowej. Skierniewice uznaje się za regionalny ośrodek równoważenia rozwoju. Istotne dla perspektywy rozwoju miasta jest określenie najważniejszych zadań z zakresu infrastruktury technicznej, które winny wspomóc zakładany dla tego rejonu rozwój społeczno-gospodarczy. Są nimi:

- kontynuacja modernizacji linii kolejowej Warszawa - Łódź,
- kontynuacja budowy autostrady A2,
- kontynuacja modernizacji trasy S-8,
- w perspektywie budowa linii kolejowej dużych prędkości.

W przyjętych przez Sejmik Województwa Łódzkiego dokumentach: „Strategii rozwoju województwa łódzkiego na lata 2007 - 2020” oraz „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego” najistotniejszymi dla określenia kierunków rozwoju przestrzennego Miasta Skierniewice są ustalenia, w których określa się kierunki rozwoju i deklaruje działania polegające na:

- wspieraniu rozwoju Miasta Skierniewice w roli jednego z 5-ciu (obok Piotrkowa Trybunalskiego, Sieradza, Kutna i Radomska) podstawowych, regionalnych ośrodków osadnictwa w województwie łódzkim,
- kształtowaniu i pogłębianiu układu bipolarnego Łódź – Warszawa, mającego szansę osiągnąć taki poziom rozwoju, który to obszar może stać się konkurencyjnym obszarem w przestrzeni europejskiej,
- wspieraniu w Skierniewicach rozwoju funkcji węzła transportowego, także lokalnego centrum logistycznego, wspieraniu rozwoju funkcji przemysłowej, opartej na innowacyjnym przetwórstwie rolno-spożywczym, rozwoju przedsiębiorstw wysokich technologii branży elektrotechnicznej i elektronicznej, wspomaganie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw oraz usług rynkowych,
- wspieraniu funkcjonowania istniejących ośrodków akademickich i ośrodków naukowobadawczych (Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej, Instytutu Ogrodnictwa),
- wspomaganie rozwoju funkcji turystycznej opartej na zasobach kulturowych miasta i otoczenia. Ważnym elementem rozwoju będzie włączenie miasta w sieć unikatowych ośrodków historycznych o randze regionalnej i związane z tym, podjęcie działań rewitalizacyjnych zabytkowych struktur miejskich. Szczególnego znaczenia nadaje się rozwojowi turystyki w tzw. paśmie kolei Warszawsko – Wiedeńskiej (turystyka kulturowa wykorzystująca walory XIX zabytków kolejnictwa – dworca, parowozowni i wieży ciśnień). Skierniewice położone są na szlakach turystycznych:

- Szlaku Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej – kolejowym (ponadregionalny),

- Szlaku Książąt Mazowieckich – samochodowym (ponadregionalny),
- Szlaku Literackim – samochodowym (ponadregionalny),
- Szlaku Grunwaldzkim – rowerowym (ponadregionalny),
- Łódzkim Szlakiem Konnym,
- Szlaku Regionalnym Parków Krajobrazowych – rowerowym.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa zakłada się również realizację innych zadań ze sfery polityki przestrzennej, odnoszących się do terytorium Miasta Skierniewice:

- wskazuje się na potrzebę ukształtowania dróg: krajowej nr 70 i wojewódzkich nr 705 i 707 w klasach funkcjonalnych „główne”,
- budowę na obszarze Miasta ulic obwodnicowych dla przeprowadzenia dróg wojewódzkich nr 705 (ul. Czerwona) i nr 707 (na kierunek do Rawy Mazowieckiej),
- modernizację linii kolejowych przebiegających przez Miasto na kierunku do Warszawy i kierunku Łowicz – Lublin (przebudowa do prędkości dla pociągów pasażerskich 160km/h, a dla pociągów towarowych 120km/h),
- budowę linii elektroenergetycznej 110kV relacji Skierniewice – Rawa Mazowiecka,
- budowę linii gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Konopnica – Skierniewice (linii zabezpieczającej zasilanie miasta),
- docelowo, przebudowę drogi nr 70 dla umiejscowienia jej trasy poza pasmem zabudowy wsi Mokra Prawa.

W planie artykułuje się również potrzebę utrzymania powiązania systemu przyrodniczego obszaru miasta z „zewnętrznymi” obszarami przyrodniczo cennymi – obszarami Natura 2000, rezerwatem rzeki Rawki, Bolimowskim Parkiem Krajobrazowym, Bolimowsko-Radziejowickim Obszarem Ochrony Krajobrazu i Zespołem Przyrodniczo-Krajobrazowym „Zwierzyniec Królewski”.

Kreowana przez Samorząd polityka społeczno-gospodarcza znajduje odzwierciedlenie w polityce rozwoju przestrzennego Miasta. W realizacji celów społeczno-gospodarczych – dla zagwarantowania trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz dla utrzymania ładu w przestrzeni miasta – przyjmuje się za podstawowe następujące zasady polityki przestrzennej:

- zasadę pełnego wykorzystania istniejących obszarów zainwestowania miejskiego i stymulowania w zakresie ilościowym oraz miejsca, ekspansji terytorialnej nowej zabudowy,
- zasadę kształtowania obszarów zabudowy miejskiej w formie zwartej, o funkcjach wzajemnie niekonfliktowych, czytelnie skomunikowanej i wyposażonej w niezbędną infrastrukturę techniczną,
- zasadę pełnej ochrony historycznych wartości miejskich struktur przestrzennych i eksponowania obiektów o wartościach zabytkowych i kulturowych,
- zasadę utrzymania i wzbogacania ekologicznych funkcji obszarów najbardziej wartościowych pod względem przyrodniczym oraz utrzymania i uzupełniania w zieleń istniejących i nowych struktur zabudowy Miasta.

Program rewitalizacji dla Miasta Skierniewice jest w zupełności zgodny i komplementarny do proponowanych w Studium kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice, które są realizacją celów rozwoju zapisanych w regionalnych i lokalnych politykach i strategiach (strategii rozwoju województwa i planie województwa, strategii rozwoju miasta, także w szczegółowych programach rozwoju obejmujących różne dziedziny życia miasta). Większość zaprogramowanych działań ma odniesienie w przestrzeni Miasta. W szczególności, są nimi działania polegające na:

- umacnianiu rangi Miasta jako wyróżniającego się ośrodka regionalnego w sieci osadniczej województwa i kraju, wykorzystującego walory położenia w sąsiedztwie ważnych szlaków komunikacji drogowej i kolejowej oraz w sąsiedztwie aglomeracji warszawskiej i łódzkiej,
- przyciąganiu nowych mieszkańców poprzez podniesienie atrakcyjności miasta jako ośrodka zamieszkania,
- wspieranie trwałego rozwoju gospodarczego Miasta, z ukierunkowaniem na tworzenie nowych i atrakcyjnych miejsc pracy zarówno w sferze usług, jak i produkcji,
- wspieraniu rozwoju funkcji usługowych i zamieszkania związanych (...) ze sportem i rekreacją, ukierunkowanymi na wykorzystanie walorów wynikających z sąsiedztwa dużych kompleksów leśnych oraz funkcjonowania zbiornika wodnego „Zadębie”,
- umacnianiu roli Miasta jako ośrodka usługowego o znaczeniu subregionalnym, w szczególności w zakresie nauki i szkolnictwa wyższego.

KIERUNKI ZMIAN W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ MIASTA ORAZ W PRZEZNACZENIU TERENÓW

Zmiany w strukturze terenów o funkcji mieszkaniowej

Rozwój mieszkalnictwa na obszarze miasta podporządkowuje się następującym działaniom, m.in.:

- utrzymaniu i podnoszeniu standardów zamieszkania w obrębie istniejących zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i wielorodzinnej,
- rewitalizacji terenów zabudowy mieszkaniowej w strefie śródmiejskiej wraz z wprowadzeniem mieszkalnictwa w niezabudowane tereny miasta historycznego, na prawach równorzędnych z funkcją usługową.

Zmiany w strukturze terenów o funkcji usługowej

Rozwój funkcji usługowych na obszarze miasta podporządkowuje się następującym działaniom, m.in.:

- utrzymaniu i rozwoju usług ze sfery publicznej i sfery komercyjnej, których liczba obiektów oraz jakość i zakres usług będą zaspakajały oczekiwania mieszkańców miasta i pobliskich gmin,
- stworzenia w mieście nowoczesnego ośrodka lecznictwa uzdrowiskowego i ośrodka wypoczynku i rekreacji, opartych o wykorzystanie zasobów wód geotermalnych,
- promowanie terenów w otoczeniu zbiornika wodnego „Zadębie” i terenów przyległych do Lasu Bolimowskiego do rozwoju funkcji rekreacji i wypoczynku ukierunkowanych zarówno na obsługę mieszkańców miasta, jak i całego rejonu skierniewickiego.

Kierunki rozwoju przestrzennego zabudowy usługowej obejmują m.in.:

- promowanie realizacji usług o znaczeniu ogólnomiejskim i rejonowym w zabudowie śródmiejskiej oraz w ramach rozwoju pomocniczego ośrodka usługowego na osiedlu Widok i w jego sąsiedztwie,
- przeznaczenie terenów dawnego poligonu wojskowego przy Zwierzyńcu dla realizacji ośrodka lecznictwa uzdrowiskowego opartego o wykorzystanie wód leczniczych ujmowanych na terenie miasta oraz usług z nim związanych i uzupełniających, przede wszystkim, z zakresu rekreacji i wypoczynku.

Zmiany w strukturze terenów zieleni

Rozwój zieleni miejskiej i kierunki rozwoju przestrzennego terenów zieleni podporządkowuje się następującym działaniom, m.in.:

- utrzymaniu i podnoszeniu wartości estetycznej i rekreacyjnej miejskim, ogólnodostępnym terenom zieleni (teren parku miejskiego, zieleńce osiedlowe, tereny nadbrzeżne zalewu „Zadębie” i zalewu w rejonie ulicy Lipowej),
- urządzenia atrakcyjnych dla rekreacji i wypoczynku terenów zieleni na obszarze przy Lesie Zwierzynieckim, po dawnym poligonie wojskowym, przy uwzględnieniu ograniczeń wynikających z ochrony funkcji podstawowej obszaru, tj. lecznictwa uzdrowiskowego.

Zieleń otoczenia zbiornika wodnego „Zadębie”; Ad.2. Dopuszcza się realizację zabudowy służącej celom sportu, rekreacji i wypoczynku, Dopuszcza się realizację sieci i urządzeń infrastruktury technicznej;

Zieleń parkowa i zabudowa usługowa wraz z dojazdami, zielenią, miejscami postojowymi dla samochodów, obiektami i urządzeniami infrastruktury technicznej;

Ad.3. Preferuje się lokalizację obiektów usługowych z zakresu sportu, rekreacji i wypoczynku, związanych z wykorzystaniem walorów zbiornika „Zadębie”.

KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

Ustala się następujące zasady i kierunki rozwoju systemów:

kierunki rozwoju systemów zaopatrzenia w ciepło obejmują m.in.: sukcesywne podłączanie do miejskiej sieci ciepłej budynków użyteczności publicznej oraz odbiorców indywidualnych.

OBSZARY ORAZ ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA I JEGO ZASOBÓW OCHRONY PRZYRODY I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Polityka przestrzenna w zakresie kształtowania systemu przyrodniczego miasta.

Główne typy terenów wchodzących w skład systemu przyrodniczego miasta predysponowane są do następujących działań z zakresu kształtowania środowiska, m.in:

- doliny rzek (dna i zbocza) i tereny w bezpośrednim sąsiedztwie
  - o uzupełnienie zagospodarowania na potrzeby rekreacyjne terenów przy Zalewie „Zadębie”.

Możliwości zwiększenia bogactwa przyrodniczego obszaru miasta i poprawy warunków środowiska.

Zakłada się wzmocnienie systemu przyrodniczego obszaru miasta poprzez:

- odpowiednie zagospodarowanie, z dużym udziałem zieleni, terenów przewidzianych dla lokalizacji kompleksu zabudowy uzdrowskiej oraz terenu wokół zbiornika „Zadębie”,

Zakłada się podejmowanie działań w celu poprawy warunków życia mieszkańców Skierniewic poprzez poprawianie, ulepszanie stanu zagospodarowania obszarów miasta i podniesienie jakości środowiska, w tym:

- wspieranie działań w kierunku ograniczenia emisji zanieczyszczeń gazowych pyłowych do powietrza, między innymi poprzez budowę i rozbudowę sieci gazowej oraz miejskiej sieci ciepłowniczej – wykorzystywanych dla celów ogrzewania budynków. Zakłada się, wprowadzenie w coraz szerszym zakresie, nieuciążliwych źródeł pozyskania energii cieplnej (energia z wykorzystania ciepła Ziemi, energia słoneczna), także mało uciążliwych czynników grzewczych takich jak: gaz, olej nisko siarkowy, energia elektryczna oraz nowoczesnych technologii budowy domów energooszczędnych. Problem zachowania właściwego stanu czystości powietrza nabiera szczególnej wagi wobec planów budowy obiektów lecznictwa uzdrowskiego w południowo-zachodniej części miasta.

OBSZARY I ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

Zasadniczym celem prac rewaloryzacyjnych i rehabilitacyjnych w istniejących zespołach staromiejskich będzie wprowadzenie wysokich standardów zabudowy mieszkaniowej i usługowej (między innymi poprzez przeprowadzanie remontów, likwidację substandardowej zabudowy, doprowadzenie pełnej infrastruktury do budynków).

Określając politykę przestrzenną miasta przyjmuje się następujące zasady i kierunki działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej m.in.:

- kontynuację rewitalizacji terenów dawnych koszar wojskowych w kierunku wykorzystania dla potrzeb edukacyjnych (dotyczy terenów z najbardziej wartościową zabudową koszar),
- utrzymanie walorów historycznego układu urbanistycznego miasta – w strefie „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej, wpisanej do rejestru zabytków. W obrębie strefy podlegają ochronie: rozplanowanie ulic i placów w historycznych liniach rozgraniczających, historyczne linie zabudowy oraz granice podziałów własnościowych, historyczna zabudowa miejska, charakter wnętrza miejskich określony przez elementy nawiązujące do lokalnych tradycji kształtowania zabudowy, powiązania widokowe i zespoły zieleni komponowanej. W granicach strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej zakłada się:
  - zachowanie funkcji dzielnicy mieszkalno-usługowej, z dostosowaniem programu usług do potrzeb wynikających z ochrony wartości historycznych zabudowy,
  - zwiększenie atrakcyjności (wizualnej i również funkcjonalnej) przestrzeni publicznych miasta historycznego dla wykreowania wizerunku miasta,
  - utrzymanie istniejącego układu przestrzennego ulic, placów i skwerów, przy maksymalnym zachowaniu tradycyjnych linii rozgraniczających tych terenów,
  - rozszerzenie zakresu ochrony konserwatorskiej obowiązującej dla zabudowy zabytkowej na obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, ale ujęte w ewidencji zabytków miasta Skierniewice,

- przy wprowadzaniu nowej zabudowy - przestrzeganie warunku dostosowania jej charakteru i gabarytów do otoczenia oraz przestrzeganie zasady odtwarzania historycznych linii zabudowy,
- ukierunkowanie przekształceń istniejącej zabudowy nie nawiązującej do zabudowy historycznej lub wręcz z nią dysharmonizującej, na dostosowanie budynków w zakresie bryły, ilości kondygnacji i wysokości, formy i rodzaju pokrycia dachu, wystroju elewacji.

Obszar strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej jako miejsce występowania nawarstwień kulturowych posiada walory potencjalnego stanowiska archeologicznego – jest obszarem obserwacji i badań archeologicznych. W tym kontekście wyróżniany jest jako obszar strefy „C” ochrony stanowisk archeologicznych.

Obszary rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym.

O rozmieszczeniu miejsc inwestycji celu publicznego realizowanych przez władze samorządowe oraz jednostki im podległe, stanowią zadania, jakie zostały przypisane samorządom gmin ustawą o samorządzie gminnym. Dla Samorządu miasta Skierniewice zadania te związane są, przede wszystkim, z m.in.:

- utrzymaniem i rozbudową, także budową miejskich obiektów użyteczności publicznej i administracji, a w szczególności, w zakresie oświaty, w zakresie upowszechniania kultury, zakresie sportu i rekreacji,
- utrzymaniem i zakładaniem zieleni komunalnej, w tym zieleni parku zdrojowego,
- utrzymaniem istniejących zbiorników wodnych w dzielnicy Zadębie.

OBSZARY WYMAGAJĄCE PRZEKSZTAŁCEN, REHABILITACJI LUB REKULTYWACJI

Obszary z pozostałościami dawnej infrastruktury wojskowej wskazuje się jako obszary wymagające przekształceń funkcjonalnych i przestrzennych. Jeden z nich, położony w rejonie ulicy Batorego i ulicy Wojska Polskiego - jest to obszar z dawną zabudową techniczno-gospodarczą koszar wojskowych. W studium zakłada się realizację nowych funkcji i nowej zabudowy - zabudowy mieszkaniowej i usługowej (w obszarach funkcjonalnych oznaczonych na rysunku studium jako 174M,U, 269U,M.). Drugi z obszarów to dawny poligon wojskowy, położony przy Lesie Zwierzynieckim. W jego granicach zamyka się strefa „A” ochrony uzdrowskiej Obszaru Ochrony Uzdrowskiej Skierniewice – Maków. W studium wyodrębnia się 2 obszary funkcjonalne 160U,Z i 162Z,U., przewidziane dla rozwoju zabudowy usługowej (w tym, lecznictwa uzdrowskiego wraz z usługami uzupełniającymi) i rozwoju terenów zieleni.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 przyjmuje następującą wizję rozwoju regionu:

Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia.

Takiej wizji rozwoju odpowiada misja regionu łódzkiego zorientowana na:

Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju, opartej na współpracy gospodarczej, budowaniu więzi społecznych oraz tożsamości regionalnej.

Terytorium województwa łódzkiego cechować będzie wysoka jakość środowiska przyrodniczego osiągnięta dzięki racjonalnej gospodarce jego zasobami, będąca istotnym czynnikiem podnoszącym warunki i poziom życia mieszkańców. Posłużyć temu mają strategiczne kierunki działań:

- **budowanie przyszłości (dobrobytu) regionu** dzięki wzmocnieniu endogenicznych potencjałów województwa oraz współpracy gospodarczej, zarówno w wymiarze regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
- **budowanie powiązań między mieszkańcami i społecznościami** oraz sprzyjaniu kreowaniu tożsamości regionalnej z uwzględnieniem wielokulturowości i różnorodności regionalnej.

Głównymi celami strategicznymi rozwoju województwa są:

- Region wykorzystujący potencjał endogeniczny do rozwoju inteligentnej gospodarki, oparty na kreatywności i przedsiębiorczości mieszkańców.
- Aktywne społeczeństwo obywatelskie, z dobrym dostępem do usług publicznych, sprzyjające włączeniu społecznemu grup wykluczonych.
- Zrównoważony rozwój przestrzenny regionu z silnie powiązaniem systemem osadniczym, z nowoczesną infrastrukturą i racjonalnie wykorzystywanymi zasobami środowiska przyrodniczego.

Filar 1. Spójność gospodarcza

Poprawa spójności gospodarczej na poziomie regionalnym wymaga uruchomienia i wzmocnienia endogenicznych potencjałów, obecnie często niewykorzystywanych ze względu na brak współpracy między partnerami gospodarczymi i jednostkami samorządu terytorialnego. Zakłada się, że realizowanie zintegrowanych projektów i programów lokalnego rozwoju doprowadzi do uruchomienia mechanizmów synergii, zwiększenia konkurencyjności województwa oraz przyczyni się do jego głębszej integracji funkcjonalnej.

Działania rozwojowe będą ukierunkowane przede wszystkim na wspieranie konkurencyjności gospodarki regionalnej. Zakłada się, że podstawowym czynnikiem dynamizującym procesy gospodarcze będzie wykorzystanie potencjałów rozwoju opartych przede wszystkim na wiedzy i kapitale intelektualnym, dających podstawy do rozwoju w województwie nowoczesnych i inteligentnych technologii w kluczowych przemysłach regionu.

Budowanie spójności gospodarczej regionu realizowane będzie przez poniższe cele i strategiczne kierunki działań:

Cel strategiczny

Region wykorzystujący potencjał endogeniczny do rozwoju inteligentnej gospodarki, oparty na kreatywności i przedsiębiorczości mieszkańców

Cel operacyjny 1: Zaawansowana gospodarka wiedzy i innowacji

1.1. Rozwój nowoczesnych technologii na rzecz inteligentnych specjalizacji regionalnych

1.2. Rozwój nowoczesnej gospodarki energetycznej

Cel operacyjny 2: Nowoczesny kapitał ludzi i rynek pracy

2.1. Kształtowanie i rozwój kadr dla gospodarki innowacyjnej

2.2. Kształtowanie aktywnych postaw na rynku pracy

Cel operacyjny 3: Zintegrowane środowisko przedsiębiorczości dla rozwoju gospodarki

3.1. Kształtowanie innowacyjnego środowiska przedsiębiorczości i powiązań sieciowych

3.2. Rozwój MŚP i sektora rolnego

Filar 2. Spójność społeczna

Spójność społeczna w wymiarze regionalnym jest budowana przez świadomość regionalną i lokalną, tożsamość kulturową, samoorganizację społeczności oraz pomostowy kapitał społeczny, czyli współpracę między grupami i samorządami terytorialnymi. Występujące w regionie łódzkim problemy społeczne oraz niska jakość kapitału społecznego w zasadniczy sposób rzutują na niską spójność społeczną.

Działania rozwojowe będą ukierunkowane na zapewnienie wysokiego poziomu kapitału społecznego, zmniejszanie nierówności społecznych oraz wzmocnienie solidarności lokalnej, co w efekcie przyczyni się do wzrostu spójności społecznej województwa i poprawy jakości życia.

Budowanie spójności społecznej regionu realizowane będzie przez poniższe cele i strategiczne kierunki działań:

Cel strategiczny

Aktywne społeczeństwo obywatelskie, z dobrym dostępem do usług publicznych, sprzyjające włączeniu społecznemu grup wykluczonych

Cel operacyjny 4: Wysoki poziom kapitału społecznego i silne społeczeństwo obywatelskie

4.1. Rozwój społeczności lokalnych

4.2. Wzmacnianie tożsamości regionalnej

Cel operacyjny 5: Wysoki standard i dostęp do usług publicznych

5.1. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora edukacji

5.2. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz pieczy zastępczej

5.3. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji

5.4. Rozwój cyfryzacji i usług cyfrowych w sektorze publicznym

Cel operacyjny 6: Reintegracja społeczna grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym

6.1. Przeciwdziałanie ubóstwu ekonomicznemu

6.2. Reintegracja zawodowa oraz przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniom społecznym

Filar 3. Spójność przestrzenna

Spójność przestrzenną, będącą jednym z elementów spójności terytorialnej, rozumie się jako sprawnie działający system środowiska stworzonego i przekształconego przez człowieka, tworzący strukturę sieciową, której węzłami są miasta powiązane pasmami infrastruktury, głównie transportowej.

Spójność przestrzenna jest kształtowana również przez zachowujący ciągłość system przyrodniczy, którego osiami są doliny rzeczne.

Cechami charakterystycznymi spójnego systemu przestrzennego są: zdolność budowania przewag konkurencyjnych, zdolność adaptacji do zmieniających się uwarunkowań gospodarczych oraz uzyskiwanie efektu synergii. Tak rozumiana spójność przestrzenna województwa oznacza stworzenie możliwości pełnego wykorzystania potencjałów endogenicznych i skutecznego kształtowania się powiązań funkcjonalnoprzestrzennych między węzłami systemu. Taki stan spójności przestrzennej zapewni równomierny rozwój społeczno-gospodarczy i zapobieganie procesom peryferyzacji oraz przyczyni się do wzrostu integracji funkcjonalnej województwa.

Budowanie spójności przestrzennej regionu realizowane będzie przez poniższe cele i strategiczne kierunki działań:

Cel strategiczny

Zrównoważony rozwój przestrzenny regionu z silnie powiązaniem systemem osadniczym, z nowoczesną infrastrukturą i racjonalnie wykorzystywanymi zasobami środowiska przyrodniczego

Cel operacyjny 7. Wysoka jakość i dostępność infrastruktury transportowej i technicznej

7.1. Wzmocnienie i rozwój systemów transportowych i teleinformatycznych

7.2. Wzmocnienie i rozwój systemów infrastruktury technicznej

Cel operacyjny 8. Wysoka jakość środowiska przyrodniczego

8.1. Ochrona i kształtowanie powiązań przyrodniczo-krajobrazowych

8.2. Przeciwdziałanie i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych i antropogenicznych

Cel operacyjny 9. Zrównoważony system osadniczy

9.1. Wzmacnianie systemu powiązań funkcjonalnych

9.2. Wspieranie procesów rewitalizacji i poprawa ładu przestrzennego

Jednym z głównych celów operacyjnych spójności społecznej regionu, w który wpisuje się Gminny Program Rewitalizacji, jest **Cel operacyjny nr 5 „Wysoki standard i dostęp do usług publicznych”** – działanie 5.3. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji, którego istotą jest podejmowanie działań kierunkowych polegających na:

- rozwój bazy kultury, sportu, turystyki i rekreacji (5.3.1.), poprzez wspieranie działań na rzecz podnoszenia atrakcyjności i unowocześnienia bazy kultury, bazy sportowo-rekreacyjnej, w tym w placówkach edukacyjnych, bazy widowiskowej, biznesowo-konferencyjnej oraz bazy i infrastruktury turystycznej, w tym szlaków turystycznych, zorientowanej na turystykę uzdrowiskową, aktywną i kulturową, wspieranie cyfryzacji zasobów i usług turystyki, kultury oraz zasobów dziedzictwa kulturowego.

Program jest spójny z **Celem operacyjnym nr 6. Reintegracja społeczna grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym** – działanie 6.1. Przeciwdziałanie ubóstwu ekonomicznemu i działanie 6.2. Reintegracja zawodowa oraz przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniom społecznym, których istotą jest podejmowanie działań kierunkowych polegających na:

- przeciwdziałanie wyuczonej bezradności (6.1.1.), poprzez wspieranie programów, szkoleń, kursów umożliwiających pozbywanie się nawyków tzw. wyuczonej bezradności, podniesienie kwalifikacji zawodowych, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej;
- aktywizacja grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (6.2.2.), poprzez wspieranie tworzenia specjalistycznych ośrodków szkoleniowo – rehabilitacyjnych, w tym realizujących rehabilitację zawodową, wspieranie zakładów pracy chronionej, wspieranie rozwoju specjalistycznych usług rehabilitacyjnych oraz upowszechnienie programów rehabilitacji osób niepełnosprawnych umożliwiających powrót na rynek pracy i integrację społeczną, wspieranie przedsięwzięć na rzecz ograniczenia zjawiska wykluczenia cyfrowego, wspieranie rozwoju instytucji aktywizujących osoby starsze oraz zapewniających opiekę i terapię osobom niesamodzielnym, wspieranie rozwoju kształcenia integracyjnego na różnych etapach edukacji, wspieranie przedsięwzięć na rzecz uniwersalnej dostępności, w tym dostępności komunikacyjnej i projektowania uniwersalnego służących włączeniu społecznemu osób z obniżoną funkcjonalnością;
- zapobieganie i przeciwdziałanie zjawiskom wykluczenia społecznego (6.2.3.), poprzez wspieranie innowacyjnych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, szkoleń i programów edukacyjnych w zakresie problematyki uzależnień, w tym m. in. profilaktyki ukierunkowanej na zapobieganie uzależnieniom, zapewnienia dostępu do nowoczesnych metod terapeutycznych, wspieranie działań w zakresie reintegracji społecznej osób wykluczonych, przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wspieranie działań i programów skierowanych do bezdomnych, w tym programów wychodzenia z bezdomności, rozwoju sieci świetlic środowiskowych i socjoterapeutycznych oraz programów resocjalizacji młodzieży wchodzącej w konflikt z prawem, wspieranie działań i programów skierowanych do młodzieży opuszczającej rodzinne i instytucjonalne formy pieczy zastępczej.

Program jest także spójny z **Celem operacyjnym nr 8. Wysoka jakość środowiska przyrodniczego** działanie 8.1 Ochrona i kształtowanie powiązań przyrodniczo-krajobrazowych

- 8.1.1. utworzenie spójnego wewnątrznie regionalnego systemu obszarów chronionych w powiązaniu z systemem krajowym, m. in. poprzez: wspieranie działań na rzecz objęcia ochroną prawną obszarów o najwyższych walorach przyrodniczych, ochrony korytarzy ekologicznych oraz przeciwdziałania fragmentacji przestrzeni przyrodniczej, promocja walorów przyrodniczych regionu, wspieranie programów edukacyjnych i konkursów podnoszących świadomość ekologiczną;

Program jest także spójny z **Celem operacyjnym nr 9. Zrównoważony system osadniczy** – działanie 9.2. Wspieranie procesów rewitalizacji i poprawa ładu przestrzennego, którego istotą jest podejmowanie działań kierunkowych polegających na:

- rewitalizacja zdegradowanych obszarów mieszkaniowych i przemysłowych, w tym rewaloryzacja zabytkowych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych (9.2.1.), poprzez wsparcie dla tworzenia i realizacji zintegrowanych projektów obejmujących kompleksową odnowę obszarów, organizację warsztatów i konferencji w zakresie możliwości rozwiązywania problemów na obszarach zdegradowanych, wspieranie prac konserwatorskich prowadzących do odnowy

obiektów i obszarów zabytkowych oraz wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze, organizowanie konkursów na najlepiej przeprowadzone rewitalizacje i rewaloryzacje;

- kształtowanie krajobrazu kulturowego, w tym zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, zapobieganie procesom chaotycznej suburbanizacji oraz propagowanie dobrych wzorców architektury regionalnej (9.2.2.), poprzez stymulowanie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów historycznych i katalogów budownictwa regionalnego formułujących ustalenia kształtowania ładu przestrzennego, wspieranie konkursów na najlepsze projekty urbanistyczne dotyczące zagospodarowania przestrzeni publicznych, promocję walorów krajobrazu kulturowego, zwłaszcza mogących tworzyć symbole miejsca (m.in. w założeniach architektonicznych, na terenach zieleni urządzonej i w lasach).

Odnosząc się do celów Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego można stwierdzić, iż Gminny Program Rewitalizacji jest zgodny z celami w niej określonymi.

2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020

Gminny *Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 – 2022* wpisuje się w założenia Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020 (Wersja 6.0). W szczególności zgodność zachodzi w obszarach (cytując zapisy RPO):

Oś priorytetowa VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny rozwoju

Przedsięwzięcia realizowane w ramach OP VI w sposób bezpośredni przyczyniać się będą do zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych (CT6), wsparcia rozwoju obszarów o specyficznych potrzebach i potencjałach endogenicznych (CT8), zmniejszenia poziomu ubóstwa (CT9) co wpływa na inteligentny i zrównoważony rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu, będący istotą Strategii Europa 2020.

Planowane w ramach OP VI przedsięwzięcia w zakresie usług kulturalnych i turystycznych, rozwoju potencjałów endogenicznych obszarów o specyficznych potrzebach oraz rewitalizacji obszarów zdegradowanych przyczynią się do ożywienia społeczno-gospodarczego regionu, jak i wpłyną na podniesienie jakości i atrakcyjności życia mieszkańców woj. łódzkiego. Ograniczenie występowania negatywnych zjawisk społecznych będzie następowało poprzez realizację szerokiego spektrum inwestycji infrastrukturalnych prowadzących do aktywizacji społeczno-gospodarczej terenów zdegradowanych. Interwencje w zakresie działań rewitalizacyjnych i innych służących budowaniu

potencjału społecznego (w tym również o charakterze kulturalnym oraz wpływających na wzrost zatrudnienia), będą w szczególności realizowane w sposób komplementarny z działaniami finansowanymi z EFS, co przyczyni się do wzrostu aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, a tym samym wpłynie na poprawę wizerunku regionu.

Priorytet inwestycyjny 6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Cel szczegółowy Zwiększona partycypacja w kulturze na terenie województwa łódzkiego.

W ramach PI 6c przewiduje się wspieranie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego, naturalnego oraz wsparcie instytucji kultury. Inwestycje zaplanowane w ramach PI 6c przyczynią się do wzrostu partycypacji w kulturze na terenie województwa łódzkiego. Przedsięwzięcia dotyczące prac konserwatorskich i restauratorskich oraz w odniesieniu do instytucji kultury wpłyną na podniesienie świadomości historycznej mieszkańców województwa poprzez poszerzenie oferty kulturalnej w regionie, co tym samym przełoży się na podniesienie uczestnictwa w kulturze mieszkańców regionu oraz potencjalnych turystów. Działania podejmowane w ramach PI 6c wpłyną bezpośrednio na osiągnięcie celu szczegółowego Umowy Partnerstwa „zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie”.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 6c:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomości wraz z ich otoczeniem oraz zakup wyposażenia niezbędnego do zachowania pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem im takich funkcji,
- roboty budowlane z wyłączeniem prac polegających na budowie oraz/lub zakup wyposażenia do obiektów instytucji kultury, zabezpieczenie zasobów instytucji kultury na wypadek zagrożeń, w szczególności w zakresie zabezpieczeń np. przeciwpożarowych.

Priorytet inwestycyjny 8b Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój

Cel szczegółowy: Zwiększone wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych województwa łódzkiego dla rozwoju gospodarki turystycznej.

PI 8b ukierunkowany jest na wykorzystanie i rozwój potencjałów endogenicznych regionu łódzkiego, opartych na walorach przyrodniczych i kulturowych, określonych w polityce terytorialno-funkcjonalnej SRWŁ 2020 w celu rozwoju przedsiębiorczości z zachowaniem zasad zrównoważonej turystyki.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 8b:

Budowa, przebudowa infrastruktury turystycznej (w tym obiektów i urządzeń) wraz z zakupem wyposażenia i sprzętu oraz zagospodarowanie otoczenia pozostającego w bezpośredniej lokalizacji inwestycji. W ramach interwencji PI 8b wsparcie mogą uzyskać również projekty związane z adaptacją obiektów do pełnienia funkcji turystycznych.

Priorytet inwestycyjny 9b Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich

Cel szczegółowy:

Przywrócenie lub nadanie funkcji społecznych i gospodarczych na terenach zdegradowanych.

Ożywienie społeczno-gospodarcze i ograniczenie ubóstwa na terenach zdegradowanych w regionie łódzkim wymaga realizacji kompleksowych i zintegrowanych działań rewitalizacyjnych, uwzględniających wymiar gospodarczy, fizyczny i społeczny. Rewitalizacja planowana w ramach 9b ma na celu przywrócenie lub nadanie funkcji społecznych i gospodarczych na terenach zdegradowanych, co będzie miało wpływ na niwelowanie zjawisk związanych z problemami społecznymi na zdegradowanych obszarach miejskich i wiejskich. Działania zaplanowane w ramach PI 9b mają koncentrować się na poprawie warunków do rozwoju obszarów zdegradowanych. Kompleksowa rewitalizacja wymaga aktywności w czterech sferach:

- materialno-przestrzennej (modernizacja budynków oraz przestrzeni publicznej i infrastruktury technicznej),
- społecznej (rozwiązanie problemów społecznych takich jak bezrobocie, wykluczenie społeczne, niski poziom kapitału ludzkiego),
- gospodarczej (tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości),
- środowiskowej (działania zwiększające efektywność energetyczną i służące wykorzystaniu terenów zdegradowanych).

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 9b:

- renowacja, adaptacja budynków, obiektów, terenów i przestrzeni prowadząca do przywrócenia lub nadania nowych funkcji, wraz z możliwością zakupu sprzętu i wyposażenia niezbędnego do realizacji celu interwencji 9b,
- rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w ramach części wspólnych wielorodzinnych budynków, w tym termomodernizacja budynków mieszkalnych (jako element szerszego projektu).

Oś priorytetowa IV – Gospodarka niskoemisyjna

Priorytet inwestycyjny 4.a. Wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych

Cel szczegółowy

Zwiększona produkcja energii ze źródeł odnawialnych.

Wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie paliwowo-energetycznym województwa łódzkiego przyczyni się do poprawy efektywności wykorzystania i oszczędzania zasobów surowców energetycznych oraz poprawy stanu środowiska poprzez redukcję emisji zanieczyszczeń do atmosfery, gleby i wód oraz redukcję ilości wytwarzanych odpadów. Interwencje zaplanowane w ramach PI 4.a. przyczynią się ponadto do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego województwa łódzkiego, a w szczególności do poprawy zaopatrzenia w energię na terenach o słabo rozwiniętej infrastrukturze energetycznej. Ponadto wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych cechuje się niewielką lub zerową emisją gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń, co zapewnia

pozytywne efekty ekologiczne, a jednocześnie bezpośrednio wpłynie na osiągnięcie celu szczegółowego Umowy Partnerstwa "zmniejszenie emisyjności gospodarki"

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 4.a:

- budowa, przebudowa lub modernizacja infrastruktury służącej do produkcji i dystrybucji energii (sieci niskiego napięcia poniżej 110 kV), pochodzącej ze źródeł odnawialnych (ze szczególnym nastawieniem na produkcję energii elektrycznej), w oparciu o moc instalowanej jednostki: energia wodna (wyłącznie na już istniejących budowach piętrzących, wyposażonych w hydroelektrownie, przy jednoczesnym zapewnieniu pełnej drożności budowli dla przemieszczeń fauny wodnej), energia wiatru, energia słoneczna, energia geotermalna, energia biogazu, energia biomasy.

Priorytet inwestycyjny 4.c. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze mieszkaniowym.

Cel szczegółowy

Poprawiona efektywność energetyczna w sektorze publicznym i w sektorze budownictwa mieszkaniowego.

Jednym z kierunków rozwoju województwa łódzkiego jest zapewnienie wysokiej jakości środowiska naturalnego poprzez wspieranie rozwoju niskoemisyjnej gospodarki. Interwencja związana z gospodarką niskoemisyjną wpisuje się w realizację polityki klimatycznej UE – polityki ograniczenia gazów cieplarnianych. Zgodnie z układem celów tematycznych Polityki Spójności przyjętym na poziomie UE, określenie „gospodarka niskoemisyjna” odnosi się do emisji CO₂. Projekty przewidziane w ramach PI 4.c. przyczynią się do budowy bardziej konkurencyjnej gospodarki niskoemisyjnej województwa łódzkiego, która w wydajny, zrównoważony sposób wykorzystuje zasoby i zmniejsza emisję zanieczyszczeń. Największy potencjał w zakresie oszczędności energii identyfikowany jest w budynkach, w związku z tym wsparcie skoncentrowane będzie na ich głębokiej modernizacji energetycznej. Ponadto bardzo ważna jest świadomość społeczeństwa w zakresie możliwości podejmowania różnych działań mogących przyczynić się do eliminacji lub znacznego ograniczenia źródeł powstawania zwiększonego zapotrzebowania na energię. Do działań w tym zakresie zaliczyć należy wdrażanie rozwiązań technologicznych ograniczających zużycie energii poprzez wykonywanie głębokiej modernizacji energetycznej budynków, zwłaszcza użyteczności publicznej i wielorodzinnych budynków mieszkalnych, celem zwiększenia ich efektywności energetycznej.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 4.c.:

- głęboka modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej lub wielorodzinnych budynków mieszkalnych wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne (ocieplenie obiektu, wymiana okien, drzwi zewnętrznych oraz oświetlenia na energooszczędne, przebudowa systemów grzewczych wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła), modernizacja systemów wentylacji i klimatyzacji, instalacja OZE w modernizowanych energetycznie budynkach. W ramach przedsięwzięcia możliwa będzie wymiana źródła ciepła z opartego na paliwach konwencjonalnych na źródła ciepła wytwarzające energię ze źródeł odnawialnych bądź na przyłącza sieciowe oraz

najbardziej wydajne urządzenia grzewcze wykorzystujące paliwa konwencjonalne. Zastosowanie pieców węglowych nie będzie przedmiotem dofinansowania.

Priorytet inwestycyjny 4.e. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu.

Cel szczegółowy:

Lepsza jakość powietrza.

Inwestycje planowane w ramach PI. 4.e powinny przyczynić się do obniżenia zużycia energii oraz redukcji zanieczyszczeń powietrza, związanych szczególnie z niską emisją. Ich realizacja będzie wynikać z planów gospodarki niskoemisyjnej, które mają na celu wskazanie sposobów wypełnienia obowiązków wynikających ze zobowiązań, określonych w ratyfikowanym przez Polskę Protokole z Kioto oraz w pakiecie klimatyczno-energetycznym, przyjętym przez Komisję Europejską w grudniu 2008 roku. Ich realizacja służy spełnieniu obowiązków, określonych w ustawie z dnia 15 kwietnia 2011 r. o efektywności energetycznej, w szczególności dotyczących redukcji emisji gazów cieplarnianych, redukcji zużycia energii, a także wzrostu udziału zużycia energii z odnawialnych źródeł. W wyniku realizacji projektów powinna nastąpić poprawa efektywności dystrybucji ciepła do odbiorców, co w znacznym stopniu spowoduje ograniczenie emisji dwutlenku węgla oraz zwiększy efektywność energetyczną. Ponadto realizacja priorytetu wpłynie na racjonalizację rozproszonych systemów gospodarowania energią i ciepłem użytkowym oraz oszczędnością w zużyciu energii pierwotnej. Realizowane przedsięwzięcia wpłyną na ograniczenie emisyjności gospodarki, a tym samym na poprawę jakości powietrza, co przyczyni się do osiągnięcia celu szczegółowego Umowy Partnerstwa "zmniejszenie emisyjności gospodarki".

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 4.e.:

- inwestycje w zakresie budownictwa o znacznie podwyższonych parametrach energetycznych, polegające na projektach pilotażowych, demonstracyjnych dotyczących budynków użyteczności publicznej,
- inwestycje w ramach modernizacji źródeł ciepła (kompleksowa wymiana lub renowacja), rozbudowy systemów zaopatrzenia w ciepło oraz doprowadzenia źródeł ciepła do budownictwa jednorodzinnego i wielorodzinnego oraz budynków użyteczności publicznej. Zastosowanie pieców węglowych nie będzie przedmiotem dofinansowania,
- inwestycje w zakresie oświetlenia publicznego z wykorzystaniem urządzeń energooszczędnych i ekologicznych jako element szerszego projektu infrastrukturalnego.

2.3. Strategia Rozwoju Kraju 2020 i inne dokumenty na poziomie kraju

Strategia Rozwoju Kraju 2020 przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. (Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju)

Program jest spójny z **celem głównym** strategii średniookresowej SRK zakładającym **wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności poprzez zachowanie zasobów przyrodniczych w stanie niepogorszonym, a docelowo zwiększenie ich trwałości i jakości**. Jest to warunek konieczny dla dalszej poprawy jakości życia i realizacji prawa dostępu człowieka do środowiska w dobrym stanie.

Przyczyniać się ma do tego znajdowanie takich rozwiązań, które mają na celu „**wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych**”, o czym stanowi **trzeci cel** w ramach **Obszaru strategicznego III. Spójność społeczna i terytorialna**.

Polityka regionalna musi kierować wysiłki na rzecz wzmocnienia endogenicznych potencjałów wszystkich terytoriów oraz rozwijania mechanizmów wzmacniających rozprzestrzenianie procesów rozwojowych z głównych ośrodków wzrostu na otoczenie. Wspomagane będą także procesy rozwojowe na obszarach problemowych poprzez zwiększanie przez nie możliwości absorpcji czynników wzrostu (kapitału, wykwalifikowanych kadr, wiedzy, innowacji). Wzmocnienie potencjału do absorpcji i rozprzestrzeniania procesów rozwojowych dotyczyć powinno również subregionalnych i lokalnych ośrodków, w tym miast powiatowych i innych miast o znaczeniu lokalnym, z wykorzystaniem ich potencjału do specjalizacji terytorialnej. Ich rozwój stymuluje bowiem pozostałe otoczenie. Przedsięwzięcia podejmowane w ramach *Spójności społecznej i terytorialnej* będą obejmować rozbudowę i modernizację infrastruktury, zwłaszcza komunikacyjnej, działania rewitalizacyjne oraz rozwój usług użyteczności publicznej i innych funkcji w zakresie dostarczania usług publicznych, niezbędnych do inicjowania procesów rozwojowych na poziomie lokalnym.

Program pozostaje w spójności z działaniami zaprogramowanymi w SRK 2020 w **pkt III.3.3** w ramach CT8:

- Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmocnienia potencjału obszarów wiejskich.

Program pozostaje w spójności z działaniami zaprogramowanymi w SRK 2020 w **pkt III.3.3 i III.3.4** w ramach CT9:

- Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmocnienia potencjału obszarów wiejskich,
- Zwiększenie spójności terytorialnej.

Program pozostaje w komplementarności z innymi priorytetami interwencji publicznej zaprogramowanymi w SRK 2020 w **pkt III.3.2** w ramach CT6:

- Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich.

Program pozostaje również w komplementarności z działaniami zaprojektowanymi w ramach **Celu III.2 Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych**, mającymi na celu zwiększenie ich dostępności i funkcjonalności.

Działania priorytetowe zaplanowane przez ŚSRK w latach 2016 - 2020:

- wspieranie rozwoju ośrodków regionalnych i subregionalnych (m.in. rozwój funkcji o ponadlokalnym oddziaływaniu, rozbudowa infrastruktury związana ze specjalizacją gospodarczą, podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej – uzbrajanie terenów, dostępność przestrzenna, rozwój infrastruktury technicznej jako element zwiększający atrakcyjność zamieszkania i inwestycji);
- wspieranie rozwoju ośrodków o znaczeniu lokalnym w zakresie działań rewitalizacyjnych, rozbudowy infrastruktury, zwłaszcza komunikacyjnej, a także poprawy usług użyteczności publicznej i innych funkcji niezbędnych dla inicjowania procesów rozwojowych na poziomie lokalnym;
- wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich z uwzględnieniem ich potencjału endogenicznego (rolnicze, mieszane i przejściowe) i pełnionych przez nie funkcji - dywersyfikacja gospodarcza, mobilność zawodowa i przestrzenna, połączenia transportowe, restrukturyzacja i zwiększenie wydajności w rolnictwie i rybactwie, inwestycje poza rolnictwem, rozwój przedsiębiorczości, rozwój nowych funkcji obszarów wiejskich oraz wspieranie tworzenia nowych typów miejsc pracy zorientowanych na turystykę, ekologię, czy powiązanych z telepracą w różnych dziedzinach, działania na rzecz poprawy jakości życia i atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej;
- zwiększenie dostępności transportowej - regionalnej i wewnątrzregionalnej (działania w zakresie połączeń transportowych na poziomie regionalnym i lokalnym);
- przeciwdziałanie procesom marginalizacji w skali krajowej poprzez działania na rzecz wzmocnienia istniejącej sieci miast i wspomaganie urbanizacji, rozwój zasobów ludzkich i kapitału społecznego, rozwój przedsiębiorczości oraz tworzenie infrastrukturalnych i instytucjonalnych warunków do zwiększenia poziomu inwestycji i wzrostu wydajności pracy;
- działania wyrównawcze na najbardziej zapóźnionych obszarach wiejskich na rzecz zwiększenia dostępu i jakości podstawowych usług publicznych;
- skoncentrowane i zintegrowane działania (infrastruktura, zagadnienia społeczne i gospodarcze) w zakresie rewitalizacji miast i obszarów tracących dotychczasowe funkcje;
- zwiększenie dostępności przestrzennej obszarów peryferyjnych (rozbudowa i modernizacja infrastruktury transportowej – drogowej i kolejowej oraz polepszanie jakości środków transportu zbiorowego uzupełniające działania w zakresie połączeń transportowych na poziomie regionalnym i lokalnym);

- rozwiązania integrujące przestrzeń funkcjonalną obszarów miejskich (transport, usługi komunalne, rynek pracy, kultura, usługi publiczne);
- wprowadzenie systemu zarządzania usługami publicznymi (w tym zasady zlecania usług podmiotom niepublicznym, narzędzia pomiaru efektywności);
- wprowadzenie nowego modelu świadczenia usług publicznych, włączającego organizacje pozarządowe i innych partnerów społecznych do ich planowania i wdrażania.

Program jest także komplementarny z celami i założeniami opisanymi w **pkt II.7.3. Udrożnienie obszarów miejskich (obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka – Zwiększenie efektywności transportu).**

Dwie główne przyczyny wpływające na częsty brak płynności ruchu miejskiego to niedogodności publicznego transportu (brak dogodnych przesiadek, słabe skoordynowanie różnych środków transportu zbiorowego, przepełnienie) oraz ruch tranzytowy przez centra miast. Aby przekształcić sieć transportową miasta w sprawny i funkcjonalny element infrastruktury regionu, należy skupić się na podniesieniu jakości oferty transportu publicznego. Jednym z najważniejszych udogodnień jest zorganizowanie sprawnego i zgodnego z oczekiwaniami mieszkańców przemieszczania się osób wewnątrz obszaru metropolitalnego i ułatwienie przemieszczania do i z obszarów zewnętrznych.

Projekt pozostaje komplementarny i stanowi uzupełnienie do działań zaprogramowanych w SRK 2020 w **pkt II.7.3:**

- budowa obwodnic dużych miast,
- zorganizowanie sprawnego przemieszczania osób i towarów wewnątrz miasta oraz ułatwienie dostępu do i z obszarów pozamiejskich.

Gminny Program Rewitalizacji jest zgodny z prognozami i kierunkami działania strategii działania na rzecz rozwoju kraju (średniookresowej).

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 – 2022 jest również zgodny z następującymi dokumentami na poziomie krajowym:

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie (KSRR) jest dokumentem określającym cele i sposób działania podmiotów publicznych, a w szczególności rządu i samorządów województw, w odniesieniu do polskiej przestrzeni dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju. Dokument wyznacza cele polityki rozwoju regionalnego, w tym wobec obszarów wiejskich i miejskich, oraz definiuje ich relacje w odniesieniu do innych polityk publicznych o wyraźnym terytorialnym ukierunkowaniu.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.

KSRR ustala trzy cele szczegółowe do 2020 roku:

1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów (*konkurencyjność*),
2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych (*spójność*),
3. Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie (*sprawność*).

Układ celów KSRR odzwierciedla podstawowe obszary oddziaływania KSRR do 2020 roku.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego określa **wizję rozwoju regionalnego Polski do roku 2020**: „W 2020 roku polskie regiony stanowiąc będą lepsze miejsce do życia dzięki podniesieniu poziomu i jakości życia oraz przez stworzenie takich ram gospodarczo-społecznych i instytucjonalnych, które zwiększają szanse realizacji aspiracji i możliwości jednostek i wspólnot lokalnych. Polskie regiony będą silniejsze gospodarczo, lepiej zintegrowane gospodarczo, społecznie i przestrzennie oraz bardziej samorządne w wyniku procesu decentralizacji i szerszego urzeczywistniania zasady partnerstwa i subsydiarności”.

W 2020 roku polskie regiony charakteryzować będą następujące cechy:

- **konkurencyjność i innowacyjność**, rozumiana jako zbudowaniem silnego połączenia komunikacyjnego i funkcjonalnego ośrodków miejskich, umożliwiającego przepływ wiedzy, innowacji, powodując zwiększenie dostępu i znaczenia stref ośrodków, wzrost konkurencyjności i spójność terytorialną kraju (do roku 2020 nastąpi połączenie w układzie krajowym i europejskim wszystkich głównych ośrodków miejskich autostradami lub drogami ekspresowymi oraz siecią szybkiej kolei i transportu lotniczego);
- **spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna** (zwiększy się spójność społeczno-gospodarcza i terytorialna zarówno w skali krajowej, jak i regionalnej, pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi, wewnątrz kraju a obszarami przygranicznymi, a także obszarami Polski wschodniej i resztą terytorium kraju, głównie dzięki rozbudowie sieci komunikacyjnej w województwach oraz zapewnieniu powiązań funkcjonalnych między najważniejszymi ośrodkami miejskimi);
- **skuteczność, efektywność i partnerstwo w realizacji celów rozwojowych** (spójność działań podejmowanych w odniesieniu do terytorium wpłynie pozytywnie na poprawę ładu przestrzennego);
- **bezpieczeństwo ekologiczne**, wysoki poziom i skuteczność ochrony środowiska oraz zasobów przyrodniczych.

Program jest spójny z poniższymi kierunkami działań polityki regionalnej:

a) w ramach CT6 –

Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:

- 1.1. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych,

Interwencja w celu poprawy konkurencyjności regionu polegać będzie na oddziaływaniu na te czynniki rozwojowe, które stanowią o sile konkurencyjnej najważniejszych ośrodków miejskich, a tym samym regionu i koncentruje się na:

- rozwijaniu powiązań funkcjonalnych, infrastrukturalnych i instytucjonalnych między ośrodkami wojewódzkimi – węzłami sieci w układzie międzynarodowym i krajowym,
- wzmocnieniu funkcji metropolitalnych w sferze gospodarczej, społecznej, nauki i kultury (w tym funkcji symbolicznych) oraz wzmocnieniu roli ośrodków edukacji na poziomie wyższym – tworzących warunki dla gospodarki opartej na wiedzy,
- wspieraniu rozwiązań integrujących przestrzeń funkcjonalnych obszarów miejskich w zakresie zagospodarowania przestrzennego, transportu zbiorowego (infrastruktury, taboru i rozwiązań organizacyjnych), usług komunalnych, rynku pracy.

Interwencja polityki regionalnej w zakresie wzmocnienia funkcji metropolitalnych dotyczy sfery społecznej, gospodarki, turystyki, nauki, edukacji i kultury.

1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi.

Rozprzestrzenianie procesów rozwojowych wspomaganie będzie w dwóch wymiarach:

- przez rozszerzanie stref największego pozytywnego oddziaływania ośrodków wojewódzkich,
- przez wzmocnianie zdolności absorpcyjnych na obszarach województw – w miastach subregionalnych, powiatowych i na obszarach wiejskich.

Dla wspomaganie rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych polityka regionalna będzie koncentrowała swoje działania w kilku podstawowych obszarach tematycznych, takich jak:

- 1.2.1. Zwiększanie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionów,
- 1.2.2. Wspieranie rozwoju i znaczenia miast subregionalnych,
- 1.2.3. Pełniejsze wykorzystanie potencjału rozwojowego obszarów wiejskich,
- 1.2.4. Efektywne wykorzystanie w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej.

b) w ramach CT6 i CT8 –

Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:

1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne:

1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.

Zgodnie z zasadą koncentracji tematycznej, działania podejmowane w ramach polityki regionalnej będą skoncentrowane w kilku podstawowych sferach zapewniających wykorzystanie potencjałów ośrodków regionalnych oraz wspomagających rozprzestrzeniania procesów rozwojowych.

W związku z powyższym polityka regionalna i jej działania będzie:

- sprzyjać ochronie środowiska przyrodniczego, jak i jego racjonalnemu wykorzystaniu dla zaspokojenia potrzeb społecznych i gospodarczych (w tym turystycznych),
- zachowywać i rozwijać, a przede wszystkim szeroko udostępniać, zasoby kulturowe regionów oraz ułatwiać ich wykorzystanie społeczne i gospodarcze,
- wspierać promocję i rozwój turystyki przyjazdowej, w tym wykorzystującej potencjał uzdrowiskowy.

c) w ramach CT9 –

Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych:

2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze.

Drugi cel polityki regionalnej polega na interweniowaniu na tych obszarach Polski, które charakteryzują się niskimi wskaźnikami sytuacji społeczno-gospodarczej, najmniej korzystnym usytuowaniem geograficznym względem głównych ośrodków wzrostu i zatrudnienia oraz niekorzystnymi przewidywaniami z punktu widzenia perspektyw rozwojowych i poziomu życia mieszkańców. Są to tzw. obszary problemowe polityki regionalnej.

Działania polityki regionalnej w tym obszarze służą oddaleniu groźby trwałej marginalizacji, tj. trwałej utraty znaczenia gospodarczego oraz koncentracji patologicznych problemów społecznych. Działania będą wspomagały mobilność przestrzenną i zawodową, a także mobilność wahadłową mieszkańców obszarów wiejskich oraz będą przyczyniały się do możliwości znalezienia lepszej pracy i poprawy dostępu do usług publicznych (zwłaszcza w zakresie edukacji i komunikacji) na obszarach wiejskich bez konieczności zmiany miejsca zamieszkania.

Na tych obszarach polityka regionalna będzie wspierać kompleksowe działania odbudowujące zdolności do rozwoju pewnych terytoriów (miast, dzielnic miast, obszarów poprzemysłowych i innych terenów zdegradowanych) przez przywracanie lub nadawanie im nowych funkcji społeczno-gospodarczych oraz wspomaganie realizacji kompleksowych programów rewitalizacji społeczno-gospodarczej na problemowym obszarze miasta. W uzupełnieniu tych działań polityka regionalna wspierać będzie także rekultywację obszarów zdegradowanych pod względem środowiskowym w połączeniu z nadawaniem im nowych funkcji gospodarczych.

Przewiduje się wsparcie tych miast, które znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji - utrata miejsc pracy, spadek potencjału ludnościowego, starzenie się mieszkańców, degradacja środowiska i tkanki społeczno-gospodarczej, patologie społeczne, niska przedsiębiorczość.

Do najważniejszych zagadnień, które powinny być brane pod uwagę przy projektowaniu i realizacji działań restrukturyzacyjnych i rewitalizacyjnych będą należały:

- działania nakierowane na wsparcie jakości kapitału ludzkiego,
- działania skierowane na modernizację struktury gospodarczej,
- działania wspierające nadrobienie zaległości w zakresie infrastruktury technicznej,
- działania wspierające modernizację i rozwój obiektów użyteczności publicznej,
- wsparcie kompleksowych programów rewitalizacyjnych.

Z uwagi na powyższe, stwierdza się pełną spójność Gminnego Programu Rewitalizacji z *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010 - 2020*, przyjętą przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 roku.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030 - Trzecia fala nowoczesności

Celem głównym przedstawionych w niniejszym dokumencie działań jest poprawa jakości życia Polaków. Osiągnięcie tego celu powinno być mierzone, z jednej strony, wzrostem produktu krajowego brutto (PKB) na mieszkańca, a z drugiej zwiększeniem spójności społecznej oraz zmniejszeniem

nierównomierności o charakterze terytorialnym, jak również skalą skoku cywilizacyjnego społeczeństwa oraz innowacyjności gospodarki w stosunku do innych krajów. Osiągnięcie strategicznego celu kluczowego będzie możliwe dzięki podjęciu działań w dwóch strategicznych obszarach zadaniowych:

- *równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski (dyfuzji)* - zgodnie z zasadami rozbudzania potencjału rozwojowego odpowiednich obszarów mechanizmami dyfuzji i absorpcji oraz polityką spójności społecznej, co daje w efekcie zwiększenie potencjału konkurencyjności Polski,
- *efektywności i sprawności państwa (efektywności)* - usprawniający funkcje przyjaznego i pomocnego państwa działającego efektywnie w kluczowych obszarach interwencji.

Wyzwaniem dla długookresowej polityki rozwoju jest tworzenie warunków dla dyfuzji: wyrównywanie szans edukacyjnych, zwiększanie dostępu do usług publicznych, zwiększanie dostępności transportowej każdego miejsca w kraju, likwidowanie groźby wykluczenia cyfrowego, ale również wspierania biegunów wzrostu (metropolie i ośrodki regionalne).

Ponadto, wyzwaniem jest też budowanie endogenicznych potencjałów (wykorzystanie zasobów wewnętrznych) wzrostu w ośrodkach peryferyjnych, również po to, aby zwiększyć możliwości absorpcji przez nie impulsów rozwojowych płynących z biegunów wzrostu.

Takie podejście do polityki rozwoju określamy mianem modelu terytorialnego równoważenia rozwoju i wpisuje się ono w szeroko rozumiany filar **terytorialnego równoważenia rozwoju** DSRK.

Zgodnie z zapisami DSRK: „w okresie do 2020 r. należy wzmocnić rozwój obszarów miejskich, subregionalnych, wiejskich i peryferyjnych poprzez inwestycję w transport, infrastrukturę telekomunikacyjną i inwestycje w edukację, kulturę, usługi publiczne, lokalną infrastrukturę, wspieranie przedsiębiorczości i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.”

Kierunki interwencji DSRK spójne z Gminnym Programem Rewitalizacji:

1) Rewitalizacja obszarów problemowych w miastach.

- Przeciwdziałanie narastaniu niekorzystnych zjawisk na obszarach problemowych w miastach, a więc zdegradowanych dzielnic śródmiejskich, blokowisk, terenów przemysłowych, powojkowych i pokolejowych, a także innych obszarów miast, gdzie koncentrują się negatywne zjawiska społeczne, poprzez m.in. inwestycje w transport oraz podniesienie jakości dostarczanych usług publicznych (np. usługi kulturalne) na tych obszarach.
- Opracowanie programów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu na obszarach problemowych miast, a więc m.in. systemy stypendialne dla pobierających naukę, podnoszenie poziomu merytorycznego placówek edukacyjnych, wspieranie programów współpracy międzypokoleniowej i między różnymi grupami społecznymi, a także zapewnienie infrastruktury i oferty czasu wolnego dla młodzieży.
- Lepsze dopasowanie systemu pomocy społecznej i pośrednictwa pracy do specyfiki miejskich obszarów problemowych.

- Utworzenie instrumentów organizacyjnych i finansowych wspierających proces rewitalizacji m.in. poprzez ustanowienie przepisów dotyczących rewitalizacji, w szczególności nadanie temu procesowi statusu zadania publicznego, co w efekcie umożliwi zlecenie zadań publicznych w zakresie rewitalizacji np. obszarów miejskich.
  - Wspieranie wykorzystania zasobów lokalnych (przyrodniczych, rolniczych, kulturowych) na obszarach wiejskich oraz wspierania lokalnej przedsiębiorczości.
- 2) Wprowadzenie rozwiązań prawno-organizacyjnych stymulujących rozwój miast.
- Przyjęcie ustawy metropolitalnej, zawierającej regulacje porządkujące ustrój funkcjonalny metropolii, pozwalające na lepsze planowanie systemów komunikacji, zagospodarowania przestrzennego, działań z zakresu bezpieczeństwa publicznego, zarządzania kryzysowego, ratownictwa i ochrony ludności itp., a także pozwalające na lepsze wykorzystanie funduszy europejskich poprzez bardziej efektywną koordynację inwestycji, zwłaszcza w systemy transportu.
  - Objęcie miejscowymi planami zagospodarowania całej rozwojowej przestrzeni polskich miast. W tym celu wprowadzone zostaną rozwiązania instytucjonalne premiujące samorządy posiadające tego rodzaju plany na większości swojego obszaru, a także regulacje minimalizujące koszty związane ze zwiększaniem obszaru objętego planami zagospodarowania przestrzennego.
  - Modernizacja i budowa infrastruktury miejskiej.
  - Przeciwdziałanie prywatyzacji przestrzeni miejskiej i takie jej kształtowanie, aby sprzyjała interakcjom społecznym.
  - Budowa efektywnych systemów transportu, z uwzględnieniem połączeń z najbliższym otoczeniem miasta.
  - Wspieranie potencjałów gospodarczych obszarów miejskich (inwestycje w naukę, B+R, innowacyjność, instytucje kultury i sztuki).
  - Tworzenie infrastruktury dla klasy kreatywnej (Internet, sprzyjająca interakcjom społecznym tkanka miejska, itp.).

Program jest zgodny z założeniami Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju w zakresie w jakim stara się równoważyć potencjał rozwojowy ośrodka miejskiego, subregionalnego i obszarów peryferyjnych (wiejskich), przyczyniając się do zwiększenia ich konkurencyjności i usprawnienia ich funkcjonowania.

Narodowy Plan Rewitalizacji 2022

Gminny Program Rewitalizacji jest spójny z Celem głównym Narodowego Planu Rewitalizacji 2022, który zakłada **„poprawę warunków rozwoju obszarów zdegradowanych w wymiarze przestrzennym, społecznym, kulturowym i gospodarczym. Realizacji tego celu służyć będzie tworzenie korzystnych warunków dla prowadzenia rewitalizacji w Polsce i położenie nacisku na holistyczne, zintegrowane podejście do prowadzenia takich działań.”**

Program pozostaje w zgodzie z charakterem definicji „rewitalizacji”, przez którą to należy rozumieć **„wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez przedsięwzięcia**

całościowe (integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone we współpracy z lokalną społecznością, w sposób zaplanowany oraz zintegrowany przez określenie i realizację programów rewitalizacji.”

Program rewitalizacji jest zgodny i spójny z założeniami Narodowego Planu Rewitalizacji, gdyż stanowi podstawę prowadzenia działań rewitalizacyjnych na terenie miasta Skierniewice. Jest podstawowym instrumentem tworzącym ramy operacyjne i płaszczyznę koordynacji działań rewitalizacyjnych. Program rewitalizacji to opracowany i uchwalony przez samorząd lokalny wieloletni program działań zmierzający do wyprowadzenia obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysu oraz stworzenia warunków do ich dalszego rozwoju. Objęcie danego obszaru programem rewitalizacji stanowi podstawę wspierania go poprzez instrumenty i narzędzia dedykowane rewitalizacji (programy unijne i instrumenty krajowe) lub korzystania z preferencji w innych instrumentach, programach i działaniach sektorowych.

Program rewitalizacji posiada charakter zintegrowany, wieloaspektowy, obejmujący zidentyfikowany na podstawie przeprowadzonej diagnozy obszar kryzysowy. Program określa również ewentualne potrzeby podjęcia wyprzedzających działań o charakterze społecznym (pobudzającym aktywność lokalną) przygotowujących w kolejnym etapie do działań rewitalizacyjnych o bardziej złożonym, kompleksowym charakterze i oddziaływaniu.

Procesy rewitalizacji są określane przy założeniu precyzyjnego skoncentrowania na najbardziej zdegradowanych (problemowych) obszarach. Program rewitalizacji jednoznacznie wskazuje obszary w oparciu o zasadę, że rewitalizację należy prowadzić tam, gdzie występuje największe nasilenie niepożądanych zjawisk i gdzie koncentracja problemów jest największa.

Realizacja działań wynikających z programu wiąże się z ich priorytetyzacją i identyfikacją przedsięwzięć koniecznych. Działania rewitalizacyjne koncentrują się na rozwiązaniu kluczowych problemów, które według diagnozy najbardziej przyczyniają się do powstania i trwania kryzysu danego obszaru.

Programy rewitalizacji ujmują działania w sposób kompleksowy, nie pomijając kontekstu społecznego, ekonomicznego, środowiskowego związanego z tożsamością danego obszaru, a także jego społecznego i przestrzennego otoczenia.

Program rewitalizacji posiada przejrzysty system monitoringu skuteczności działań i odpowiednio elastyczny system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany.

W proces przygotowania i realizacji programu zaangażowane zostało społeczeństwo, tym samym partycypacja społeczna została „wpisana” w proces rewitalizacji jako fundament wielu działań.

Krajowa Polityka Miejska 2023

Zgodnie z art. 21b ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju Krajowa Polityka Miejska (KPM) jest dokumentem określającym planowane działania administracji rządowej dotyczące polityki miejskiej, uwzględniającym cele i kierunki określone w średniookresowej strategii rozwoju kraju oraz krajowej strategii rozwoju regionalnego.

KPM 2023 służy celowemu, ukierunkowanemu terytorialnie działaniu państwa na rzecz zrównoważonego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz wykorzystaniu ich potencjałów w procesach rozwoju kraju. Polityka miejska jest adresowana do wszystkich polskich miast i ich obszarów funkcjonalnych. Jest wyrazem zintegrowanego podejścia terytorialnego i jego uzupełnieniem w wymiarze miejskim. Zintegrowane podejście terytorialne jest odpowiedzią na coraz wyraźniej obserwowaną potrzebę postrzegania terytoriów i planowania ich rozwoju przez pryzmat ich obszarów funkcjonalnych, a nie granic administracyjnych.

Wizja rozwoju miast

Istotą Krajowej Polityki Miejskiej jest to, aby polskie miasta do 2023 roku uczyniły znaczący krok w kierunku realizacji poniższej, długofalowej wizji ich rozwoju:

„Polskie miasta są przyjazne dla mieszkańców jako miejsca oferujące wysoką jakość życia oraz dla przedsiębiorców jako miejsca atrakcyjne do lokowania i prowadzenia biznesu. Są nowoczesne i konsekwentnie rozwijane. Główne polskie ośrodki miejskie są konkurencyjne w skali ponadregionalnej i coraz lepiej widoczne na gospodarczej mapie Europy, pozostałe są silnymi ośrodkami, motorami rozwoju w skali regionalnej i lokalnej. Małe miasta czerpią korzyści rozwojowe wynikające z partnerskiej współpracy z regionalnymi centrami oraz otaczającymi je obszarami wiejskimi, jednocześnie same będąc katalizatorami pożądaných przemian na tych obszarach. Polskie miasta są spójne społecznie, ekonomicznie i przestrzennie, również dzięki wysiłkom dotyczącym rewitalizacji najbardziej zdegradowanych ich części, i obsługiwane przez efektywny transport publiczny. Są otwarte i dostępne, rozwijają się w sposób zrównoważony w kierunku miast zwartych przestrzennie, ale jednocześnie niepozbawionych dobrze zorganizowanych przestrzeni publicznych i terenów zieleni. Są także sprawnie zarządzane – w sposób skuteczny, efektywny i partnerski, poprzez coraz bardziej zintegrowane działania obejmujące całe miejskie obszary funkcjonalne oraz aktywną współpracę z mieszkańcami. Polskie miasta w widoczny sposób ograniczają zużycie zasobów, w tym zwłaszcza energii, i coraz lepiej przygotowują się do skutków zmian klimatu.”

Strategicznym celem polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Aby osiągnąć sformułowaną wizję rozwoju, wyzwania zdiagnozowane w Krajowej Polityce Miejskiej zostały sformułowane w postaci pięciu celów szczegółowych, realizujących cel strategiczny. Zgodnie z nimi, dążeniem wszystkich aktorów polityki miejskiej musi być tworzenie miasta sprawnego, zwartego i zrównoważonego oraz spójnego, a w efekcie także konkurencyjnego i silnego:

1. Stworzenie warunków dla skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych (**miasto sprawne**).
2. Wspieranie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji (**miasto zwarte i zrównoważone**).
3. Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich (**miasto spójne**).
4. Poprawa konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia (**miasto konkurencyjne**).

5. Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmacnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu (**miasto silne**).

Gminny Program Rewitalizacji realizuje cztery spośród pięciu celów szczegółowych krajowej polityki miejskiej, budując miasto zwarte i zrównoważone (poprzez przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji), miasto spójne (poprzez rewitalizację terenów problemowych i zdegradowanych), miasto konkurencyjne (poprzez inwestycje w rozwój gospodarczy i politykę zatrudnienia) oraz miasto silne (poprzez budowanie miasta o silnej pozycji w obszarze funkcjonalnym, mającym wpływ na rozwój otoczenia, w tym obszarów wiejskich).

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 – Uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 roku (MP 2012, poz. 252).

Cel strategiczny KPZK 2030:

Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Osiągnięcie tego celu musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Kierunki działań:

- 1.1. Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich;
- 1.2. Intensyfikację powiązań funkcjonalnych pomiędzy głównymi węzłami sieci osadniczej w układzie krajowym i międzynarodowym;
- 1.3. Integrację obszarów funkcjonalnych głównych ośrodków miejskich.

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Kierunki działań:

- 2.1. Wspomaganie spójności w układzie krajowym: Pomorze Środkowe – Polska Zachodnia – Polska Centralna – Polska Wschodnia,
- 2.2. Regionalną integrację funkcjonalną, wspomaganie rozprzestrzeniania procesów rozwojowych na obszary poza głównymi miastami oraz budowanie potencjału do specjalizacji terytorialnej,

2.3. Wspomaganie spójności w obszarach problemowych.

Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Kierunki działań:

3.1. Poprawa dostępności polskich miast i regionów,

3.2. Zmniejszenie zewnętrznych kosztów transportu,

3.3. Poprawa dostępności teleinformatycznej.

3.4. Zarządzanie strategiczne i etapowanie inwestycji.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju powinna sprostać następującym wyzwaniom:

- zaspokojenia bieżących potrzeb rozwojowych społeczeństwa w drodze najmniejszych konfliktów ekologicznych i społecznych,
- zabezpieczenia możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowane w dobrym stanie zasoby naturalne, kulturowe i lokalne walory środowiska,
- zapewnienia racjonalnego powiązania rozwoju społeczno-gospodarczego z ochroną zasobów wodnych i ich dostępnością,
- zapewnienia bezpieczeństwa poprzez podjęcie działań na rzecz ograniczenia ryzyka powodziowego oraz zagrożenia skutkami suszy,
- zapewnienia ciągłości i możliwości rozwoju na wielu obszarach Polski przez skuteczną ochronę złóż kopalin (w tym wód leczniczych, termalnych i solanek) przed nieracjonalną i nielegalną eksploatacją.

Kierunki działań:

4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych,

4.2. Przeciwdziałanie fragmentacji przestrzeni przyrodniczej,

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej,

4.4. Racjonalizacja gospodarowania ograniczonymi zasobami wód powierzchniowych i podziemnych kraju, w tym zapobieganie występowaniu deficytu wody na potrzeby ludności i rozwoju gospodarczego,

4.5. Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu i potencjału wód i związanych z nimi ekosystemów,

4.6. Zmniejszenie obciążenia środowiska powodowanego emisjami zanieczyszczeń do wód, atmosfery i gleby,

4.7. Zabezpieczenie cennych gospodarczo złóż kopalin i zwiększenie wykorzystania surowców wtórnych.

Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.

Kierunki działań:

- 5.1.** Przeciwdziałanie zagrożeniu utraty bezpieczeństwa energetycznego i odpowiednie reagowanie na to zagrożenie;
- 5.2.** Zwiększenie poziomu zabezpieczenia przed ekstremalnymi zjawiskami naturalnymi i antropogenicznymi;
- 5.3.** Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Kierunki działań:

- 6.1.** Wprowadzenie zintegrowanego (spójnego i hierarchicznego) systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego zdolnego do efektywnej koordynacji działań podmiotów publicznych i polityk publicznych mających największe znaczenie dla zagospodarowania przestrzennego na różnych poziomach zarządzania,
- 6.2.** Uporządkowanie regulacji zapewniających sprawność i powszechność działania systemu planowania przestrzennego,
- 6.3.** Wzmocnienie instytucjonalne i jakościowe planowania przestrzennego.

Program jest komplementarny do założeń krajowej koncepcji zagospodarowania przestrzennego w szczególności w zakresie działań kierunkowych zmierzających do rozprzestrzeniania procesów rozwojowych na obszary poza głównymi miastami, budowania potencjału obszarów peryferyjnych do specjalizacji terytorialnej oraz budowania spójności w obszarach problemowych, a także zmierzających do poprawy dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych.

Strategia Rozwoju Polski Centralnej do roku 2020 z perspektywą 2030

Wizja rozwoju Polski Centralnej przedstawia pożądany obraz makroregionu w przyszłości i jest odpowiedzią na potrzeby budowania najbardziej dynamicznego, konkurencyjnego, kreatywnego i innowacyjnego obszaru Polski, rozpoznawalnego w skali europejskiej i globalnej. W oparciu o przeprowadzoną diagnozę i aktualną pozycję rozwojową oraz mając na uwadze prognozowane trendy, wizja odzwierciedla europejskie aspiracje makroregionu.

Wizja rozwoju:

Makroregion Polski Centralnej awangardą Europy XXI wieku

Wizja nawiązuje do pojęcia awangardy w dwóch wymiarach: (I) bycia liderem wzrostu oraz (II) nowatorstwa rozumianego jako twórcze wykorzystanie potencjału kreatywnego i innowacji.

Polska Centralna będzie krajowym liderem wzrostu, a dynamiczny rozwój możliwy będzie dzięki kreatywności i twórczemu wykorzystaniu wspólnych dla obydwu regionów silnych stron i stojących przed nimi szans związanymi głównie z innowacjami i potencjałem sektora kreatywnego.

W perspektywie roku 2030 Polska Centralna stanie się jednym z wiodących w skali europejskiej obszarów wzrostu.

Makroregion – dzięki dobrze wykorzystanym endogenicznym zasobom i wykorzystanym szansom rozwojowym – przejdzie do fazy dojrzałego rozwoju budowanego na ugruntowanych filarach innowacyjności, terytorialnego równoważenia rozwoju i efektywności.

Cel główny Strategii Rozwoju Polski Centralnej do roku 2020 z perspektywą 2030:

Wzrost znaczenia Polski Centralnej w skali międzynarodowej jako przestrzeni przyjaznej generowaniu oraz transferowi wiedzy i innowacji

Tak sformułowany cel wskazuje na potrzebę integracji makroregionu, jak też poprawy jego dostępności i konkurencyjności, poprzez skoncentrowanie współpracy na obszarach rozwojowych o największym potencjale. Ponadto, wskazuje pośrednio na konieczność wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego, społecznego oraz instytucjonalnego makroregionu dla stworzenia przestrzeni sprzyjającej funkcjonowaniu kreatywnego społeczeństwa oraz innowacyjnej gospodarki opartej na wiedzy, a także podkreśla europejski i międzynarodowy wymiar realizacji Strategii.

Cel główny Strategii będzie realizowany poprzez 5 celów szczegółowych wynikających ze zdiagnozowanych pól współpracy

- Cel szczegółowy I. Zintegrowana przestrzeń wiedzy i innowacji
- Cel szczegółowy II. Przestrzeń przyjazna twórcom i projektantom
- Cel szczegółowy III. Innowacyjna sieć medyczno-farmaceutyczna
- Cel szczegółowy IV. Międzynarodowe centrum żywności prozdrowotnej
- Cel szczegółowy V. Multimodalny węzeł transportowy o znaczeniu międzynarodowym

Zgodnie Miasto Skierniewice wpisuje się w trzy cele szczegółowe strategii:

- Cel szczegółowy I. Zintegrowana przestrzeń wiedzy i innowacji

Planowane kierunki działań:

- Wspieranie współpracy sektora B+R z przedsiębiorcami i instytucjami otoczenia biznesu, w szczególności w przemyśle medycznym, farmaceutycznym oraz przemyśle wykorzystującym biotechnologie i nanotechnologie.
- Wspieranie komercjalizacji innowacyjnych rozwiązań, w szczególności w przemyśle medycznym, farmaceutycznym oraz przemyśle wykorzystującym biotechnologie i nanotechnologie.
- Zwiększanie udziału prac badawczych i wdrożeniowych na wyższych uczelniach i w jednostkach badawczo-rozwojowych.
- Wspieranie współpracy szkół wyższych w zakresie oferty edukacyjnej.
- Stymulowanie kształcenia kadr dla rozwoju wskazanych pól.
- Wspieranie współpracy z zagranicznymi szkołami wyższymi i instytucjami B+R.
- Wykreowanie międzynarodowej marki uczelni wyższych i instytucji B+R.

- Cel szczegółowy III. Innowacyjna sieć medyczno-farmaceutyczna

Planowane kierunki działań:

- Utworzenie zintegrowanego systemu informacji medycznej.
- Wspieranie rozwoju wysokospecjalistycznych usług medycznych.
- Wspieranie wdrażania nowoczesnych technologii w produkcji leków.
- Wspieranie konsorcjów prowadzących badania z zakresu bio- i nanotechnologii.
- Wsparcie rozwoju bazy produkcyjnej w obszarze nanomedycyny, farmacji i biotechnologii, sprzętu medycznego i pomiarowego oraz technik laserowych.
- Wykreowanie międzynarodowej marki produktów medyczno- -farmaceutycznych.

- Cel szczegółowy IV. Międzynarodowe centrum żywności prozdrowotnej

Planowane kierunki działań:

- Wspieranie rozwoju sieci współpracy producentów rolnych oraz przetwórców żywności z sektorem B+R.
- Opracowanie i wdrażanie nowoczesnych technologii w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym.
- Międzynarodowa promocja i wsparcie eksportu produktów rolnych i artykułów spożywczych.
- Wykreowanie marki żywności prozdrowotnej.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego

Gminny Program Rewitalizacji jest ponadto spójny z polityką społeczną realizowaną w oparciu o Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego. Program wypełnia założenia **celu szczegółowego nr 2. Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne**, poprzez wspieranie mechanizmów współpracy instytucji publicznych z obywatelami [2.1] oraz wzmocnienie integracji i solidarności społecznej [2.3], w szczególności poprzez:

2.1.1. Wzmocnienie i upowszechnienie mechanizmów dialogu obywatelskiego i dialogu społecznego

2.1.3. Zwiększenie wykorzystania zasobów lokalnych instytucji publicznych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego

Gminny Program Rewitalizacji jest również komplementarny z polityką społeczną realizowaną w oparciu o dokument strategiczny – Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego.

Program wypełnia założenia:

- *celu szczegółowego nr 1 Wzrost zatrudnienia;*
- *celu szczegółowego nr 2 Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych;*
- *celu szczegółowego nr 3 Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem.*

Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko

Program jest spójny ze strategią w zakresie w jakim realizuje założenia celu tematycznego **CT6 - Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.**

Program wpisuje się w strategiczny obszar działania strategii opisany w ramach Celu nr 1 Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska:

Rozwojowi gospodarki zawsze towarzyszy korzystanie z zasobów naturalnych. Większość zasobów jest jednak ograniczona ilościowo, bądź odnawiają się w zbyt długim czasie. Zagadnienie ochrony oraz racjonalnego wykorzystania zasobów staje się więc priorytetowe w kontekście zapewnienia ich dostępności dla przyszłych pokoleń. Efektywne korzystanie z zasobów jest również istotne ze względów ekonomicznych i geostrategicznych. Obecnie obowiązujące wzorce produkcji mając wpływ na środowisko naturalne (zwłaszcza na czystość i jakość wód, różnorodność biologiczną, jakość powietrza), a tym samym na zdrowie i życie człowieka, wymagają przemysłanych działań oraz inwestycji w nowoczesne technologie bardziej przyjazne środowisku.

Program w tym zakresie jest spójny z Celem operacyjnym nr 1.4 Uporządkowanie zarządzania przestrzenią.

System planowania przestrzennego jest, w swoich założeniach, zbiorem instrumentów prawnych, który m.in. poprzez określenie sposobu i zasad zagospodarowania terenu wpływa i ukierunkowuje działania dotyczące wielorakich sfer aktywności społeczeństwa. Ponieważ przestrzeń sama w sobie jest zasobem ograniczonym, a wykorzystanie wszystkich innych zasobów środowiska odbywa się również w wymiarze przestrzennym, system planowania przestrzennego jako instrument określający priorytety przestrzenne w zakresie gospodarowania środowiskiem ma podstawowe znaczenie dla skutecznej realizacji ochrony środowiska w państwie.

Planowane zmiany powinny iść w parze z udoskonaleniem funkcjonowania systemu ocen oddziaływania na środowisko. Docelowy system powinien zmierzać w kierunku systemu wielopoziomowego i powiązanego hierarchicznie, gwarantującego przenoszenie celów z planowania na poziomie krajowym i regionalnym na poziom lokalny, oraz uwzględniającego w planowaniu na poziomie ponadlokalnym lokalnych potrzeb i uwarunkowań. Nowy system zasilany wiarygodnym i komplementarnym zestawem informacji pozyskiwanych z wykorzystaniem technologii informatycznych, powinien być powszechny i jednolity. Reforma systemu planowania przestrzennego powinna uwzględniać także rozwój odnawialnych źródeł energii oraz specyfikę inwestycji liniowych w energetyce.

W systemie planowania przestrzennego powinna zostać zintegrowana tematyka zagospodarowania terenów morskich. Równie ważne jest wdrożenie mechanizmów monitorowania i utrzymania ładu przestrzennego wymuszających sprawne funkcjonowanie systemu.

Odpowiednie uporządkowanie przestrzenne ma także ogromne znaczenie dla jakości życia w miastach, w tym utrzymania ich walorów kulturowych i estetycznych oraz ochrony krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych. Szczególnie istotne jest zachowanie w dobrym stanie terenów zielonych, które nie tylko pełnią funkcję napowietrzania miast, ale także ważne dla ekosystemów miejskich funkcje biologiczne, zdrowotne i rekreacyjne dla mieszkańców oraz zwiększają retencję wód

opadowych. Ochrona istniejących w miastach obszarów zielonych przed zabudową powinna być jednym z priorytetów zarządzania przestrzenią miejską, przy równoczesnym powstrzymaniu presji na cenne obszary przyrodnicze położone w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji. Zarządzanie transportem w miastach powinno mieć na celu stworzenie odpowiednich stref ograniczenia ruchu i stref parkowania, a tym samym zmniejszać uciążliwości dla ludzi i środowiska (hałas, zanieczyszczenie powietrza).

Wprowadzenie do planów zagospodarowania przestrzennego wyników zagrożeń przedstawionych na mapach zagrożenia powodziowego oraz mapach ryzyka powodziowego, a także realizowanie planów zarządzania ryzykiem powodziowym, powinno w znacznym stopniu obniżyć straty powodziowe na obszarze kraju oraz znacząco zwiększyć bezpieczeństwo społeczeństwa i gospodarki.

Innym aspektem jest konieczność przywrócenia gruntom zdegradowanym lub zdewastowanym (głównie w obszarach przemysłowych, powojkowych, pokolejowych) wartości użytkowych lub przyrodniczych albo ustanowienie dla nich nowego przeznaczenia terenu w szczególności dla terenów położonych w obszarach urbanizacji albo rozwoju.

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. 2015 poz. 1777)

Program jest spójny z założeniami ustawy, w szczególności z zasadami oraz trybem przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji, a także z jej definicją, o której mowa w art. 2.1 ustawy: „*Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.*”

Miasto Skierniewice zamierza realizować procesy:

- a) w sposób jawny i przejrzysty, z zapewnieniem aktywnego udziału interesariuszy na każdym etapie (partycypacja społeczna);
- b) w sposób zapobiegający wykluczeniu mieszkańców obszaru rewitalizacji z możliwości korzystania z pozytywnych efektów procesu rewitalizacji, w szczególności w zakresie warunków korzystania z gminnego zasobu mieszkaniowego;
- c) z uwzględnieniem zasad uniwersalnego projektowania w rozumieniu art. 2 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169).

Zgodnie z art. 9. 1. Ustawy, obszar miasta znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym, zostanie wyznaczony jako obszar zdegradowany w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk:

1) gospodarczych – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw lub

2) środowiskowych – w szczególności przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska, lub

3) przestrzenno-funkcjonalnych – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych, lub

4) technicznych – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz нефункционowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

3. Diagnoza stanu Miasta Skierniewice

W ramach Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Skierniewice przeprowadzono diagnozę wszystkich sfer wymienionych w *Wytycznych*, a zatem sfery: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej. W szczególności przeprowadzono pogłębioną analizę kwestii społecznych, dla określenia potrzeb podjęcia działań o charakterze społecznym. Dzięki tak szerokiej analizie możliwe stało się wyodrębnienie działań rewitalizacyjnych o bardziej złożonym, kompleksowym charakterze i oddziaływaniu. Pozwala to na podniesienie skuteczności i trwałości wskazanych w dalszej części Programu projektów rewitalizacyjnych oraz wskazuje możliwość partycypacji mieszkańców we współdecydowaniu o obszarze objętym rewitalizacją.

3.1. Położenie miasta i zagospodarowanie przestrzenne

3.1.1. Położenie geograficzne i powiązania komunikacyjne

Pod względem fizyczno-geograficznym Miasto Skierniewice położone jest w dorzeczu Wisły w części staroglacjalnych nizin mazowiecko – podlaskich, zaliczanych do podprowincji Nizin Środkowopolskich (318), które są częścią Niżu Środkowoeuropejskiego (31). Teren Miasta położony jest na Nizinie Środkowomazowieckiej, w południowej części mezoregionu Równiny Łowicko-Błońskiej (318.72).⁸ Miasto Skierniewice położone jest w północno-wschodniej części województwa łódzkiego. Jest miastem na prawach powiatu. Stanowi jednocześnie siedzibę władz sąsiedniego powiatu ziemskiego (powiat skierniewicki). W Mieście zlokalizowana jest również siedziba władz gminy wiejskiej Skierniewice. Dla gmin powiatu ziemskiego tj. gmin: Skierniewice, Bolimów, Maków, Lipce Reymontowskie, Słupia, Godzianów, Głuchów, Nowy Kawęczyn i Kowiesy, Miasto Skierniewice stanowi ośrodek centralny – jest miejscem funkcjonowania obiektów usługowych z zakresu usług wyższego rzędu m.in. ochrony zdrowia, szkolnictwa wyższego i średniego, kultury, sportu, bankowości, handlu i bezpieczeństwa publicznego.

Skierniewice pełnią również funkcję węzła drogowego i kolejowego obsługującego otaczające gminy, stanowią rynek pracy dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie, są miejscem, do którego emigruje ludność z tych obszarów. Stanowią lokalny rynek zbytu produktów rolnych i zaopatrzenia w środki produkcji gospodarstw rolnych prosperujących na otaczających terenach wiejskich, ale także lokalny rynek zaopatrzenia ludności z obszarów wiejskich; dla części ośrodków wiejskich gminy Skierniewice, Miasto stanowi miejsce, gdzie mieszczą się siedziby administracji kościelnej – parafii rzymsko-katolickich wraz ze świątyniami i cmentarzami grzebalnymi.

---

⁸ J. Kondracki rok 2001

Położenie Miasta w województwie łódzkim przedstawia mapa poniżej.

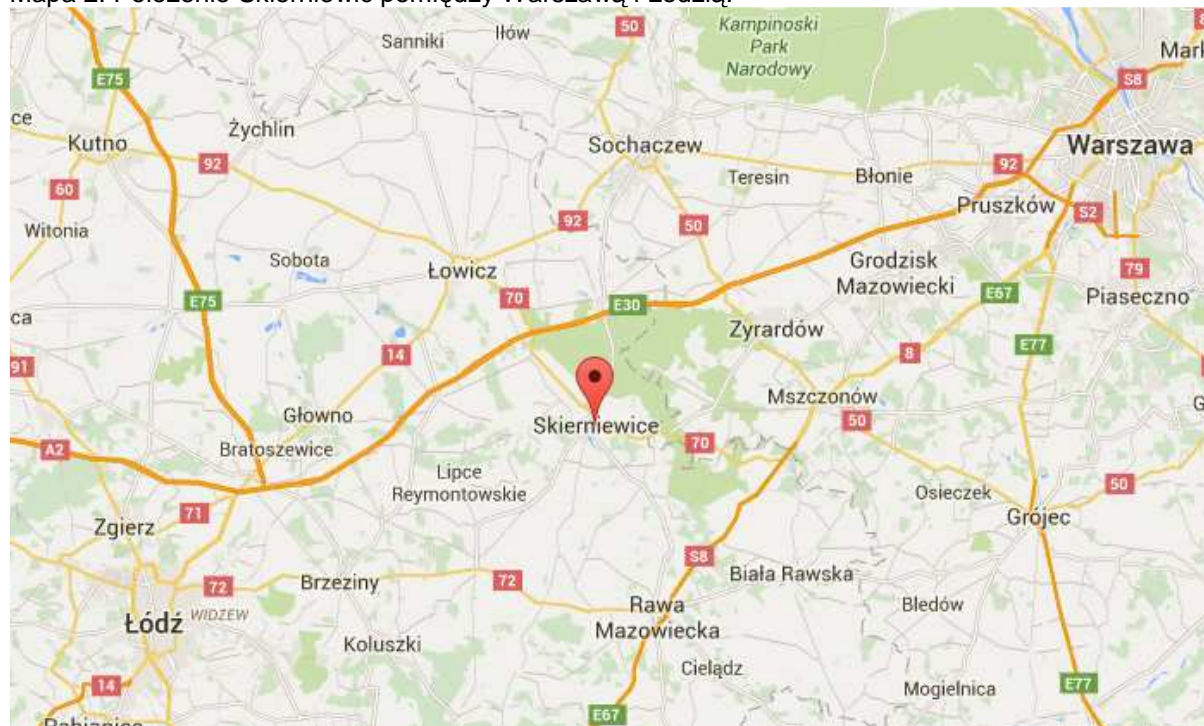
Mapa 1: Położenie powiatu skierniewickiego oraz Miasta Skierniewice w województwie łódzkim

Źródło: www.osp.org.pl

Miasto Skierniewice położone jest pomiędzy dwoma aglomeracjami miejskimi – Warszawą i Łodzią, co nie pozostaje bez wpływu na jego rozwój społeczno-gospodarczy. Odległość od Warszawy wynosi około 81 km, zaś od Łodzi około 69 km.

Mapa 2: Położenie Skierniewic pomiędzy Warszawą i Łodzią.

Źródło: www.google.pl/maps/place/Skierniewice

Poniżej przedstawiono położenie Miasta na tle powiatu skierniewickiego. Powiat skierniewicki obejmuje terytorium dziewięciu gmin: Bolimów, Głuchów, Godzianów, Kowiesy, Lipce Reymontowskie, Maków, Nowy Kawęczyn, Skierniewice oraz Słupia.

Mapa 3: Miasto Skierniewice (1.) na tle powiatu skierniewickiego.

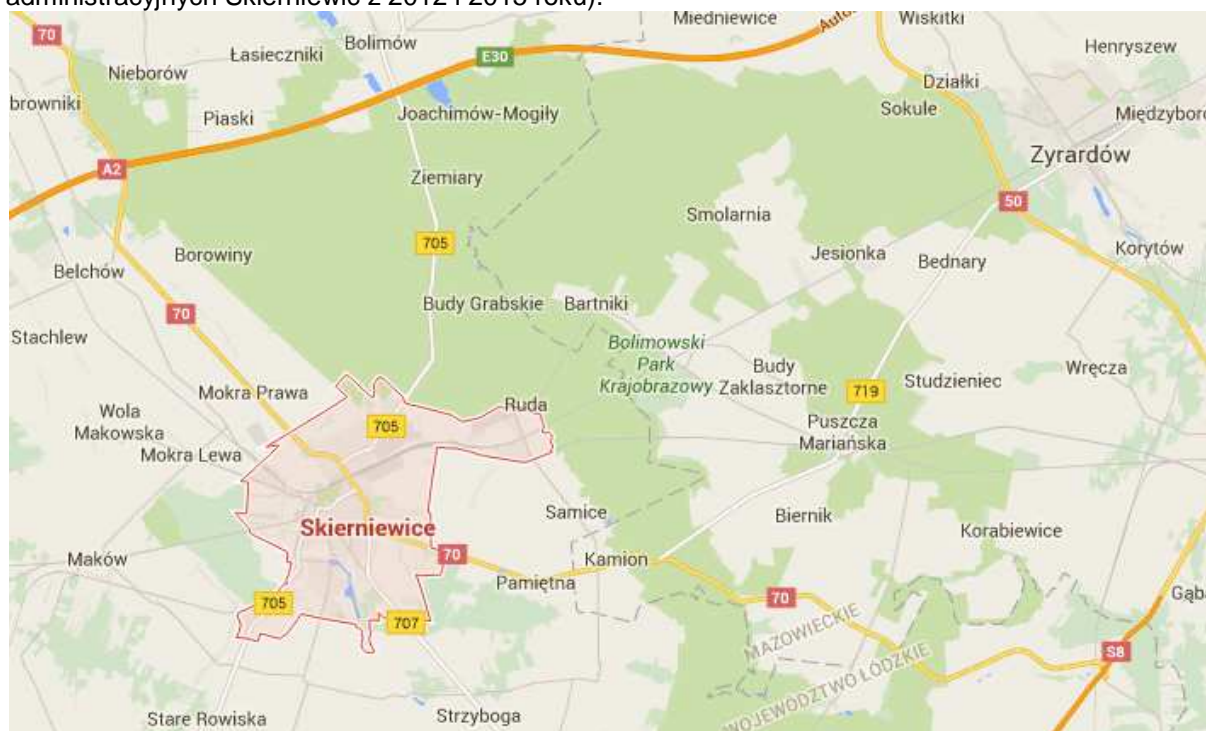
Źródło: www.osp.org.pl

Miasto Skierniewice sąsiaduje z gminą wiejską Skierniewice oraz na niewielkim odcinku z gminą wiejską Maków. Powierzchnia Miasta stanowi 34,6 km² (stan na 1 stycznia 2015).

W latach 1975 - 1999 Skierniewice były ośrodkiem stołecznym województwa skierniewickiego. Z dniem 1 stycznia 1999 roku Miasto Skierniewice stało się jednym z trzech miast w województwie łódzkim o statusie miasta grodzkiego (dwa pozostałe to Łódź oraz Piotrków Trybunalski).

Miasto położone jest korzystnie względem ważnych ciągów drogowych. Na północ od jego granic przebiega Autostrada Wolności A2. Biegnie ona w ciągu trasy europejskiej E30. Najbliższy położony węzeł autostradowy to węzeł „Skierniewice” (ok. 10 km od miasta). W kierunkach na wschód oraz południowy - wschód od Miasta prowadzi droga ekspresowa S8. Łącznikiem autostrady A2 oraz drogi S8 jest droga krajowa nr 70, która przebiega przez Miasto. Droga krajowa nr 70 relacji: Łowicz – Huta Zawadzka biegnie przez Miasto ulicami: Łowicką (fragment), Księdza Kardynała Prymasa Stefana Wyszyńskiego, Aleją Macieja Rataja, Al. Niepodległości (fragment) i Mszczonowską (fragment), prowadząc do granic Miasta. Do ważnych ciągów drogowych należy również zaliczyć drogę wojewódzką nr 705 relacji: Śladow – Sochaczew – Skierniewice – Jeżów, która w granicach Miasta przebiega ulicami: M.C. Skłodowskiej (fragment), Widok (fragment), Aleją Macieja Rataja, Al. Niepodległości, 1 Maja, Kozińskiego (fragment) i Łódzką do granic Miasta oraz drogę wojewódzką nr 707 relacji Skierniewice – Rawa Mazowiecka – Nowe Miasto nad Pilicą, która biegnie od drogi wojewódzkiej nr 705 ulicami: M. Kopernika (fragment) i Rawską (fragment) do granic Miasta. Uzupełnienie wyżej wymienionych ciągów drogowych stanowią drogi powiatowe i ulice miejskie.

Mapa 4: Położenie Skierniewic na mapie drogowej (mapa nie uwzględnia zmiany granic administracyjnych Skierniewic z 2012 i 2015 roku).

Źródło: Mapy Google; www.google.pl/maps/place/Skierniewice

Mapa 5: Położenie Skierniewic.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Przez obszar Miasta prowadzą również linie kolejowe do: Warszawy, Łodzi, Łowicza i Łukowa o znaczeniu państwowym (o numerach: 1, 11, 12), zbiegające się w części centralnej Miasta

z urządzeniami stacyjnymi obsługi pasażerskiej i przeładunku towarów (są to linie zelektryfikowane, dwutorowe).

Najbliższe porty lotnicze znajdują się w:

- Nowym Dworze Mazowieckim (Mazowiecki Port Lotniczy Warszawa – Modlin),
- Warszawie (Lotnisko Chopina),
- Łodzi (Port Lotniczy Łódź im. Władysława Reymonta).

W Mieście Skierniewice funkcjonuje komunikacja miejska autobusowa (istnieje tu jeden Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o.). Na obszarze Miasta funkcjonują także prywatne usługi przewozowe (zarejestrowane samochody osobowe TAXI oraz firmy świadczące usługi w zakresie przewozu osób, niezarejestrowane jako taksówki).

Komunikacja zamiejska opiera się o usługi przewozowe kolejowe, o których wspomniano wcześniej (Polskie Koleje Państwowe) oraz samochodowe – świadczą je: Państwowa Komunikacja Samochodowa oraz przewoźnicy prywatni.

3.1.2. Historia miasta

„Pierwszą pisemną informacją o istnieniu Skierniewic jest wiadomość o spotkaniu odbytym 17 maja 1359r. w pałacu arcybiskupa znajdującym się we wsi Skierniewice. Z informacji tej wynika, że wieś Skierniewice powstała przed 1359 rokiem i należała do rozległych dóbr łowickiego arcybiskupa gnieźnieńskiego. Ponieważ dobra łowickie były własnością arcybiskupa już w 1136r., wynika z tego, że okolice Skierniewic należały do dóbr kościelnych już od XII wieku. Od roku 1359 do 1457, tj. do lokacji miasta, Skierniewice były wsią w dobrach arcybiskupstwa w kasztelani łowickiej w księstwie mazowieckim. Znajdował się tutaj dwór arcybiskupa z rozległym folwarkiem, kościół i siedziba rozległej parafii, a także młyn wodny na rzece Łupi, o którym pierwsza wzmianka pochodzi z 1388r. W drugiej połowie XV wieku Skierniewice stały się wsią targową. W dokumencie z 1457r. napisano, że targ w Skierniewicach istniał "ab antiquo", czyli od dawna.

Ważnym czynnikiem ożywiający gospodarkę Skierniewic była droga handlowa z Torunia do Lwowa, prowadząca przez Gostynin, Łowicz, Skierniewice i Rawę. Pierwszy próbował lokować miasto arcybiskup Wincenty Kot z Dębna w 1443r. Powtórną próbę lokacji miasta w Skierniewicach podjął 19 lutego 1457r. arcybiskup Jan ze Sprowy herbu Odrowąż. Tym razem działania założyciela miasta były skuteczniejsze. Miasto otrzymało prawo niemieckie w jego średzkiej odmianie i zostało wyłączone w odrębny okręg sądowo-administracyjny. W 1458r. przywilej otrzymał wójt skierniewicki, który posiadał uprawnienia sądownicze w stosunku do mieszczan, a w 1456r. właściciel miasta nadał mieszczanom przywileje gospodarcze. Jednym z ważniejszych postanowień było utworzenie wokół Skierniewic strefy ochronnej, wewnątrz której nie wolno było uprawiać na wsiach rzemiosła, a tamtejsi

rzemieślnicy zostali zobowiązani do przeniesienia się do Skierniewic. W strefie tej wszyscy karczmarze mogli szynkować tylko piwo zakupione w mieście od tamtejszych piwowarów. Prawo warzenia piwa otrzymali wszyscy bez wyjątku mieszkańcy.

W 1462r. ziemia rawska, do której administracyjnie należały Skierniewice, po śmierci ostatnich książąt zachodniego Mazowsza: Ziemowita VI i Władysława II, została włączona do Królestwa Polskiego. Z przyłączonych wtedy do Korony ziem utworzono województwo rawskie, w składzie którego Skierniewice pozostały do II rozbioru Polski. W 1463r. właściciel Skierniewic arcybiskup Jan ze Sprawy na Sejmie Koronnym w Piotrkowie uzyskał od króla Kazimierza Jagiellończyka potwierdzenie lokalizacji miasta, a dla mieszczan skierniewickich wyjednał u króla zwolnienie od opłat celnych, przy przewozie towarów na terenie całego kraju.

(...) W 1531r. Skierniewice liczyły już 124 domy, a w 1549r. liczba domów wzrosła do 165.

Duże znaczenie dla Skierniewic miało w tym okresie rolnictwo, gdyż do miasta należało 29 łąnów gruntu, tj. około 490-510 ha. Głównymi jednak filarami gospodarki miasta były: rzemiosło - nastawione na obsługę niezbyt wymagającego wiejskiego rynku lokalnego i handel. Wśród rzemieślników (najwięcej, bo aż 215 odnotowano ich w 1620r.) najliczniejsi byli szewcy, krawcy i sukiennicy. Organizowali się oni w cechu, z których najstarszym jest prawdopodobnie cech szewców posiadający przywilej nadany mu w 1500r. przez arcybiskupa Fryderyka Jagiellończyka. Kupcy skierniewiccy prowadzili handel zbożem, które spławiali do Gdańska, znani byli z handlu śledziami, które przewozili z Gdańska do Małopolski, handlowali również wołami, które kupowali na Podolu i pędzili do Niemiec. Targ skierniewicki obsługiwał lokalny rynek, a miasto posiadało również prawo organizowania jarmarków rocznych, z których pierwszy nadał w 1457r. założyciel miasta wraz z przywilejem lokacyjnym, a potwierdził król Kazimierz Jagiellończyk w 1463r. Drugi nadał w 1527r. król Zygmunt I, a dwa następne nadał Sejm Koronny w 1641r.

Oprócz budynków mieszkalnych na zabudowę miejską składał się jeszcze ratusz i kościół parafialny św. Jakuba. Cała zabudowa była drewniana, podobnie jak drewniany był również dwór arcybiskupi położony tuż za granicą miasta. Jediną instytucją społeczną był szpital - przytułek dla starców i kalek, ufundowany wraz z kościołem szpitalnym św. Stanisława, tuż za miastem przy drodze do Rawy. Przy kościele parafialnym funkcjonowała szkoła, której najzdolniejsi uczniowie kontynuowali naukę w Akademii Krakowskiej. Przez okres kilku lat istniała również przy dworze arcybiskupim kolonia akademicka, do której arcybiskup Jan Przerębski sprowadził z Krakowa Benedykta Herbsta (pobył tego uczonego w Skierniewicach jest poświadczony w latach 1559-60).

W pierwszej połowie XVII w. rozpoczęły się pierwsze oznaki kryzysu w rozwoju miast, który z pewnym opóźnieniem miał dotknąć również Skierniewice. Zaczęło upadać rzemiosło tracące swych odbiorców na wsi, kurczył się handel. Ostateczną ruinę i wyludnienie spowodowała wojna ze Szwecją w latach 1655-57 oraz późniejsze epidemie. (...) W porównaniu jednak do innych miast województwa rawskiego, w 1777r. Skierniewice ustępowały wielkością tylko Łowiczowi, Rawie i Sochaczewowi.

W latach 1655-1793 wobec prawie zupełnego upadku handlu i częściowego kryzysu rzemiosła, dużego znaczenia nabrało w Skierniewicach rolnictwo, a mieszczenie dysponujący większym arealem ziemi mieli decydujący głos we władzach miasta. Rzemiosło zaczęło się powoli odradzać, jednak jeszcze w 1782r. w Skierniewicach było tylko 91 warsztatów rzemieślniczych, a więc

ponad dwukrotnie mniej niż w 1620r. Rzemiosło było zorganizowane w siedmiu cechach, z których najliczniejsze były cechy krawców i szewców. Handel głównie lokalny związany był z targami odbywanymi co tydzień na miejscowym targowisku. Odbywało się również 7 jarmarków rocznie, jednak jak wynika z ówczesnych przekazów, nie były one zbyt liczne uczęszczane. Do końca XVII wieku nie odrodził się jednak w Skierniewicach handel daleki.

W połowie lat osiemdziesiątych XVIII w. arcybiskup Michał Poniatowski zorganizował w Skierniewicach manufakturę sukienniczą, która funkcjonowała do 1794r. (...) W końcowych latach istnienia Rzeczypospolitej nastąpił rozwój infrastruktury miejskiej. Wzniesiono pierwsze domy murowane, wybrukowano rynek i kilka ważniejszych ulic, arcybiskup Antoni Ostrowski ufundował nowy kościół parafialny, którego konsekracja odbyła się w 1781r., pośrodku rynku wzniesiono natomiast murowany ratusz. Jedynymi instytucjami społecznymi w mieście w tym okresie były dwa szpitale i szkoła parafialna.

Miasto ożywił liczny dwór arcybiskupi w pałacu ulokowanym tuż przy mieście. (...) Pałac został przebudowany w drugiej połowie XVIII w., a całość inwestycji zakończył w 1780r. arcybiskup Antoni Ostrowski. Zasadniczą zmianę w położeniu Skierniewic spowodowało przejście pod zabór pruski w czasie drugiego rozbioru Polski. W 1793r. dobra kościelne zostały przejęte przez króla Prus. Ostatni arcybiskup gnieźnieński Ignacy Krasicki przebywał jeszcze w pałacu skierniewickim, ale po jego śmierci w 1801r., również pałac przeszedł na własność króla pruskiego.

Okres trzynastu lat rządów pruskich był trudny dla Skierniewic. Władze pruskie nałożyły na miasto wysokie podatki, które były bezwzględnie ściągane. Powodowało to zubożenie ludności oraz ograniczało inwestycje i rozwój gospodarki. Mimo to wzrosła liczba ludności miejskiej z 887 mieszkańców w 1794r. do 1365 osób w 1800r.

Kolejnym etapem w dziejach miasta był okres Księstwa Warszawskiego w latach 1806-15. Skierniewice wraz z całym księstwem łowickim przeszły w ręce Napoleona I, który potraktował je jako zdobycz wojenną i nadał marszałkowi Ludwikowi Davout. Nowy właściciel zarządzał donacją przez swego rezydenta Grerarda Gley'a, który przebywał w Skierniewicach.

Ciągłe wojny, przemarsze wojsk własnych i obcych i rekwizycje wojskowe, w połączeniu z dużymi podatkami, powodowały ruinę gospodarczą miasta. Zwłaszcza niekorzystny dla Skierniewic był okres okupacji przez wojska austriackie w kwietniu i maju 1809r. (...)

Mimo tego wzrastała liczba ludności miejskiej, osiągając w 1810r. 1649 mieszkańców. Wzrosła liczba rzemieślników - do 148 w 1809r., ożywił się nieco handel, a w 1809r. ponownie uruchomiono manufakturę sukienniczą, która produkowała sukno dla wojska.

Po klęsce Napoleona I na mocy układów wiedeńskich z większości ziem Księstwa Warszawskiego utworzono Królestwo Polskie, które zajął car rosyjski. Od 1815r. na przeciągu prawie wieku Skierniewice znalazły się pod panowaniem rosyjskim.

Tereny księstwa łowickiego stały się własnością carów rosyjskich. Skierniewice jako miasto narodowe nie były zaliczone do tych dóbr, do carów należał jednak folwark skierniewicki, pałac wraz z parkiem i okoliczne wsie.

Do roku 1863 rozwój miasta był niewielki. (...) Dzięki uruchomieniu Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej uzyskano w 1845r. połączenie z Warszawą.

Wygląd miasta w połowie XIX w. niewiele się zmienił. Wybudowano nowy ratusz, wybrukowano kilka ulic, podjęto próbę regulacji miasta, jednak prace zostały przerwane po wybuchu powstania listopadowego. Większość domów pozostała nadal drewniana i na tle innych okolicznych miast Skierniewice przedstawiały się mało korzystnie.

Wielu mieszkańców Skierniewic wzięło udział w powstaniu styczniowym, jednak do bezpośrednich walk w mieście nie doszło z uwagi na stacjonujący tutaj liczny garnizon wojsk carskich. (...)

Kolejnym ważnym wydarzeniem dla Skierniewic było ustanowienie w mieście siedziby powiatu. (...) W drugiej połowie XIX w. szybko wzrosła liczba ludności miasta osiągając 5700 mieszkańców w 1885r. i 10500 mieszkańców w 1910r. Pod względem liczby ludności Skierniewice były trzecim miastem zachodniego Mazowsza ustępując tylko ośrodkom jak Łowicz i Kutno.

Od początku lat dziewięćdziesiątych XIX w. nastąpił szybszy rozwój przemysłu. W 1910r. w Skierniewicach czynne były dwie cegielnie, browar, tartak mechaniczny, fabryka kafli, fabryka grzebieni i duży młyn. Z pracy w przemyśle utrzymywało się ponad 100 rodzin. Systematycznie natomiast spadała liczba osób utrzymujących się z rolnictwa.

W ślad za rozwojem gospodarczym następował również wzrost infrastruktury miejskiej. W 1872r. powstał pierwszy nowoczesny szpital, który w końcu lat dziewięćdziesiątych przeniósł się do własnego budynku. W końcu XIX w. powstały pierwsze prywatne szkoły średnie (...)

Duże znaczenie miał dla Skierniewic tutejszy węzeł kolejowy. Znaczna liczba kolejarzy osiedlała się w mieście, którego zabudowa przekraczała granice miejskie zajmując tereny położone pomiędzy miastem, a linią kolejową. Drugim czynnikiem wpływającym na ożywienie gospodarki miejskiej był duży garnizon wojskowy. Koszary wojskowe rozbudowano i powiększono zwłaszcza w latach dziewięćdziesiątych XIX i w połowie XX w., po zmianie orientacji politycznej Rosji i zawarciu przez nią sojuszu z Francją. Ożywiało również miasto pałac carski, do którego car z dworem przyjeżdżał corocznie na polowania w okolicznych lasach. W Skierniewicach miał również siedzibę Zarząd Księstwa Łowickiego. Najbardziej znanym wydarzeniem związanym z dworem carskim, był zjazd cesarzy Rosji, Niemiec i Austro-Węgier, który odbył się w 1884r.

Do ważnych wydarzeń społecznych należało założenie w Skierniewicach w 1880r. Straży Ogniowej, która położyła później duże zasługi w rozwoju kultury w mieście. W okresie rewolucji 1905-06r. doszło w Skierniewicach do wystąpień patriotycznych. (...)

Pierwsza wojna światowa przyniosła upadek Skierniewic. Miasto dwukrotnie przechodziło z rąk do rąk walczących stron. W czasie walk spalonych zostało wiele domów, a w końcu października 1914r. wojska niemieckie, wycofując się ze Skierniewic, wysadziły w powietrze budynek dworca kolejowego i urządzenie kolejowe. Ostatecznie front ustabilizował się w połowie grudnia 1914r. na rzekach Rawce i Bzurze na przeciągu ponad pół roku. Skierniewice znalazły się w strefie przyfrontowej, nękane ogniem artylerii rosyjskiej zza Rawki.

Prawie czteroletni okres okupacji przyniósł ruinę gospodarki miejskiej, a bezwzględne rekwizycje płodów rolnych i wszelkich surowców spowodowały powszechny głód, upadek przemysłu i rzemiosła. Jedynym pozytywnym faktem jaki można odnotować w tym okresie, było uruchomienie elektrowni miejskiej, dzięki czemu większość mieszkańców mogła korzystać z oświetlenia elektrycznego.

W styczniu 1916r. rozpoczęła działalność pierwsza rada miejska, którą mianowały władze okupacyjne. Pierwsze wybory do rady odbyły się w lutym 1917r. W dziedzinie oświaty i kultury odnotowano ważne wydarzenia: ponowne uruchomienie szkoły realnej, która wkrótce uzyskała status gimnazjum oraz reaktywowanie czytelnicy miejskiej.

11 listopada 1918r. członkowie Straży Ogniowej i POW rozbroili znajdujących się w mieście żołnierzy niemieckich, wyzwalając Skierniewice. W niepodległej Polsce, nastąpił dalszy znaczny wzrost liczby mieszkańców: od 15265 osób w 1921r. do 20143 osób w 1931r. i około 22000 w 1939r. W 1922r. powiększono obszar miasta z 1434 do 2217 ha poprzez włączenie terenu wsi Skierniewka Lewa, Skierniewka Prawa i Skierniewka Poduchowa oraz osiedla Szwaby. (...)

Podstawą utrzymania się mieszkańców był przemysł i rzemiosło, praca na węźle kolejowym, a w mniejszym stopniu handel i rolnictwo. W latach 1919-1939 nie założono w Skierniewicach większych zakładów przemysłowych. W latach dwudziestych uruchomiono fabrykę sklejki i hutę szkła. Obok tych zakładów funkcjonowały jeszcze dwie cegielnie i browar. (...)

Rozwijała się infrastruktura miejska. Budowano coraz więcej dużych kamienic czynszowych, odbudowano ze zniszczeń dworzec kolejowy, wzniesiono budynek sejmiku powiatowego, rozbudowano szpital powiatowy. W końcu lat trzydziestych oddano do użytku gimnazjum męskie i pierwszy własny budynek szkoły powszechnej. Opracowano plan regulacji miasta i wytyczono nowe ulice. Usprawniono ruch uliczny, oddając do użytku nowy most na rzece Łupi. Nie udało się natomiast rozwiązać problemu budowy wodociągów i kanalizacji miejskiej.

Ważnym wydarzeniem, które miało mieć przyszłości duże znaczenie dla miasta, było przekazanie w 1919r. dawnego pałacu carskiego i folwarku skierniewickiego Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, która ulokowała tutaj Wydział Ogrodniczy. Do 1939r. kilku tutaj pracujących naukowców, mając do dyspozycji skąpe środki, stworzyło solidne fundamenty pod ośrodek naukowy. II wojna światowa „rozpoczęła się” dla Skierniewic wizytą Adolfa Hitlera (11-12 IX 1939r.), zaniepokojonego przebiegiem bitwy nad Bzurą. Skierniewickie podziemie Armii Krajowej czynnie włączyło się w akcję "Burza" mającą na celu wspomaganie walczącej Warszawy w powstaniu, jak również objęło opieką rannych przywożonych do Skierniewic po upadku Powstania Warszawskiego. Na terenie miasta najsilniejszą i największą organizacją konspiracyjną był Związek Walki Zbrojnej, w którym działał obwód AK "Sroka", grupujący około 3 tys. zaprzysiężonych i przeszkolonych żołnierzy. (...) Wkrótce po wybuchu II wojny światowej Skierniewice zostały kilka razy zbombardowane, a 10 września zajęte przez wojska niemieckie. W czasie bombardowań zniszczono około 100 domów (tj. 10% zabudowy). Zginęło ponad 150 osób, a około 200 zostało rannych. (...) Na południe od rynku w październiku 1940r. założono zamknięte getto dla ludności żydowskiej. W ekstremalnych warunkach zgromadzono tam ponad 6000 osób z miasta i powiatu skierniewickiego, których następnie w początkach 1941r. wywieziono do getta warszawskiego, a następnie do obozu zagłady w Treblince. Eksterminacji podległa również ludność Polska. Ogółem w kilkunastu egzekucjach na terenie Skierniewic rozstrzelano ponad 200 osób.

Patriotycznie nastawione społeczeństwo miasta walczyło z okupantem czynnie biorąc udział w organizacjach konspiracyjnych i walcząc z bronią w rękę oraz biernie, sabotując zarządzenia władz okupacyjnych. Duże rozmiary przybrało w Skierniewicach konspiracyjne nauczanie na poziomie szkoły

średniej. 17 stycznia 1945r. w czasie wielkiej ofensywy zimowej Skierniewice prawie bez walki zostały zajęte przez wojska radzieckie.

W latach 1945-97 nastąpił znaczny rozwój Skierniewic. Dwukrotnie powiększono obszar miasta, które obecnie zajmuje obszar około 3290 ha. Liczba mieszkańców szybko rosła z 17524 w 1946r. do 25590 w 1970r. oraz 47188 w 1992r. (...) W 1957r. uruchomiono Zakłady Transformatorów Radiowych "ZATRA". W 1958r. rozpoczęto rozbudowę zakładów mechanicznych (późniejsze zakłady "FUMOS"), a w 1975r. w pięciu największych zakładach przemysłowych Skierniewic pracowało ponad 5000 osób. W 1951r. w Skierniewicach powstał Instytut Sadownictwa, a w 1964r. uchwałą Prezydium Rady Ministrów powołany został Instytut Warzywnictwa. Obydwa instytuty znacząco wpływały na rozwój miasta.

Ważnym wydarzeniem dla Skierniewic było utworzenie w 1975r. województwa skierniewickiego. W konsekwencji uruchomiono szereg instytucji szczebla wojewódzkiego, co wymusiło znaczne przyspieszenie rozwoju infrastruktury miejskiej. Po reformie administracyjnej, przeprowadzonej w 1999r. Skierniewicom nadano status powiatu grodzkiego.⁹

3.1.3. Sfera środowiskowa - zasoby środowiska przyrodniczego

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Miasto Skierniewice położone jest w środkowej Polsce, we wschodniej części województwa łódzkiego, pomiędzy aglomeracjami: warszawską i łódzką.

KLIMAT I WARUNKI METEOROLOGICZNE

Miasto Skierniewice położone jest, stosownie do podziału prezentowanego przez A. Wosia w Atlasie Rzeczypospolitej (wydawnictwo PSGiK, rok 1994) w granicach XVII regionu klimatycznego, zwanym Regionem Środkowopolskim. Podstawowe parametry klimatyczne i meteorologiczne terenu Miasta przedstawiają się następująco:

- okres wegetacyjny - 214 dni,
- okres bezmroźny - 231 dni,
- najczęstsze wiatry z kierunków zachodnich,
- średnioroczna temperatura dobowa powietrza - +7,8⁰C,
- średnia temperatura miesiąca lipca - +16⁰C – +17,5⁰C,
- średnia temperatura miesiąca stycznia - -2,5⁰C – -4,0⁰C,

---

⁹ Źródło: Urząd Miasta Skierniewice, www.skierniewice.net.pl na podstawie: Józefcki J., „540 lat Skierniewic” w: „Regionalny Magazyn Gospodarczy”, s.4-8 oraz Zwierzchowski K., „Skierniewice w czasie II wojny światowej”, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Skierniewice 1999r.

- średnie dzienne usłonecznienie - 4,6 h,
- średnioroczna suma opadów atmosferycznych - 450 - 550 mm.

Znaczny wpływ na mikroklimat wywiera ukształtowanie powierzchni, rodzaj i intensywność zabudowy oraz inne formy zagospodarowania obszaru. Z tego względu na terenie Miasta wyróżnia się cztery typy obszarów charakteryzujących się odmiennym mikroklimatem. Należą do nich:

- „tereny zabudowy, o silnie zmienionych warunkach klimatycznych - o podwyższonej temperaturze i utrudnionym przewietrzaniu. Dotyczy to większości obszarów zabudowy miejskiej, z wyłączeniem takich terenów położonych peryferyjnie w stosunku do centrum miasta,
- tereny dolin rzecznych Łupi, Rawki i Pisi - Zwierzyniec oraz innych cieków bez nazwy, także nielicznych zagłębień bezodpływowych w terenach rolnych - charakteryzujące się niekorzystnymi warunkami wilgotnościowymi (wynikłymi z płytkiego zalegania wód gruntowych), z dużym prawdopodobieństwem występowania przygruntowych przymrozków oraz zjawiska inwersji temperatury, częstym zaleganiem chłodnego i wilgotnego powietrza oraz mgieł,
- tereny przyleśne znajdujące się w północnej części miasta na styku z Puszcą Bolimowską, w części północno-wschodniej na styku z terenami leśnymi wsi Pamiętna i Strobów oraz w części zachodniej na styku z terenami Lasu Zwierzynieckiego. Klimat tych terenów charakteryzuje się podwyższoną wilgotnością, większą zacisznością i zmniejszoną amplitudą dobową temperatury,
- tereny otwarte miasta o dobrych warunkach termicznych, wilgotnościowych oraz solarnych, także dostatecznie przewietrzane. Są to pozostałe tereny miasta (niezabudowane lub z zabudową rozproszoną), peryferyjnie położone w stosunku do istniejącej zabudowy miejskiej.”¹⁰

GLEBY

Na terenie miasta występują gleby:

- z glin zwałowych (z glin lekkich i piasków glin ilastych mocnych) należące do typu gleb brunatnych i bielcowych. Pod względem bonitacyjnym zaliczane są głównie do klasy od IIIa do IVb,
- w południowo-zachodnim i północno-wschodnim rejonie miasta dominują utwory piaszczyste pochodzenia aluwialnego i rzeczno- – piaski luźne i słabogliniaste. Należą do typu i podtypu gleb brunatnych wylugowanych, rdzawych, bielcowych oraz czarnych ziem zdegradowanych o klasie V i VI. Gleby te najczęściej występują pod terenami zadrzewionymi,
- w dolinach rzecznych Łupi-Skierniewki, Rawki, Pisi-Zwierzynki oraz w nielicznych obniżeniach terenowych z płytkim zwierciadłem wód podziemnych, wykształciły się gleby z utworów deluwialnych (piaski i pyły) oraz z utworów organogenicznych (torfy, mursze i utwory mułowo-torfowe). Pod względem genetycznym są to gleby w typie czarnych ziem deluwialnych, mad, gleb murszowych i murszowatych. Ich przydatność rolnicza jest zróżnicowana w zależności od rodzaju podłoża,
- na terenach użytkowanych rolniczych przeważają gleby bielcowe oraz gleby rdzawe uprawne i brunatne uprawne.

---

¹⁰ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice - II edycja*

Tabela 1: Struktura użytków rolnych w Skierniewicach (dane Urzędu Miasta)

Wyszczególnienie	Użytki rolne	Grunty orne	Sady	Łąki	Nieużytki
Powierzchnia [ha]	1618	1289	147	27	28

Źródło: *Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017-2020*

Ponad 50 % powierzchni Miasta stanowią grunty orne zajmując 1358 ha. „Największą powierzchnię zajmują gleby stanowiące kompleksy rolniczej przydatności żytni bardzo dobry (klasa IV), są to tereny położone są w rejonie ulic: Zwierzynieckiej, Kościuszki, Przemysłowej, a także na północny-zachód od ulicy Armii Krajowej. Najlepsze tereny pod względem przydatności rolniczej zaliczane do kompleksu pszenno-żytniego lub żytniego bardzo dobrego (III klasa bonitacji) położone pomiędzy ulicami: Kątna i Sobieskiego, zajmujące ok. 25% ogólnej powierzchni gruntów orných. Gleb o niskich klasach bonitacji (V, VI) jest stosunkowo niewiele. Zaliczane są one do 6 (żytniego słabego) i 7 (żytniego najłabszego) kompleksu przydatności rolniczej. Gleby takie znajdują się w południowej części miasta (grunty dawnych wsi Halinów, Feliksów i Balcerów) oraz północno-zachodniej części (grunty na styku z Puszcza Bolimowską oraz grunty obrębu Rawka).”¹¹

SUROWCE NATURALNE

„W rejonie miasta Skierniewice występują surowce ilaste, skały ilaste różnego wieku (nierozdzielone). Występujące złoża to: aluwia, lessy, gliny i mułki czwartorzędowe. Surowce te można wykorzystywać do produkcji ceramiki budowlanej, ale obecnie na terenie miasta nie prowadzi się eksploatacji złóż, a także nie wydano żadnych koncesji i decyzji administracyjnych.

Obszar Skierniewic obejmuje złożę wód termalnych – udokumentowane złożę w „*Bilansie zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce, 2011 r.*” (...) o zasobach eksploatacyjnych 86,60 m³/h.”¹²

Zasoby surowców w Mieście nie są znaczne, zaś w kontekście rozwoju Miasta największego znaczenia nabrało wykorzystanie i eksploatacja wód termalnych.

WODY POWIERZCHNIOWE I PODZIEMNE¹³

„Największym odbiornikiem wód powierzchniowych z terenu miasta Skierniewice (o największej zlewni, która stanowi 2/3 obszaru miasta) jest rzeka Łupia-Skierniewka, w dalszej kolejności rzeka Rawka, a najmniejszym odbiornikiem wód powierzchniowych rzeka Pisia-Zwierzynka. Przez teren miasta prowadzą trzy działy wodne III- go rzędu pomiędzy ww. zlewniami. Ich przebiegi zachowują kierunek: z południa na północny-zachód.

Charakterystyka głównych cieków wodnych na terenie Miasta Skierniewice

Rzeka Łupia-Skierniewka jest rzeką środkowej Polski, płynącą przez województwo łódzkie. Jej źródła znajdują się na Wzniesieniach Łódzkich. Łupia jest główną rzeką na terenie miasta (w granicach

¹¹ *Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020*

¹² *Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020*

¹³ *Ibidem*

miasta przyjmuje nazwę Łupia-Skierniewka). Łupia-Skierniewka uchodzi do Bzury na 52,6 km w okolicach Łowicza. Powierzchnia jej tarasu zalewowego jest niewielka, ponieważ rzeka zachowuje w większości charakter przełomowy. (...)

Rzeka Rawka jest największym prawostronnym dopływem Bzury, uchodzącym na 43,0 km jej biegu. Rzeka przylega do fragmentu wschodniej granicy miasta, na długości około 2,3 km. Całkowita długość rzeki to 97 km, a jej dorzecze wynosi 1192 km². Rawka zachowuje charakter rzeki nizinnej, silnie meandrującej. Dolina rzeki wyraźnie zaznacza się w terenie i jest bardzo rozległa. W środkowym odcinku rzeka jest uregulowana. (...) W roku 1985 rzeka Rawka wraz z dolnymi odcinkami dopływów: Korabiewki, Grabinki i Krzemionki została uznana za rezerwat przyrody. Do cieków tego odprowadzane są ścieki oczyszczane komunalne i przemysłowe. W dolinie Rawki występuje duże zagrożenie powodzią.

Rzeka Pisia-Zwierzynka uchodzi na 55,1 km biegu rzeki Bzury. Rzeka stanowi odcinek południowo-zachodniej granicy miasta (długość 0,75 km w granicach miasta, długość całkowita 33,2 km). Dolina i koryto tej rzeki jest słabo wykształcone, szerokość jej prawobrzeżnego tarasu zalewowego wynosi w granicach miasta od 40 - 100 m. Dolina rzeki łagodnie przechodzi w obszar równiny akumulacyjnej (stożków napływowych).

Zbiorniki wodne

Na terenie miasta Skierniewice w naturalnej dolinie rzeki Łupi został wybudowany zbiornik wodny „Zadębie” o parametrach: długość zbiornika: 2,1 km, średnia głębokość: 2,15 m, powierzchnia lustra wody: 25,7 ha. Zalew „Zadębie” ma charakter retencyjny, ale jest wykorzystywany jako miejsce wypoczynku, rekreacji i sportu dla mieszkańców (zorganizowano 2 kąpieliska z plażami, kajakowy tor regatowy - 9 torów 6m x 1000m, zbiornik został zarybiony). Projektowane jest dalsze zagospodarowanie terenów wokół zbiornika.

Rowy melioracyjne i powierzchnie zmeliorowane

W dolinach rzecznych wykonano prace melioracyjne, odprowadzając wody systemami rowów. Łącznie powierzchnia użytków zmeliorowanych na terenie miasta wynosi 805 ha, co stanowi 43% ogółu użytków rolnych w mieście.

98 ha gruntów Instytutu Ogrodnictwa jest nawadnianych deszczowaniem. Natomiast północno-wschodni rejon Skierniewic odwadniany jest poprzez rów melioracyjny nr 40, który jest potencjalnym źródłem zanieczyszczeń mogących wpływać bezpośrednio na stan czystości wód rezerwatu wodnego „Rawka”. W roku 2010 przeprowadzane były badania rzeki Skierniewki (od dopływu spod Dębowej Góry do ujścia) dla jednolitej części wód, które wyniosły:

- ocena stanu ekologicznego – umiarkowany,
- ocena stanu chemicznego – dobry,
- stan jednolitej części wód – zły. (...)

Do głównych źródeł zanieczyszczeń rzek i wód powierzchniowych (...) należą:

- nie oczyszczone ścieki komunalne, przemysłowe,
- nieszczelne instalacje bezodpływowych zbiorników na nieczystości,

- spływy powierzchniowe z terenów komunikacyjnych, przemysłowych, rolniczych,
- dopływ zanieczyszczonych wód powierzchniowych z poza terenu miasta,
- zanieczyszczenia naturalne, które pochodzą z domieszek zawartych w wodach powierzchniowych i podziemnych – np. zasolenie, zanieczyszczenie związkami żelaza.”

Wody podziemne

„Obszar miasta Skierniewice leży w obrębie dwóch dużych jednostek hydrogeologicznych. Północno-wschodnia część znajduje się w obrębie regionu mazowieckiego, a część południowo-zachodnia w obrębie regionu kutnowskiego. W obu regionach dominującą rolę odgrywają wody podziemne w utworach czwartorzędowych o dużym zróżnicowaniu w ułożeniu poziomym warstw i w profilu pionowym.

Wody dolnokredowe i górnokredowe

Wody w utworach kredowych związane są ze strefą brzeżną niecki mazowieckiej. Stwierdza się tu występowanie wód słodkich. Dolnokredowy poziom wodonośny związany jest z występowaniem słabozwiązanych piaskowców lub piasków różnoziarnistych, przewarstwionych mułowcami. Wody z tego poziomu ujęte zostały dla potrzeb komunalnych w rejonie ulic: Waryńskiego, Sierakowickiej oraz Rawskiej. Wydajności eksploatacyjne studzien osiągnęły 200 – 300 m³/h. (...) Na górnokredowym poziomie wodonośnym występowanie wody związane jest ze spękanyimi utworami węglanowymi: wapieniami, wapieniami marglistymi oraz marglami. Wody górnokredowe zostały ujęte na potrzeby komunalne (ul. Sierakowicka, Waryńskiego, Park Miejski) oraz na potrzeby zakładów pracy (OSM przy ul. Sobieskiego i Instytutu Ogrodnictwa - Osada Pałacowa). (...)

Wody trzeciorzędowe

Wody podziemne w utworach trzeciorzędowych ujmowane są wówczas, gdy poziom czwartorzędowy nie rokuje pokrycia zapotrzebowania na wodę. Piętro trzeciorzędowe ma dwa bardzo różniące się poziomy wodonośne reprezentowane są przez osady piaszczyste. Dominuje mioceński poziom wodonośny o dużym znaczeniu użytkowym, który występuje na zmiennej głębokości i ma bardzo zmienne parametry hydrogeologiczne (...). Z tego poziomu wody zostały ujęte dla zakładów przemysłowych. Ich jakość nie jest najlepsza: charakteryzuje się dużą zawartością żelaza, mają domieszkę pyłów węgla brunatnego, podwyższoną mętność i barwę.

Wody czwartorzędowe

Poziomy wodonośne w utworach czwartorzędowych stanowią osady interglacjalne wykształcone w postaci piasków różnoziarnistych z licznymi żwirami i otoczkami, w górnej części w piasków o frakcji drobniejszej, w stropie z namułami piaszczystymi. Powszechnie występują utwory gliniaste w postaci glin zwałowych zlodowacenia środkowopolskiego, szczególnie na wysoczyźnie, tworząc zwarte powierzchnie o miąższości od kilku do kilkudziesięciu metrów. Miejscami zalegają osady zastoiskowe w postaci ilów warstwowych. Zasobność wód podziemnych w utworach czwartorzędowych oceniono na ok. 2 652 m³/h. (...) do głębokości 50,0 m p.p.t., mogą występować trzy poziomy wodonośne w utworach piętra czwartorzędowego. Są to: poziom nadmorenowy (...) poziom śródmorenowy (...) poziom podmoredowy (...).

Główny Zbiornik Wód Podziemnych

Na terenie miasta Skierniewice znajduje się jeden Główny Zbiornik Wód Podziemnych – zbiornik trzeciorzędowy (oznaczony numerami 215 i 215A). Dane charakterystyczne GZWP:

- poziom wodonośny – trzeciorzęd,
- lokalizacja – Subniecka Warszawska,
- strefa ochrony – fragmenty OWO,
- klasa wody: Ia, Ib, Ic,
- zasoby: zbiornik 215 - 180 m³/d, zbiornik 215A - 160 m³/d,
- zasięg terytorialny: województwo łódzkie, mazowieckie, kujawsko-pomorskie.

W rejonie miasta Skierniewice, rozciągają się obszary wysokiej ochrony zbiorników wód podziemnych (OWO), ze względu na szczególne znaczenie gospodarcze, a jednocześnie zagrożenie degradacją.

Wody geotermalne

Obszar miasta jest zasobny w występowanie słonych wód termalnych. Na terenie miasta Skierniewice są zlokalizowane dwa odwierty, o głębokości około 3000 m, ujmujące słoną wodę termalną z poziomu dolnej jury. Ujęcia te są przygotowywane do eksploatacji w systemie dwuotworowym: jeden odwiert jest odwiertem eksploatacyjnym, drugi zaś chłonnym. Wykonane badania hydrogeologiczne wody termalnej ze złoża w Skierniewicach wykazały, że ma ona temperaturę na wypływie około 60-70°C i mineralizację rzędu 110-120 g/dm³ (11-12%). Jest to woda chlorkowo-sodowa, potocznie zwana solanką.

Źródła zanieczyszczeń wód podziemnych

Do głównych źródeł zanieczyszczeń wód podziemnych (gruntowych) na terenie Skierniewic należą:

- niewłaściwe odprowadzanie ścieków,
- odprowadzanie do wód i do ziemi ścieków z obiektów prowadzących działalność produkcyjną, zawierających substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego, wycieki ze zbiorników i instalacji technologicznych (np. paliwowych),
- infiltracja zanieczyszczeń z powierzchni, ze względu na słabą izolacyjność warstw wodonośnych.

POWIETRZE ATMOSFERYCZNE

Stan i jakość powietrza atmosferycznego kształtowane są przez emisje z komunalnych i przemysłowych źródeł, w tym zakładów energetycznych, sieciowych i lokalnych źródeł ciepła oraz zakładów produkcyjnych, ale również przez emisje liniowe pochodzące z transportu.

Wyróżnia się:

- emitory wysokie - punktowe - duże obiekty przemysłowe, których oddziaływanie jest zauważalne również w większych odległościach,
- emitory niskie - emitory punktowe lub powierzchniowe - małe zakłady i lokalne kotłownie oraz indywidualne systemy grzewcze mieszkańców, które mają wpływ na bezpośrednie sąsiedztwo.

Emisja liniowa

W Mieście Skierniewice emisja liniowa pochodzi z transportu samochodowego. „Substancje emitowane z silników oddziałują na stan czystości w najbliższym otoczeniu dróg, a ich wpływ maleje wraz z odległością. Dlatego też największe strumienie zanieczyszczeń związane są z głównymi węzłami komunikacyjnymi, w tym: wzdłuż ulic o zwartej, obustronnej zabudowie, będących tranzytowymi ciągami komunikacyjnymi (podwyższone stężenia NO₂, CO, formaldehydu, benzenu, itp.). Istotne znaczenie ma również zapylenie powstające na skutek ścierania się opon i nawierzchni dróg.”¹⁴

Emisja punktowa

Na terenie miasta znajduje się 16 zakładów¹⁵, które posiadają zezwolenie na emitowanie do atmosfery zanieczyszczeń. Jednym z największych emiterów jest Energetyka Ciepła Spółka z o.o. w Skierniewicach o emisji równoważnej 334,25 Mg na rok. W skali województwa znajduje się na 11 miejscu największych emitentów.

Obszary przekroczeń

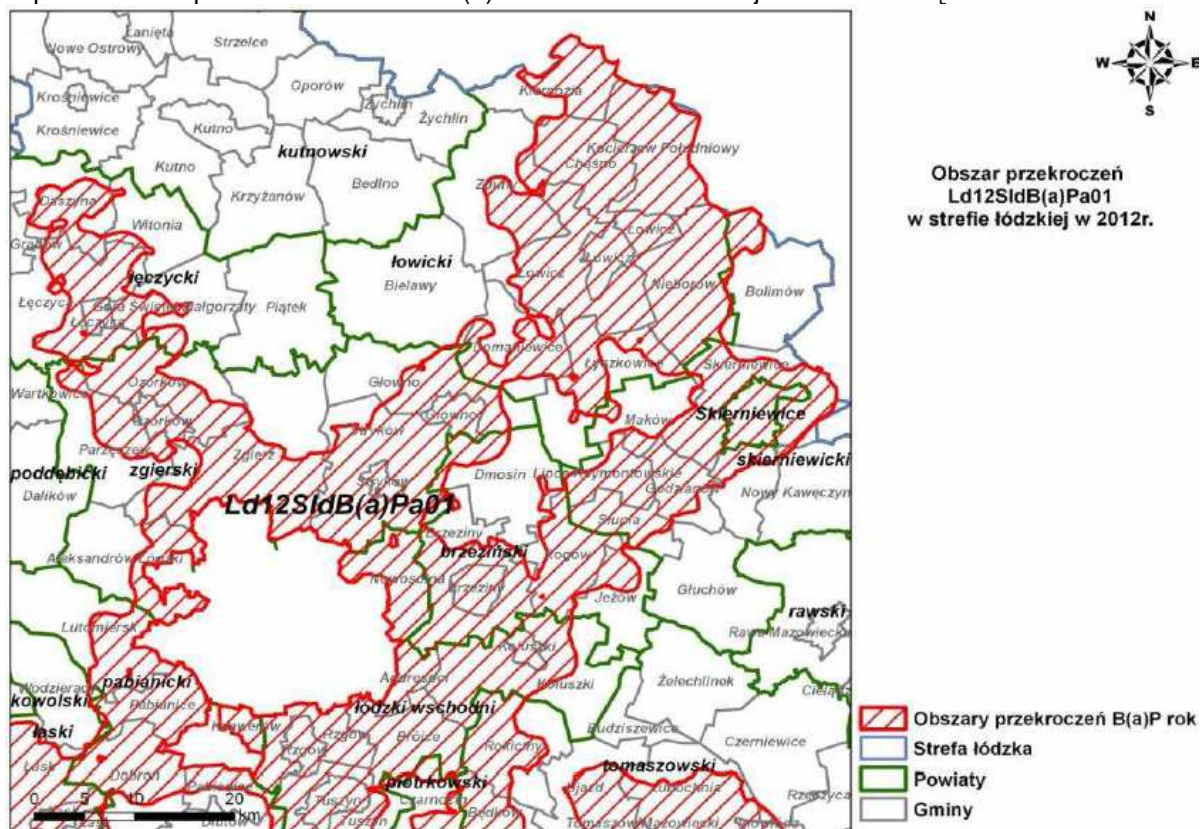
Zgodnie z Uchwałą Nr LIII/945/14 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 października 2014 r. w sprawie zmiany uchwały nr XXXV/690/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 kwietnia 2013 roku w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy w województwie łódzkim w celu osiągnięcia poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego i poziomu docelowego benzo(a)pirenu zawartego w pyłe zawieszonym PM10 oraz planu działań krótkoterminowych. Nazwa strefy: strefa łódzka. Kod strefy: PL1002, programem ochrony powietrza objęte są obszary powiatów woj. łódzkiego, w tym miasto na prawach powiatu – Skierniewice. Miasto zostało objęte POP w celu osiągnięcia poziomu dopuszczalnego benzo(a)pirenu zawartego w pyłe zawieszonym PM10. Obszar przekroczeń poziomu docelowego benzo(a)piranu zawartego w pyłe zawieszonym PM10 na terytorium Miasta Skierniewice został przyporządkowany do obszaru przekroczeń Ld12SIdB(a)Pa01. Powierzchnia obszaru przekroczeń poziomu docelowego w Mieście wyniosła 34,6 km², liczba ludności obszaru przekroczeń wynosiła 48,6 tys. osób, emisja łączna B(a)P z obszaru przekroczeń objętych programem w 2012 roku wyniosła 91,9 kg, zaś stężenia z pomiarów – 7,3 ng/m³.

---

¹⁴ Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020

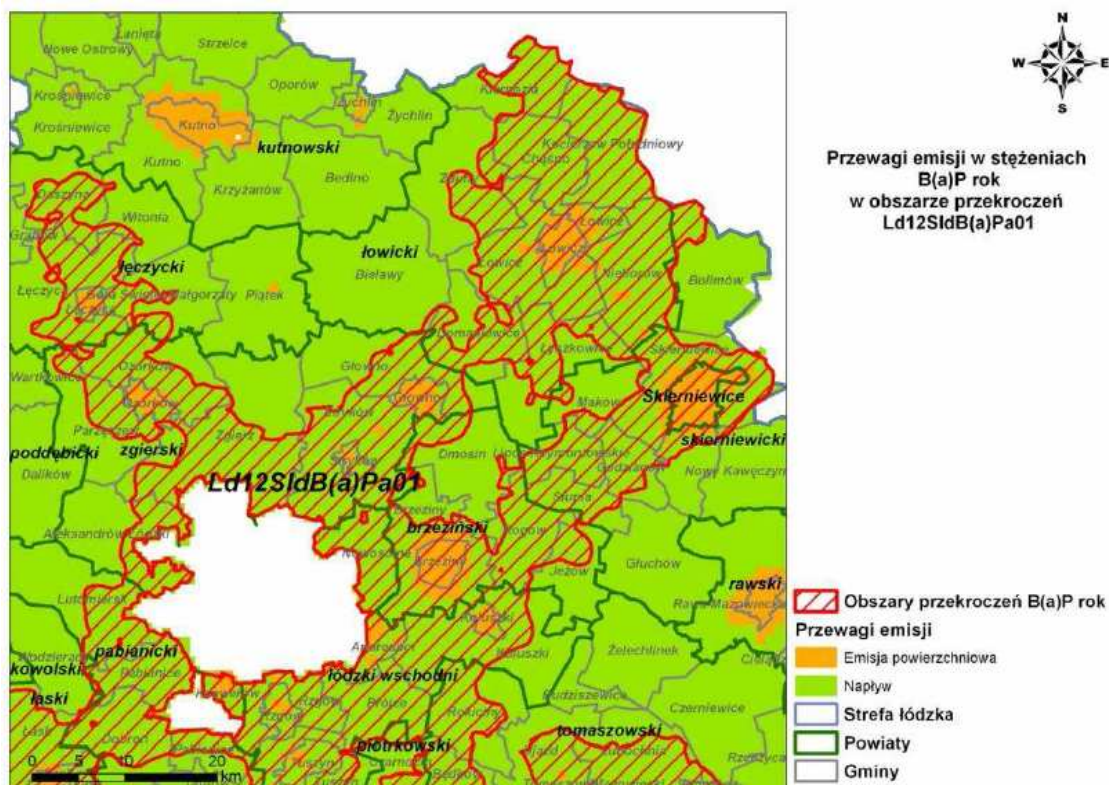
¹⁵ Dane: Urząd Marszałkowski w Łodzi

Mapa 6: Obszar przekroczeń Ld12SldB(a)Pa01 w strefie łódzkiej w 2012 r. – część 1

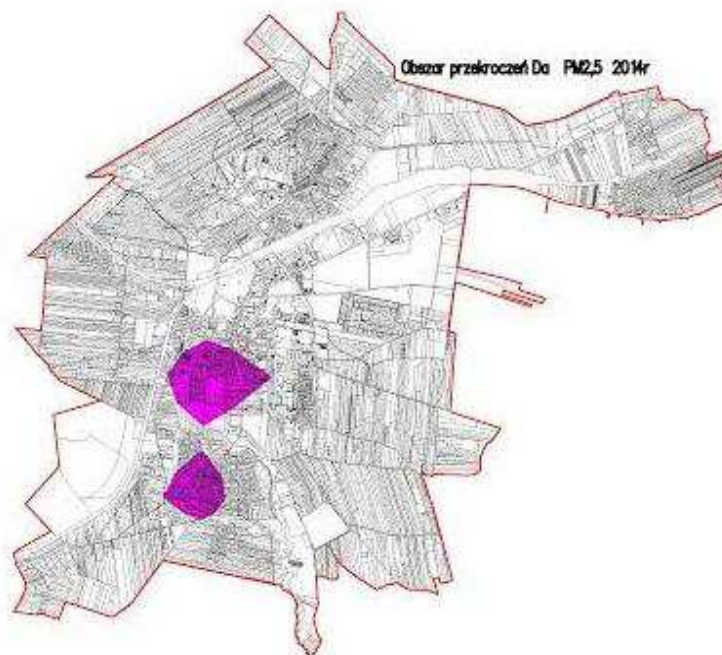
Źródło: Uchwała Nr LIII/945/14 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 października 2014 r. w sprawie zmiany uchwały nr XXXV/690/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 kwietnia 2013 roku w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy w województwie łódzkim w celu osiągnięcia poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego i poziomu docelowego benzo(a)pirenu zawartego w pyłe zawieszonym PM10 oraz planu działań krótkoterminowych. Nazwa strefy: strefa łódzka. Kod strefy: PL1002

Mapa 7: Przewagi emisji w stężeniach B(a)P rok w obszarze przekroczeń Ld12SldB(a)Pa01 w strefie łódzkiej w 2012 r. – część 1

Źródło: Uchwała Nr LIII/945/14 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 października 2014 r. w sprawie zmiany uchwały nr XXXV/690/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 kwietnia 2013 roku w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy w województwie łódzkim w celu osiągnięcia poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego i poziomu docelowego benzo(a)pirenu zawartego w pyłe zawieszonym PM10 oraz planu działań krótkoterminowych. Nazwa strefy: strefa łódzka. Kod strefy: PL1002

Poniżej przedstawiono obszar przekroczeń pyłu PM2,5 w 2014 roku na obszarze Miasta.

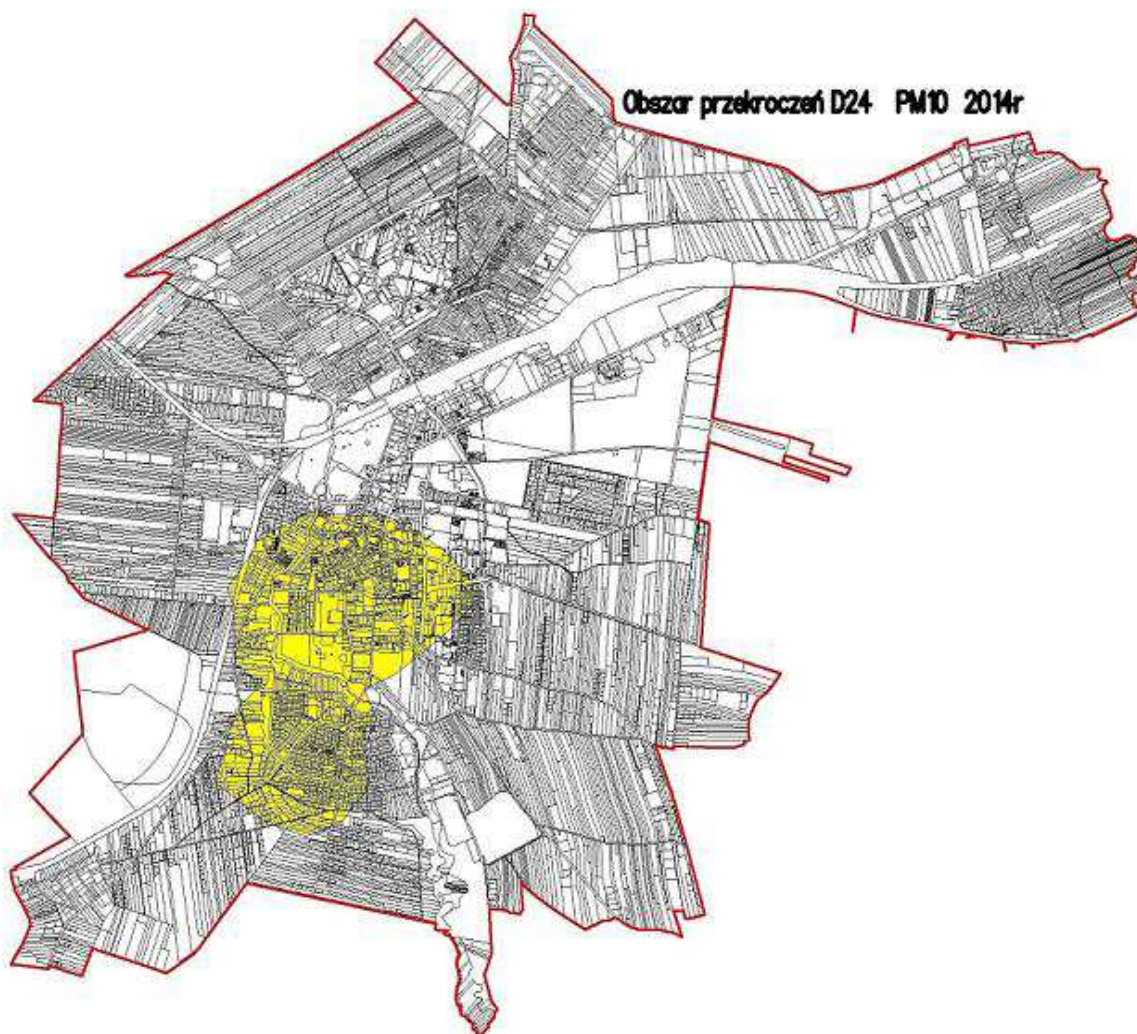
Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Mapa poniżej przedstawia obszar przekroczeń benzo(a)pirenu w pyłe PM10 w 2014 roku na obszarze Miasta.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Mapa poniżej przedstawia obszar przekroczeń pyłu PM10 na obszarze miasta w 2014 roku.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Zgodnie z art. 6. Ustawy o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 ze zm.) do form ochrony przyrody zaliczane są: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Na terenie Miasta Skierniewice do obszarów chronionych zalicza się:

- otulinę Bolimowskiego Parku Krajobrazowego,
- otulinę Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Zwierzyniec Królewski”,
- Obszar Natura 2000 Dolina Rawki, PLH100015,
- pomniki przyrody
- użytek ekologiczny.

Otulina Bolimowskiego Parku Krajobrazowego

Park krajobrazowy, zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 ze zm.), obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Park Krajobrazowy położony jest na obszarze gmin: Skierniewice, Bolimów, Kowiesy, Nowy Kawęczyn (powiat Skierniewicki); Nieborów (powiat Łowicki). Park chroni dolinę Rawki wraz z przyległymi lasami Puszczy Bolimowskiej, głównie różnowiekowymi borami mieszanymi oraz wielogatunkowymi lasami liściastymi i mieszanymi o charakterze naturalnym; liczne śródleśne polany będące ostoją rzadkich gatunków roślin łąkowych i torfowiskowych; ostoją cennych gatunków flory i fauny. Ogólna powierzchnia parku stanowi 23 615 ha. Jest to obszar mający znaczenie dla Wspólnot: Dolina Rawki PLH100015, Grabinka PLH140044, Polany Puszczy Bolimowskiej PLH100028.¹⁶ Otulina pełni funkcję ochronną, stanowi izolację terenów Parku od terenów przemysłowych.

„Flora Parku jest bardzo bogata, obejmuje ponad 1100 gatunków roślin – w tym wiele rzadkich i chronionych. W Puszczy żyje 16 gatunków ssaków łownych, m.in. łosie, sarny, daniele, jelenie, dziki, lisy i bobry. Na podmokłych łąkach doliny Rawki bytują bociany czarne i białe, zimorodki, brodziec, derkacze, bekasy, łabędzie nieme, żurawie, kaczkę i wiele innych. Faunę uzupełniają: 12 gatunków płazów oraz 5 gatunków gadów oraz wiele gatunków ryb.”¹⁷

Na terenie parku jest wyznaczonych 12 szlaków turystycznych, 15 ścieżek dydaktycznych, 2 ścieżki do jazdy konnej, 5 rezerwatów przyrody oraz naturalny szlak turystyki kajakowej po rzece Rawce [źródło: www.bolimowskipark.ovh.prg.pl].

Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Zwierzyniec Królewski”

Fragment zachodniej granicy miasta stanowi jednocześnie wschodnią granicę Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Zwierzyniec Królewski”, ustanowionego na mocy rozporządzenia Nr 22 Wojewody Skierniewickiego z dnia 23 września 1994 r. w sprawie wyznaczenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Zwierzyniec Królewski” (Dz. Urz. Województwa Skierniewickiego Nr 13 poz. 111). Zespół utworzony został na powierzchni 572,32 ha, w uroczysku leśnym Zwierzyniec, leśnictwie Zwierzyniec, Nadleśnictwa Skierniewice. Pas gruntów o szerokości 100 m, przylegający do granic obszaru chronionego wyznaczony został jako otulina zespołu. Otulina obejmuje swym zasięgiem fragmenty nieruchomości położone w granicach miasta.

Znajduje się tu sosna czarna – Meliana, wyhodowana w Nadleśnictwie Skierniewice z nasion sosny z Oxfordu, pod którą tworzył swoje utwory J.R.R. Tolkien. Jest to atrakcja dla fanów fantasy. Uroczyste nadanie imienia sośnie nastąpiło 23 maja 2015 roku.

---

¹⁶ Rejestr Form Ochrony Przyrody prowadzony przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi (stan na 04.08.2015 r.)

¹⁷ Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020

Natura 2000

Wg wyżej wspomnianej ustawy obszar Natura 2000 to obszar specjalnej ochrony ptaków, specjalny obszar ochrony siedlisk lub obszar mający znaczenie dla Wspólnoty, utworzony w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty.

Na obszarze Miasta Skierniewice występuje obszar Natura 2000¹⁸ Dolina Rawki, kod obszaru: PLH100015.

Obszar „położony jest pomiędzy Łodzią a Warszawą, w obrębie dwóch województw: łódzkiego i mazowieckiego. Obejmuje powierzchnię 2525,4 ha w granicach administracyjnych gmin: Rawa Mazowiecka w powiecie rawskim; Nowy Kawęczyn, Skierniewice i Bolimów w powiecie skierniewickim, miasto Skierniewice oraz Puszcza Mariańska w powiecie żyrardowskim. (...) Dolina Rawki stanowi formę, która powstała na skutek cyklicznie powtarzających się procesów erozji i akumulacji rzecznej. (...) Do gleb występujących w obrębie Doliny Rawki należą gleby: glejowe, mułowo-glejowe, torfowo-glejowe, mady i gleby deluwialne. W wyniku gromadzenia szczątków roślinnych w warunkach beztlenowych powstają torfy, które w wyniku przesuszenia podlegają procesowi murszenia tworząc gleby murszowe. (...) Zlokalizowana w dorzeczu Wisły, rzeka Rawka stanowi podstawowy element sieci hydrograficznej opisywanego obszaru. Rawka, o łącznej długości 108,37 km, jest ciekim III rzędu, prawym dopływem Bzury, do której uchodzi poniżej miejscowości Kęszyce. (...) W krajobrazie Doliny Rawki dominują siedliska nieleśne. Łąki i pastwiska obejmują 30% obszaru, siedliska rolnicze natomiast - 37%. Lasy zajmują 33% powierzchni. Największy udział pośród nich mają lasy liściaste. Duże zróżnicowanie występujących tu siedlisk implikuje obecność cennych gatunków fauny i flory. Z brzegami rzeki związana jest obecność roślinności łąkowej i łąkowej. W obrębie starorzeczy i zagłębi występują zbiorowiska roślinności wodnej, bagiennej i szuwarowej. Duże zróżnicowanie cechuje zbiorowiska naturalnych i półnaturalnych łąk, szuwarów i torfowisk. Na opisywanym obszarze notowano ponad 540 gatunków roślin naczyniowych, w tym 27 chronionych. Do ważniejszych gatunków roślin obserwowanych na obszarze można zaliczyć: starodub łąkowy (*Angelica palustris*), widłaka wrońca *Huperzia selago*, wielosił błękitny (*Polemonium caeruleum*). Dolina Rawki to również siedlisko wielu cennych gatunków zwierząt. W Rawce występują m.in.: głowacz białołetwy, piskorz, koza i minóg strumieniowy. Dolina rzeki jest również siedliskiem bobra i wydry. Na uwagę zasługują także występujące tu gatunki ptaków. Do najcenniejszych z nich należą: bąk, bocian czarny, bocian biały, błotniak stawowy, derkacz, kropiatka, czy zimorodek. Płytkie starorzecza i rozlewiska zasiedla kumak nizinny i traszka grzebieniasta. Obszar stanowi ważny szlak migracyjny dla dużych ssaków, zwłaszcza łosi. (...) Obszar (...) stanowi integralną część systemu korytarzy ekologicznych w Polsce. Opisywany obszar, wraz z Bolimowskim Parkiem Krajobrazowym, zaklasyfikowany został jako krajowy węzeł ekologiczny w sieci ekologicznej ECONET. Dolina Rawki łącząc się z korytarzem doliny Bzury funkcjonuje również jako korytarz ekologiczny rangi krajowej. Elementami składowymi lokalnego systemu korytarzy są również: prawy dopływ Rawki - Grabinka (obszar Natura 2000 PLH140044), Obszary Chronionego Krajobrazu: Bolimowsko-Radziejowicki z Doliną środkowej Rawki oraz Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej (...) Ponad 65% powierzchni

¹⁸ Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, www.natura2000.gdos.gov.pl

obszaru położone jest w Bolimowskim Parku Krajobrazowym. (...) Koryto rzeki Rawki od źródeł do ujścia wraz z 10 metrowym pasem po obydwu stronach rzeki, stanowi rezerwat częściowy krajobrazowo-wodny o nazwie "Rawka". W granicach rezerwatu znajdują się także starorzecza, dolne odcinki rzek: Białki oraz dopływów: Krzemionki, Korabiewki, Rokity i Grabinki wraz z przybrzeżnymi pasami terenu o szerokości 10 m. Wyznaczone granice rezerwatu są nietrwałe i uzależnione od zmieniającego się w sposób naturalny przebiegu koryta rzeki. (...) W obrębie opisywanego obszaru Natura 2000 znajdują się ponadto dwa rezerваты przyrody: „Kopanicha” i „Ruda-Chlebacz”. Rezerwat „Kopanicha” (...) o powierzchni 43,67 ha, utworzony został w celu ochrony mozaikowych, typowych dla zachodniego Mazowsza zespołów leśnych: olsu, łągu olszowego, boru bagiennego i grądu z wielogatunkowym runem i drzewostanem. „Ruda-Chlebacz” obejmuje powierzchnię 12,42 ha. Położony na naturalnej krawędzi doliny Rawki obszar, utworzony został dla ochrony fragmentu łągu olszowego ze stanowiskiem rzadkiego widłaka wrońca oraz ostoi ptaków i zwierzyny.

Oprócz wyżej wymienionych form ochrony przyrody, obszar Natura 2000 Dolina Rawki pokrywa się z dwoma Obszarami Chronionego Krajobrazu: Bolimowsko Radziejowickim z Doliną środkowej Rawki i Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej. Z obszarem Natura 2000 Dolina Rawki PLH100015 łączy się bezpośrednio obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Grabinka PLH140044. Obejmuje on niewielki ciek Grabinka, stanowiący prawy dopływ Rawki, wraz z wąską doliną i fragmentami terenów przylegających. Obszar ten utworzono w celu ochrony dwóch siedlisk wymienionych w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej: grądów środkowoeuropejskich i subkontynentalnych (Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum) oraz łągów wierzbowych, topolowych, olszowych i jesionowych (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion glutinoso-incanae, olsy źródłiskowe).

Pomniki przyrody

Zgodnie z art. 40 ust.1. ustawy o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 ze zm.) pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie. Żaden z pomników przyrody nie jest objęty ochroną w zakresie prawa międzynarodowego, przedstawiono je w tabeli poniżej.

Tabela 2: Pomniki przyrody w Mieście Skierniewice

nazwa pomnika przyrody (jak w akcie prawnym o ustanowieniu) / opis pomnika przyrody	data utworzenia pomnika przyrody	obowiązująca podstawa prawna wraz z oznaczeniem miejsca ogłoszenia aktu prawnego	obwód na wys. 1,3 m (cm)	wys. (m)	obręb ewid. (nr działki ewid.)	opis lokalizacji	forma własności
jesion wyniosły	1986-12-31	Zarządzenie Nr 29 Wojewody Skierniewickiego z dnia 31 grudnia 1986 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody; Uchwała Nr L/36/2014 Rady Miasta Skierniewice z dnia 25 kwietnia 2014 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Poz. 2438)	300		9 (41/7)	rośnie na terenie Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach przy ul. 22 Lipca	Miasto Skierniewice
2 lipy			255-310				
2 jesiony wyniosłe	1986-12-31	Zarządzenie Nr 29 Wojewody Skierniewickiego z dnia 31 grudnia 1986 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody	265, 280			rośnie na terenie parku miejskiego (zabytkowego) w Skierniewicach	Miasto Skierniewice
2 lipy drobnolistne			290, 365				
olcha czarna			260				
8 klonów			250-340				
3 kasztanowce			305-505				
2 topole białe			405-495				
10 dębów szypułkowych			280-420				
4 wiązy pospolite			270-330				
modrzew europejski	1990-03-03	Zarządzenie Nr 6 Wojewody skierniewickiego z 3 marca 1990 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody. Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego Nr 3, poz. 65 z 17 marca 1990 r.	290			rośnie na terenie Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach przy ul. 22 Lipca	Miasto Skierniewice
2 graby pospolite	210-230						
4 jesiony wyniosłe	270-230						
3 topole białe	410,440, 450						
2 lipy drobnolistne	330-360						
wiąz górski	340						
6 dębów szypułkowych	290-410						
6 klonów pospolitych	270-350						

GMINNY PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA SKIERNIEWICE NA LATA 2016 - 2022

nazwa pomnika przyrody (jak w akcie prawnym o ustanowieniu) / opis pomnika przyrody	data utworzenia pomnika przyrody	obowiązująca podstawa prawna wraz z oznaczeniem miejsca ogłoszenia aktu prawnego	obwód na wys. 1,3 m (cm)	wys. (m)	obręb ewid. (nr działki ewid.)	opis lokalizacji	forma własności
brzoza brodawkowata	1986-12-31	Zarządzenie Nr 29 Wojewody Skierniewickiego z dnia 31 grudnia 1986 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody	255			rośnie na terenie Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa w Skierniewicach (przy parku)	Skarb Państwa / Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa
jesion wyniosły			295				
2 dęby szypułkowe			1986-12-31	340,29			
wiąz szypułkowy	1978-06-20	Decyzja Dyrektora WRLiŚ UW w Skierniewicach	380, 305	25		ul. Jagiellońska 28, Nr 548/5	
morwa biała	1996-12-30	Rozporządzenie Nr 52 Wojewody Skierniewickiego z dnia 30 grudnia 1996 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody. Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego Nr 33, poz. 237 z 31 grudnia 1996 r.	1200	15	(1)	rośnie na trawniku przy skrzyżowaniu ulic: Pomologicznej i Mszczonowskiej	Miasto Skierniewice
3 lipy drobnolistne	1985-10-22	Zarządzenie Nr 27 Wojewody Skierniewickiego z 22 października 1985 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody	160-210			rosną na terenie cmentarza w mieście Skierniewice przy ul. Strobowskiej	Miasto Skierniewice
5 wiązów górskich	1985-10-22		220-260				
topola biała	1998-01-07	Rozporządzenie Nr 1 Wojewody Skierniewickiego z dnia 7 stycznia 1998 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody. Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 2, poz. 12 z 24 lutego 1998 r.	230	30		rośnie przy ul. Strobowskiej w oddziale 239 a, Leśnictwo Zwierzyniec, Nadleśnictwo Skierniewice	Skarb Państwa
topola biała	1998-01-07		240	30			
topola biała	1998-01-07		216	30			
topola biała	1998-01-07		195	30			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		298	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		293	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		212	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		203	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		274	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		231	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07	172	20				

nazwa pomnika przyrody (jak w akcie prawnym o ustanowieniu) / opis pomnika przyrody	data utworzenia pomnika przyrody	obowiązująca podstawa prawna wraz z oznaczeniem miejsca ogłoszenia aktu prawnego	obwód na wys. 1,3 m (cm)	wys. (m)	obręb ewid. (nr działki ewid.)	opis lokalizacji	forma własności
wiąz szypułkowy	1998-01-07		200	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		265	20			
wiąz szypułkowy	1998-01-07		192	20			
lipa drobnolistna	1998-01-07		240	18			
lipa drobnolistna	1998-01-07		242	18			
brzoza brodawkowata	1990-03-03	Zarządzenie Nr 6 Wojewody skierniewickiego z 3 marca 1990 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody. Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego Nr 3, poz. 65 z 17 marca 1990 r.	260			rośnie na terenie Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa przy ul. Waryńskiego w Skierniewicach	Skarb Państwa / Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa
wiąz szypułkowy			360				
jesion wyniosły			260				
bluszcz pospolity	1998-12-07	Rozporządzenie Nr 28 Wojewody skierniewickiego z dnia 7 grudnia 1998 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego Nr 22, poz. 252				Leśnictwo Zwierzyniec, Nadleśnictwo Skierniewickie, oddział 239 b, 239 d	

wiąz szypułkowy- ochrona zniesiona Uchwałą Nr LXX/92/10 Rady Miasta Skierniewice z dnia 1.10.2010 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 324, poz. 2802

Źródło: Rejestr Form Ochrony Przyrody prowadzony przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi (stan na 04.08.2015 r.)

Użytek ekologiczny¹⁹

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania. Na obszarze Miasta Skierniewice znajduje się jeden użytek ekologiczny o powierzchni 1,39 ha, powstały na mocy rozporządzenia Nr 2 Wojewody Skierniewickiego z dnia 15 stycznia 1997 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne. Zlokalizowany jest on na obszarze Leśnictwa Zwierzyniec oddz. 239 f; dz. Nr 644. Należy on do Skarbu Państwa, nadzór nad obszarem sprawują Lasy Państwowe.

STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE

Na obszarze Miasta w obrębie dzielnicy Rawka (w rejonie ul. Bohaterów Westerplatte we wschodniej części) znajduje się stanowisko archeologiczne związane z osadnictwem wczesnośredniowiecznym.

TERENY ZIELENI

Miasto sąsiaduje z dużymi kompleksami leśnymi: Puszczą Bolimowską, Lasem Zwierzynieckim i lasami Pamiętna i Strobów. Na terenie Miasta występuje zieleń miejska (parki, zieleńce), nasadzenia przy ciągach komunikacyjnych, ogródki działkowe i lasy.

Na obszarze Miasta lasy zajmują powierzchnię 124,6 ha, czyli 3,8% powierzchni.

Na zieleń miejską składają się:

- parki spacerowo-wypoczynkowe – 3 obiekty o powierzchni łącznej 71,7ha,
- skwery, zieleńce – 12 obiektów o powierzchni 14,3ha,
- zieleń uliczna – 6,1ha,
- zieleń osiedlowa – 45,19ha,
- parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej – łącznie 131,19 ha,
- cmentarze – 6 obiektów o powierzchni 20,2ha.

W centralnej części Miasta położony jest Park Miejski stanowiący największe skupisko zieleni miejskiej. Zlokalizowany jest on malowniczo w terenach przyrzecznych Łupi-Skierniewki i zajmuje powierzchnię 26,8 ha. „Obszar parku podzielony jest na 2 części: po stronie południowej znajduje się duży park pałacowy położony po obu brzegach Łupi-Skierniewki, a po stronie północnej mieści się ogród Willi Aleksandria. Park skierniewicki jest zabytkiem sztuki ogrodowej, architektury i techniki został wpisany do Rejestru Zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Drzewostan parku stanowią głównie drzewa liściaste: lipa drobnolistna, grab pospolity, wiąz szypułkowy, klon pospolity,

---

¹⁹ Opracowanie własne na podstawie Rejestru Form Ochrony Przyrody prowadzonego przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi (stan na 04.08.2015)

jesion wyniosły, kasztanowiec biały, dąb szypułkowy. Drzewa iglaste występują pojedynczo (cyprysik, modrzew i sosna czarna).²⁰

Wśród zieleni występującej na cmentarzach na szczególną uwagę zasługują tereny przyrzeczne Łupi-Skierniewki na terenie nieczynnego cmentarza przy ul. Strobowskiej, gdzie występują okazałe pomniki przyrody.

Na obszarze Miasta znajduje się również zieleń osiedlowa w rejonie ulic: Kozińskiego, Piłsudskiego, Konstytucji 3-go Maja, Buczka, Pomologicznej, Mazowieckiej, Rybickiego i Sobieskiego, a także zieleń w pasach drogowych, która spełnia funkcje izolacyjne i ozdobne.

„W składzie gatunkowym dominuje drzewostan sosnowy z domieszką brzozy, ols i drzewostan dębowo-sosnowy. Lasy państwowe w Skierniewicach zarządzane są przez Nadleśnictwo Skierniewice. Najcenniejsze, najbardziej zbliżone do naturalnych, są fragmenty lasów trudno dostępnych i okresowo zalewanych wodą (olszowe lasy łąkowe lub bagienne lasy olszowe w przykorytowych partiach dolin rzecznych Łupi i Rawki).²¹

ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII

Perspektywa wyczerpania się zasobów paliw kopalnych, a także podejmowane działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego człowieka, przyczyniły się do wzrostu zainteresowania odnawialnymi źródłami energii (dalej OZE). OZE mogą przyczynić się do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego regionu, przede wszystkim zaś do poprawy zaopatrzenia w energię na terenach o słabo rozwiniętej infrastrukturze energetycznej. Zgodnie z ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii, odnawialne źródło energii to odnawialne, niekopalne źródła energii obejmujące energię wiatru, energię promieniowania słonecznego, energię aerotermalną, energię geotermalną, energię hydrotermalną, hydroenergię, energię fal, prądów i pływów morskich, energię otrzymywaną z biomasy, biogazu, biogazu rolniczego oraz z biopłynów. Energia odnawialna jest to zatem energia uzyskiwana z naturalnych, powtarzających się procesów przyrodniczych. OZE stanowią alternatywę dla tradycyjnych pierwotnych nieodnawialnych nośników energii (paliw kopalnych). Ich zasoby uzupełniają się w naturalnych procesach, co praktycznie pozwala traktować je jako niewyczerpalne. Pozyskiwanie energii z tych źródeł jest, w porównaniu do źródeł tradycyjnych (kopalnych), bardziej przyjazne środowisku naturalnemu. Wykorzystywanie OZE w znacznym stopniu zmniejsza szkodliwe oddziaływanie energetyki na środowisko naturalne, głównie poprzez ograniczenie emisji szkodliwych substancji, zwłaszcza gazów cieplarnianych.

Energia słoneczna

Podstawowym źródłem energii dla Ziemi jest Słońce – najbezpieczniejsze źródło energii. Energia słoneczna wykorzystywana jest za pomocą kolektorów słonecznych - dla potrzeb ogrzania wody na obiektach użyteczności publicznej oraz w gospodarstwach indywidualnych oraz za pomocą ogniw fotowoltaicznych – do produkcji energii elektrycznej, wykorzystywanej np. do oświetlenia ulic i dróg.

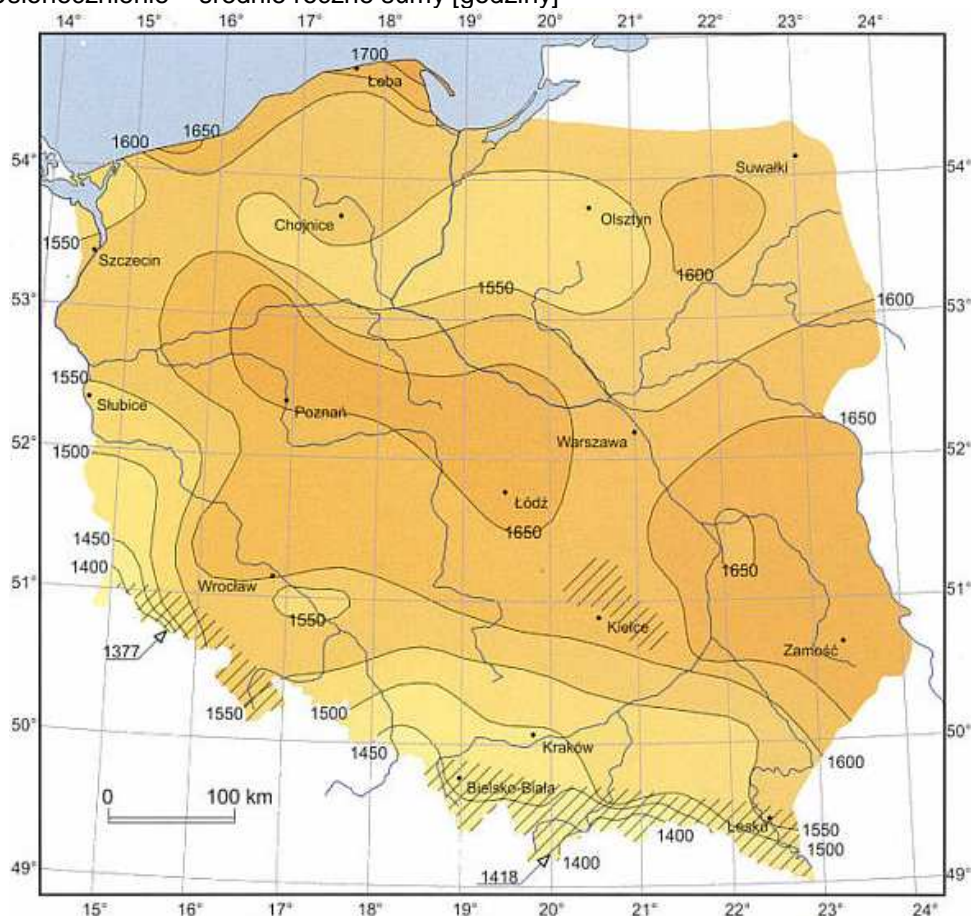
---

²⁰ Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020

²¹ Ibidem

Jak zapisano w *Programie Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013 – 2016*, preferuje się tu rozwój energetyki słonecznej, w oparciu o zastosowanie urządzeń przetwarzających energię promieniowania słonecznego do uzyskania ciepłej wody, w obiektach charakteryzujących się dużym zapotrzebowaniem, jak również w gospodarstwach domowych. Program przewiduje, że wykorzystanie energii słonecznej do podgrzewania wody użytkowej na terenie Miasta będzie miało charakter rozwojowy, co wynika z sytuacji ogólnokrajowej, gdzie takie pozyskiwanie energii słonecznej jest coraz bardziej rozpowszechniane. Roczne sumy promieniowania słonecznego kształtują się w Mieście na poziomie 1000 - 1100 kWh/m², natomiast średnie usłonecznienie wynosi 1600 godzin na rok.

Mapa 8: Usłonecznienie – średnie roczne sumy [godziny]

Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej [za:] Usłonecznienie - średnie roczne sumy (godziny)
 źródło: *Atlas klimatu Polski* pod redakcją Haliny Lorenc, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej.
 Warszawa 2005, www.imgw.pl

Energia wodna

Jak zapisano w *Programie Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013 – 2016*, „Potencjał techniczny dla rozwoju energetyki wodnej na terenie miasta wymaga przeprowadzenia analizy (rzeka Rawka, rzeka Łupia-Skierniewka, zbiornik wodny). Obecnie na terenie miasta nie funkcjonuje żadna elektrownia wodna.”

Energia wiatru

Możliwość lokalizacji elektrowni wiatrowej, ale również jej optymalny wybór determinują warunki wietrzności na danym obszarze. Obszar Polski został podzielony wg prof. Haliny Lorenc z Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej na pięć stref energetycznych:

Strefa I – wybitnie korzystna

Strefa II – bardzo korzystna

Strefa III - korzystna

Strefa IV - mało korzystna

Strefa V – niekorzystna.

Poniżej przedstawiono mapę prezentującą strefy energetyczne wiatru w Polsce, z której wynika, że dla rejonu Skierniewic są bardzo korzystne warunki wietrzne.

Mapa 9: Strefy energetyczne wiatru w Polsce

Źródło: www.baza-oze.pl

Możliwy jest rozwój tzw. małej energetyki autonomicznej, m.in. w gospodarstwach domowych (elektrownie przydomowe).

Biomasa

Biomasa to zgodnie z ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii stałe lub ciekłe substancje pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego, które ulegają biodegradacji, pochodzące z produktów, odpadów i pozostałości z produkcji rolnej i leśnej oraz przemysłu przetwarzającego ich produkty, oraz ziarna zbóż niespełniające wymagań jakościowych dla zbóż w zakupie

interwencyjnym określonych w art. 7 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1272/2009 z dnia 11 grudnia 2009 r. ustanawiającego wspólne szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 w odniesieniu do zakupu i sprzedaży produktów rolnych w ramach interwencji publicznej (Dz. Urz. UE L 349 z 29.12.2009, str. 1, z późn. zm.) i ziarna zbóż, które nie podlegają zakupowi interwencyjnemu, a także ulegająca biodegradacji część odpadów przemysłowych i komunalnych, pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego, w tym odpadów z instalacji do przetwarzania odpadów oraz odpadów z uzdatniania wody i oczyszczania ścieków, w szczególności osadów ściekowych, zgodnie z przepisami o odpadach w zakresie kwalifikowania części energii odzyskanej z termicznego przekształcania odpadów.

Zgodnie z POŚ: „Nie ma danych czy są na terenie miasta gospodarstwa rolne produkujące tzw. rośliny energetyczne oraz czy są instalacje od przetwarzania tego typu paliwa. W zabudowie mieszkaniowej prywatnej biomasa (głównie drewno) jest spalana najczęściej wraz z paliwem konwencjonalnym. Nie ma informacji żeby biomasa była wykorzystywana do ogrzewania budynków użyteczności publicznej w Skierniewicach.”

Energia geotermalna

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii art. 2 definiuje energię geotermalną jako energię o charakterze nieantropogenicznym skumulowaną w postaci ciepła pod powierzchnią ziemi.

„Miasto Skierniewice leży w okręgu geotermalnym Grudziądzko-Warszawskim, gdzie są rozpoznane zasoby wód geotermalnych o zasobach 3100 km³. Stwierdzono występowanie wód geotermalnych o temperaturze 55 - 63⁰C, które stanowią znaczny potencjał energii odnawialnej do wykorzystania jako źródło energii grzewczej, a także do wykorzystania w lecznictwie i rekreacji. Złoże wód termalnych „Skierniewice” wpisano do bilansu zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce.”

W Skierniewicach dwa odwierty, ujmujące wody z dolnej jury na głębokości około 3000 m. należą do miasta. Ujęcia te są przygotowywane do eksploatacji w systemie dwuotworowym: jeden odwiert jest odwiertem eksploatacyjnym, drugi zaś chłonnym. „Wykonane badania hydrogeologiczne wody termalnej ze złoża w Skierniewicach wykazały, że ma ona temperaturę na wypływie około 60 - 70⁰C i mineralizację rzędu 110-120 g/dm³ (11-12%). Jest to woda chlorkowo-sodowa, potocznie zwana solanką.” W przyszłości wody geotermalne mogą być wykorzystywane do ogrzewania i klimatyzowania budynków oraz do celów balneologicznych i rekreacyjnych (kompleksy lecznicze i uzdrowiskowe, przemysł kosmetyczny). Uruchomienie odwiertów może przyczynić się do pobudzenia działalności gospodarczej oraz inwestycji przyczyniających się do poprawy stanu środowiska.

W mieście możliwy jest również rozwój geotermii płytkiej, wykorzystywanej przy obiektach rozlokowanych na większych obszarowo terenach, gdzie energia uzyskiwana jest z rozmieszczenia rur pod powierzchnią ziemi, a nie z odwiertów w głąb ziemi. Taka geotermia może być wykorzystywana do ogrzewania i klimatyzowania budynków.²²

²² Program Ochrony Środowiska dla Miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020

3.1.4. Turystyka²³

Turystyka to zjawisko przestrzennej ruchliwości ludzi, które związane jest z dobrowolną zmianą miejsca pobytu, środowiska i rytmu życia. Obejmuje całokształt stosunków i zjawisk związanych z ruchem turystycznym. Najpopularniejsza jest turystyka przedstawiana w aspekcie kulturowym (turystyka jako funkcja kultury, oddziaływania między kulturą reprezentowaną przez turystów a kulturą społeczności odwiedzanych), ekonomicznym (rynek turystyczny, usługi turystyczne, skutki gospodarcze rozwoju turystyki), społecznym (relacje między turystami a społecznościami odwiedzanymi, stereotypy społeczne, więzi społeczne), przestrzennym (migracje turystyczne, zagospodarowanie turystyczne) i psychologicznym (potrzeby człowieka, motywy podjęcia podróży, cele podróży, przeżycia i zachowania w docelowym miejscu pobytu).²⁴

Tabela 3: Dynamika liczby miejsc noclegowych całorocznych dla Miasta Skierniewice²⁵

Lata	Wartość
2003	98,6
2004	104,4
2005	98,6
2006	95,7
2007	101,5
2008	124,3
2009	110,1
2010	108,1
2011	89,1
2012	53,6
2013	92,7
2014	100,0

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Dynamika liczby miejsc noclegowych odnosi się do wzrostu liczby podmiotów noclegowych i pokazuje rozwój infrastruktury turystycznej regionu, natomiast wzrost udziału obiektów całorocznych pokazuje potencjał do wydłużenia sezonu turystycznego. Z danych zawartych w tabeli wynika, że ich stan nie ulega większym zmianom, poza sytuacją w latach 2008 (wzrost o ponad 24%) i 2012 (40% spadek),

²³ Opracowano na podstawie *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Skierniewice – II edycja*, 2014 r. oraz danych pochodzących ze strony internetowej Urzędu Miasta w Skierniewicach.

²⁴ Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Turystyka>

²⁵ Do obiektów noclegowych zaliczono hotele, motele, pensjonaty, inne obiekty hotelowe, domy wycieczkowe, schroniska, schroniska młodzieżowe, szkolne schroniska młodzieżowe, ośrodki wczasowe, ośrodki kolonijne, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, domy pracy twórczej, zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych, pola biwakowe, kempingi, obiekty do wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego, zakłady uzdrowiskowe, (kwatery prywatne do 1999 r.) i inne. Począwszy od danych za rok 2012 badanie KT-1 dotyczy wszystkich turystycznych obiektów noclegowych posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych. Również od danych za 2012 r. do turystycznych obiektów noclegowych ogółem doliczono kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne (kwatery prywatne) natomiast dane szczegółowe dla tych obiektów dostępne są od poziomu województwa (NTS-2). Dane o wynajętych pokojach dotyczą tylko hoteli, moteli, pensjonatów i innych obiektów hotelowych. W roku 1999 ze względu na zmianę systemu sprawozdawczości KT-1 - zbiory zawierają dane tylko za okres I-IX.

niestety jednak wartości wciąż pozostają bardzo niskie. Z danych szacunkowych wynika, że na terenie miasta znajduje się około 500 łóżek noclegowych.

Tabela 4: Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w Mieście Skierniewice

Lata	Jednostka miary	Wartość
2005	osoba	1272
2006	osoba	1502
2007	osoba	1395
2008	osoba	1447
2009	osoba	1163
2010	osoba	944
2011	osoba	1040
2012	osoba	997
2013	osoba	922
2014	osoba	852

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tabela 5: Noclegi udzielone turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych w Skierniewicach

Lata	Wartość
2005	3120
2006	3627
2007	3058
2008	3228
2009	2688
2010	2095
2011	2116
2012	2501
2013	1977
2014	1561

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Powyższe dane zawarte w tabeli obrazują spadek zainteresowania turystyką w mieście Skierniewice wśród turystów zagranicznych. Liczba noclegów udzielonych zagranicznym gościom spadła bardzo gwałtownie w 2013 i 2014 r. W porównaniu z rokiem 2006 r., w którym odnotowano największy przyływ zza granicy osób odwiedzających Miasto Skierniewice, liczba noclegów zmalała o 57%.

Obiekty zabytkowe i historyczne

Turystyka w Skierniewicach opiera się głównie na zabytkach i obiektach o walorach historycznych, kulturowych i rekreacyjnych. Na terenie Miasta znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz wiele innych obiektów zabytkowych posiadających wartość historyczną i kulturową (wpisanych do gminnej ewidencji zabytków).

Według „Wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych woj. łódzkiego (stan na 01.05.2015 r.)” na obszarze miasta znajduje się 69 obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków. Wśród nich znajdują się obiekty architektury sakralnej, obiekty użyteczności publicznej, zespół urbanistyczny wokół pałacu arcybiskupiego, park, cmentarze oraz prywatne budynki mieszkalne. Większość obiektów zabytkowych znajduje się w centrum miasta. Tworzą one dwa odrębne w charakterze zespoły zabudowy: rynek z ratuszem i z przyległymi blokami zabudowy mieszkalno-usługowej oraz zespół pałacowy z parkiem.

Do obiektów posiadających wartości kulturowe i historyczne należy zaliczyć w szczególności:

- Kościół św. Jakuba,
- Bramę parkową i pałac Arcybiskupów Gnieźnieńskich,
- Park i Willę Aleksandria,
- Budynek dworca PKP,
- Kościół pw. św. Stanisława BM,
- Kościół garnizonowy wraz z otoczeniem i skarpą nadrzeczną,
- Cmentarz rzymsko-katolicki św. Józefa,
- Cmentarze żydowskie.

Do istotnych elementów architektury turystycznej zaliczyć należy także: zespół zabudowy węzła kolejowego kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, kompleks dawnych koszar wojskowych adaptowany obecnie na potrzeby naukowo-dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Skierniewicach oraz pojedyncze domy mieszkalne ulokowane na lewym brzegu Łupi w dzielnicy willowo-pensjonatowej. Skierniewice stanowią jeden z ważniejszych, promowanych w skali województwa, ośrodków recepcyjnych położonych na Europejskim Szlaku Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej (turystyki związanej z prezentacją XIX zabytków kolejnictwa). W tym zamiarze planuje się otwarcie Muzeum Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej w Skierniewicach. Bazą dla budowy atrakcyjnego ośrodka turystyki w Skierniewicach są następujące obiekty zabytkowe: zabudowa parowozowni, zabudowa dworca kolejowego, wieża ciśnień.

Istotnym elementem oferty turystycznej są szlaki turystyczne. Skierniewice położone są na następujących szlakach turystycznych:

- Łódzkim Szlakiem Konnym,
- Szlakiem Frontu Wschodniego I Wojny Światowej,
- Szlakiem Starych Dworków okolic Skierniewic,
- Szlakiem Śladami Reymonta,

- Szlaku Ptasich Siedlisk Okolic Skierniewic.

W celu zwiększenia oferty rekreacyjno-wypoczynkowej oraz turystycznej atrakcyjności Miasta planuje się modernizację ulicy Batorego w celu urządzenia traktu spacerowego wiodącego z Rynku do terenów powojkowych (w tym, do zabudowy ośrodka Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej) oraz rozbudowę centrum rekreacji, wypoczynku i sportu nad zalewem „Zadębie” i zagospodarowanie terenów ciągu wzdłuż rzeki Łupi na cele rekreacyjno-wypoczynkowe.

Turystyka krajobrazowa

Na turystykę krajobrazową zaprasza Bolimowsko-Radziejowski Obszar Chronionego Krajobrazu z Doliną Środkowej Rawki o łącznej powierzchni 25 753 ha. Jest to obszar chronionego krajobrazu, który obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach. Są to przede wszystkim tereny wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Bolimowsko-Radziejowski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje kompleksy leśne Puszczy Bolimowskiej, które znalazły się poza Bolimowskim Parkiem Krajobrazowym wraz z doliną środkowej i dolnej Rawki i jej dopływami. Niewielki fragment tego obszaru znajduje się we wschodniej części Miasta Skierniewice. Obejmuje część terenów dzielnicy Rawka, położonych na wschód od ulic: Domarasiewicza, Kolbego i Berlinga. W tym fragmencie Miasta granice obszaru chronionego krajobrazu wykraczają poza granice Bolimowskiego Parku Krajobrazowego i jego otuliny.

Kolejną atrakcją przyrodniczą jest Zespół przyrodniczo-krajobrazowy pn. „Zwierzyniec Królewski”. Celem ochrony uroczyska „Zwierzyniec Królewski” jest utrzymanie wartości przyrodniczych, w szczególności: mozaiki siedlisk i drzewostanów, starych drzew, flory i fauny leśnej, a także wartości historycznych. Zachodnia granica administracyjna Miasta Skierniewice stanowi jednocześnie granicę zespołu przyrodniczo-krajobrazowego. Na terenie Miasta znajduje się jedynie stumetrowa otulina Zespołu.

Stanowiska archeologiczne

Na terenie Miasta Skierniewice w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski zewidencjonowano 36 stanowisk archeologicznych. Najstarsze stanowisko datowane na 8000 lat p.n.e. zlokalizowane jest w dolinie rzeki Łupi, w rejonie ulicy Gajowej. W Skierniewicach występują również stanowiska z epoki kamienia, kultury trzcinieckiej, łużyckiej, przeworskiej, stanowiska średniowieczne i nowożytne. Rozmieszczone są one głównie w południowej części Miasta, w rejonie dawnych wsi: Feliksów, Halinów i Balcerów. Dwa stanowiska usytuowane są w centrum Miasta – jedno z nich obejmuje teren wokół kościoła św. Jakuba, drugie - teren położony za kościołem św. Jakuba, w dolinie rzeki Łupi. Pozostałe stanowiska znajdują się w północnej i północno-wschodniej części Miasta - trzy z nich znajdują się w rejonie ulicy Grabina, jedno w dolinie rzeki Rawki.

TURYSTYKA, CZYLI CO WARTO ZOBACZYĆ W SKIERNIEWICACH²⁶

Dworzec Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej (ul. Dworcowa)

Skierniewicki dworzec należy do najpiękniejszych w Europie. Budynek w stylu gotyku angielskiego został wybudowany wg projektu Jana Heuricha w 1874 r., spalony w 1914 r. W latach 1992 - 2003 dworzec odrestaurowano, przywracając mu dawną świetność. Bywał tu Wł. St. Reymont, kręcono sceny do filmu „Ziemia obiecana”. Obraz dworca znalazł się również w ekranizacji powieści B. Prusa - „Lalka”.

Warta obejrzenia jest drewniana wiata peronowa, istniejąca w niezmienionej formie od 1893 r., a wewnątrz budynku dworca - sgraffita A i M. Mieszkowskich z okresu socrealizmu (1954 r).

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Rzeźba Stanisława Wokulskiego (Peron I)

Od października 2010 r. na stacji Skierniewice podróżnych wita Stanisław Wokulski, który właśnie w tym miejscu doświadczył duchowej przemiany. Bohater pomaga nieszczęśliwie zakochanym. Wystarczy wrzucić karteczkę z imieniem wybranki lub wybranka do „kieszonki” w kamizelce Wokulskiego, a do nieszczęśliwie zakochanych - uśmiechnie się szczęście.

Projektantem i twórcą rzeźby Wokulskiego jest Robert Sobociński, poznański artysta, autor m.in.: ławeczki Tuwima w Łodzi i skiermiewickiej ławeczki Profesora Pieniążka. Rzeźba ma około dwóch metrów wysokości. Wyobraża postać Wokulskiego, który przeżywa silne emocje; nie tyle przedsiębiorcy, co filantropa oraz mecenasa kultury i nauki.

Przy rzeźbie umieszczono słowa: *Dotknąłem miłości, dotknąłem śmierci... Tu, w Skierniewicach, wrócono mnie Życiu. Ach, te odwieczne metamorfozy...* Stanisław Wokulski, Romantyk z powieści Bolesława Prusa pt. *LALKA*.

²⁶ Strona internetowa Urzędu Miasta Skierniewice

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Brama Wjazdowa (ul. Sienkiewicza)

Klasycystyczna brama z 1780 r. prowadzi do dawnej rezydencji biskupów. Bramę wybudowano na życzenie prymasa Antoniego Ostrowskiego. Tędy wjeżdżał król Stanisław August Poniatowski, dostojnicy kościelni, a także władcy państw zaborczych podczas zjazdu w 1884 r. Obecnie znajduje się tam Sala Tradycji 26. Skierniewickiej Dywizji Piechoty

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Parowozownia (ul. Łowicka 1)

Zespół lokomotywni z oryginalną nastawnią i halą wachlarzową z 1845 r., z czasów Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej. W Parowozowni, należącej obecnie do Polskiego Stowarzyszenia Miłośników Kolei, zgromadzono kilkadziesiąt pojazdów, w tym unikatowych w skali Europy i świata. Wagony z kolekcji były wykorzystane podczas realizacji filmów, m.in.: „Lista Schindlera” i „Pianista”. Parowozownię można zwiedzać od maja do października w każdą pierwszą sobotę miesiąca w godz. 11:00 – 14:00 (ul. Łowicka 1).więcej: www.psmk.org.pl

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Dom narzeczonej Chopina / Izba Historii Skierniewic (ul. Floriana 4)

W modrzewiowym dworku z II poł. XVIII w. obok kościoła pw. św. Jakuba ostatnie 10 lat życia spędziła młodzięcza miłość i muza Fryderyka Chopina, śpiewaczka – Konstancja Gładkowska. Specjalnie dla niej wybitny muzyk skomponował pieśni: „Gdzie lubi” i „Życzenie”. O Konstancji Skierniewiczanie mówili z szacunkiem „narzeczoną Chopina”. Dziś w dworku ma siedzibę Izba Historii Skierniewic.

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

W 1920 r. tereny folwarku skierniewickiego, należącego wcześniej do arcybiskupstwa, następnie będące własnością cara, przeznaczono na pola doświadczalne dla SGGW. Obecnie istnieje tam Stacja Doświadczalna Wydziału Rolnictwa i Biologii SGGW im. prof. Mariana Górskiego. Zabudowania dawnego pola doświadczalnego (w tym budynku administracyjno-laboratoryjnego oraz spichlerza) wpisane do rejestru zabytków, pochodzą z lat 1935 - 1927.

Pałac prymasowski (ul. Konstytucji 3 Maja 1/3)

Najcenniejszym zabytkiem Skierniewic jest położony w rozległym parku krajobrazowym pałac arcybiskupów gnieźnieńskich zwany też pałacem prymasowskim - obecnie siedziba Instytutu Ogrodnictwa. Pałac wybudowany został w latach 1609 - 1617 na miejscu drewnianego dworu; w stylu renesansowym. W 1762 r. pałac został rozbudowany w stylu klasycystycznym wg projektu E. Schroegera. Wokół powstały budynki gospodarcze, park i oranżeria, dając początek istniejącej do dziś Osadzie Pałacowej. Pałac stanowił siedzibę arcybiskupów, m.in.: Ignacego Krasickiego, a także marszałka francuskiego L. Davout oraz rezydencję letnią Wielkiego Księcia Konstantego, a następnie carów Mikołaja I i Aleksandra I. W 1884 r. w pałacowych murach odbył się Zjazd Trzech Czarnych Orłów – władców państw zaborczych.

Warte obejrzenia są wnętrza pałacu, zwłaszcza Sala pod Jutrzenką, w której zachował się plafon pędzla A. Blanka z postacią bogini świtu o twarzy Joanny Grudzińskiej, księżnej łowickiej, żony Konstantego.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Osada Pałacowa

Atrakcyjność rezydencji polskich prymasów podkreślają zabytkowe zabudowania Osady Pałacowej. Budynki te pełniły różnorodne funkcje. Za czasów arcybiskupa Poniatowskiego mieściły farbiarnię i szkołę prządek, znajdowały się tam także pomieszczenia administracyjne, gospodarcze i mieszkalne dworu. Budynek pod skarpią połączony z pałacem pergolą, projektu Schroegera, zajmowała kuchnia, pasztecziarnia

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

i piekarnia. Pod pergolą znajdował się podziemny korytarz, którym dowożono posiłki do pałacu. W XVIII w. pełnił także rolę oranżerii, w której rosły drzewa pomarańczowe, cytrynowe i winorośl. W zbiorach graficznych króla Stanisława Augusta zachowały się rysunki inwentaryzacyjne wykonane przez Schroegera, dzięki którym można określić przeznaczenie poszczególnych budynków Osady Pałacowej.

Park arcybiskupów gnieźnieńskich

Historia skierniewickiego parku sięga połowy XIV wieku. Początkowo był to ogród przy dworze arcybiskupim. W XVIII w. przy pałacu istniała oranżeria z drzewkami pomarańczowymi, ogród włoski, sady oraz winnice. Za czasów prymasa A. Ostrowskiego w parku znajdowały się kaskady, grotty, altany, 4 sadzawki i tarasy nad brzegiem rzeki. Skierniewicki park znacznie upiększył Ignacy Krasicki, upodabniając go do parków w Smolanach. Za czasów carskich (1830 r. - 1845 r.) ogrody i park gruntownie przebudowano, tworząc park krajobrazowy. W okresie międzywojennym park był miejscem

spotkań mieszkańców. Tutaj odbywały się koncerty i organizowano zabawy taneczne. Na rzece Łupi znajdowała się przystań, gdzie można było popływać kajakiem.

Współczesny park rozpościera się na ok. 42 ha powierzchni w centrum Miasta. W roku 2014 zakończyła się rewitalizacja części jego obszaru – przywróciło to dawny blask temu miejscu.

Fot. Fragment zabytkowego Parku Miejskiego w Skierniewicach po rewitalizacji; [źródło: Urząd Miasta Skierniewice]

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Kościół pw. św. Jakuba (ul. Senatorska 16)

Kościół został ufundowany przez prymasa Antoniego Ostrowskiego i wybudowany w 1781 r. wg projektu Efraima Schroegera. Z lotu ptaka z układu form architektonicznych budynku można odczytać litery „A” i „O” – inicjały fundatora świątyni. W kościele zachowały się liczne tablice nagrobne z XVII i XVIII w. oraz portret Stanisława Augusta Poniatowskiego. Wart obejrzenia jest nagrobek prymasa Ostrowskiego wykonany przez włoskiego rzeźbiarza – J. Monaldiego. Kościół znajduje się na szlaku pielgrzymkowym do katedry w Santiago de Compostela – Mazowiecka Droga św. Jakuba.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Rynek z Ratuszem

Rynek im. arcybiskupa Jana Odrowąża ze Sprowy, założyciela Miasta, ukształtowany po 1457 r. przez prawie 500 lat stanowił plac targowy. W zachodniej stronie rynku znajduje się neorenesansowy ratusz z 1846 r. wybudowany wg projektu H. Marconiego. Obecnie mieści się tu Urząd Miasta. Po pierwszym drewnianym ratuszu z XVIII w. pozostał ślad w środkowej części rynku w postaci fontanny wybudowanej w 2007 r. na jego obrysie.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Ławeczka Profesora Pieniążka (Rynek)

Odwiedzając skierniewicki rynek warto przysiąść na ławeczce Profesora Pieniążka. Ponoć szczęście przynosi potarcie jabłka, trzymanego w dłoni przez Profesora.

Prof. Szczepan Aleksander Pieniążek (1913 - 2008), założyciel i wieloletni dyrektor Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa w Skierniewicach uczynił Miasto owocowym sercem Polski. W hołdzie dla wybitnego Profesora Skierniewiczanie zadedykowali mu rok 2009. W ramach obchodów Roku Profesora Pieniążka w Skierniewicach została zrekonstruowana jedyna w Polsce aleja jabłoniowa.

W rynku przed ratuszem stanęła ławeczka Profesora, a przed gmachem Instytutu odsłonięto popiersie wielkiego naukowca i praktyka. Szczególną pamiątką Roku Profesora Pieniążka są okolicznościowe dukaty lokalne „PIENIAŻKI” z jego wizerunkiem.

Napis na tablicy obok rzeźby: *Profesorze, dałeś nam owoc bogów – JABŁKO zostawiłeś – SERCE dziękujemy... Skierniewiczanie*

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Kościół pw. św. Stanisława (ul. Św. Stanisława 1)

Najstarszy barokowy kościół w mieście ufundowany w 1720 r. przez arcybiskupa Stanisława Szembeka jako kościół szpitalny. W świątyni przechowywane są relikwie św. Stanisława. Kościół otacza cmentarz św. Rocha, którego początki sięgają 1530 r. W latach 1779 - 1918 pełnił rolę cmentarza miejskiego.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

Pałacyk myśliwski – willa „Aleksandria”

W Parku Miejskim za torami dawnej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej znajduje się pałacyk wybudowany w 1841 r. wg projektu architekta Adama Idźkowskiego. Obecnie mieści się w nim Instytut Ogrodnictwa. W II połowie XIX w. pałacyk zajmowali adiutanci cara Aleksandra II, stąd nazwa pałacyku willa

„Aleksandria”. W czasach, kiedy właścicielem dóbr skierniewickich był książę Bariatyński, willa (wg legendy) stanowiła mieszkanie i jednocześnie więzienie pięknej Czerkieski, porwanej przez księcia na Kaukazie. Książę nadał brance imię Sabediana, ponieważ „mądrością królowej Sabie dorównuje, a zgrabnością – bogini rzymskiej Dianie”. Od tego czasu dzielnica Miasta wraz z pałacem nazywana jest Sabediany. Po śmierci księcia Bariatyńskiego w pałacyku zatrzymywali się goście cara, przybywający na polowania do pobliskiego Zwierzyńca – dlatego w świadomości mieszkańców utrwaliła się nazwa - pałacyk myśliwski.

Budynek Sejmiku (ul. Konstytucji 3 Maja)

Projekt Domu Sejmikowego w Skierniewicach powstał w 1921 r. dla upamiętnienia Konstytucji uchwalonej w marcu tego roku przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Gmach budowany był w latach 1922 - 1926 wg projektu architekta Konrada Kłosa. W uroczystym poświęceniu Domu Sejmikowego 12 czerwca 1927 r. uczestniczył Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Ignacy Mościcki.

W nowym budynku mieściło się 16 urzędów, 7 stowarzyszeń, Powiatowe Muzeum im. Wł. Reymonta oraz pomieszczenia mieszkalne dla pracowników Starostwa.

Kościół Garnizonowy (pl. Jana Pawła II)

Dawna cerkiew wybudowana przez stacjonujących w Skierniewicach żołnierzy carskich na pamiątkę śmierci cara Aleksandra III. Kamień węgielny pod budowlę położono w 1899 r., a konsekracja świątyni miała miejsce w roku 1903. Środki na budowę cerkwi pochodziły ze składek oficerów i żołnierzy garnizonu skierniewickiego. Znaczną kwotę na ten cel przekazał car Mikołaj II. Wzniesiona na wysokim brzegu rzeki budowla była widoczna z daleka. W 1936 r. cerkiew została przebudowana według projektu Jana Łukasika na kościół garnizonowy, dziś - kościół pw. Wniebowzięcia NMP.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

3.1.5. Sfera przestrzenno-funkcjonalna

3.1.5.1. Podział przestrzenny miasta – funkcje miasta

Wpływ na obecną strukturę funkcjonalną Miasta Skierniewice miały zarówno wydarzenia historyczne jak i uwarunkowania przyrodnicze, które predestynowały dane obszary do pełnienia wyznaczonych im roli.

Cechą charakterystyczną Skierniewic jest zachowany, historyczny, promienisty układ sieci uliczno-drogowej, prowadzący do pobliskich miast i gmin: Łowicza, Sochaczewa, Żyrardowa, Rawy Mazowieckiej, Łodzi, Makowa oraz Łyszkowic. Ulice te zbiegają się w centrum Miasta, umożliwiając dostęp do kolejnego ważnego elementu struktury Miasta, a mianowicie linii kolejowych prowadzących do: Warszawy, Łodzi, Łowicza i Łukowa (są to linie kolejowe o znaczeniu państwowym). Znajdują się tu urządzenia stacyjne obsługi pasażerskiej i przeładunku towarów. Linie kolejowe stanowią bardzo poważną barierę w kształtowaniu zintegrowanej zabudowy miejskiej.

Kolejną cechą charakterystyczną Skierniewic jest przebiegająca przez Miasto rzeka Łupia-Skierniewka. W granicach Miasta znajduje się stosunkowo długi, bo około 7 kilometrowy odcinek jej koryta. Rzeka przebiega na kierunku południowym przez centrum Miasta, dzieląc je na część wschodnią i zachodnią. „Dolina Łupi prezentuje duże walory przyrodnicze i krajobrazowe. Stanowi ważny w skali lokalnej i regionalnej, korytarz ekologiczny oraz klin przewietrzający w zabudowie miejskiej. Skupia w swoim pobliżu największe pod względem obszarowym tereny zieleni: zbiornik wodny „Zadębie” wraz z towarzyszącymi mu terenami rekreacyjnymi, cmentarze, ogrody działkowe, zabytkowy park. Pełni funkcję wypoczynkową dla mieszkańców miasta oraz stwarza możliwości kształtowania nowych atrakcyjnych miejsc wypoczynku i rekreacji. Rzeka na styku z zabudową centrum miasta, wciąż jednak nie jest dostępna dla ogółu mieszkańców; wyjątek stanowi odcinek rzeki w parku miejskim.

Na terytorium miasta (i we władaniu Miasta) znajduje się duży kompleks gruntów leśnych i zadrzewionych, stanowiący dawny poligon wojskowy.”²⁷

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice - II edycja wskazuje następujące elementy zabudowy miejskiej, charakteryzujące strukturę funkcjonalno-przestrzenną Skierniewic:

- obecność historycznego śródmieścia z Rynkiem i Ratuszem, wypełnionego zabudową mieszkaniowo-usługową o niskiej intensywności zabudowy, objętego rygorami ochrony konserwatorskiej; koncentracja dużych ośrodków zamieszkania tj. osiedli mieszkaniowych wielorodzinnych w dwu, zasadniczo różnie położonych obszarach miasta – pierwszego w terenach na zachód od zabudowy staromiejskiej (osiedla przy ul. Zawadzkiego, ul. Mszczonowskiej i ul. Kopernika) a drugiego - w terenach położonych na północ od kolei i na zachód od drogi krajowej nr 70;

²⁷ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice - II edycja*

- występowanie dużych zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, różnie ulokowanych na obszarze miasta i o różnym stopniu intensywności zabudowy;
- wyraźna koncentracja funkcji techniczno-produkcyjnych na terenach przykolejowych – w rejonach ulic: Czerwonej i Przemysłowej oraz w rejonie ulicy Sobieskiego. W ostatnim dziesięcioleciu wykształcił się nowy tego rodzaju zespół zabudowy na przedłużeniu ulicy Sobieskiego, wzdłuż północnego odcinka ulicy Unii Europejskiej;
- generalnie, niska intensywność zabudowy w terenach miasta historycznego, zwłaszcza w jego części południowej i zachodniej. Kwartały zabudowy położone w rejonach ulic: Okrzei, Strykowskiej, Batorego, św. Stanisława, Mireckiego, Długiej, Ogrodowej i Wspólnej stopniowo ulegają przekształceniu i porządkowaniu. Jednak w dalszym ciągu, część z nich, wypełniona jest zabudową o niskich standardach, w sposób nieuporządkowany, słabo wykształcone są pierzeje;
- utrzymuje się stosunkowo niska intensywność zabudowy w terenach przyrzecznych miasta. Dominuje wolno stojąca zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Szczególny charakter zabudowy – wille na dużych działkach z zielenią - prezentuje zabudowa na terenach położonych w rejonie ulic: Piłsudskiego i Kozietulskiego. Zabudowa nawiązuje charakterem do letniskowej zabudowy pensjonatowej, która w XIX w. w tym rejonie była lokalizowana;
- zabudowa „dzielnicy Rawka” pozostaje ośrodkiem zabudowy bardzo luźno związanym ze strukturami miasta – zarówno w zakresie dostępności komunikacyjnej, jak i dostępności do usług ogólnomiejskich i miejskich systemów infrastruktury technicznej;
- miejszem koncentracji wielkopowierzchniowych obiektów handlowych jest część północna miasta, tereny przyległe do drogi krajowej nr 70;
- bliskie centrum miasta jest położenie doświadczalnych pól rolniczych ośrodków naukowych. Jako grunty o wysokiej kulturze rolnej i grunty szczególnego przeznaczenia, podlegają ochronie przed zabudową i ujemnym oddziaływaniem zabudowy miejskiej,
- postępująca zabudowa terenów przyulicznych na większości wylotów z miasta. Zjawiska tego nie obserwuje się przy ulicy Rawskiej;
- nowe budynki mieszkalne w zabudowie jednorodzinnej, coraz liczniej pojawiają się w terenach rolnych, w oderwaniu od istniejących ośrodków zabudowy i pasm zabudowy przyulicznej. Często są to budynki ulokowane wzdłuż 5-cio metrowych dróg wewnętrznych, które wychodzą w głąb otwartych terenów rolnych.

„Skierniewice utraciły status ośrodka administracji wojewódzkiej, stały się miastem grodzkim, ukierunkowanym na funkcjonowanie jako duży ośrodek zamieszkania na linii aglomeracji Warszawy i Łodzi, jako ponadlokalny ośrodek rozwoju wytwórczości i usług oraz jako powiatowy ośrodek obsługi. W latach 70. 80. i 90. ubiegłego stulecia, miasto rozwijało się jako stołeczny ośrodek województwa skierniewickiego. Prężny rozwój ludnościowy i gospodarczy miasta w tym okresie, zaowocował silną rozbudową struktur zabudowy miejskiej. Zabudowa miasta ukształtowała się w wyniku realizacji miejscowych planów ogólnych zagospodarowania przestrzennego miasta, zatwierdzonych w 1974 r., w 1977r. i w 1990r. W zabudowie wyraźnie zarysowały się dzielnice funkcjonalne miasta:

- centrum usługowo-mieszkaniowe, rozwijane na bazie miasta lokacyjnego oraz na obszarach przyległych (z większym udziałem zabudowy powojennej),

- dzielnica mieszkaniowa zabudowy wielorodzinnej na wschód i południowy wschód od centrum: osiedle Mszczonowska Północ, osiedle Mszczonowska Południe, osiedla w rejonie ul. Kopernika i ul. Cichej,
- dzielnica mieszkaniowa zabudowy wielo- i jednorodzinnej na północ od centrum – osiedla: „Widok”, „Nowobielańska”, „Skłodowska”,
- dzielnica mieszkaniowa zabudowy jednorodzinnej – na południe od centrum – osiedle „Zadębie”,
- dzielnica mieszkaniowa zabudowy jednorodzinnej w północno-wschodniej części miasta - osiedla „Rawka”,
- dzielnica mieszkaniowa zabudowy jednorodzinnej na zachód od centrum – osiedle „Makowska”,
- dzielnica przemysłowa w północnej części miasta, bezpośrednio lub nieodległe linii kolejowej Warszawa – Skierniewice, w rejonach ulic: Fabrycznej, Domarasiewicza, Warszawskiej, Przemysłowej, Czerwonej,
- ośrodek koncentracji zabudowy przemysłowej w rejonie ulicy Zwierzynieckiej.

W ostatnich latach największe zmiany w zagospodarowaniu miasta nastąpiły w sferze budownictwa mieszkaniowego. Nowe budynki wielorodzinne powstały w rejonach ulic: Rawskiej - Budowlanej, Cichej, Trzciańskiej, Piłsudskiego - Senatorskiej, Łowickiej, Mickiewicza, Granicznej. (...) Miejscem realizacji nowych budynków wielorodzinnych na terenach dotychczas niezabudowanych jest rejon ulicy Rawskiej – Granicznej. W zakresie budownictwa jednorodzinnego, najwięcej budynków wykonano w rejonie nowo kształtujących się osiedli: „Feliksów” i „Mazowiecka”, dla których obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Duży ruch budowlany obserwuje się w rejonie Halinowa i Balcerowa oraz w rejonach ulic: Granicznej, Trzciańskiej, Podleśnej, Gajowej, Starbacicha (...). Nowe budynki mieszkalne pojawiły się również w istniejących osiedlach zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, które posiadają obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego, tj. osiedlach: „Zadębie”, „Pod Borem”, „Rawka Północ”, „Rawka Międzytorze” - jako uzupełnienia istniejącej zabudowy.

Nowym elementem zagospodarowania miasta ostatnich dziesięciu lat jest obecność wielkopowierzchniowych obiektów handlowych ulokowanych w północnej części miasta, przy trasie drogi krajowej nr 70, na wysokości osiedla „Widok”. Znajdują się tutaj hipermarkety: Kaufland, Tesco i Castorama, market Rossmann oraz salon samochodowy Opel Trax. Wymienione obiekty, razem z ulokowanymi w sąsiedztwie, obiektami usług podstawowych, jakimi są: Zespół Szkół Integracyjnych niepubliczna szkoła „Klasyk”, Centrum Sportowo-Rekreacyjne, Kościół, Przychodnia Zdrowia, osiedlowe tereny rekreacyjne – tworzą w północnej części miasta rozległy ośrodek usługowy, wspomagający pierwotnie ukształtowany i podstawowy ośrodek usługowy miasta, ulokowany w zabudowie śródmiejskiej.

Nową realizacją, szczególnie znaczącą z punktu widzenia zagospodarowania przestrzeni miasta, jest rewitalizacja terenów powojennych przy ulicy Batorego i Wojska Polskiego poprzez adaptację zabudowy na cele dydaktyczno-naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Skierniewicach.

W zakresie rozwoju terenów produkcyjnych – pojawiły się obiekty produkcyjno-usługowe w lokalizacji odrębnej od dotychczasowych miejsc koncentracji tego typu obiektów. Odnosi się to do nieruchomości przyległych do ulicy Unii Europejskiej, na jej północnym odcinku. Także na obrzeżach miasta, wzdłuż

ulic wylotowych z miasta, ulokowały się różnego rodzaju, ale stosunkowo niewielkie, obiekty z zakresu funkcji usługowych i produkcyjnych. Najczęściej towarzyszą im zabudowania o funkcji mieszkalnictwa jednorodzinnego. Efekty przemieszania w/w. funkcji zabudowy i zagospodarowania terenu można oceniać zarówno w kategoriach pozytywnych, jak i w kategoriach negatywnych. Pozytywne skutki dotyczą, przede wszystkim, sfery gospodarczej miasta. Natomiast dysharmonizują przestrzeń miasta - z punktu widzenia wymagań ochrony środowiska i wymagań kompozycyjno-estetycznych zabudowy miejskiej (...)

Z dniem 1 stycznia 2012 r. miasto Skierniewice powiększyło swoje granice o duży kompleks terenów zadrzewionych przy Lesie Zwierzynieckim, który dawniej stanowił poligon wojskowy. Miasto jest właścicielem tego terenu. (...) Widoczną zmianą w zagospodarowaniu przestrzeni miasta jest postępująca zabudowa domami mieszkalnymi jednorodzinnymi na obszarach peryferyjnych miasta, słabo powiązanych z zabudową miejską i infrastrukturą miejską. Zjawisko to nabiera niepokojące rozmiary i bezsprzecznie tworzy nieład w przestrzeni miasta. Wiąże się z tym również zagrożenie dla powodzenia wdrożenia przyszłych regulacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W zasadzie na wszystkich kierunkach miasta pojawiły się zespoły kilku, kilkunastu domów uformowane w długie szeregi, wychodzące w głąb pól uprawnych, obsługiwane przez wąskie drogi dojazdowe, o nieprzelotowym zakończeniu. (...)²⁸

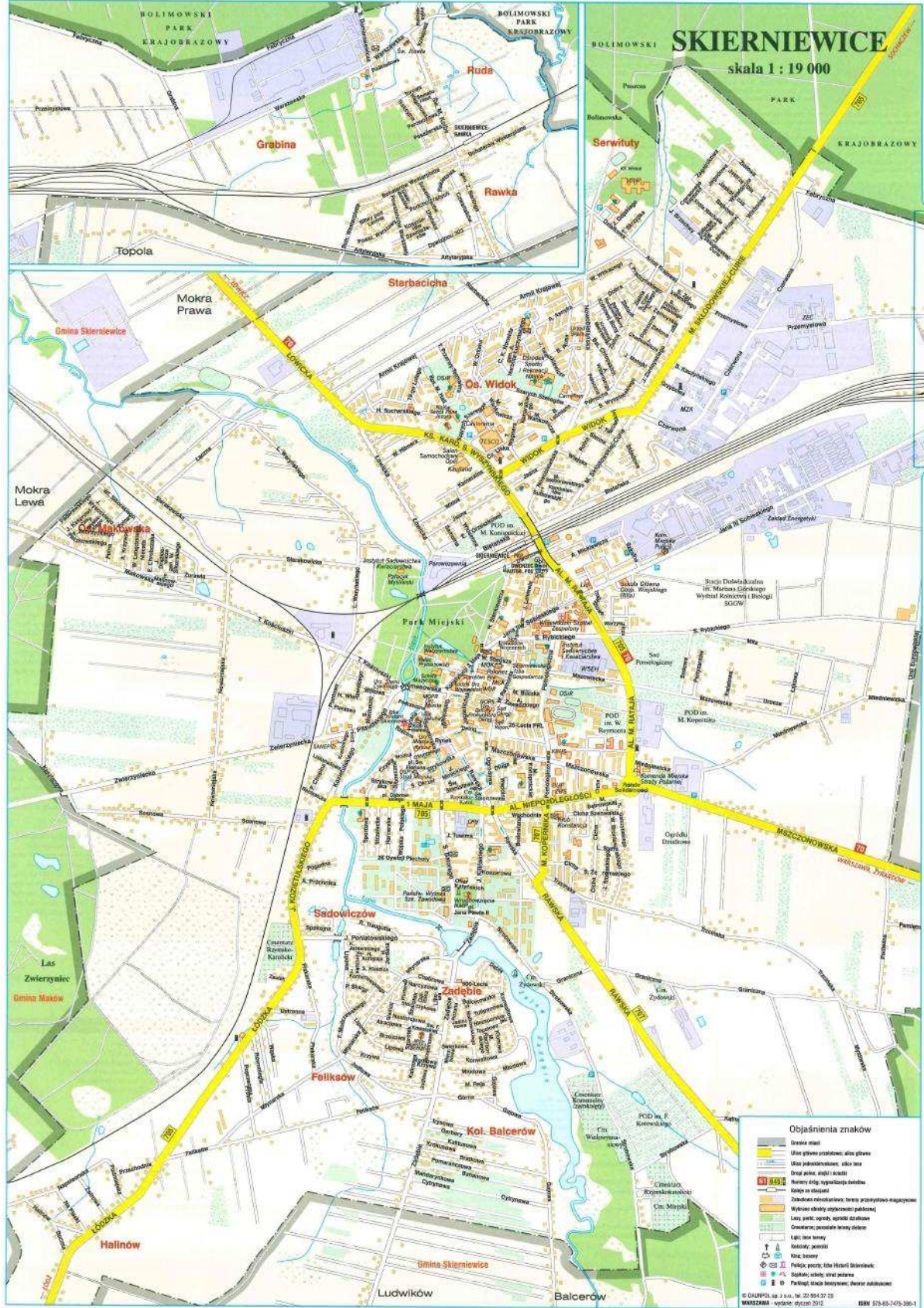
Mapa poniżej przedstawia plan Miasta Skierniewice.

---

²⁸ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice - II edycja*

Mapa 10: Plan Miasta Skierniewice

3.1.5.2. Analiza tkanki mieszkaniowej miasta

Warunki mieszkaniowe są jednym z najważniejszych czynników determinujących jakość i poziom życia. W Skierniewicach z roku na rok przybywa mieszkań, w 2014 roku odnotowano ich 19512, czyli o 1770 więcej, niż w roku 2003. W związku z tym wzrosła przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania oraz przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (w 2014 roku wynosiły one odpowiednio 66,6m² oraz 26,7m²).

Tabela 6: Zasoby mieszkaniowe Miasta Skierniewice.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Mieszkania	17742	17977	18050	18122	18226	18486	18656	18980	19092	19405	19449	19512
Przeciętna powierzchnia użytkowa [m ²]												
1 mieszkania	62,8	63,2	63,6	64,0	64,4	65,0	65,4	65,5	65,9	66,0	66,3	66,6
na 1 osobę	22,9	23,3	23,5	23,8	24,0	24,5	24,9	25,6	25,8	26,3	26,5	26,7
Mieszkania wyposażone w urządzenia techniczno-sanitarne												
wodociąg	16894	17134	17210	17283	17392	17654	17826	18370	18483	18804	18850	:
ustęp spłukiwany	16441	16681	16763	16836	16945	17207	17380	18176	18289	18616	18666	:
łazienka	16145	16385	16468	16541	16650	16912	17093	17864	17977	18317	18367	:
centralne ogrzewanie	15764	16004	16089	16161	16270	16532	16761	17203	17317	17661	17712	:
gaz z sieci	11308	11467	11490	11514	11568	11770	12145	12615	12636	12663	12679	:

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W analizowanych latach wzrasta również liczba mieszkań wyposażonych w poszczególnego rodzaju instalacje techniczno-sanitarne, w 2013 roku (brak danych statystycznych za rok 2014):

- 96,92% mieszkań posiadało dostęp do sieci wodociągowej;
- 95,97% mieszkań posiadało ustęp spłukiwany;
- 94,4% mieszkań było wyposażonych w łazienkę;
- 91,07% mieszkań posiadało dostęp do centralnego ogrzewania,
- 65,19% mieszkań miało podłączony gaz z sieci.

W 2013 roku (ponownie brak danych za rok 2014) 92,9% ogółu ludności korzystało z sieci wodociągowej, 88,2% z kanalizacji, zaś 66,6% miało dostęp do sieci gazowej.

Tabela 7: Korzystający z instalacji w % ogółu ludności

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
z wodociągu	91,9	92,0	92,2	92,3	92,3	92,5	92,6	92,6	92,9	92,9	92,9	:
z kanalizacji	84,2	84,4	85,1	85,5	85,7	86,0	86,4	87,0	88,0	88,1	88,2	:
z gazu	63,7	63,8	63,6	63,5	63,4	63,6	65,0	65,5	65,6	65,3	66,6	:

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2014 roku w Mieście oddano 58 budynków mieszkalnych do użytkowania. Było to 91 mieszkań podzielonych na 461 izb. Łączna powierzchnia użytkowa mieszkań wyniosła 10998 m². Widoczne jest zmniejszenie się ilości budynków mieszkalnych oddawanych do użytkowania w poszczególnych latach (w 2003 roku było ich 152, czyli ponad dwa razy więcej niż w roku 2014).

Tabela 8: Budownictwo w Mieście Skierniewice

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
budynki mieszkalne oddane do użytkowania	152	129	99	84	89	149	86	59	89	78	70	58
Mieszkania oddane do użytkowania												
mieszkania	199	286	108	96	135	279	284	361	138	358	71	91
izby	1036	1227	636	541	712	1168	1095	1124	669	1173	412	461
powierzchnia użytkowa mieszkań	24734	27060	16338	13561	17172	29825	28105	26894	17558	27117	11141	10998

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2002 roku (wg. danych GUS) struktura wieku istniejących w Mieście mieszkań i budynków mieszkalnych przedstawiała się następująco:

- dominowały mieszkania w budynkach wybudowanych w latach 1979 - 1988, stanowiły około 27,3% ogółu zasobów mieszkaniowych; 22,1%, stanowiły budynki wybudowanych w latach 1945 - 1970 oraz 20,6% - w latach 1971 – 1978;
- mieszkania w budynkach z okresu międzywojennego – lata 1918 – 1944 - stanowiły ok.6,6% zasobów. Najmniejszy był udział mieszkań w budynkach wybudowanych przed 1918 rokiem – 4,1%;
- mieszkania najmłodsze z lat 1989 - 2002 stanowiły 19,3% ogółu mieszkań;
- nowe mieszkania oddane do użytkowania w latach 2003 - 2010 stanowią 7,8% ogółu zasobów mieszkaniowych w Mieście (1464 mieszkania).

RODZAJE ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ W MIEŚCIE²⁹

Zabudowa mieszkaniowa w Skierniewicach złożona jest z zespołów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej. Zabudowa ta jest zróżnicowana, co wynika z: okresu powstawania poszczególnych budynków, a tym samym z obowiązujących w tym czasie regulacji prawnych, wskaźników i parametrów z zakresu budownictwa i gospodarki gruntami, ale także z wdrażania określonych rozwiązań urbanistycznych.

Zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna

Zabudowa ta występuje w wielu fragmentach obszaru Miasta, są to zespoły o różnej wielkości i formie własnościowej. W strefie śródmiejskiej występują kamienice i budynki okresu międzywojennego, zlokalizowane są one głównie przy Rynku, przy ul. Senatorskiej, Jagiellońskiej, Rawskiej, Mireckiego, Batorego, Sienkiewicza, Lelewela oraz Ogrodowej. Zabudowa ta w znacznej części objęta jest ochroną konserwatorską – szerszy opis znajduje się kolejnym rozdziale, poszczególne z budynków wymagają modernizacji, remontów mieszkań, wymiany infrastruktury, uporządkowania kwartałów itp.

²⁹ Na podstawie *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice - II edycja*

W wielu budynkach ich partery zaadaptowane zostały na pełnienie funkcji usługowych, stąd nastąpiło połączenie z pełnioną już funkcją mieszkaniową.

Na obszarze Miasta występuje również zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna o średniej i wysokiej intensywności, są to zespoły bloków, które powstały po drugiej wojnie światowej. Część z nich powstała do lat dziewięćdziesiątych, część w okresie od końca lat dziewięćdziesiątych do dnia dzisiejszego. Zabudowę powstałą do lat dziewięćdziesiątych charakteryzuje najniższy standard jakości wykonania, funkcjonalności, ale także powierzchni mieszkań. W tym okresie powstały osiedla (głównie jako przedsięwzięcia Skierniewickiej Spółdzielni Mieszkaniowej): Zawadzkiego-Pomologiczna, Mszczonowska Północ, Mszczonowska Południe, Cicha – Trzcńska i Widok, także przy ulicy Sobieskiego – jako budownictwo zakładowe.

Tylko około 10% ogółu mieszkań w zabudowie wielorodzinnej stanowią te powstałe od końca lat dziewięćdziesiątych. Ostatnio inwestycje w budowę zabudowy wielorodzinnej występowały w rejonach ulic: Rawskiej, Budowlanej, Trzcńskiej i Granicznej, rejon ulicy Mickiewicza oraz rejon między ul. Asnyka i ul. Armii Krajowej. Budynki powstałe po latach 90- tych charakteryzuje znacznie wyższy standard wykonania oraz zróżnicowana wielkość mieszkań, co wynika z charakteru popytu. Niestety w stosunku do liczby powstającej zabudowy miejsca te nie posiadają wystarczającej liczby miejsc parkingowych, ograniczona jest również powierzchnia zieleni i miejsc wyodrębnionych dla rekreacji i wypoczynku. Tereny istniejącej zabudowy wielorodzinnej w pełni wyposażone są w niezbędne sieci uzbrojenia technicznego.

Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna

W Mieście dominuje jednak zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, niemal w pełni wyposażona jest w infrastrukturę techniczną, są to osiedla: „Zadębie”, „Rawka Północ”, „Rawka Międzytorze”, „Cicha”, „Nowobielańska”, „Skłodowska”, „Pod Borem”, „Makowska”. Standard zabudowy na tych osiedlach jest zróżnicowany, a wynika przede wszystkim z wieku i przeznaczenia budynków. Są tu osiedla, które powstały w latach 70- tych i 80- tych XX wieku, mają one dosyć czytelne rozplanowanie, uporządkowane linie zabudowy w pierzejach ulic i obsługiwane są przez ulice wzajemnie powiązane. Należą do nich: „Zadębie”, „Rawka Północ”, „Rawka Międzytorze”, „Cicha” i „Nowobielańska”. Na koniec lat 80- tych i w latach 90- tych powstała zabudowa na osiedlu „Pod Borem”, która z racji młodszego wieku charakteryzuje się wyższymi standardami zamieszkania. Obecnie, najwięcej nowych budynków mieszkalnych jednorodzinnych powstaje w rejonie ulic: Feliksów - Młynarska i Mazowiecka. Nowe budynki mieszkalne powstały także przy ulicach: Granicznej, Trzcńskiej, Starbacicha, Działkowej, Zadębie – Bratkowa.

3.1.6. Sfera techniczna - zasoby infrastruktury technicznej miasta

GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA³⁰

Sieć kanalizacyjna

W Skierniewicach funkcjonuje 136,1 km długości czynnej sieci kanalizacyjnej (dane za 2014 rok). Sieć rozprowadzona jest poprzez 4149 połączeń, w 2014 roku odprowadzono nią 2458,0 dam³ ścieków. Z sieci kanalizacyjnej korzystało 42983 osób, czyli 88,33% ogółu ludności.

Tabela 9: Sieć kanalizacyjna w Skierniewicach

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
długość czynnej sieci kanalizacyjnej (km)	128,5	130,4	134,0	133,1	134,1	135,2	136,1
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania (szt.)	3677	3815	3921	4005	4051	4083	4149
ścieki odprowadzone (dam ³)	2444,1	2311,8	2269,0	2281,0	2435,0	2510,0	2458,0
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w miastach (osoby)	42154	42298	42301	42816	42893	42879	42983

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

W chwili obecnej miasto Skierniewice posiada mieszany system kanalizacji:

- kanalizacja ogólnospławna,
- kanalizacja sanitarna,
- kanalizacja deszczowa.

Centralna część Miasta zlokalizowana pomiędzy torami kolejowymi PKP w kierunku Warszawy a rzeką Łupią-Skierniewką posiada w większości kanalizację ogólnospławną, natomiast część północna, południowa i zachodnia posiadają kanalizację sanitarną.

Wybudowany w latach sześćdziesiątych kolektor ogólnospławny przebiegający przez całe Miasto posiada cztery przelewy odprowadzające podczas opadów nadmiar ścieków bezpośrednio do odbiornika, którym jest rzeka Łupia-Skierniewka. Istniejący kolektor ogólnospławny jest w chwili obecnej przeciążony i nawet niewielkie opady deszczu powodują zrzuty ścieków do rzeki i w efekcie zanieczyszczenie wód rzeki, głównie w centrum Miasta oraz na terenie zabytkowego Parku Miejskiego.

Spowodowało to konieczność budowy zbiornika retencyjnego wielkości 17 tys. m³, który przejmuje nadmiar ścieków dopływających do Oczyszczalni w okresach opadów deszczu. Obecnie na głównym kolektorze ogólnospławnym wykonane jest pięć przelewów burzowych, poprzez które wody opadowe z rozcieńczonymi ściekami odprowadzane są bezpośrednio do rzeki Łupi, bez uprzedniego podczyszczenia.

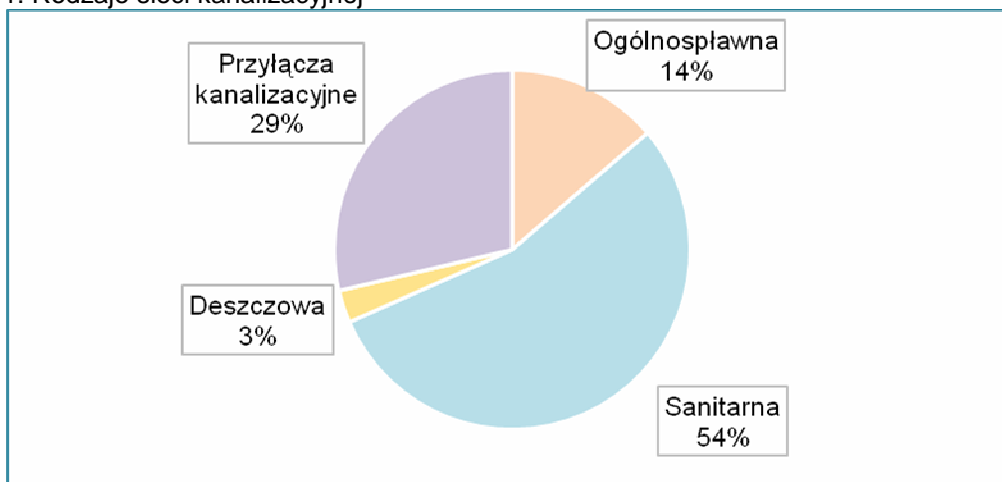
Sieć kanalizacji sanitarnej wspomaga 30 zautomatyzowanych przepompowni ścieków.

³⁰ Na podstawie danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego oraz *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Skierniewice – II edycja*.

Głównym kanałem zbiorczym dla obszaru całego Miasta jest kolektor ogólnospławny. Całkowita długość kanału wynosi ok. 5 100 m. Kanał na odcinku od Alei Rataja do ul. Kopernika jest kanałem deszczowym bez podłączeń kanalizacji sanitarnej.

Zakład Wodociągów i Kanalizacji „Wod-Kan” Sp. z o.o. w Mokrej Prawej 30; 96-100 Skierniewice posiada w eksploatacji następujące ilości poszczególnych rodzajów sieci (udział w %):

Wykres 1: Rodzaje sieci kanalizacyjnej

Źródło: *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice – II edycja, 2014 r.*

Sieć wodociągowa

Sieć wodociągowa funkcjonuje natomiast w oparciu o 161,4 km czynnej sieci rozdzielczej oraz 4691 połączeń prowadzących do budynków i z roku na rok ich ilość wzrasta. W 2014 roku do gospodarstw domowych sieć wodociągowa dostarczyła 1696,1 dam³ wody, a korzystało z niej 45 267 osób, czyli 93,03% ogółu ludności. Obecnie stan zwodociągowania miasta wynosi 100%³¹.

Tabela 10: Sieć wodociągowa w Skierniewicach

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
długość czynnej sieci rozdzielczej (km)	161,2	163,4	164,2	163,8	161,1	161,3	161,4
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania (szt.)	4245	4371	4470	4585	4609	4630	4691
woda dostarczona gospodarstwom domowym (dam ³)	1917,6	1700,4	1693,1	1692,2	1707,1	1735,7	1696,1
ludność korzystająca z sieci wodociągowej w miastach (osoby)	45318	45345	45044	45194	45242	45200	45267

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

W ramach obecnie funkcjonującego systemu wodociągowego Miasta Skierniewice pracuje jedna stacja wodociągowa uzdatniająca wodę wraz z pompownią podającą wodę do sieci. Stacja uzdatniania wody zlokalizowana jest w Skierniewicach przy ulicy Waryńskiego 22/24.

³¹ *Program Ochrony Środowiska dla miasta Skierniewice na lata 2013-2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020, s. 36.*

System zaopatrzenia Miasta Skierniewice bazuje tylko na ujęciach wód podziemnych. W związku z tym, Miasto posiada tylko stację uzdatniania wód podziemnych. Zdolność uzdatniania wody na stacji wynosi 14400m³/d. Stacja posiada awaryjne zasilenie w energię elektryczną w postaci agregatów prądotwórczych.

Sieć wodociągowa w Skierniewicach posiada 4 zbiorniki wyrównawcze terenowe zlokalizowane na stacji wodociągowej przy ul. Waryńskiego o pojemności 2x1000m³ i 2x2000m³. Zbiorniki wyrównawcze służą do pokrycia szczytowych rozbiorów na ujęciach wody i stacjach pomp. Zbiorniki te stanowią jednocześnie rezerwę wody dla wodociągów na wypadek awarii spełniając rolę zbiorników asekuracyjnych.

Na terenie Miasta występuje 30 czynnych źródeł ulicznych.

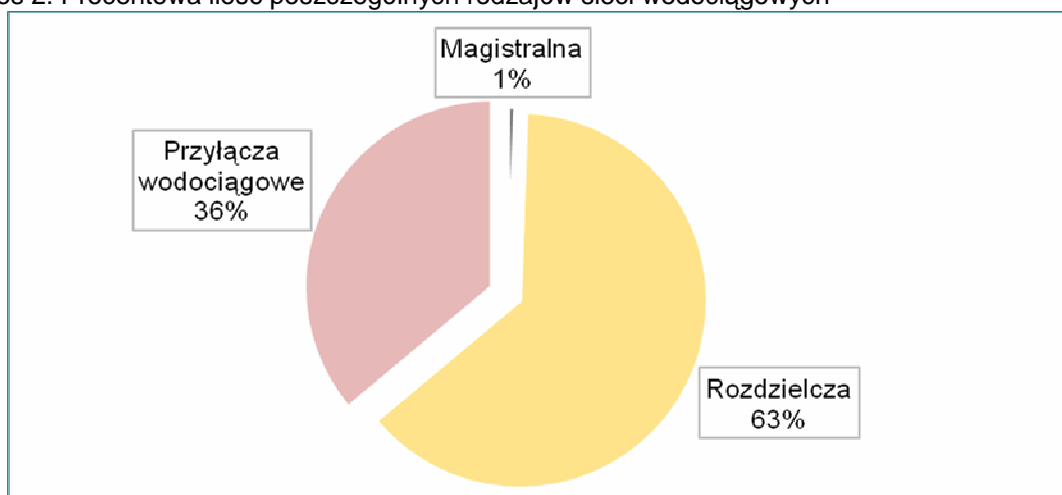
Istniejąca sieć wodociągowa w Skierniewicach została wybudowana głównie w latach 1960 - 1970 w układzie pierścieniowym z nielicznymi rozgałęzieniami na końcówkach. Woda z wodociągu miejskiego dostarczana jest również do miejscowości położonych w sąsiedztwie Skierniewic: Mokra Prawa, Sierakowice Prawe, Borowiny, Mokra Lewa, Mokra, Sierakowice Lewe, Miedniewice, Miedniewice Topola, Budy Grabskie i Ruda.

Według danych w 2014 roku Miasto posiadało i eksploatowało następujące ilości sieci wraz z uzbrojeniem:

- magistralnej (przesyłowej) – 1 300 m,
- rozdzielczej – 155 800 m,
- przyłączy wodociągowych – 88 700 m.

Procentowa ilość poszczególnych rodzajów sieci przedstawia się następująco:

Wykres 2: Procentowa ilość poszczególnych rodzajów sieci wodociągowych

Źródło: *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice – II edycja, 2014 r.*

Oczyszczalnia ścieków

Poza administrowaniem i eksploataowaniem sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w Mieście Skierniewice, Zakład Wodociągów i Kanalizacji „WOD-KAN” Sp. z o.o. gospodaruje również

komunalną oczyszczalną ścieków, obsługującą Miasto Skierniewice. Oczyszczalnia zlokalizowana jest w miejscowości Mokra Prawa, nad rzeką Łupią. Przepustowość oczyszczalni wynosi 14000 m³/db. Znajduje się tu również zbiornik na ścieki deszczowe o pojemności 34 000 m³.

Retencja

W kształtowaniu retencji gruntowej i powierzchniowej zasadniczą rolę ogywiają odpowiednio wykonane i eksploatowane melioracje wodne. W Skierniewicach znajduje się zbiornik retencyjny – Zbiornik „Zadębie” na rzece Skierniewce o powierzchni 25,7ha. W Mieście znajdują się dwa zbiorniki na rowach melioracyjnych w Parku i przy ul. Poniatowskiego.

Plany rozwojowe infrastruktury technicznej wodno-kanalizacyjnej

Najpowaźniejszą inwestycją z zakresu infrastruktury technicznej, z którą Miasto planuje się zmierzyć jest budowa nowego ujęcia wody podziemnej oraz budowa nowej stacji uzdatniania wody. Celem inwestycji jest zagwarantowanie zaspokojenia wszystkich potrzeb w zakresie zaopatrzenia w wodę i uzyskanie pewności zasilania z pracy dwóch stacji uzdatniania.

Kolejnym problemem są warunki zaopatrzenia w wodę zabudowy realizowanej na obszarach peryferyjnych Miasta, poza obszarami obowiązywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Podziały gruntów na działki budowlane (dokonywane najczęściej w granicach jednej nieruchomości gruntowej) doprowadziły do sytuacji gdzie zabudowa obsługiwana jest przez wąskie dojazdy wyprowadzane w głąb pól uprawnych i zakończone ślepo. Ocena efektywności prowadzenia sieci wodociągowych w tych drogach dojazdowych jest wątpliwa. Dotyczy to zarówno kwestii technicznych, jak i kalkulacji ekonomicznej - związanych z budową i następnie utrzymaniem sieci. Oszacowanie docelowych potrzeb w zakresie zaopatrzenia w wodę na tych terenach jest również bardzo ryzykowne.

W źródłach finansowania ww. inwestycji uwzględnia się środki własne oraz pochodzące ze źródeł zewnętrznych (w tym fundusze Unii Europejskiej).

CIEPŁOWNICTWO I ENERGETYKA³²

W Skierniewicach energię ciepłą do mieszkań i budynków dostarcza Energetyka Ciepła Sp. z o.o. Z usług zakładu w 2013 roku korzystało³³:

- 26 tys. osób mieszkających w ponad 10500 mieszkaniach,
- 66 budynków użyteczności publicznej,
- 14 obiektów przemysłowych,
- 28 handlowo-usługowych.

---

³² Na podstawie danych pochodzących ze *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Skierniewice – II edycja*.

³³ *Program Ochrony Środowiska dla miasta Skierniewice na lata 2013 - 2016 z uwzględnieniem lat 2017 - 2020*.

Ciepłownictwo

Podstawowym źródłem ciepła dla Miasta Skierniewice jest Ciepłownia Miejska, w której zainstalowane są 4 kotły o łącznej wydajności 99,69 MW:

- a) kocioł WR 25 (29,07 MW) – 3 szt.
- b) kocioł WR 10 (12,48 MW) – 1 szt.

Miejski system ciepłowniczy w Skierniewicach obejmuje głównie osiedle „Widok” oraz Centrum Miasta. Główny rurociąg biegnie od ciepłowni miejskiej do komory K4, gdzie rozdziela się na linie przesyłowe do zasilanych obszarów.

- 1) Z ciepłowni ciepło rozprowadzane jest do 258 węzłów cieplnych za pomocą sieci ciepłowniczej o całkowitej długości ok. 45,49 km, w tym:
  - a) sieci wysokich parametrów - 37,19 km,
  - b) sieci niskich parametrów - 8,3 km.
- 2) Przedziały kubaturowe budynków ogrzewanych z przygotowaniem c.w.u.:
  - a) budynki mieszkalne
    - 200 – 14215 m³ (CO+CWU),
    - 279 – 33883 m³ (CO),
  - b) budynki pozostałe
    - 150 – 165000 m³ (CO),
    - 225 – 61640 m³ (CO+CWU).
- 3) Rodzaje i ilości węzłów cieplnych (ogółem 258 szt.):
  - a) mieszkalnictwo – 149 szt.
    - węzły indywidualne (112 szt.)
    - grupowe (37 szt.)
  - b) pozostałe – 109 szt.
    - węzły indywidualne (104 szt.)
    - grupowe (5 szt.)

Istniejąca sieć węzłów wymaga rozbudowy (nowe podłączenia) i modernizacji.

Energetyka Ciepła posiada rezerwy mocy w źródle wytwarzania i na przesyłach. Zakład posiada perspektywiczny plan rozwoju dla rozbudowy systemu. Planowana rozbudowa systemu powiązana jest z lokalizacją terenów pod nowe budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne, budynki usługowe i budynki użyteczności publicznej.

Energetyka

Siecią elektroenergetyczną zarządza Polska Grupa Energetyczna (PGE). Miasto Skierniewice zasilane jest za pośrednictwem dwóch stacji elektroenergetycznych 110/15 kV:

- 1) stacja „Skierniewice”, zlokalizowana przy ulicy Sobieskiego w Skierniewicach, wyposażona w dwa transformatory 110/15 kV o mocach znamionowych 2x25 MVA,

2) stacja „Widok”, zlokalizowana przy ulicy Fabrycznej w Skierniewicach, wyposażona w dwa transformatory o mocach znamionowych 25 MVA i 16 MVA.

Powyższe stacje połączone są z systemem elektroenergetycznym 110 kV liniami 110 kV:

- a) „Widok – Boryszew (Sochaczew)”,
- b) „Skierniewice – Widok”,
- c) „Odlewnia (Koluszki) – Skierniewice”,

Wszystkie te linie przebiegają przez teren Miasta.

Istniejący na terenie Miasta Skierniewice system sieci wysokiego napięcia 110 kV oraz średniego napięcia 15 kV wraz ze stacjami transformatorowymi 15/0,4 kV zaspokaja obecne i perspektywiczne potrzeby elektroenergetyczne, przy założeniu umiarkowanego tempa rozwoju i standardowych przerw w dostarczaniu energii elektrycznej.

Na terenie Miasta Skierniewice PGE (Dystrybucja S.A. Oddział Łódź) posiada następującą infrastrukturę elektroenergetyczną 110 kV oraz 15 kV:

- a) 9,86 km linii 110 kV,
- b) 2 stacje transformatorowe 110/15 kV,
- c) 52,8 km linii napowietrznych 15 kV,
- d) 88,6 km linii kablowych 15 kV,
- e) 120 stacji transformatorowych 15/0,4 kV.

Obecnie na żadnym z fragmentów Miasta nie występuje deficyt możliwości przesyłowych jeśli chodzi o sieć rozdzielczą 15 kV. W każdej części Miasta istnieją pewne rezerwy w przesyłach energii sieciami 15 kV, przy założeniu umiarkowanego tempa rozwoju. W przypadku nowego odbiorcy przemysłowego, o dużym zapotrzebowaniu na moc i energię elektryczną, może jednak wystąpić konieczność budowy nowych linii 15 kV ze stacji 110/15 kV.

Energia odnawialna

Miasto Skierniewice posiada dwa odwierty, ujmujące wody termalne z dolnej jury na głębokości około 3000 m. Ujęcia te są przygotowywane do eksploatacji w systemie dwuotworowym: jeden odwiert jest odwiertem eksploatacyjnym, drugi - chłonnym. Wykonane badania hydrogeologiczne wody termalnej ze złoża w Skierniewicach wykazały, że ma ona temperaturę na wypływie około 60-70°C i mineralizację rzędu 110-120 g/dm³ (1112%). Jest to woda chlorkowo-sodowa, potocznie zwana solanką. W przyszłości wody geotermalne mogą być wykorzystywane do ogrzewania i klimatyzowania budynków, balneologii i rekreacji. Uruchomienie odwiertów może przyczynić się do pobudzenia działalności gospodarczej oraz inwestycji przyczyniających się do poprawy stanu środowiska.

GAZYFIKACJA³⁴

W 2013 roku długość czynnej sieci ogółem gazowej wynosiła ponad 133 km, w tym prawie 130 km sieci rozdzielczej oraz 2178 połączeń do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych. W tym okresie korzystało z sieci 32408 osób zlokalizowanych w 12963 gospodarstwach i wykorzystano ponad 5 tysięcy jednostek gazu. Przy systematycznym z roku na rok wzroście zużycia tego rodzaju paliwa rośnie również liczba jego odbiorców.

Tabela 11: Sieć gazowa w Mieście Skierniewice

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
długość czynnej sieci ogółem (km)	116,69	118,33	123,98	126,49	130,22	133,15
długość czynnej sieci przesyłowej (km)	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25
długość czynnej sieci rozdzielczej (km)	113,44	115,08	120,73	123,24	126,97	129,90
czynne przyłącza do budynków (szt.)	1589	1651	1727	1869	2032	2178
odbiorcy gazu (gosp.)	11709	12145	12347	12524	12601	12963
zużycie gazu w tys. m ³	3152,5	4801,2	6487,8	4822,7	5015,0	5053,7
ludność korzystająca z sieci gazowej (os.)	31191	31820	31837	31936	31784	32408

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Zasilanie w energię gazową Miasta Skierniewice odbywa się z magistrali gazu ziemnego wysokometanowego Mory – Piotrków Trybunalski. Od tej magistrali w miejscowości Chrzczonowice wybudowany jest gazociąg odgałęźny wysokiego ciśnienia DN 150 Pn = 3,2 MPa, który obecnie doprowadza gaz do stacji redukcyjno-pomiarowych:

- a) przy ulicy Rawskiej o przepustowości 6000 m³/h,
  - b) przy ulicy Łódzkiej o przepustowości 3000 m³/h,
  - c) stacja „Łowicka” (w Mokrej Lewej) o przepustowości 6000 m³/h,
- a następnie siecią średniego ciśnienia do trzech stacji redukcyjno-pomiarowych:
- A) przy zbiegu ulic Rawskiej i Kopernika o przepustowości 1600 m³/h,
  - B) przy ulicy Konstytucji 3-go Maja (Park Miejski) – o przepustowości 600 m³/h,
  - C) przy ulicy Widok-Wańkowicza o przepustowości 1600 m³/h.

Stan techniczny sieci gazowych ocenia się jako dobry.

Mazowiecka Spółka Gazownictwa sp. z o.o. Oddział Gazowniczy Łódź przeprowadza gazyfikację w oparciu o złożone wnioski o określenie warunków przyłączenia do sieci gazowej przez potencjalnych przyszłych odbiorców zainteresowanych poborem gazu.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego zakłada się, iż zasilanie Miasta Skierniewice wymaga doprowadzenia drugiej nitki gazociągu wysokiego ciśnienia. Nowy gazociąg ma zabezpieczać niezawodność zasilania Miasta i byłby prowadzony na trasie Konopnica k/Rawy Mazowieckiej – Skierniewice.

³⁴ Na podstawie danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego oraz ze *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Skierniewice – II edycja*.

TELEKOMUNIKACJA³⁵

W skład systemu telekomunikacyjnego wchodzi centrala główna oraz siedem wyniesionych koncentratorów. Centrale wyniesione połączone są z centralą główną przez kable światłowodowe układane w ciągach kanalizacji telefonicznej lub za pomocą radiolinii.

Każda z central obsługuje swój rejon centralowy za pomocą:

- sieci magistralnych (kable telefoniczne od centrali do szafek kablowych);
- sieci rozdzielczych (kable telefoniczne od szafek kablowych do zakończeń kablowych w budynkach, telefonicznych słupach kablowych, słupów kablowych);
- sieci abonenckich (kable od zakończeń kablowych do poszczególnych budynków) budowanych w oparciu o kable miedziane układane w większości jako kable doziemne lub kanałowe.

Planowanie inwestycji na najbliższe lata uzależnione jest od istniejącego popytu na usługi oferowane przez Telekomunikację Polską. Urządzenia telekomunikacyjne rozbudowywane są do standardów pozwalających świadczyć usługi zgodnie z postępem technicznym, w większości oparte będą o wykorzystanie istniejących ciągów kanalizacji kablowej za wyjątkiem sieci abonenckiej, która ze względu na swój charakter (indywidualne przyłącza) doprowadzana jest do poszczególnych budynków. Istniejąca sieć telekomunikacyjna posiada rezerwy na podłączenie nowych klientów zlokalizowanych w jej obrębie.

GOSPODARKA ODPADAMI³⁶

Z dniem 1 lipca 2013 roku zmieniły się zasady co do gospodarowania odpadami. Zgodnie z przyjętym regulaminem, mieszkańcy uiszczają opłatę na konto Miasta Skierniewice, a wyłoniona w postępowaniu przetargowym firma odbiera odpady. Odpady komunalne od mieszkańców Skierniewic odbiera firma wybrana w drodze przetargu. Odbiór odpadów przebiega według ustalonego harmonogramu.

Mieszkańcy są zobowiązani do segregacji odpadów w podziale na:

- odpady „suche” – papier i tektura, metale, tworzywa sztuczne, opakowania wielomateriałowe, szkło – zbierane łącznie;
- odpady „mokre” - odpady komunalne ulegające biodegradacji, w tym odpady zielone, kuchenne i opakowaniowe ulegające biodegradacji;
- pozostałości z sortowania – zmieszane odpady komunalne pozostałe po wyselekcjonowaniu odpadów „suchych” i „mokrych”, nie zawierające przeterminowanych leków i chemikaliów, zużytych baterii i akumulatorów, odpadów wielkogabarytowych zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego, odpadów budowlanych, zużytych opon.

Przeterminowane leki należy zdawać w wyznaczonych punktach, zużyte baterie należy składować w wyznaczonych pojemnikach w placówkach oświaty lub innych obiektach użyteczności publicznej,

---

³⁵ Na podstawie danych pochodzących ze *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Skierniewice – II edycja*.

³⁶ Na podstawie danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego oraz ze *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Skierniewice – II edycja*.

akumulatory należy dostarczać do placówek handlowych i usługowych prowadzących ich sprzedaż bądź wymianę. Zużyte opony można oddać m.in. do Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, tam też można zdać zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, meble i inne odpady wielkogabarytowe oraz odpady budowlane i rozbiórkowe.

W analizowanym okresie (w tabeli poniżej), począwszy od 2007 roku ilość odpadów zmieszanych ogółem maleje, z wyjątkiem sytuacji w 2010 roku, kiedy to odnotowano największą ilość zebranych odpadów zmieszanych (prawie 20000 ton). Z gospodarstw domowych odebrano ich najwięcej również w 2010 roku – ponad 14 tys. ton. Od tego czasu ich ilość stopniowo maleje aż do roku 2014. Statystycznie w 2014 roku na 1 mieszkańca Miasta Skierniewice przypadało 212,7 kg odpadów.

Tabela 12: Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku w Mieście Skierniewice

	ogółem (t)	z gospodarstw domowych (t)	odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca (kg)
2007	18643	8054	165,1
2008	17471	8118	165,8
2009	16819	11302	230,4
2010	19996	14059	289,5
2011	17020	13182	271,0
2012	16125	11656	239,5
2013	15093	11007	226,7
2014	13777	10358	212,7

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Obecnie podstawowym problemem Miasta Skierniewice, podobnie jak w całym kraju, jest gospodarka komunalnymi odpadami stałymi ze względu na brak odpowiednich i bezpiecznych z punktu ochrony środowiska praktyk składowania tych odpadów. Istniejące wysypiska znajdują się poza granicami administracyjnymi Miasta, na obszarze otaczających gmin. Gminy te coraz bardziej ograniczają zasięg działalności ze względu na rosnące zagrożenie ekologiczne. W Mieście Skierniewice zbieraniem odpadów z terenów otwartych (jezdni, chodników, placów, koszy miejskich, zieleni miejskiej i przydrożnej) zajmuje się Zakład Utrzymania Miasta Sp. z o.o. Wszystkie te odpady wywożone są na składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne w Julkowie.

Należy jednak spodziewać się, że w najbliższej przyszłości gospodarka odpadami komunalnymi będzie realizowana zgodnie z krajowymi wytycznymi horyzontalnymi Narodowej Polityki Ekologicznej:

- a) krótkoterminowe: radykalne zmniejszenie ilości odpadów stałych (zmniejszanie ilości wytwarzanych odpadów, przetwarzanie i kompostowanie odpadów),
- b) średnioterminowe: budowa systemów miejskich dla preselekcji i recyklingu odpadów komunalnych oraz ich kompostowania. Dostosowanie przepisów prawnych i systemów organizacyjnych gospodarki odpadami tak, by były zgodne z prawodawstwem obowiązującym w Unii Europejskiej;

- c) długoterminowe: zakaz składowania odpadów na wysypiskach miejskich bez ich uprzedniej utylizacji (dopuszczane składowania jedynie odpadów całkowicie nie nadających się do odzyskania).

KOMUNIKACJA

Uwarunkowania komunikacyjne Miasta wynikają z jego położenia w stosunku do sieci dróg krajowych i wojewódzkich i linii kolejowych oraz z rozmieszczenia w obrębie Miasta głównych generatorów ruchu - obszarów zabudowy mieszkaniowej, miejsc pracy i centrów usługowych.

Na otoczenie komunikacyjne miasta składają się:

- linie kolejowe do Warszawy, Łodzi, Łowicza i Łukowa o znaczeniu państwowym (o numerach: 1, 11, 12) zbiegające się w części centralnej Miasta z urządzeniami stacyjnymi obsługi pasażerskiej i przeładunku towarów (są to linie zelektryfikowane, dwutorowe),
- autostrada A2, z najbliższym węzłem autostradowym w Nieborowie,
- droga krajowa Nr 70 Łowicz – Huta Zawadzka biegnąca w obszarze Miasta ulicami: Łowicką (fragment), Księdza Kardynała Prymasa Stefana Wyszyńskiego, Aleją Macieja Rataja, Al. Niepodległości (fragment) i Mszczonowską (fragment) do granic Miasta,
- droga wojewódzka Nr 705 Śladow - Sochaczew - Skierniewice - Jeżów, która w granicach miasta przebiega ulicami: M.C. Skłodowskiej (fragment), Widok (fragment), Wiaduktem, Aleją Macieja Rataja, Al. Niepodległości, 1-go Maja, Kozińskiego (fragment) i Łódzką do granic Miasta,
- droga wojewódzka Nr 707 Skierniewice – Rawa Mazowiecka, biegnąca od drogi wojewódzkiej Nr 705 ulicami: M. Kopernika (fragment) i Rawską (fragment) do granic Miasta,
- ulice zaliczone do kategorii dróg powiatowych w Mieście Skierniewice według poniższego zestawienia:

Tabela 13: Drogi powiatowe w Mieście Skierniewice

Lp.	numer ewidencyjny drogi	nazwa ulicy
1	1000E	Poniatowskiego
2	1001E	Bieleńska
3	1002E	Warszawska
4	1003E	Domarasiewicza
5	1004E	Sobieskiego
6	1300E	Batorego
7	1301E	Rawska
8	1301E	Sienkiewicza
9	1301E	Jagiellońska
10	1302E	Fabryczna
11	1303E	Zadębie
12	1303E	Kilińskiego J
13	1304E	Sobieskiego
14	1304E	Konstytucji 3-go Maja
15	1304E	Makowska
16	1304E	Kościuszki T.

Lp.	numer ewidencyjny drogi	nazwa ulicy
17	1304E	Prymasowska
18	1305E	Pomologiczna
19	1305E	Kopernika
20	1306E	Reymonta
21	1306E	Lelewela
22	1307E	Łowicka
23	1308E	Mickiewicza
24	1308E	Szkolna
25	1309E	Nowobielańska
26	1310E	Zwierzyniecka
27	1310E	Piłsudskiego J.
28	1312E	Rybickiego
29	1313E	Skłodowskiej Curie
30	1314E	Widok
31	1318E	Berlinga
32	1318E	Kolbego
33	1336E	Armii Krajowej
34	1337E	Kozietulskiego
35	1338E	Mszczonowska

Źródło: Urząd Miasta w Skierniewicach

W Mieście występują ulice o następujących nawierzchniach jezdni: bitumicznych, betonowych (nawierzchnie z elementów prefabrykowanych i beton lany) oraz gruntowych (grunt stabilizowany cementem, żużel, pospółka, grunt rodzimy). Według danych z Urzędu Miasta w Skierniewicach na koniec 2011 r. stan techniczny jezdni ulic charakteryzuje następujące zestawienie:

Tabela 14: Stan techniczny jezdni ulic w Mieście Skierniewice

rodzaj nawierzchni	długość (m)	% długości jezdni w stosunku do łącznej długości ulic	% długości ulic w stanie technicznym o danym rodzaju nawierzchni
Bitumiczna, w tym:	128.300	75,57	-
- jezdni w stanie dobrym	50.614	29,81	39,45
- jezdni w stanie średnim	59.775	35,21	46,59
- jezdni w stanie złym	17.911	0,55	13,96
Betonowa, w tym:	9.120	5,37	-
- jezdni w stanie dobrym	3.613	2,13	39,62
- jezdni w stanie średnim	4.963	2,92	54,42
- jezdni w stanie złym	0.544	0,32	5,96
Gruntowa	32.360	19,06	Nie dotyczy
Łączna długość jezdni wszystkich ulic	169.780	-	-

Źródło: *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice – II edycja*, 2014 r.

Oprócz stanu nawierzchni dróg istotnym dla oceny stanu sieci drogowej są szerokości pasów drogowych. Szerokość pasa drogowego jest jednym z głównych kryteriów oceny podatności drogi (ulicy) do podwyższenia ich klas bądź standardów użytkowych. Ocenie podlega również podatność

przekształceń parametrów ulic w celu podwyższenia klasy. Kryteriami są warunki, jakie winny być spełnione przy realizacji podwyższenia klasy:

- przebudowa elementów przekroju poprzecznego,
- poszerzenie pasa drogowego,
- wyburzenia o niewielkiej skali,
- zabezpieczenie budynków przed wpływami komunikacyjnymi.

Biorąc pod uwagę powyższe kryteria, stwierdza się niską podatność w tym zakresie większości dróg zlokalizowanych w granicach Miasta Skierniewice, zwłaszcza w obszarze śródmieścia. O takiej ocenie decydują:

- układ ulic położonych w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej, dla których linia rozgraniczająca pokrywa się z obowiązującą linią zabudowy,
- stan zabudowy w pierzejach ulic,
- ukształtowany układ ulic w osiedlach zabudowy jednorodzinnej.

Komunikacja zbiorowa

W Mieście Skierniewice występuje miejska komunikacja autobusowa i zamiejska komunikacja kolejowa oraz samochodowa. Obsługa miejską komunikacją autobusową jest funkcją potrzeb przewozowych i układu ulicznego.

W Skierniewicach prowadzi działalność Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o. Zakład ten obsługuje 11 linii autobusowych w granicach Skierniewic, z czego 4 wychodzą poza granice Miasta do miejscowości: Maków, Dąbrowice, Bełchów, Miedniewice. Miejski Zakład Komunikacji dysponuje 26 autobusami komunikacji miejskiej i 2 autobusami turystycznymi. Stan techniczny taboru komunikacji miejskiej należy uznać za poprawny. Prawie połowa przekroczyła 10-letni okres eksploatacji (12 autobusów), 4 znajdują się w eksploatacji przez okres do lat 10, zaś 10 autobusów jest użytkowanych przez okres krótszy niż 5 lat.

Poza tym, Miejski Zakład Komunikacji dysponuje autobusami turystycznymi, które mają powyżej 10 lat. Biorąc pod uwagę ogólnie przyjmowaną żywotność autobusów komunikacji wynoszącą 5 lat, tabor Zakładu wymaga wymiany lub remontu kapitalnego w 64%.

Komunikacja zamiejska

Komunikacja zamiejska opiera się o usługi przewozowe kolejowe oraz samochodowe (świadczone przez Państwową Komunikację Samochodową, Polskie Koleje Państwowe oraz przewoźników prywatnych). Kolej zapewnia połączenia w relacjach zamiejskich, a poprzez dworce w Warszawie, Łodzi oraz Koluszkach również pełne połączenia w relacjach krajowych. Na terenie Miasta znajduje się dworzec PKP zlokalizowany centralnie względem granic Miasta oraz przystanek kolejowy Skierniewice Rawka (na trasie do Warszawy). Nieopodal granic Miasta zlokalizowany jest również przystanek kolejowy Dąbrowice (na trasie do Koluszek). Baza PKS zlokalizowana jest przy ulicy Sobieskiego 79.

Usługi przewozowe

W Skierniewicach istnieją ponadto firmy świadczące usługi w zakresie przewozu osób i rzeczy. Przewóz osób odbywa się zarówno taksówkami jak i samochodami osobowymi nie zarejestrowanymi na potrzeby TAXI. W obydwu przypadkach przedsiębiorca świadczy usługi na podstawie posiadanej licencji. Ilość „taksówek” wynika wprost z popytu na tego typu usługi, jest regulowana przez „rynek”. Przewóz rzeczy odbywa się na pojazdach o dmc do 3,5 tony – na podstawie wpisu do CEIDG lub o dmc powyżej 3,5 t - na podstawie zezwolenia na wykonywanie zawodu przewoźnika drogowego.

Ścieżki rowerowe

Na obszarze Miasta nie ukształtował się jeszcze system ścieżek rowerowych, który zapewniałby ciągłość w podróżowaniu we wszystkich podstawowych kierunkach wylotowych z Miasta, w szczególności prowadzących do ośrodków zabudowy podmiejskiej i miejsc atrakcyjnych dla rekreacji i wypoczynku.

Aktualnie w całym Mieście jest 20,8 km ścieżek rowerowych i pieszo-rowerowych (dane GUS za 2014 rok). Ścieżki rowerowe i pieszo-rowerowe zostały umieszczone w większości ważniejszych ulic Miasta, na ich odcinkach, które w ostatnich latach były budowane (np. ul. Unii Europejskiej) lub gruntownie modernizowane (np. ul. Rataja, ul. Skłodowska, ul. Widok, ul. Zwierzyniecka i ul. Łódzka). Zasada uzupełniania wyposażenia ulic w ścieżki rowerowe wspólnie z pełną przebudową części jezdnej, jest nadal kontynuowana w polityce inwestycyjnej Miasta.

Istotną barierą dla rozwoju infrastruktury komunikacji rowerowej są zbyt wąskie pasy uliczne oraz ograniczenia terenowe (i również finansowe) dla poszerzenia tych pasów. Z podobnych względów, istnieją bardzo ograniczone możliwości urządzenia ścieżek rowerowych jako obiektów samodzielnych, umiejscowionych poza pasami ulic.

W polityce przestrzennej Miasta formułuje się kierunki projektowe rozwoju systemu ścieżek rowerowych. Najważniejsze z nich to:

- a) budowa brakujących odcinków ścieżek rowerowych na kierunkach zewnętrznych, w tym przede wszystkim, w ulicy Rawskiej lub wzdłuż tej ulicy (do ogrodów działkowych i cmentarza), w ulicy Sobieskiego, w ulicy Łódzkiej (na odcinku wylotowym), na kierunku przebiegu ulicy Starbacicha (do ogrodów działkowych we wsi Mokra), na kierunku ulicy Fabrycznej (do doliny Rawki);
- b) poprowadzenie w sposób bezkolizyjny ścieżki rowerowej na kierunku: z osiedla Widok, z przekroczeniem linii kolejowej Warszawa – Łódź, przez stare centrum Miasta, do zalewu „Zadębie”. Pożądane jest umiejscowienie ścieżki w dolinie rzeki Łupi - Skierniewki.

Na obszarze Miasta poprowadzone są następujące ścieżki rowerowe:

- ul. Kolbego na odcinku od ul. Kolejowej do przejazdu (E)
- ul. Skłodowskiej na odcinku od ul. Armii Krajowej do ul. Widok – ul. Widok do ul. Wyszyńskiego – ul. Wyszyńskiego do Kościoła (Rondo Wyszyńskiego) (N)
- ul. Wyszyńskiego (Wiadukt) od ul. Widok do ul. Sobieskiego (obustronnie)
- ul. Armii Krajowej na odcinku od ul. Waryńskiego do ul. Nowobielańskiej (N)

- ul. Łowicka na odcinku od ul. Orzeszkowej do ul. Wyszyńskiego (W)
- ul. Makowska na odcinku od granic miasta do ul. Sierakowickiej (brak oznakowania) (N)
- ul. Nowomiejska na odcinku od ul. Makowskiej do ul. Zwierzynieckiej (brak oznakowania) (E)
- ul. Zwierzyniecka na odcinku od granic miasta do przejazdu kolejowego (N)
- Al. Rataja na odcinku od ul. Sobieskiego do ul. Rataja (E) i od ul. Rataja do Ronda Solidarności (W) i wokół Ronda
- Al. Pieniążka od Ronda Solidarności do ul. Rawskiej (W)
- ul. Rawska na odcinku od ul. Granicznej do ul. Strobowskiej (W)
- ul. Mszczonowska na odcinku od ul. Miedniewickiej do ul. Podleśnej, od Ronda Solidarności do ul. Cichej (W)
- ul. Unii Europejskiej od ul. Mszczonowskiej do ul. Miedniewickiej (W)
- ul. Cicha od ul. Mszczonowskiej do Al. Niepodległości (E)
- Al. Niepodległości na odcinku od Ronda Solidarności do ul. Batorego (N) i od ul. Batorego do ul. Kozińskiego (S)
- ul. Łódzka na odcinku od ul. Poniatowskiego do ul. Feliksów (E)

3.1.7. Strefa ochrony konserwatorskiej

Miasto Skierniewice posiada historyczny układ przestrzenny, w ramach którego wyznaczono dwie strefy ochrony konserwatorskiej:

- strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej wpisana do rejestru zabytków,
- strefa „B” podlegająca ochronie z mocy prawa miejscowego.

Przedstawione poniżej opisy stref zaczerpnięto ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice - II edycja*.

STREFA „A” ŚCISŁEJ OCHRONY KONSERWATORSKIEJ - OCHRONY HISTORYCZNEGO UKŁADU URBANISTYCZNEGO.

„Na terenie miasta Skierniewice obejmuje obszar, na którym elementy historycznego układu przestrzennego miasta zostały zachowane w wysokim stopniu. (...) Granica strefy przebiega: na północy wzdłuż granicy terenów PKP, z włączeniem części parku przy willi Aleksandria, na wschodzie – wzdłuż osi ulicy Sienkiewicza, dodatkowo z włączeniem kompleksu zabudowy dworca oraz niewielkiego fragmentu zabudowy przy ulicy Mickiewicza, dalej na tyłach domów wyznaczających pierzeję wschodnią ulicy Jagiellońskiej, potem na tyłach działek wschodniego bloku zabudowy przyrynkowej oraz tyłami domów wyznaczających pierzeję wschodnią ulicy Rawskiej, na południu na tyłach zabudowy ulicy Mireckiego i fragmentu ulicy Okrzei, potem wzdłuż ulicy Strykowskiej (z włączeniem zabudowy przyulicznej) do wysokości skrzyżowania z ulicą Słoneczną a na zachodzie

wzdłuż osi ulicy Słonecznej do ulicy Czystej (z włączeniem działki narożnej przy tych ulicach), potem osi ulicy Czystej, na tyłach zabudowy zachodniej pierzei ulicy Floriana, następnie wzdłuż koryta rzeki Łupi, ulicą Kościuszki i dalej wzdłuż zachodniej granicy parku miejskiego do linii kolejowej. Studium historyczno-urbanistycznym, wykonanym w 1985 r. przez Pracownię Badań Urbanistyki i Architektury PPPKZ w Warszawie pod kierunkiem Jacka Serafinowicza, sformułowano następujące wytyczne i zalecenia dla ochrony i kształtowania przestrzeni w strefie:

- utrzymanie założenia parkowego przy ul. Sienkiewicza (parku pałacowego) i przywrócenie historycznych jego granic poprzez usunięcie istniejącego od strony w/wym. ulicy pawilonu handlowo-gastronomicznego,
- utrzymanie bez zabudowy terenu między kościołem św. Jakuba a rzeką Łupią,
- utrzymanie istniejącego układu sieci ulic i placów, skwerów, z ograniczeniem do niezbędnego minimum ewentualnych poszerzeń pasów drogowych i jezdni,
- rozszerzenie zakresu ochrony konserwatorskiej obowiązującej dla zabudowy zabytkowej na obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, ale o wyróżniających się wartościach kulturowych; chronione winny być bryła, plan i wystrój tych budynków,
- przy wprowadzaniu nowej zabudowy (ale przy wykluczeniu możliwości nadmiernego intensyfikowania zabudowy śródmiejskiej) przestrzeganie warunku dostosowania jej charakteru i gabarytów do otoczenia oraz przestrzeganie zasady odtwarzania historycznych linii zabudowy,
- ukierunkowanie przekształceń istniejącej zabudowy nie nawiązującej do zabudowy historycznej lub wręcz z nią dysharmonizującej, na dostosowanie budynków w zakresie bryły, ilości kondygnacji i wysokości, formy i rodzaju pokrycia dachu, wystroju elewacji).

STREFA „B” OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

- OCHRONY W ZAKRESIE ZASADNICZYCH ELEMENTÓW ORGANIZACJI PRZESTRZENI MIEJSKIEJ

„Strefę tą wyznacza się w planach miejscowych obowiązujących na obszarze centrum miasta, jako „otulinę” dla strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej. Strefa „B” obejmuje kilka odrębnych fragmentów miasta, stycznych do granicy strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej (strefa nie ma charakteru ciągłego). Wyróżnia się następujące obszary tej strefy:

„B-1” – w obrębie której znajduje się kwartał zabudowy między ulicami Lelewela i Sienkiewicza oraz zabudowa we wschodniej pierzei ulicy Lelewela,

„B-2” – obejmująca swym zasięgiem obszar zabudowy położony na południe od ulicy Wita Stwosza i na wschód od ulicy Reymonta – do wysokości posesji dawnego browaru a dalej pasem wzdłuż ulicy Jagiellońskiej (równoległe do granicy strefy A), kończącym się nieco na północ od ulicy Żwirki,

„B-3” – obszar przylegający od południa do strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej, którego zewnętrzne granice wyznaczają, poza granicą strefy „A”, tylna linia zabudowy wzdłuż północnej pierzei ulicy Długiej, dalej tylna linia zabudowy wzdłuż wschodniej pierzei ulicy Wspólnej, ulica Al. Niepodległości, ulica 1-go Maja, tylna linia zabudowy przy wschodniej pierzei ulicy Batorego, granice placu Jana Pawła II, dalej tylna linia zabudowy zachodniej pierzei ulicy Batorego, ponownie oś

ulicy 1-go Maja i wreszcie wschodnia pierzeja placu Dąbrowskiego. W granicach tej strefy znalazły się interesujące wnętrza urbanistyczne ulicy Wspólnej, Ogrodowej, Batorego i placu Jana Pawła II - tereny dawnej dzielnicy żydowskiej i cmentarza przy kościele św. Stanisława,

„B-4” – strefa tuż poza zachodnią granicą strefy A, obejmuje obszar zabudowy willowej po lewej stronie Łupi (na wysokości północnych odcinków ulic Piłsudskiego i Kozińskiego) oraz fragmentu zabudowy nadrzecznej przy ulicy Czystej (również tylko części zabudowy przy północnym odcinku tej ulicy).

Dla terenów zabudowy miasta, które znajdują się w wyżej opisanych strefach „B” obowiązują zasady ochrony ustalone w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Przy opracowywaniu nowych planów miejscowych zasady te winny być respektowane i wzbogacane tak, by zachować lub ukształtować pożądaną i poprawną z punktu widzenia ochrony zabytków strukturę przestrzenną zabudowy śródmiejskiej. Najistotniejsze wymagania w zakresie zabudowy i zagospodarowania terenów w granicach strefy „B” ochrony konserwatorskiej to:

- wprowadzanie zieleni, w tym zieleni wysokiej, w tereny przyrzeczne na lewym brzegu Łupi - między rzeką a tylną linią zabudowy przy ulicy Piłsudskiego i Kozińskiego oraz na wysokości Placu Jana Pawła II,
- wprowadzenie zieleni urządzonej do wnętrza bloków zabudowy,
- utrzymanie dotychczasowych szerokości jezdni i historycznych linii rozgraniczających ulic: Kilińskiego, Batorego, Piłsudskiego, Lelewela, Sienkiewicza, Jagiellońskiej, Ogrodowej, Wspólnej, Czystej, Floriana, Strykowskiej i Wodnej,
- rozszerzenie zakresu ochrony konserwatorskiej obowiązującej dla zabudowy zabytkowej na obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, ale o wyróżniających się wartościach kulturowych; chronione winny być bryła, plan i wystrój tych budynków,
- uporządkowanie zabudowy wewnątrz działek (uporządkowanie istniejącej zabudowy gospodarczej),
- wszelkie zamierzenia urbanistyczne i budowlane winny znaleźć odniesienie do istniejących bloków zabudowy, traktowanych jako odrębne i zamknięte jednostki strukturalne; dotyczy to również, niezbędnych przekształceń historycznego systemu parcelacji,

nowa zabudowa winna spełniać kryteria:

- dopasowania do skali zabudowy istniejącej (nowe domy to przede wszystkim domy jednorodzinne, w zależności od lokalizacji – wolno stojące lub szeregowe),
- dopasowania bryły budynków do lokalnego typu budownictwa tradycyjnego (proporcje, dachy, kompozycje elewacji),
- dopasowania usytuowania do linii przebiegu historycznych pierzei w poszczególnych blokach zabudowy.”

W Studium wyszczególniono również:

STREFY EKSPOZYCJI OBSZARÓW I OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH

„Strefa „W” ochrony ekspozycji – obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania obiektów lub zespołów zabytkowych. W Skierniewicach ochronie podlegają strefy ekspozycji wartościowych pod względem historycznym i kulturowym obiektów:

- kościoła św. Jakuba – ze skrzyżowania ulicy Batorego z ulicą Strykowską,
- kościoła św. Jakuba – z ulicy Piłsudskiego,
- bramy parkowej i pałacu Arcybiskupów Gnieźnieńskich – z ulicy Senatorskiej,
- parku i Willi Aleksandria - z ulicy Sierakowickiej,
- budynku dworca PKP – z ulicy Sienkiewicza,
- kościoła N.S.P.J. przy ulicy Wyszyńskiego - z Wiaduktu,
- kościoła garnizonowego wraz z otoczeniem i skarpą nadrzeczną - z ulicy Zadębie, z ulicy Poniatowskiego,
- dawnego kompleksu koszarowego – z ulicy Zadębie i z ulicy Poniatowskiego.

Wymogi konserwatorskie odnoszące się do zagospodarowania wyżej wymienionych obszarów winny być określone każdorazowo, indywidualnie dla poszczególnych obszarów. Ich zakres może obejmować wyznaczenie terenów wyłączonych z zabudowy, określać nieprzekraczalne gabaryty zabudowy i ograniczenia w sposobie zagospodarowania działek. Istotne jest by zagospodarowanie strefy nie było zagrożeniem dla odbioru wartości chronionych.”

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

„Na terenie miasta Skierniewice w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski zewidencjonowano 36 stanowisk archeologicznych. Najstarsze stanowisko datowane na 8000 lat p.n.e. zlokalizowane jest w dolinie rzeki Łupi, w rejonie ulicy Gajowej. W Skierniewicach występują również stanowiska z epoki kamienia, kultury trzcinieckiej, łużyckiej, przeworskiej, stanowiska średniowieczne i nowożytne. Rozmieszczone są one głównie w południowej części miasta, w rejonie dawnych wsi: Feliksów, Halinów i Balcerów. Dwa stanowiska usytuowane są w centrum miasta – jedno z nich obejmuje teren wokół kościoła św. Jakuba, drugie – teren położony za kościołem św. Jakuba, w dolinie rzeki Łupi. Pozostałe stanowiska znajdują się w północnej i północno-wschodniej części miasta - trzy z nich znajdują się w rejonie ulicy Grabina, jedno w dolinie rzeki Rawki. Zgodnie z wytycznymi Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi realizacja inwestycji wymagająca prac ziemnych na obszarach stanowisk winna być poprzedzona ratowniczymi badaniami wykopaliskowymi.

Strefa ochrony stanowisk archeologicznych

Strefa obejmuje tereny o domniemanej na podstawie badań i innych wskazówek, zawartości reliktywów archeologicznych. Strefy wyznacza się wokół zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Zasięg obszarowy tych stref jest różny dla poszczególnych stanowisk i uzależniony jest od chronologii oraz funkcji stanowiska. Zgodnie z wytycznymi Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi realizacja inwestycji wymagająca prac ziemnych w strefie ochrony stanowiska archeologicznego wymaga sprawowania nadzoru archeologicznego.

Innego rodzaju obszarem, który wymaga rozpoznania archeologicznego jest obszar historycznej zabudowy miejskiej. Wojewódzki Konserwator Zabytków uznaje potrzebę prowadzenia obserwacji i badań archeologicznych na całym obszarze strefy „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej (obszaru wpisanego do rejestru zabytków). Wiąże się z tym obowiązek sprawowania nadzoru archeologicznego w trakcie prowadzenia robót ziemnych na w/wym. obszarze.”

Według danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi Delegatura w Skierniewicach (aktualnych na koniec lutego 2013 r.) na obszarze miasta znajdują się 62 obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków: obiekty architektury sakralnej, obiekty użyteczności publicznej, zespół urbanistyczny wokół pałacu arcybiskupiego, park, cmentarze, a także prywatne budynki mieszkalne. Większość obiektów zabytkowych znajduje się w centrum Miasta Skierniewice. Obiekty te tworzą dwa odrębne w charakterze zespoły zabudowy - rynek z ratuszem i z przyległymi blokami zabudowy mieszkalno-usługowej oraz zespół pałacowy z parkiem. Pozostałe obiekty wyróżnione w rejestrze to: zespół zabudowy węzła kolejowego kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, kompleks dawnych koszar wojskowych adaptowany obecnie na potrzeby naukowo-dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Skierniewicach oraz pojedyncze domy mieszkalne ulokowane na lewym brzegu Łupi w dzielnicy willowo-pensjonatowej. Jak podaje Studium, „Stany techniczne obiektów zabytkowych są zróżnicowane. W najlepszym stanie znajdują się obiekty kościelne i obiekty użyteczności publicznej.

W gorszej kondycji pozostają prywatne budynki mieszkalne. Przywrócenia wartości i walorów przestrzennych wymaga część parku miejskiego, która nie była ujęta pracami rewitalizacyjnymi w latach 2011-2014.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jakiegokolwiek działania inwestycyjne podejmowane na obszarach zabytkowych i przy obiektach zabytkowych - wpisanych do rejestru zabytków, wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. W tabeli poniżej przedstawiono obszary i obiekty z obszaru Miasta Skierniewice wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 15: Obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków

L.p	obiekt	adres	decyzja
1	Dawny żydowski dom modlitw	ul. S. Batorego 19	Nr 797 z dn. 7 marca 1991r.
2	Budynek koszarowy I	ul. S. Batorego 64	Nr 862 z dnia 03 lutego 1992r.
3	Budynek koszarowy II	ul. S. Batorego 64	Nr 863 z dnia 03 lutego 1992r.
4	Budynek koszarowy III	ul. S. Batorego 64	Nr 864 z dnia 03 lutego 1992r.
5	Budynek koszarowy przy izbie chorych	ul. S. Batorego 64	Nr 865 z dnia 03 lutego 1992r.
6	Budynek izby chorych w zespole koszarowym	ul. S. Batorego 64	Nr 866 z dnia 03 lutego 1992
7	Dworzec kolejowy		Nr 907/275 z dnia 29 grudnia 1967r.
8	Cmentarz żydowski	ul. Graniczna 14	Nr 874 z dnia 20 marca 1992r.
9	Dom	ul. Kościelna 4 (d. ul. Floriana),	Nr 431 z dnia 30 września 1976r.
10	Pałac prymasowski	ul. Konstytucji 3 Maja	Nr 896/264 z dnia 29 grudnia 1967r.
11	Dawna kuchnia pałacowa	ul. Konstytucji 3 Maja	Nr 897/265 z dnia 29 grudnia 1967r.
12	Dawna holendernia		Nr 898/266 z dnia 29 grudnia 1967r
13	Oficyna pałacowa I	ul. Konstytucji 3 Maja	Nr 900/269 z dnia 29 grudnia 1967r.

GMINNY PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA SKIERNIEWICE NA LATA 2016 - 2022

L.p	obiekt	adres	decyzja
14	Oficyna pałacowa II	ul. Konstytucji 3 Maja	Nr 901/269 z dnia 29 grudnia 1967r.
15	Oficyna pałacowa III	ul. Konstytucji 3 Maja	Nr 902/269 z dnia 29 grudnia 1967r.
16	Dawna wozownia	ul. Konstytucji 3 Maja	Nr 903/269 z dnia 29 grudnia 1967r.
17	Pałacyk myśliwski (willa Aleksandria)		Nr 899/267 z dnia 29 grudnia 1967r.
18	Brama pałacowa z kordegardami	ul. Sienkiewicza	Nr 284/212 z dnia 29 grudnia 1967r.
19	Park pałacowy		Nr 904/272 z dnia 29 grudnia 1967r.
20	Budynek Sejmiku	ul. Konstytucji 3 Maja	Nr 468 z dnia 11 października 1977r.
21	Dom	ul. J. Lelewela 1	Nr 798 z dnia 29 marca 1991r.
22	Dom	ul. J. Lelewela 2	Nr 965 z dnia 11 maja 1994r.
23	zespół lokomotywni (hala wachlarzowa, pompownia, stacja wodna, warsztaty, budynek biurowo-socjalny, budynek biurowo-magazynowy, budynek obrządzania parowozów, zasieki węglowe, punkt kontrolny, magazyn smarów, suszarnia piasku)	ul. Łowicka 1	Nr 964 z dnia 11 maja 1994r.
24	Dom	ul. Mszczonowska 24/26	Nr 456 z dnia 29 marca 1977r.
25	Dom	ul. J. Piłsudskiego 1	Nr 440 z dnia 30 października 1976r.
26	Dom	J. Piłsudskiego 2	Nr 432 z dnia 30 września 1976r.
27	Dom	J. Piłsudskiego 7/9	Nr 441 z dnia 30 października 1976r.
28	Dom	J. Piłsudskiego 23	Nr 442 z dnia 30 października 1976r.
29	Dom	J. Piłsudskiego 24	Nr 443 z dnia 30 października 1976r.
30	Dom	J. Piłsudskiego 38	Nr 433 z dnia 30 września 1976r.
31	Dom	ul. Rawska 6 / Mireckiego 2	Nr 1001 z dnia 7 listopada 1997r.
32	Ratusz	Rynek 1	Nr 777 z dnia 28 grudnia 1987r.
33	Dom	Rynek 2/3	Nr 434 z dnia 30 października 1976r.
34	Dom	Rynek 4	Nr 908/276 z dnia 29 grudnia 1967r.
35	Dom	Rynek 23	Nr 974 z dnia 19 lipca 1994r.
36	Dom	Rynek 24	Nr 435 z dnia 30 października 1976r.
37	Dom	Rynek 32	Nr 437 z dnia 30 października 1976r.
38	Dom	Rynek 33	Nr 436 z dnia 30 października 1976r.
39	Dom	Rynek 34	Nr 438 z dnia 30 października 1976r.
40	Dom	Rynek 35	Nr 439 z dnia 30 października 1976r.
41	Dom z oficyną	ul. Senatorska 1	Nr 1004 z dnia 7 kwietnia 1998r.
42	Dom z oficyną	ul. Senatorska 4	Nr 932 z dnia 16 kwietnia 1993r.
43	Dom	ul. Senatorska 5	Nr 909/277 z dnia 29 grudnia 1967r.
44	Dom	ul. Senatorska 7	Nr 910/278 z dnia 29 grudnia 1967r.
45	Kościół św. Jakuba i dzwonnica	ul. Senatorska	12/5 z 12.05.1946 oraz 282 z 29.12.1967
46	Cmentarz przykościelny, ogrodzenie z bramkami	ul. Senatorska	993 A z 08.03.1995
47	Cmentarz rzymsko-katolicki św. Józefa	Ul. Kozińskiego	Nr 867 z dnia 18 lutego 1992r.

L.p	obiekt	adres	decyzja
48	dom kościelny	ul. Senatorska 14	Nr 905/273 z dnia 29 grudnia 1967r.
49	Dom (plebania)	ul. Senatorska 16	Nr 778 z dnia 28 grudnia 1987r.
50	dom kościelny	ul. Senatorska 18	Nr 906/274 z dnia 29 grudnia 1967r.
51	Dom (dawny szpital)	ul. H. Sienkiewicza 1	Nr 780 z dnia 28 grudnia 1987r.
52	Dom	ul. H. Sienkiewicza 4	Nr 995 z dnia 28 lipca 1995r.
53	Dom	ul. H. Sienkiewicza 14	Nr 760 z dnia 10stycznia 1985r.
54	Dom i oficyna	ul. H. Sienkiewicza 16	Nr 985 z dnia 16 grudnia 1995r.
55	hotel, ob. dom mieszkalny	ul. H. Sienkiewicza 26	Nr 975 z dnia 20 września 1994r.
56	Kościół św. Stanisława	ul. Św. Stanisława	Nr 283/211 z dnia 29 grudnia 1967r.
57	Dawny szpital	ul. Św. Stanisława	Nr 779 z dnia 28 grudnia 1987r.
58	zespół cmentarza rzym.-kat. (św. Rocha)	ul. Stanisławska 1-3	Nr 812 z dnia 22 listopada 1991r.
59	cmentarz		812 z 22.11.1991
60	kościół p.w. św. Stanisława		245-XII-6 z 29.04.1950 oraz 283/211 z 29.12.1967
61	d. szpital (przysłup)		799 z 28.12.1987
62	kaplica grobowa Branlińskich		812 z 22.11.1991
63	Dom	ul. Strobowska 2	Nr 771 z dnia 25 sierpnia 1987r.
64	Cmentarz żydowski	ul. Strobowska 36	Nr 873 z dnia 20 marca 1992r.
65	Cerkiew, ob. Kościół garnizonowy pw. NMP	Plac Jana Pawła II	Nr 861 z dnia 30 stycznia 1992r.
66	Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej	obszar śródmieścia	Nr 775 z dnia 18 maja 1987r.
67	kapliczka przydrożna		246-XII-7 z 29.04.1950
68	- kapliczka św. Rocha		247-XII-8 z 29.04.1950
69	Dom	Piłsudskiego 32	444 z 30.10.1976

Źródło: Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości woj. łódzkiego (stan na 01.05.2015 r.)

Na terenie Miasta Skierniewice wyróżniono również inne obiekty zabytkowe, które choć nie wpisane do rejestru zabytków, charakteryzują się wysoką wartością historyczną i kulturową. Zostały one ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Skierniewice, wymieniono je w poniższej tabeli.

Tabela 16: Wykaz obiektów ujętych w ewidencji zabytków miasta Skierniewice z wyłączeniem obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków

lp.	Ulica	obiekt
1	Batorego 64	magazyn I (dawny wojskowy)
2	Batorego 64	magazyn II (dawny wojskowy)
3	Batorego	budynek Straży Pożarnej w dawnym zespole koszar
4	Batorego	budynek Sztabu Głównego w dawnym zespole koszar
5	Batorego	budynek kwatermistrzowski w dawnym zespole koszar
6	Batorego 53	dom
7	Batorego	Zespół Koszarowy
8	Batorego 64	Budynek koszarowy (budynek d)
9	Bieleńska 33 (d.27)	dom
10	Bieleńska 35	dom
11	Bieleńska przy torach kolejowych	kapliczka
12	Czysta 10 (d. Kasprzaka)	dom

lp.	Ulica	obiekt
13	Czysta 26/28 (d. Kasprzaka)	dom
14	Czysta 6 (d. Kasprzaka)	dom
15	Dworcowa	wiata peronowa
16	Dworcowa	hydrofonia
17	Dworcowa	Nastawnia SkB
18	Gałęckiego 12	dom
19	Gałęckiego 8	dom
20	Gałęckiego 15 (d. Obrońców Stalingradu)	pensja naukowo-wychowawcza
21	Jagiellońska 7	dom
22	Jagiellońska 26	dom
23	Jagiellońska 32 d.30	willa
24	Jasna 23	dom
25	Konstytucji 3 Maja (d. 22 Lipca) 1/3	Zespół Pałacu Arcybiskupskiego
26	Konstytucji 3 Maja	Wieża w osadzie pałacowej
27	Kościuszki	kapliczka
28	Kościuszki 2	dom
29	Kościuszki 6	Dom Hutnika
30	Kozietulskiego 12	dom
31	Kozietulskiego 24	dom
32	Kozietulskiego 3	dom
33	Lelewela 16	szkoła
34	Lelewela 3	dom
35	Lelewela 9	dom
36	Łowicka 48	dom
37	Mickiewicza 9	Wodociągowa Wieża Ciśnienie - Kolejowa
38	Mszczonowska	kapliczka
39	Nowomiejska	kapliczka
40	Nowomiejska 28	dom
41	Nowomiejska 34	dom
42	Nowomiejska 73	dom
43	Nowomiejska 105	dom
44	Ogrodowa 14	dom
45	Ogrodowa 15	dom
46	Ogrodowa 6	dom
47	Okrzei 8	dom
48	Piłsudskiego 6	dom
49	Piłsudskiego 16	dom
50	Piłsudskiego	dom dróżnika
51	Plac Dąbrowskiego	kapliczka
52	Rawska	kapliczka
53	Rawska	Kapliczka Św. Rocha
54	Rawska 15	dom
55	Rawska 43	dom
56	Rynek 10/11	dom
57	Rynek 15	dom
58	Rynek 31	dom

Ip.	Ulica	obiekt
59	Rynek 5	dom
60	Rynek 6	dom
61	Rynek 7	dom
62	Senatorska 10	budynek szkolny ob. poradnia psychologiczno-pedagogiczna
63	Senatorska 27	dom
64	Senatorska 3	dom
65	Senatorska 8 (d. Świerczewskiego)	Dom i oficyna
66	Senatorska	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jakuba
67	Sienkiewicza 12	dom
68	Sienkiewicza 24	dom
69	ul. Sienkiewicza 28/ul. Dworcowa 7	Dom/d. Przychodnia
70	Słoneczna 2	dom
71	Sobieskiego 10	Zabudowania Pola Doświadczalnego, wł. SGGW AR w Warszawie - Budynek mieszkalno-biurowy
72	Sobieskiego 10	Zabudowania Pola Doświadczalnego, wł. SGGW AR w Warszawie - Spichlerz
73	Rondo Solidarności	Kapliczka przedrożna
74	Strobowska	kapliczka
75	Strobowska	Dawny Cmentarz Komunalny
76	Strobowska	Cmentarz grzebalny/stary
77	Strykowska 2	dom
78	Strykowska 13	dom
79	Strykowska 4	willa
80	Strykowska 23	dom
81	Stwosza 1	dom
82	Waryńskiego 21a	Dom (d. Dom Zawiadowcy)
83	Waryńskiego 6	dom
84	Waryńskiego 8	dom
85	Układ Urbanistyczny Miasta Skierniewice – Strefa „B”	strefa ulic
86	Zadębie 10	dom
87	Zadębie 13	dom
88	Zadębie 23	dom
89	Zadębie 24	dom
90	św. Stanisława 1-3	Zespół cmentarza rzymsko-katolickiego św. Stanisława
91	Św. Stanisława 1	ogrodzenie z bramą (zespół kościoła św. Stanisława)
92	św. Floriana	Kapliczka
93	św. Floriana 15	dom
94	św. Floriana 14	Brama Wjazdowa przy Kolonii Tkaczy
95	św. Floriana 19	dom
96	św. Floriana 2	Dom katechetyczny
97	św. Floriana 9	Dawne Jatki Piekarsko-Rzeźnicze

Źródło: *Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Skierniewice, stan 14.01.2016*

Większość obiektów zamieszczonych w gminnej ewidencji zabytków, położona jest w granicach zabytkowej strefy ochrony konserwatorskiej Miasta. Wszelkie działania inwestycyjne dotyczące

tych obiektów i ich otoczenia, podlegają nadzorowi ze strony państwowej służby ochrony zabytków na mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Miasto Skierniewice posiada również strefy ochrony uzdrowiskowej A, B i C, które nakładają pewne ograniczenia w realizacji inwestycji. Obszary wskazane do rewitalizacji znajdują się w strefie C ochrony uzdrowiskowej „Obszaru Ochrony Uzdrowiskowej Skierniewice Maków”.

3.1.8. Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna definiowana jest jako zespół instytucji i usług zaspokajających w zorganizowany sposób ludzkie potrzeby w dziedzinie prawa, bezpieczeństwa, kształcenia, oświaty, kultury, opieki społecznej, służby zdrowia i budownictwa mieszkaniowego. Wyróżnia się tu szkoły, szpitale, sądy, więzienia, instytucje administracji państwowej i zaznacza, że usługi infrastruktury nie mogą być importowane, a nakłady na nią są kapitałochłonne.³⁷

Miasto Skierniewice pełni funkcję ponadgminnego „ośrodka obsługi ludności”. Tutaj zlokalizowane są wszystkie podstawowe usługi, gwarantujące zaspokojenie potrzeb mieszkańców na poziomie odpowiadającym obecnym standardom cywilizacyjnym. Łatwa dostępność komunikacyjna do Skierniewic ze wszystkich jednostek osadniczych gmin otaczających m. Skierniewice (istniejący układ dróg i linii kolejowych prowadzi do Miasta) oraz rozwinięta miejska infrastruktura społeczna to czynniki, które gwarantują dogodną obsługę ludności powiatu ziemskiego w zakresie usług edukacyjnych i społeczno-kulturalnych.

Poniżej przedstawiono podstawowe zasoby infrastruktury społecznej w Mieście Skierniewice.

ŻŁOBKI

W Skierniewicach funkcjonuje Żłobek Miejski, który posiada trzy placówki:

- przy ulicy Rawskiej 58 (centrum),
- przy ulicy Wańkowicza 10 (osiedle Widok),
- przy ulicy Pomologicznej 6 (Centrum).

Do żłobka można zapisywać dzieci od 20 tygodnia życia do trzeciego roku życia (w wyjątkowych sytuacjach do czwartego roku życia). Za zgodą rodziców przyjmowane są dzieci z orzeczeniami o niepełnosprawności. Żłobek zapewnia dzieciom żywienie, zabiegi pielęgnacyjno-zdrowotne, opiekę wychowawczą oraz zajęcia dydaktyczne.

Łącznie w ww. placówkach jest 270 miejsc.

Ponadto istnieje jeden żłobek prywatny, który zapewnia miejsce dla 16 dzieci.

---

³⁷ Wielka encyklopedia PWN T. 12, red. J. Wojnowski, Warszawa 2002, s. 134.

OŚWIATA

W Skierniewicach funkcjonują jednostki oświatowe szczebla przedszkolnego, podstawowego, gimnazjalnego, ponadgimnazjalnego, wyższego, a także placówki specjalne i pomocnicze.

Przedszkola publiczne i niepubliczne:

Najmłodszy Skierniewiczanie mogą korzystać z oferty 8 przedszkoli publicznych.

- Przedszkole nr 1 przy ul. Batorego 61/63,
- Przedszkole nr 2 przy ul. Szarych Szeregów 6,
- Przedszkole nr 3 przy ul. Kopernika 15,
- Przedszkole nr 4 przy ul. J. Iwaszkiewicza 1,
- Przedszkole nr 5 przy ul. Czystej 38, wraz z Oddziałem – ul. Domarasiewicza 2,
- Przedszkole nr 8 przy ul. S. Rybickiego 2,
- Przedszkole nr 10 przy ul. Szkolnej 1,
- Przedszkole nr 13 przy ul. Szarych Szeregów 6.

Ponadto na terenie Miasta funkcjonuje 8 przedszkoli niepublicznych.

- Niepubliczne Przedszkole „Plastuś” przy ul. Marii Curie-Skłodowskiej 68
- Przedszkole „Małych Odkrywców” przy ul. Nowobielańskiej 61
- Niepubliczne Przedszkole „Bartek” przy ul. Zadębie 44
- Przedszkole „Moja Ekolandia” przy ul. Skłodowskiej 27
- Przedszkole Społeczne przy ul. Wańkowicza 9
- Prywatne Przedszkole „Pod dębami” przy ul. J. Piłsudskiego 7/9,
- Przedszkole Niepubliczne Diecezji Łowickiej im. Świętej Rodziny – ul. Armii Krajowej 4,
- Przedszkole Niepubliczne „Bajkowa Kraina” - ul. Zadębie 44.

Według danych GUS, w roku szkolnym 2014/2015 było czynnych 16 przedszkoli, w tym 85 oddziałów. Do przedszkoli łącznie uczęszczało 1833 dzieci, na dostępnych 2013 miejsc.

Tabela 17: Dzieci w wieku 3 – 6 lat objęte wychowaniem przedszkolnym w Skierniewicach – stan na 30 IX.2015 r.

rok	dzieci ogółem	dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w liczbie dzieci ogółem
2006	1707	1338	75,6%
2007	1783	1329	74,5%
2008	1877	1495	79,6%
2009	1895	1508	79,6%
2010	1954	1593	81,5%
2011	2091	1804	86,3%
2012	2176	1837	84,4%
2013	2229	2003	89,9%
2014	2282	1898	83,2%

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

W Skierniewicach wzrasta liczba dzieci ogółem w wieku 3 – 6 lat, przez cały badany okres rosła również liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, z wyjątkiem roku 2014. We wrześniu 2014 roku wychowaniem przedszkolnym zostało objętych 83,17% dzieci ogółem w podanej grupie wiekowej. Według danych z Głównego Urzędu Statystycznego, w 2014 roku na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego przypadało 0,86 jednostki (dziecko w wieku 3-5 lat).

Inne publiczne i niepubliczne placówki oświatowe, szkolne i wychowawcze

W roku szkolnym 2015/2016 szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne tworzy 6 publicznych szkół podstawowych i 5 gimnazjów oraz 2 niepubliczne szkoły podstawowe i 2 niepubliczne gimnazja.

Szkoły podstawowe publiczne:

- Szkoła podstawowa nr 1 im. H. Sienkiewicza przy ul. Sienkiewicza 14
- Szkoła podstawowa nr 2 im. T. Kościuszki przy ul. 1 Maja 15
- Szkoła podstawowa nr 4 im. M. Skłodowskiej-Curie przy ul. Jasnej 30
- Szkoła podstawowa nr 5 im. Jana Pawła II przy ul. Konopnickiej 5 (w ramach Zespołu Sportowych Szkół Ogólnokształcących im. Jana Pawła II)
- Szkoła podstawowa nr 7 im. K. Makuszyńskiego przy ul. Św. M. Kolbe 30
- Szkoła podstawowa nr 9 im. M. Grzegorzewskiej przy ul. Tetmajera 7 (w ramach Zespołu Szkół Integracyjnych im. Marii Grzegorzewskiej)

Niepubliczne szkoły podstawowe:

- Niepubliczna Szkoła Podstawowa NOVUM – ul. Wańkowicza 9
- Szkoła Podstawowa im. ks. Stanisława Konarskiego przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego 12
- Niepubliczna Szkoła Podstawowa „ŹRÓDŁA” – ul. Mazowiecka 1b

Gimnazja publiczne:

- Gimnazjum nr 1 przy ul. Szarych Szeregów 6
- Gimnazjum nr 2 im. J. Pawła II przy ul. Konopnickiej 5 (w ramach Zespołu Sportowych Szkół Ogólnokształcących im. Jana Pawła II)
- Gimnazjum nr 3 im. I. Krasickiego przy ul. Kilińskiego 9
- Gimnazjum nr 4 przy ul. Podkładowej 2 (w ramach Zespołu Szkół nr 4)
- Gimnazjum Integracyjne przy ul. Tetmajera 7 (w ramach Zespołu Szkół Integracyjnych im. Marii Grzegorzewskiej)
- Gimnazjum nr 5 przy ul. Sienkiewicza 10

Gimnazja niepubliczne:

- Gimnazjum im. ks. Stanisława Konarskiego przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego 12
- Gimnazjum Społeczne MILENIUM – ul. Wańkowicza 9

W dziedzinie szkolnictwa ponadgimnazjalnego Skierniewice pełnią funkcję ponadlokalną. Młodzież kształci się w 3 publicznych liceach ogólnokształcących, 4 publicznych technikach i 2 publicznych zasadniczych szkołach zawodowych, skupionych w pięciu zespołach szkół. W Mieście funkcjonują także 2 niepubliczne licea Ogólnokształcące dla młodzieży.

Publiczne szkoły ponadgimnazjalne:

- Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Prusa przy ul. Sienkiewicza 10,
- Zespół Szkół Zawodowych Nr 1 im. Marszałka J. Piłsudskiego przy ul. Pomologicznej 6 (w skład placówki wchodzi: Technikum oraz Zasadnicza Szkoła Zawodowa),
- Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 im. Chor. J. Paczkowskiego przy ul. Pomologicznej 15
- Zespół Szkół Nr 3 przy ul. Działkowej 10 (w skład placówki wchodzi: Liceum Ogólnokształcące im. W. Szymborskiej, Technikum im. W. Szymborskiej),
- Zespół Szkół Nr 4 przy ul. Podkładowej 2 (w skład placówki wchodzi: Gimnazjum nr 4, Liceum Ogólnokształcące, Technikum, Technikum Uzupełniające dla Dorosłych).

Licea ogólnokształcące niepubliczne:

- Społeczne Liceum Ogólnokształcące MILENIUM – ul. Wańkowicza 9
- Klasyczne Liceum Ogólnokształcące im. ks. Stanisława Konarskiego – ul. Wyszyńskiego 12

W Skierniewicach funkcjonują szkoły zapewniające możliwość rozwoju i zdobywania wiedzy dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej. Należą do nich:

- Przedszkole Nr 3,
- Zespół Szkół Integracyjnych im. Marii Grzegorzewskiej (szkoła podstawowa i gimnazjum),
- Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Janusza Korczaka przy ul. Nowobielańskiej 100. W skład Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. J. Korczaka wchodzi:
  - o Zespoły Rewalidacyjno-Wychowawcze dla osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu głębokim,
  - o Gimnazjum,
  - o Zasadnicza Szkoła Zawodowa,
  - o Szkoła Przystosowująca do Pracy.

Ponadto, w Skierniewicach funkcjonuje Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna przy ul. Senatorskiej 10, która udziela pomocy psychologicznej, pedagogicznej oraz logopedycznej. Wszyscy uczniowie (dzieci i młodzież) mają możliwość skorzystania z pomocy specjalistów w Poradni. Wsparciem objęci są także rodzice i opiekunowie dzieci przejawiających kłopoty z nauką, także w sprawach wychowawczych.

Do zadań Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej należy w szczególności:

- Wspomaganie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży, efektywności uczenia się, nabywania i rozwijania umiejętności negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów oraz innych umiejętności z zakresu komunikacji społecznej.
- Profilaktyka uzależnień.
- Terapia zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych.
- Wspomaganie wychowawczej funkcji rodziny.
- Pomoc uczniom w dokonywaniu wyboru kierunku kształcenia.
- Pomoc rodzicom i nauczycielom w diagnozowaniu i rozwijaniu potencjalnych możliwości uczniów.

Uzupełnieniem publicznej oferty psychologiczno-pedagogicznej są usługi świadczone w podobnym zakresie przez Niepubliczną Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną przy ul. Nowobielańskiej 61 w Skierniewicach.

Kształcenie ustawiczne, czyli edukacja przez całe życie, pełni w Mieście Skierniewice bardzo istotną rolę. Szereg placówek i szkół kształcenia ustawicznego prowadzi działalność w systemie zaocznym i wieczorowym dla dorosłych, zarówno w ramach instytucji publicznych, jak i niepublicznych.

W roku szkolnym 2015/2016 na terenie Miasta Skierniewice funkcjonują:

Do tych placówek i szkół zaliczają się:

- Szkoły „Żak”, przy ul. Gałęckiego 2:
  - o Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "ŻAK",
  - o Policealna Szkoła Administracji "ŻAK",
  - o Policealna Szkoła Informatyki "ŻAK",
  - o Policealna Szkoła Kosmetyki "ŻAK",
  - o Centrum Nauki i Biznesu "ŻAK",
  - o Ośrodek Szkoleniowy Centrum Nauki i Biznesu „Żak”,
  - o Gimnazjum dla Dorosłych „Żak”,
  - o Policealna Szkoła Opieki Medycznej „Żak”.
- Szkoły „Edukator” przy ul. Mszczonowskiej 33/35:
  - o Policealna Szkoła Zawodowa „Edukator”,
  - o Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych „Edukator”,
  - o Centrum Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego „Edukator”,
- Szkoły „Cosinus” przy ul. Pomologicznej 15:
  - o Zaoczne Liceum Ogólnokształcące „COSINUS”,
  - o Zaoczna Policealna Szkoła „COSINUS I”,
  - o Zaoczna Policealna Szkoła Ochrony Fizycznej Osób i Mienia „COSINUS”.
- Warszawskie Centrum Edukacyjne "Matel Service" – przy ul. Pomologicznej 8,
- Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych – przy ul. Jasnej 24,
- Ośrodek Kształcenia Zawodowego Nr 11, przy ul. Rynek 13,
- Prywatna Policealna Szkoła Awangarda, przy ul. Mazowieckiej 1B,
- Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 im. Chor. J. Paczkowskiego przy ul. Pomologicznej 15
  - o Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych,
    - o Szkoła Policealna dla Dorosłych,
    - o Ośrodek Doksztalania i Doskonalenia Zawodowego

W Skierniewicach funkcjonuje szkoła artystyczna o zasięgu ponadlokalnym, w której kształcą się dzieci oraz młodzież z Miasta jak i spoza Skierniewic, do której zalicza się:

- Państwowa Szkoła Muzyczna I Stopnia w Skierniewicach, ul. Prymasowska 6,
- Samorządowa Szkoła Muzyczna II Stopnia w Skierniewicach, ul. Prymasowska 6.

Komputeryzacja oświaty

Bardzo ważnym aspektem nauczania w dzisiejszych czasach staje się znajomość komputerów oraz dostęp i umiejętność korzystania z sieci Internet. W ten sposób uczniowie mogą gromadzić dodatkowe informacje na interesujący ich temat, a nauczyciele wzbogacać zajęcia o ciekawostki oraz bardziej kreatywne sposoby na prowadzenie lekcji. Poniżej przedstawiono wskaźniki komputeryzacji w skierniewickich szkołach.

Tabela 18: Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów w Skierniewicach (osoby)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	36,31	30,40	20,73	16,57	20,81	16,74	16,92	16,34	15,97	15,30	-	15,80
gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	31,47	27,34	29,85	23,25	21,62	17,51	17,15	11,08	10,16	9,97	-	12,77
szkoły zawodowe bez policealnych	-	-	-	-	-	13,26	9,52	9,08	7,51	7,91	-	11,41
zasadnicze szkoły zawodowe	-	-	-	-	-	0	0	0	0	14,65	-	8,51
technika ³⁸	-	-	-	-	-	10,61	7,59	6,68	5,58	6,92	-	11,41
licea profilowane	-	-	-	-	-	7,47	4,58	0	0	0	-	0
licea ogólnokształcące	-	-	-	-	-	11,28	11,37	12,73	14,38	11,19	-	15,73
szkoły policealne	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	-	0

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

W ostatnich latach przeprowadzono szereg projektów zwiększających poziom wykorzystania technologii informatycznych w edukacji. Jednak wciąż stanowi to jeden z wielu problemów występujących w szkołach podstawowych oraz w gimnazjum. Pomimo, iż obserwuje się coroczny spadek liczby uczniów przypadających na 1 komputer, to jednak wciąż wartości te są niepokojące. W 2012 roku przypadało na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów odpowiednio 15,30 oraz 9,97 osoby³⁹.

Infrastruktura oświaty

Publiczne obiekty oświatowe szczebla podstawowego zlokalizowane są głównie w pobliżu osiedli mieszkaniowych. Uczniowie zamieszkujący na tych osiedlach mają dobry dostęp do poniższych szkół podstawowych:

- SP Nr 7 - osiedle Rawka,
- SP Nr 4 - osiedle „Nowobielańska”, osiedle „Północna”,

³⁸ Od 2009 roku wraz z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe.

³⁹ Źródło: GUS

- SP Nr 9 - osiedle „Widok”,
- SP Nr 5 – osiedle „Mszczonowska”, osiedle „Cicha”, osiedle „Kopernika”.

Utrudniony dostęp do placówek mają natomiast uczniowie z południowych rejonów Miasta i osiedli: Zadębie, Balcerów, Feliksów, Makowska, Halinów, a także część Śródmieścia, zwłaszcza ci uczęszczający do Szkoły podstawowej Nr 2 położonej w centrum Miasta. Jest to szkoła o największym terytorialnym obwodzie szkolnym, często jest oddalona od zbiorowej zabudowy mieszkaniowej o ok. 2 – 3 km. Do SP 2 uczęszcza największa liczba uczniów spośród wszystkich szkół podstawowych w Mieście. Średnia liczebność oddziału w tej szkole wynosi 27 uczniów. Jest to największa średnia liczebność oddziału w Mieście, ale nie odbiegająca znacznie od średniej w pozostałych oddziałach (22 - 26 uczniów).

Trzy zespoły szkół ponadgimnazjalnych zlokalizowane są w obszarze śródmiejskim. Są to szkoły funkcjonujące od kilkudziesięciu lat, o ukształtowanych tradycjach nauczania oraz dostosowujące ofertę edukacyjną do potrzeb rynku. Najnowszy obiekt zajmuje Zespół Szkół Zawodowych Nr 3 ulokowany przy ulicy Nowobielańskiej w północnej części Miasta. Obecnie skupia on najwięcej uczniów spośród wszystkich zespołów szkół ponadgimnazjalnych w Skierniewicach (ok. 32%). Przyczynia się do tego atrakcyjna i różnorodna oferta edukacyjna. Zespół Szkół Nr 4 na osiedlu Rawka jest najmniejszym pod względem liczby uczniów. Zważywszy na tendencje demograficzne i społeczne, wydaje się, że w najbliższych latach liczebność szkół podstawowych nie obniży się, mimo prognoz spadkowych dla całego kraju. Zjawisko spadku liczby uczniów nie powinno także dotyczyć gimnazjów, a zwłaszcza szkół średnich, gdyż zainteresowanie edukacją na poziomie ponadgimnazjalnym stale wzrasta, także wśród osób starszych, które chcą zwiększyć swoje kwalifikacje, a tym samym szanse na rynku pracy.

Nauka i szkolnictwo wyższe

Skierniewice są siedzibą Instytutu Ogrodnictwa – ośrodka naukowego rangi europejskiej w dziedzinie ogrodnictwa. Instytut Ogrodnictwa jako nowa jednostka badawcza powstał z dniem 1 stycznia 2011 r. na mocy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z połączenia dwóch jednostek badawczo-rozwojowych o długoletniej tradycji i bogatym dorobku badawczym i wdrożeniowym: Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa im. Szczepana pieniążka oraz Instytutu Warzywnictwa im. Emila Chroboczka. Obecnie w skład Instytutu wchodzi 4 działy: sadownictwo, warzywnictwo, rośliny ozdobne i pszczelarstwo. Oprócz bazy laboratoryjnej na terenie Miasta Instytut posiada Pole Doświadczalne i Ekologiczne do prowadzenia badań z zakresu sadownictwa i warzywnictwa. Zatrudnia 582 osoby. Drugą jednostką naukową posiadającą na terenie Skierniewic swoje obiekty i pola doświadczalne jest Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego. Przy ulicy Sobieskiego 10 znajduje się Stacja Doświadczalna Wydziału Rolnictwa i Biologii SGGW.

Oprócz placówek naukowych w Skierniewicach działają 2 wyższe uczelnie:

- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa,
- Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa zajmuje teren powojkowy przy ulicy Batorego 64C. Studiuje na niej ponad tysiąc studentów, na 8 kierunkach: ekonomii, finansach i rachunkowości, ogrodnictwie, informatyce, kosmetologii, dietetyce, socjologii, filologii polskiej. Zajęcia odbywają się w budynkach przy ul. Batorego 64C, zajęcia laboratoryjne natomiast przy ul. Sobieskiego 10.

Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna jest uczelnią niepubliczną, kształcąca na kierunkach: administracja, pedagogika, socjologia, ogrodnictwo i logistyka. Swoją siedzibę posiada przy ulicy Mazowieckiej, w której odbywa się większość zajęć dydaktycznych.

Obie placówki uczelniane i naukowe zlokalizowane są w centrum Miasta. Pola doświadczalne rozprzestrzeniają we wschodniej części Miasta.

OPIEKA SPOŁECZNA I OCHRONA ZDROWIA

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka.

Na terenie Miasta Skierniewice znajdują się zasoby umożliwiające rozwiązywanie problemów społecznych. Są to instytucje, które funkcjonują w obszarze polityki społecznej, zarówno jednostki samorządowe jak i organizacje pozarządowe.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Skierniewice

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Skierniewicach przy ul. Senatorskiej 12 jako jednostka organizacyjna i jednostka budżetowa Miasta Skierniewice (miasta na prawach powiatu), realizuje zadania z zakresu pomocy społecznej. W szczególności pomoc ta ukierunkowana jest na udzielanie wsparcia osobom i rodzinom będącym w trudnej sytuacji życiowej w celu ich przezwyciężenia oraz osobom i grupom społecznym zagrożonym wykluczeniem społecznym (m. in. długotrwałe bezrobocie, ubóstwo, niepełnosprawność, samotne sprawowanie opieki nad dzieckiem).

Ośrodek na co dzień współpracuje z szeregiem instytucji i organizacji pozarządowych o charakterze pomocowym funkcjonujących na terenie Miasta.

Do zadań ośrodka należy m. in.:

- analiza i ocena zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia pomocy społecznej,
- przyznawanie i wypłacanie przewidzianych ustawą o pomocy społecznej i innymi ustawami świadczeń,
- pobudzanie aktywności w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin,
- praca socjalna jako działalność zawodowa skierowana na pomoc osobom i rodzinom we wzmocnieniu lub odzyskaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie oraz na tworzeniu warunków sprzyjających temu celowi.

Jednym z działań MOPR jest dział rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych, który realizuje zadania powiatu wynikające z ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych w ramach rocznego limitu środków finansowych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Zadania te obejmują rehabilitację społeczną, tj.:

- dofinansowanie do uczestnictwa w turnusie rehabilitacyjnym,
- likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się,
- dofinansowanie sportu, kultury i rekreacji turystyki osób niepełnosprawnych,
- dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów,
- dofinansowanie kosztów działania Warsztatów Terapii Zajęciowej,
- realizację programów celowych PFRON.

Zadania z zakresu administracji rządowej dotyczące orzekania o stopniu niepełnosprawności realizowane w Skierniewicach są przez Miejski Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności.

Do jego zadań w szczególności należy prowadzenie spraw w zakresie:

- orzekania o niepełnosprawności osób do 16 roku życia,
- orzekania o stopniu niepełnosprawności osób powyżej 16 roku życia,
- orzekania o wskazaniach do ulg i uprawnień osób posiadających orzeczenia o zaliczeniu o inwalidztwie lub niezdolności do pracy,
- wydawania legitymacji dokumentującej niepełnosprawność osób niepełnosprawnych,
- wydawania kart parkingowych.

Przedsięwzięcia realizowane w ramach zadań statutowych mogą również przybierać takie formy, jak:

- zapewnienie posiłku osobom bezdomnym i ubogim,
- dożywanie dzieci z rodzin ubogich i niewydolnych wychowawczo,
- poradnictwo rodzinne i terapia rodzin,
- zapewnienie mieszkańcom Skierniewic bezpłatnego poradnictwa specjalistycznego, obywatelskiego,
- szkolenie rodzin zastępczych.

W Skierniewicach funkcjonuje Dom Dziennego Pobytu „Niedziela”, który świadczy następujące usługi:

- zaspokajanie potrzeb rekreacyjno-kulturalnych podopiecznych,
- organizowanie zajęć terapeutycznych,
- zapewnienie całodziennej opieki i wyżywienia, bez odrywania człowieka starszego od środowiska, w którym żyje.

Pierwszeństwo korzystania z Domu Dziennego Pobytu „Niedziela” mają osoby w wieku emerytalnym, samotne oraz o zmniejszonej sprawności psychofizycznej.

Zarządzeniem Nr 61.2011 Prezydenta Miasta Skierniewice z dnia 13 czerwca 2011 r. został powołany Zespół Interdyscyplinarny do Spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w związku realizacją

postanowień ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180 poz. 1493 z późn. zm.).

Do głównych zadań Zespołu Interdyscyplinarnego do Spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie należy w szczególności:

- realizacja założeń Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie Miasta Skierniewice przyjętego uchwałą Nr X/46/11 Rady Miasta Skierniewice z dnia 25 marca 2011 r.,
- wskazywanie priorytetów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie Miasta Skierniewice,
- składanie zawiadomień o podejrzeniu popełnienia czynów określonych w art. 2 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie,
- współdziałanie z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami Miasta Skierniewice przy realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- inicjowanie przedsięwzięć mających na celu zwiększenie skuteczności działań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- wypracowanie procedur interwencji kryzysowej wobec ofiar i sprawców przemocy oraz opracowanie strategii postępowania,
- prowadzenie banku informacji o działających na terenie Miasta Skierniewice instytucjach i organizacjach udzielających pomocy rodzinom dotkniętym przemocą domową,
- współpraca z mediami w celu upowszechniania informacji dotyczących przemocy w rodzinie oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- tworzenie grup roboczych w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach,
- Sprawy organizacyjno-techniczne Zespołu Interdyscyplinarnego do Spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie realizuje Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Skierniewicach.

Miasto nie posiada własnego domu pomocy społecznej, ale kieruje i opłaca lub partycypuje w kosztach utrzymania podopiecznych w placówkach w innych gminach.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza DOM

Na terenie miasta Skierniewice od 1 lipca 2010 roku funkcjonuje Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „DOM” przy ul. Nowobielańskiej 100 - powstała w wyniku przekształcenia istniejącego w Skierniewicach Pogotowia Opiekuńczego. Jest samodzielną jednostką organizacyjną Miasta Skierniewice. Nadzór nad działalnością sprawuje Prezydent Miasta Skierniewice przy pomocy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Skierniewicach. Nadzór nad jakością działań Placówki oraz przestrzeganiem przez nią określonych przepisami standardów opieki i wychowania sprawuje Wojewoda Łódzki. Decyzją Wojewody Łódzkiego z dnia 24 lutego 2009 roku Miasto Skierniewice otrzymało zezwolenie na prowadzenie Placówki „DOM” na czas nieokreślony.

Ze względu na specyfikę działań i zakres sprawowanej opieki Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „DOM” w Skierniewicach jest placówką wielofunkcyjną, łączącą typ: socjalizacyjny i interwencyjny,

zapewniającą opiekę i wychowanie dzieciom częściowo lub całkowicie pozbawionym opieki. Placówka przewidziana jest na 30 wychowanków, przyjmowane są dzieci w wieku od 3 do 18 lat. Głównym celem placówki jest działanie na rzecz powrotu dziecka do rodziny naturalnej lub umieszczenie go w rodzinnej opiece zastępczej, a także w miarę możliwości przygotowanie dziecka do samodzielnego życia.

Obecnie trwa budowa Domu Pomocy Społecznej przy ul. Nowobielańskiej. DPS będzie miał pokoje mieszkalne 1-, 2- i 3-osobowe wyposażone w łazienki przystosowane dla osób niepełnosprawnych, w których zamieszka łącznie 51 pensjonariuszy. Do dyspozycji będą mieli m.in. pokój dziennego pobytu, kaplicę, a także stołówkę z całodziennym wyżywieniem. Zaprojektowano pełną kuchnię, mogącą samodzielnie realizować posiłki dostosowane do potrzeb mieszkańców. Dom Pomocy wyposażony będzie również w pomieszczenia rehabilitacji, pokój gościnny i pokój pielęgniarek, pralnię.

Ponadto zakres inwestycji obejmuje również zagospodarowanie terenu (wykonanie miejsc postojowych na terenie działki oraz zieleni urządzonej).

Projektowany obiekt jest w pełni dostępny dla osób niepełnosprawnych. Dostępność ta, zapewniona bezpośrednio jest z poziomu terenu przy głównym wejściu do budynku oraz poprzez pochylnie. Obiekt wyposażony jest w pokoje pensjonariuszy, przy każdym zlokalizowane zostało wc dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Komunikacja oraz pomieszczenia sal zajęciowych o odpowiednich gabarytach umożliwiają będą użytkowanie przez osoby niepełnosprawne.

SEKTOR ORGANIZACJI NON PROFIT

Podstawową formą współpracy Samorządu Miasta Skierniewice z organizacjami pozarządowymi jest zlecenie na drodze konkursów ogłaszanych przez Prezydenta Miasta realizacji zadań poprzez:

- powierzenie wykonania zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie ich realizacji,
- wspieranie wykonywania zadań publicznych poprzez udzielanie dotacji na dofinansowanie ich realizacji.

Organizacje pozarządowe oraz inne podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego poprzez swoje zaangażowanie i aktywność na polu rozwiązywania problemów społecznych w istotny sposób wpływają na jakość życia mieszkańców Skierniewic. Rozległość zadań w jakie angażują się, ich społeczny charakter oraz wysoki poziom usług powodują, że postrzegane są one jako cenny partner jednostek samorządu terytorialnego.

Wśród organizacji pozarządowych, z którymi współpracuje Urząd Miasta w Skierniewicach oraz Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie należy wymienić:

Polski Czerwony Krzyż –Oddział Rejonowy w Skierniewicach ul. Kozińskiego 3

Organizacja ta, mając na celu dobrowolne i bezinteresowne niesienie różnorodnych form pomocy dla osób biednych, starszych i niepełnosprawnych, kieruje swoje działania na pomoc rzeczową i usługową wspomagającą podopiecznych MOPR.

Polski Czerwony Krzyż w ramach swojej działalności realizuje w Mieście Skierniewice, na podstawie umowy zawartej pomiędzy Miastem Skierniewice a w/w Podmiotem, zadanie własne gminy o charakterze obowiązkowym „zapewnienie posiłku osobom tego pozbawionym”. Zleczone zadanie obejmuje przygotowywanie i wydawanie w prowadzonym przez ten Podmiot Punkcie Żywności w Skierniewicach gorącego posiłku dla osób dorosłych z terenu Miasta, które z powodu trudnej sytuacji życiowej nie mogą go sobie zapewnić oraz dla osób bezdomnych. Dożywianiem objęte są też dzieci – w szkołach lub w PCK.

Ponadto PCK w Skierniewicach prowadzi świetlicę opiekuńczo-wychowawczą oraz zajmuje się aktywizacją zawodową osób korzystających z ich usług.

Polski Komitet Pomocy Społecznej Zarząd Miejski w Skierniewicach ul. Mszczonowska 15

Działalność tego Stowarzyszenia stanowi uzupełnienie zadań realizowanych przez MOPR.

W ramach obszaru działań stowarzyszenie prowadzi placówkę wsparcia dziennego w formie specjalistycznej (świetlica środowiskowa). Zajmuje się dystrybucją darów z Banku Żywności do podopiecznych - mieszkańców Skierniewic wskazanych przez MOPR oraz dystrybucją odzieży dla osób ubogich. Organizuje uroczyste Śniadania Wielkanocne i Kolacje Wigilijne. Prowadzi działania osłonowe i aktywizujące dla dzieci i młodzieży – różnorodne formy spędzania czasu wolnego, ferie zimowe i półkolonie letnie, wycieczki krajoznawcze.

Skierniewickie Stowarzyszenie Rodzin Abstynenckich „Ametyst” w Skierniewicach ul. Kozińskiego 3

Działalność Stowarzyszenia stanowi niezbędny element pomocy środowiskowej w zakresie profilaktyki, przeciwdziałania alkoholizmowi i przemocy w Mieście Skierniewice.

W ramach swojej działalności Stowarzyszenie prowadzi: Klub Abstynenta, Klub Młodzieżowy, Ośrodek Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Klub Integracji Społecznej.

Stowarzyszenie oferuje specjalistyczną pomoc osobom uzależnionym od alkoholu oraz ich rodzinom. W strukturach Stowarzyszenia funkcjonuje całodobowy Hostel dla ofiar Przemocy w Rodzinie. Oferuje również w okresie zimy miejsce noclegowe dla osób bezdomnych. Pracownikiem pierwszego kontaktu z ofiarami przemocy jest oddelegowany z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie pracownik socjalny. Z usług Ośrodka korzystają przede wszystkim klienci MOPR w Skierniewicach.

Stowarzyszenie zajmuje się również dystrybucją darów z Banku Żywności dla mieszkańców Miasta wskazanych przez MOPR.

*Stowarzyszenie Rodziców i Opiekunów Dzieci Niepełnosprawnych „Wspólna Troska”
w Skierniewicach ul. Batorego 64H*

Stowarzyszenie w ramach swojej działalności prowadzi:

- Ośrodek Opiekuńczo-Rehabilitacyjny dla Dzieci Niepełnosprawnych im. Jana Pawła II,
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej,
- Ośrodek Rewalidacyjno-Wychowawczy,
- Centrum Wolontariatu w Skierniewicach,
- Biuro Porad Obywatelskich.

Stowarzyszenie obejmuje swoją opieką młodzież i dzieci niepełnosprawne z różnymi schorzeniami (Zespół Downa, mózgowo porażenia dziecięce, wodogłowie, autyzm, upośledzenie umysłowe), utrudniającymi lub uniemożliwiającymi im samodzielne życie w rodzinie i społeczeństwie. Grupa niepełnosprawnych, przebywających przez kilka godzin dziennie w placówce korzysta z wieloprofilowego usprawniania i terapii psychologicznej.

Wolontariusze z Centrum Wolontariatu pomagają osobom indywidualnym, organizują akcje i spotkania z podopiecznymi Placówek z terenu Miasta i okolic, biorą udział w zbiórkach żywności i zabawek, pomagają innym organizacjom w realizacji działań na rzecz mieszkańców.

Biuro Porad Obywatelskich udziela informacji w zakresie prawa rodzinnego, administracyjnego i pomocy społecznej, ułatwia zrozumienie pism urzędowych, pomaga w wypełnieniu druków i formularzy.

*Stowarzyszenie Hospicjum im. Anny Olszewskiej w Skierniewicach
ul. Jagiellońska 28*

Do opieki hospicyjnej chorzy mogą zgłaszać się samodzielnie lub za pośrednictwem swych rodzin. Opiekę nad chorym pełnią osoby przeszkolone w opiece hospicyjnej – lekarze, pielęgniarki, wolontariusze oraz kapłani służący choremu i jego rodzinie w trudnych chwilach cierpienia towarzyszeniem i pomocą. Opieka domowa jest prowadzona samodzielnie lub we współpracy z innymi służbami opieki zdrowotnej.

Stowarzyszenie Rozwoju Rodziny „Focus” w Skierniewicach ul. Mszczonowska 15

Organizacja pozarządowa, której celem działania jest pomoc sprawcom przemocy w rodzinie w zaprzestaniu stosowania przemocy, motywowanie ich do udziału w grupach wsparcia, uzyskanie przez nich świadomości własnych zachowań przemocowych wobec bliskich, naukę partnerskiego układania stosunków w rodzinie.

Stowarzyszenie prowadzi programy korekcyjno-edukacyjne, zajęcia prowadzone są grupowo i indywidualnie przez wyszkoloną specjalistyczną kadrę: psychologa, terapeutę uzależnień, pedagoga.

Stowarzyszenie na rzecz Młodzieży „Brama” w Skierniewicach ul. Rybickiego 2

Organizacja zrzesza młodzież do około 20 roku życia. W ramach działalności prowadzi warsztaty szkoleniowe z młodzieżą, zajęcia sportowe, pomoc osobom z uzależnieniami od narkotyków i środków odurzających, spotkania w celu integracji członków stowarzyszenia.

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci – Zarząd Oddziału Okręgowego w Skierniewicach ul. Rybickiego 6

Stowarzyszenie to wykonując swoje cele statutowe, wspiera wielostronny rozwój dzieci z terenu Miasta Skierniewice, prowadząc w stosunku do nich działalność wychowawczą, opiekuńczą, oświatową, prozdrowotną i profilaktyczną. Skupia się przede wszystkim na organizacji wypoczynku letniego i zimowego, z której korzystają dzieci z rodzin biednych, niewydolnych wychowawczo, zagrożonych patologią kierowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Skierniewicach. TPD w ramach swojej działalności prowadzi środowiskowe Ogniska Wychowawcze oraz świetlice w kilku szkołach podstawowych i gimnazjach na terenie Miasta Skierniewice. Zajęcia prowadzone są w godzinach popołudniowych, w trakcie których pomaga się dzieciom w odrabianiu lekcji, nadrabianiu zaległości szkolnych, ponadto dzieci korzystają z zajęć rekreacyjnych, mają możliwość rozwijania swoich zainteresowań.

Stowarzyszenie Romów w Skierniewicach - świetlica integracyjna ul. Rynek 6

Świetlica służy pomocą w nauce dla dzieci w wieku 5-15 lat, poprzez zajęcia edukacyjne z nauczycielami i pedagogami, promuje kulturę i tradycję mniejszości romskiej, organizuje wycieczki integracyjne dla dzieci i młodzieży podczas wakacji.

Fundacja „Dziecięcy Uśmiech” w Skierniewicach ul. Jagiellońska 30

Fundacja obejmuje opieką dzieci i młodzież z terenu Miasta i okolic. Prowadzi Świetlicę im. Janusza Korczaka, w ramach której prowadzone są zajęcia wyrównawcze, plastyczne, lekcje wychowania fizycznego, spotkania z ludźmi nauki i sztuki. Fundacja organizuje półkolonie (zimą oraz latem), bale, pikniki, aukcje obrazów, z których uzyskane zyski przeznaczone są na cele charytatywne, zbiórki na rzecz osób potrzebujących pomocy. W ramach struktury Fundacji funkcjonuje Ośrodek Rodzin Zastępczych, który ściśle współpracuje z MOPR w Skierniewicach w zakresie zadania szkolenia rodzin zastępczych i kandydatów na rodziny zastępcze z terenu Miasta Skierniewice. Miasto Skierniewice w drodze umowy zleciło Fundacji „Dziecięcy Uśmiech” zadanie dotyczące prowadzenia specjalistycznego poradnictwa tj. udzielania pomocy rodzinom mającym trudności w wypełnianiu swoich zadań oraz dzieciom z tych rodzin pomocy w formie poradnictwa rodzinnego, psychologicznego i prawnego. Podmiot realizując to zadanie podejmuje szereg działań dotyczących wspierania rodzin naturalnych w wypełnianiu ich funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Fundacja Pomocy Społecznej „Chodźmy Razem” w Skierniewicach
ul. Prymasowska 17/2

Fundacja realizuje swoje cele poprzez udzielanie pomocy materialnej, prawnej, rzeczowej osobom potrzebującym, współpracuje z organizacjami społecznymi i organami samorządowymi, prowadzi świetlice socjoterapeutyczne i środowiskowe, wspiera i promuje twórczość artystyczną i talenty sportowe skierniewickich dzieci.

Podmiot ten realizuje również na zlecenie Miasta Skierniewice zadanie dotyczące specjalistycznego poradnictwa, przeprowadza spotkania grup wsparcia oraz indywidualne porady.

Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych „Sprawni Inaczej” w Skierniewicach
ul. Waryńskiego 14

Stowarzyszenie w ramach swojej działalności prowadzi Warsztaty Terapii Zajęciowej, które obejmują terapię 30 uczestników. W placówce prowadzone są zajęcia w sześciu pracowniach terapeutycznych: rękodzielniczej, szkole życia z elementami plastyki, plastycznej, technicznej, gospodarstwa domowego, komputerowej. Dla uczestników WTZ prowadzone jest wsparcie i terapia psychologiczna, oddziaływania socjoterapeutyczne, terapia logopedyczna, doradztwo i aktywizacja zawodowa oraz rehabilitacja lecznicza.

Warsztat Terapii Zajęciowej w Skierniewicach działa już od 15 lat, a jego celem jest aktywizowanie uczestników we wszystkich sferach życia.

Przez organizacje pozarządowe na terenie Skierniewic są prowadzone także placówki wsparcia dziennego (potocznie zwane świetlicami): w formie opiekuńczej, specjalistycznej i pracy podwórkowej. Wg stanu na dzień 30.06.2015 r. jest ich 16.

Karta „Skierniewicka Rodzina PLUS”

Władze Miasta Skierniewice wychodząc naprzeciw potrzebom rodzin, które wychowują troje i więcej dzieci, zainicjowały w 2011 r. nowy projekt pod nazwą „Skierniewicka Rodzina PLUS”. Celem projektu jest podjęcie działań zmierzających do polepszenia warunków życiowych rodzin wielodzietnych i rodzin zastępczych zamieszkałych na terenie Miasta.

O wydanie Karty „Skierniewicka Rodzina PLUS” mogą się starać rodziny wielodzietne i rodziny zastępcze, które mają na utrzymaniu troje lub więcej dzieci w wieku do 18 roku życia lub do 24 roku życia, gdy dziecko uczy się lub studiuje. Posiadacze karty uzyskują korzyści w postaci oszczędności np. karta uprawnia wszystkich członków rodziny m.in. do 50% ulgi przy zakupie: biletów upoważniających do przejazdu autobusami MZK, biletów do kina, wejściówek na basen, czy też bezpłatnego dostępu do zajęć dla dzieci i młodzieży organizowanych przez Centrum Kultury i Sztuki. Przyznanie Karty nie jest uzależnione od dochodów w rodzinie. Karta wydawana jest dla każdego członka rodziny wielodzietnej na okres 1 roku (z możliwością przedłużenia).

OPIEKA ZDROWOTNA

Na system opieki zdrowotnej w Skierniewicach składają się:

- Wojewódzki Szpital Zespolony,
- przychodnie specjalistyczne,
- niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej,
- prywatne praktyki lekarskie,
- apteki.

Wojewódzki Szpital Zespolony jest jednostką Samorządu Województwa Łódzkiego o ponadlokalnym zasięgu oddziaływania, świadcząca usługi w zakresie kompleksowej diagnostyki, leczenia, rehabilitacji oraz profilaktyki i promowania zachowań prozdrowotnych.

W strukturze szpitala działa:

- 16 oddziałów, w tym Izba Przyjęć i Szpitalny Oddział Ratunkowy,
- 18 poradni specjalistycznych, w tym Poradnia Rehabilitacji Leczniczej,
- 3 pracownie (diagnostyki laboratoryjnej, diagnostyki obrazowej i endoskopii).

W Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Skierniewicach funkcjonuje szesnaście oddziałów rozmieszczonych w kompleksie budynków usytuowanych pomiędzy ulicami Jana III Sobieskiego i St. Rybickiego. Pacjenci wymagający hospitalizacji są przyjmowani na oddziałach:

- Szpitalnym Oddziale Ratunkowym i Izbie Przyjęć,
- Oddziale Chorób Wewnętrznych I,
- Oddziale Chorób Wewnętrznych II,
- Oddziale Obserwacyjno-Zakaźnym,
- Oddziale Chirurgicznym,
- Oddziale Intensywnej Terapii i Anestezjologii,
- Oddział Kardiologii,
- Oddziale Nefrologii i Stacji Dializ,
- Oddziale Położniczo-Ginekologicznym,
- Oddziale Noworodków,
- Oddziale Dziecięcym,
- Oddziale Okulistycznym,
- Oddziale Laryngologicznym,
- Oddziale Ortopedyczno-Urazowym,
- Zakładzie Rehabilitacji.

Oddziały współpracują z Zespołem Poradni Specjalistycznych Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego w Skierniewicach, poradniami zlokalizowanymi zarówno w kompleksie budynków przy ul. Jana III Sobieskiego, St. Rybickiego jak również Wita Stwosza.

Przy Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Skierniewicach działa Zespół Poradni Specjalistycznych zlokalizowanych zarówno w kompleksie głównym (pomiędzy ulicami: Sobieskiego, Rybickiego i Al. Rataja) budynków szpitala, jak również przy ul. Wita Stwosza 1.

Przy ul. Jana III Sobieskiego znajdują się:

- Poradnia Chorób Zakaźnych, Pasożytniczych i Hepatologicznych,
- Poradnia Ortopedyczno-Urazowa,
- Poradnia Rehabilitacji Leczniczej,
- Poradnia Leczenia Uzależnień (wejście od Al. Rataja),
- Poradnia Kardiologiczna (wejście od Al. Rataja),
- Poradnia Chirurgiczna (wejście od Al. Rataja).

Przy ul. St. Rybickiego znajdują się:

- Poradnia Okulistyczna (pawilon G),
- Poradnia Dermatologiczna (pawilon G),
- Poradnia Gastroenterologiczna (pawilon G),
- Poradnia Onkologiczna (pawilon G),
- Poradnia Laryngologiczna (pawilon E).

Przy ul. Wita Stwosza 1 znajdują się:

- Poradnia Protetyki Stomatologicznej,
- Poradnia Zdrowia Psychicznego,
- Poradnia Ginekologiczno-Położnicza "K",
- Poradnia Medycyny Pracy.

W zakresie podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) w Skierniewicach działają wyłącznie niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej. Podmioty POZ podpisują umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia, który zapewnia świadczenia w zakresie ochrony zdrowia w ramach środków finansowych pochodzących ze składek na ubezpieczenie zdrowotne. Dostępność do przychodni jest dobra, a potencjał bazy wystarczający. Na terenie Miasta jest 10 przychodni i mieszczą się one głównie w budynkach prywatnych. Są to:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Kopernik”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Widok”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Ka-Med”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Judyta” (2 lokalizacje)
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Zadębie”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Medyk”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Eskulap”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Rawka”
- Centrum Medyczne Ogrodowa.

Na rynku sprzedaży leków w Skierniewicach działają 23 apteki (stan na 2015 r). Średnio na 1 aptekę przypada 2132 mieszkańców Miasta (średnia w województwie to 1 apteka na 2857 osób). Na jeden podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (zakłady opieki ambulatoryjnej łącznie z praktykami lekarskimi) przypadało 1752 mieszkańców (średnia w woj. łódzkim to na 1 podmiot

przypada 1630 osób). Pomimo, że powyższy wskaźnik jest gorszy od wskaźnika wojewódzkiego, mieszkańcy nie odczuwają braku dostępności do obiektów podstawowej opieki zdrowotnej.

KULTURA, SPORT I REKREACJA

Zadania Miasta w zakresie kultury realizują instytucje:

- Centrum Kultury i Sztuki (dawniej Miejski Ośrodek Kultury),
- Biuro Wystaw Artystycznych,
- Izba Historii Skierniewic,
- Miejska Biblioteka Publiczna im. Wł. Reymonta.

Centrum Kultury i Sztuki (CKiS)

Centrum Kultury i Sztuki w Skierniewicach, zwany dalej Centrum jest samorządową instytucją upowszechniania kultury prowadzoną przez Miasto Skierniewice i działającą na podstawie ustawy z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 1997 r. Nr 110, poz. 721 z późniejszymi zmianami) oraz statutu.

Centrum jest wpisane do rejestru instytucji kultury pod nr 2, prowadzonym przez Miasto Skierniewice i posiada osobowość prawną. Prowadzi działalność w zakresie wychowania, edukacji i upowszechniania kultury.

W ramach CKiS działają:

- Kinoteatr „Polonez”: MAF (Mała Akademia Filmowa), DKF(Dyskusyjny Klub Filmowy), Regionalna Scena Teatru Jaracza w Łodzi,
- Regionalna Akademia Twórczej Przedsiębiorczości: Głównym celem działań Akademii jest kształtowanie rozwoju kulturalnej tożsamości regionalnej wraz z promowaniem regionalnego dziedzictwa kulturowego w regionie skierniewickim, łowickim i rawskim
- Klub „Konstancja” - zespoły amatorskiego ruchu artystycznego, koła zainteresowań dla dzieci, młodzieży i dorosłych, Miejska orkiestra Dęta oraz kluby seniora,
- Radio RSC - rozgłośnia radiowa, informator kulturalny.

Do podstawowych zadań Centrum należą w szczególności:

- edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę,
- gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie, odnowa i udostępnienie dóbr kultury,
- tworzenie warunków dla rozwoju działalności ruchu artystycznego oraz zainteresowanie wiedzą i sztuką,
- tworzenie warunków dla rozwoju folkloru, a także rękodzieła ludowego i artystycznego,

- rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspakajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych mieszkańców,
- metodyka, instruktaż, szkolenia dla pracowników i amatorskiego ruchu artystycznego,
- prowadzenie kursów, przeglądów i konfrontacji amatorskiego ruchu artystycznego,
- prowadzenie edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży,
- popularyzacja i promocja twórczości artystycznej (teatralnej, filmowej, telewizyjnej, muzycznej i malarskiej),
- organizacja lokalnych rynków kultury,
- organizowanie spektakli, koncertów, wystaw, odczytów, festiwali, konkursów,
- wypożyczanie książek, dzieł sztuki, kaset wideo i magnetofonowych oraz innych nośników informacji,
- organizowanie kursów języków obcych,
- organizowanie imprez rozrywkowych dla mieszkańców miasta,
- prowadzenie działalności wydawniczej,
- impresariat artystyczny,
- prowadzenie kół i sekcji zainteresowań dla dzieci, młodzieży i dorosłych (kluby),
- organizowanie ruchu artystycznego (zespoły muzyczne, taneczne, teatralne i inne),
- prowadzenie działalności edukacyjnej poprzez organizowanie kursów i szkoleń,
- inicjowanie wspólnie z oświatą przedsięwzięć w zakresie edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży,
- świadczenie usług poligraficznych, fotograficznych, fonograficznych, filmowych, plastycznych oraz innych usług w zakresie kultury,
- prowadzenie wypożyczalni sprzętu technicznego związanego z działalnością Ośrodka.

Biuro Wystaw Artystycznych

Biuro Wystaw Artystycznych mieści się w budynku przy ul. Wł. Reymonta 33. Biuro Wystaw Artystycznych jest instytucją wyspecjalizowaną w prezentacji i promocji profesjonalnej twórczości artystycznej w dziedzinie sztuk plastycznych. Program wystawienniczy Galerii BWA ma charakter otwarty. Biuro organizuje wystawy i przedsięwzięcia artystyczne z zakresu różnych dziedzin sztuki - malarstwa, rysunku, grafiki, tkaniny, plakatu, rzeźby, szkła, ceramiki, sztuki obiektu, designu, biżuterii, fotografii i sztuki nowych mediów. BWA organizuje wystawy krajowe i zagraniczne, indywidualne i zbiorowe, ogólnopolskie i środowiskowe.

Izba Historii Skierniewic

Izba Historii Skierniewic zajmuje się upowszechnianiem i ochroną dziedzictwa kulturowego i historycznego, gromadzi pamiątki, organizuje wystawy historyczne oraz promujące lokalnych twórców. Izba Historii to miejsce spotkań z twórcami kultury i historykami. Tu odbywają się koncerty muzyki klasycznej. Izba jest współorganizatorem Festiwalu Muzyki Odnalezionej. Ideą twórców tego Festiwalu jest, aby w salach koncertowych w miastach Polski zabrzmiały utwory dawne, już zapomniane. Koncert w Skierniewicach odbywa się w stylowym wnętrzu pałacu arcybiskupów, obecnej siedzibie Instytutu Ogrodnictwa. Swoją stałą publiczność ma odbywający się w pierwszej połowie listopada Festiwal Muzyki Romantycznej, którego jednym z współorganizatorów jest Izba. Gośćmi Festiwalu byli m.in. Agnieszka Duczmal z Orkiestrą Kameralną Polskiego Radia "Amadeus", "Poznańskie Słowiki" Stefana Stuligrosza, Sinfonietta Bydgoska pod dyrekcją Macieja Niesiołowskiego, Orkiestra Kameralna Filharmonii Narodowej, Waldemar Malicki, Sinfonia Viva, Sinfonia Varsovia, Andrzej Jagodziński Trio. Izba prowadzi także sprzedaż wydawnictw o tematyce związanej z Miastem i jego historią. Na miejscu można skorzystać ze zbiorów bibliotecznych obejmujących wydawnictwa z zakresu historii Miasta, prasę lokalną wydawaną w okresie międzywojennym oraz archiwalne numery lokalnych gazet – Głosu Skierniewic i Okolicy i ITS.

Izba Historii Skierniewice gromadzi pamiątki dotyczące dziejów Miasta m.in. dokumenty, druki, fotokopie, mapy, zdjęcia. Organizuje spotkania z twórcami kultury i historykami, oraz koncerty muzyki klasycznej. W Izbie znajdują się również eksponaty o charakterze etnograficznym, narzędzia, przedmioty używane w dawnych gospodarstwach.

Przy IHS funkcjonuje Towarzystwo Przyjaciół Skierniewic powstałe w 1977 r., które jest kontynuatorem istniejącego w latach 1936 - 1938 Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic i Okolic. Dzisiejsza organizacja zajmuje się popularyzowaniem dziejów przede wszystkim samego Miasta jak też ludzi z nim związanych. Dzięki staraniom i inicjatywie Towarzystwa na przełomie lat 70/80-tych w Mieście odbywały się koncerty muzyki klasycznej, zwane "Skierniewickimi Pałacowymi Wieczorami Muzycznymi", na których gościły takie sławy jak: Wanda Wiłkomirska, Andrzej Kulka, Piotr Paleczny, Władysław Szpilman.

Misją działania TPS jest:

- kultywowanie tradycji historycznych regionu,
- ochrona dóbr materialnych Miasta.

Działalność zmierzająca do utworzenia w Skierniewicach Muzeum.

Od 1988 r. Towarzystwo opiekuje się zabytkowymi cmentarzami skierniewickimi inicjując akcje porządkowe pod nazwą "Ocalić od zapomnienia" ponadto prowadzi działalność wydawniczą, tematycznie związaną z historią Miasta oraz osobami z nim związanymi, a także organizuje koncerty i odczyty, spotkania Wigilijne i Wielkanocne, konkursy dla uczniów, m.in.: plastyczny "Skierniewice - moje miasto", "Konkurs wiedzy o życiu i twórczości Fryderyka Chopina". Dzięki staraniom Towarzystwa 17 lutego 1987 r., w 530 rocznicę nadania Skierniewicom praw miejskich otwarto Izbę

Historii Skierniewic. Placówki mieszczą się w zabytkowym modrzewiowym dworku należącym niegdyś do Konstancji Gładkowskiej.

Od 2013 r. trwają prace zmierzające do utworzenia Muzeum Historycznego w Skierniewicach. Został powołany Zespół ds. Muzeum, w skład którego wchodzi przedstawiciele środowisk historycznych, turystycznych i kulturalnych ze Skierniewic i okolic. Przygotowany został statut instytucji oraz w drodze konkursu wyłoniony został w 2015 r. projekt zagospodarowania budynku dawnej izby chorych przy ul. Batorego na potrzeby Muzeum.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Władysława Reymonta w Skierniewicach

Miejska Biblioteka Publiczna
im. Władysława Reymonta
w Skierniewicach

Od marca 2000 r. MBP prowadzi również zadania na rzecz powiatu skierniewickiego. Księgozbiór biblioteki ma charakter uniwersalny. Obejmuje wydawnictwa polskie ze wszystkich dziedzin wiedzy. Oprócz książek, czasopism i dokumentów życia społecznego gromadzone są zbiory specjalne, np. płyty analogowe, CD i DVD, kasyety magnetofonowe i wideo oraz zapisane na najnowszych nośnikach optycznych (w tym dla niewidomych). We wszystkich placówkach można korzystać z Internetu. Rocznie odwiedza Bibliotekę około 13 000 czytelników.

Główne zbiory MBP stanowią książki i czasopisma. We wszystkich placówkach udostępnionych jest ponad 215.000 woluminów oraz 124 tytuły czasopism (82 bieżące i 42 archiwalne).

Biblioteka udostępnia również:

- encyklopedie, słowniki, informatory zapisane na płytach CD, DVD,
- programy do nauki języków obcych.

Siedziba i filie MBP:

- WYPOŻYCZALNIA GŁÓWNA, ul. Mszczonowska 43a,
- ODDZIAŁ DLA DZIECI, ul. Szarych Szeregów 6 /os. Widok/,
- FILIA 1, ul. Szarych Szeregów 6 /os. Widok/,
- FILIA 2, ul. Reymonta 33 /CKiS/,
- FILIA 2 oraz CZYTELNIĄ MUZYCZNA, ul. Reymonta 33 /CKiS/,
- FILIA 2 oraz WYPOŻYCZALNIA "KSIĄŻKI MÓWIONEJ", ul. Reymonta 33 /CKiS/,
- FILIA 4, ul. Berlinga 2 /os. Rawka/,
- FILIA 5, al. Niepodległości 4 /CKU/.

Miejska Biblioteka Publiczna oprócz zadań określonych w statucie dotyczących gromadzenia i udostępniania zbiorów, uwzględnia potrzeby i oczekiwania różnych grup społecznych. Organizuje spotkania, prelekcje, wieczory literackie.

KULTURA FIZYCZNA I SPORT

Zadania Miasta w zakresie kultury fizycznej realizują: Ośrodek Sportu i Rekreacji Sp. z o.o. ul. Pomologiczna 10 oraz Pływalnia Miejska NAWA Sp. z o.o., ul. B. Prusa 6A. OSIR posiada obiekty przy ulicy Pomologicznej 8 i 10 oraz przy ulicy Tetmajera 7. Jest największym kompleksem sportowo-rekreacyjnym w Skierniewicach i okolicy. Administruje większością obiektów związanych ze sportem, rekreacją oraz turystyką:

- o Hala Sportowo-Widowiskowa Nr 1 (wymiary boiska: 37 m x 26 m; liczba miejsc na trybunach: 596 miejsc siedzących; boiska do gry w: koszykówkę, siatkówkę, piłkę nożną halową; sauna parowa; siłownia; sala konferencyjna; na zewnątrz: cztery korty do tenisa ziemnego i ścianka do gry w tenisa),
- o Hala Sportowo-Widowiskowa Nr 2 (w hali: dwa boiska o wymiarach: 42 m x 29,5 m i 35,5 m x 18,5 m; liczba miejsc na trybunach: 185 miejsc siedzących; boiska do gry w: koszykówkę, siatkówkę, piłkę ręczną, tenisa ziemnego, piłkę nożną halową, hokeja; sala konferencyjna; bar; na zewnątrz: boisko trawiaste o wym. 101 m x 67 m, boisko ze sztuczną nawierzchnią o wym. 100 m x 65 m),
- o Hala Sportowo-Widowiskowa Nr 3 (w hali: dwa boiska o wymiarach: 36 m x 19 m i 36 m x 17 m; liczba miejsc na trybunach: 330 miejsc siedzących; boiska do gry w: koszykówkę, siatkówkę, tenisa ziemnego, piłkę nożną halową; sala judo; sauna; siłownia; na zewnątrz: trzy korty do tenisa ziemnego – sztuczna nawierzchnia; dwa boiska wielofunkcyjne);
- o sześć standardowych ORLIKÓW z profesjonalną kadrą instruktorską oraz 1 tzw. BIAŁY ORLIK wraz z wypożyczalnią łyżew, czynny w sezonie zimowym;

Boiska ORLIK:

Są to boiska wielofunkcyjne – poliuretanowe do gry w piłkę koszykową i siatkową oraz boiska ze sztuczną murawą do piłki nożnej. Natomiast zimą, uruchamiany jest „Biały” ORLIK, czyli sezonowe lodowisko rekreacyjne o wymiarach 20x40 m, otwarte w sezonie zimowym od grudnia do marca. Przy lodowisku działa również wypożyczalnia łyżew. Nad organizacją zajęć oraz bezpieczeństwem korzystających z obiektów czuwają animatorzy sportu.

Lokalizacja:

- ORLIK Nr 1, ul. Szarych Szeregów 6
- ORLIK Nr 2, ul. 1-go Maja 15
- ORLIK Nr 3, ul. Kilińskiego 9
- ORLIK Nr 4, ul. Jasna 30
- ORLIK Nr 5, ul. Działkowa 2
- ORLIK Nr 6, ul. Podkładowa 2
- Lodowisko „BIAŁY” ORLIK wraz z wypożyczalnią łyżew, ul. Szarych Szeregów 6

Powyższe obiekty udostępniane są mieszkańcom Miasta nieodpłatnie.

Do głównych zadań OSiR należą:

- a) udostępnianie obiektów na cele sportowe dla szkół, stowarzyszeń sportowych i grup rekreacyjnych,
- b) organizacja imprez sportowo-rekreacyjnych w oparciu o corocznie opracowany kalendarz imprez,
- c) wynajem obiektów i wyposażenia na cele inne niż sportowe,
- d) działalność usługowo-handlowa.

OSiR zajmuje się przede wszystkim popularyzacją aktywnego spędzania czasu wśród mieszkańców Miasta, a także stałym rozwojem sportu wyczynowego. W ciągu roku organizuje ok. 200 zawodów sportowych, a do najpopularniejszych należą m. in.: Skierniewicka Liga Halowej Piłki Nożnej, Skierniewicka Liga Piłki Siatkowej, Skierniewicka Szkolna Liga Pływacka oraz Skierniewicki Bieg Niepodległości.

Na miejskich obiektach odbywa się również szereg spotkań sportowych na szczeblu mistrzowskim w koszykówce, siatkówce, piłce nożnej czy judo. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców, organizowane są imprezy sportowe połączone z rozrywką. Dzięki temu powstały takie imprezy, jak: „Zalewaya” czy „Biesiada Skierniewicka”.

OSiR oraz „NAWA” są również współorganizatorem największych wydarzeń kulturalno-naukowo-handlowych w regionie: Skierniewickiego Święta Kwiatów, Owoców i Warzyw.

Pływalnia Miejska NAWA Sp. z o.o. zarządza:

- miejską pływalnią przy ul. B. Prusa 6A;
- Zalewem „ZADĘBIE”, przy którym od ul. Konwaliowej mieszczą się kąpieliska dla dzieci i dorosłych, boiska do piłki siatkowej plażowej oraz badmintonu, a także wypożyczalnia sprzętu pływającego;
- parkingiem strzeżony przy ul. B. Prusa 6 a w Skierniewicach.

Głównym przedmiotem działalności tej spółki jest prowadzenie pływalni. Obiekt został oddany do użytku w 1997 r. pełni funkcję sportowo-rekreacyjną i jak na razie jest jedynym takim miejscem w Skierniewicach. Pływalnia mieści dwa baseny:

- duża niecka o wym. 25 x 12,5 m dostosowana jest do organizacji zawodów pływackich,
- mała niecka o wym. 12,5 x 12,5 m ze zjeżdżalnią i jacuzzi pełni rolę rekreacyjną.

Foto. Pływalnia Miejska

Źródło: <http://www.osir.nawa-skierniewice.pl/plywalnia.html>

Mieszkańcy (klienci) mogą skorzystać na pływalni z zajęć Aqua Aerobiku, solarium, sauny, siłowni czy gabinetu odnowy biologicznej. Bierni obserwatorzy zmagani wyczynowców mogą zająć miejsce na widowni mieszczącej ok. 250 osób. Dla odczuwających rosnący apetyt, szybką gastronomię proponuje funkcjonująca w obiekcie mała gastronomia. Oprócz nauki i doskonalenia techniki pływania w pływalni można skorzystać z sauny, solarium, siłowni, salonu odnowy biologicznej, poddać się masażowi leczniczemu lub relaksacyjnemu, indywidualnym ćwiczeniom rehabilitacyjnym z terapeutą albo modelować swoją sylwetkę na zajęciach klasycznego, czy wodnego aerobiku.

Pływalnia jest przystosowana dla osób niepełnosprawnych, dzięki czemu mogą oni korzystać z zajęć rehabilitacji ruchowej. Obiekt posiada dobrze wyposażone zaplecze techniczne oraz parking na ponad 100 miejsc postojowych.

Ośrodek jest organizatorem wielu imprez sportowych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym takich, jak:

- Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży Niepełnosprawnej w Pływaniu,
- Grad Prix Polski w Pływaniu,
- Mistrzostwa Polski Aktorów w Pływaniu,
- Grand Prix Polski w Ratownictwie Wodnym,
- Mistrzostwa Polski w Ratownictwie Wodnym.

Zalew „ZADĘBIE”

Zalew „ZADĘBIE” został wybudowany w latach 1966 - 1970, następnie od roku 1996 do 1999 był rozbudowywany. Zbiornik jest usytuowany w naturalnej dolinie rzeki Łupi-Skierniewki, a jego powierzchnia wynosi ok. 26 ha, przy długości 2087 m i średniej głębokości 2,15 m. Występują w nim różne gatunki ryb. Aktualnie zalew „ZADĘBIE” pełni przede wszystkim funkcję rekreacyjną dla mieszkańców Skierniewic i okolic ze względu na jego usytuowanie oraz wykonane na nim urządzenia: tor regatowy, kąpielisko, plażę i aleje spacerowe. Teren od ul. Konwaliowej jest przystosowany do prowadzenia zarówno plenerowych imprez sportowo-rekreacyjnych jak i kulturalnych, m.in. „Zalewaya”, Biesiada Skierniewicka, Skierniewicki Bieg Niepodległości czy Skierniewicka Liga Piłki Siatkowej Plażowej. Ponadto nad zalewem usytuowane są boiska: wielofunkcyjne, do badmintona i piłki siatkowej plażowej oraz siłownia plenerowa, skatepark i plac zabaw dla dzieci, a także wypożyczalnia sprzętu pływającego (m.in. kajaki, rowery wodne, łodzie: wiosłowa i żaglowa) i punkty z małą gastronomią. Nie bez znaczenia jest również funkcja retencyjna zbiornika i przeciwpożarowa. Charakteryzuje się on dużym spadkiem poprzecznym i podłużnym, co przyspiesza spływ wody.

Foto. Zalew „Zadębie”

Źródło: <http://www.osir.nawa-skierniewice.pl/zalew-zadebie.html>

SIŁOWNIE PLENEROWE

Na terenie Miasta Skierniewice funkcjonuje 5 siłowni plenerowych, zlokalizowanych przy ulicach:

- Szarych Szeregów,
- Podkładowej,
- Sikorskiego,
- Konwaliowej,
- Floriana.

Dodatkowo ofertę sportowo-rekreacyjną Miasta wzbogaca Centrum Sportu i Rekreacji „Classic” prowadzone przez Diecezję Łowicką. Centrum SiR „Classic” posiada szeroką ofertę spędzenia wolnego czasu, miłego i aktywnego wypoczynku, m.in.: siłownię, fitness, bilard, kręgle, saunę, solarium, koszykówkę, siatkówkę, piłkę nożną i ręczną. Uzupełnieniem oferty rekreacyjnej w Mieście są prywatne fitness kluby.

W Skierniewicach działa ponad 20 klubów sportowych, w których ćwiczy ponad 1000 osób (łącznie z uczniowskimi klubami sportowymi).

Place zabaw

Opiekę nad miejskimi placami zabaw od 2015 r. sprawuje Zakład Utrzymania Miasta Sp. z o. o.

Lokalizacja:

- ul. Jodłowa + boisko wielofunkcyjne
- ul. Konwaliowa
- ul. Faustyny Kowalskiej
- ul. Sikorskiego
- ul. Berlinga
- ul. Szarych Szeregów
- ul. Tetmajera

- ul. Iwazkiewicza
- Mszczonowskiej
- Sobieskiego
- Domarasiewicza
- Kopernika
- Żwirki
- Jagiellońska
- Reymonta
- w Parku Miejskim.

Hotelarstwo

Skierniewice posiadają jeden skategoryzowany obiekt hotelowy – Hotel Dworek 3* przy ul. Piłsudskiego 24. Pozostała baza noclegowa opiera się o miejsca noclegowe w obiektach towarzyszących usługom innego zakresu np. gastronomii, sportu. Takimi obiektami są: usługi hotelarskie Związku Sportu Niepełnosprawnych „Start”, Centrum Konferencyjno-Rozrywkowe „Maraton”⁴⁰.

3.1.9. Główne problemy

Główne problemy Miasta Skierniewice w sferze przestrzennej to:

- degradacja tkanki mieszkaniowej, zniszczone fasady budynków, zaniedbane podwórza;
- niska jakość przestrzeni publicznej, szczególnie w centrum Miasta;
- braki w infrastrukturze technicznej utrudniające funkcjonowanie osobom niepełnosprawnym i starszym (np. popękane chodniki);
- niska efektywność energetyczna, cechująca szczególnie starsze budynki;
- bardzo niski poziom wykorzystania odnawialnych źródeł energii;
- przebiegająca przez Miasto sieć ulic oraz linia kolejowa generują znaczny ruch samochodów oraz pociągów, co jest przyczyną emisji szkodliwych substancji do powietrza atmosferycznego, jednocześnie stanowią one źródło uciążliwego hałasu;
- poszczególne drogi w Mieście wymagają modernizacji;
- niewystarczająca ilość ścieżek rowerowych;
- budynki należące do stref ochrony konserwatorskiej powinny zostać poddane renowacji, w szczególności złej kondycji znajdują się budynki mieszkaniowe;

---

⁴⁰ źródło: <https://turystyka.gov.pl/cwoh/index>

- niechęć do podwyższania kwalifikacji przez dorosłych, ale również niechęć do nauki wśród dzieci i młodzieży;
- niewystarczająca oferta edukacyjna oraz zajęć pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży, ale również osób dorosłych;
- utrudniony dostęp do placówek oświaty dla dzieci i młodzieży z południowej części Miasta;
- znaczna liczba osób korzystających z pomocy społecznej, dziedziczenie roli beneficjenta pomocy społecznej przez kolejne pokolenie w rodzinach;
- doprowadzenie sieci wodociągowej do budynków zlokalizowanych na obrzeżach Miasta;
- mała ilość terenów zieleni miejskiej, rekreacji i parkingów, w szczególności w okolicach zabudowy wielorodzinnej;
- niszczący obszar zabytkowych koszar.

3.2. Sfera gospodarcza

3.2.1. Struktura działalności gospodarczej

Poniżej zaprezentowano kształtowanie się liczby jednostek gospodarczych w Mieście Skierniewice w latach 2003 – 2014. W porównaniu do roku 2003, w roku 2014 odnotowano 266 podmiotów więcej.

Tabela 19: Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON w Skierniewicach

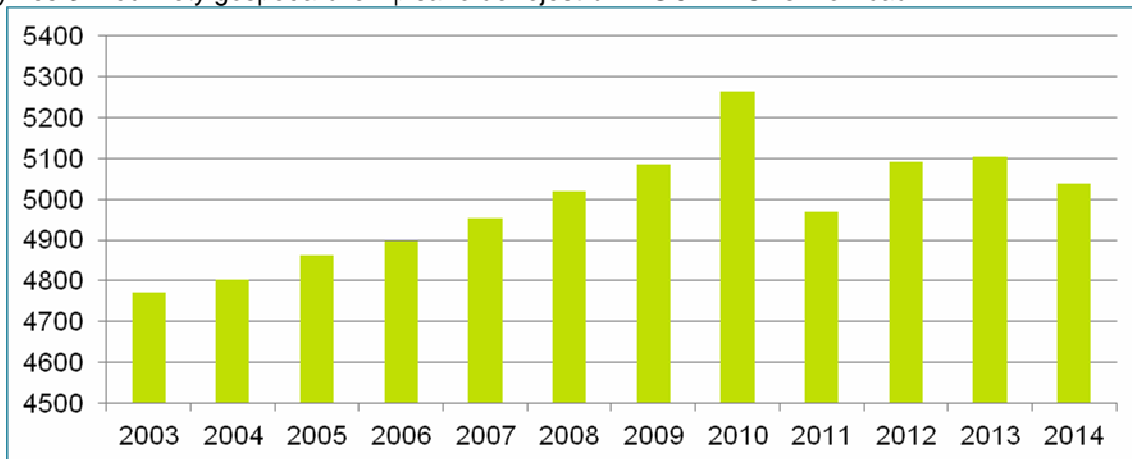
rok	jednostki gospodarcze
2003	4772
2004	4803
2005	4861
2006	4897
2007	4955
2008	5021
2009	5087
2010	5266
2011	4968
2012	5091
2013	5103
2014	5038

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Dane statystyczne wskazują, że liczba podmiotów gospodarczych w Mieście w okresie 2003 - 2010 systematycznie wzrastała. Największy wzrost liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowano w roku 2010, kiedy to w stosunku do roku poprzedniego liczba podmiotów zwiększyła się o 179 jednostek. W roku 2011 nastąpił gwałtowny spadek liczby o 298 jednostek, lecz w dwóch kolejnych latach

ponownie odnotowano ich przyrost (o 123 – 2012 r.; o 12 – 2013 r.). W ostatnim roku analizy odnotowano spadek liczby podmiotów (o 1,27% w porównaniu do 2013 r.), jednak nadal pozostaje on na dość wysokim poziomie.

Wykres 3: Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON w Skierniewicach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, Bank Danych Lokalnych

Według podziału względem sektorów własnościowych, w Mieście przeważają podmioty z sektora prywatnego – stanowią one około 97,42% jednostek gospodarczych ogółem. Dominują tutaj osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, stanowią one około 78,83% sektora prywatnego.

Tabela 20: Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON wg sektorów własnościowych w 2014 roku w Skierniewicach

podmioty gospodarki narodowej ogółem	5038
sektor publiczny - ogółem	130
państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	79
przedsiębiorstwa państwowe	0
spółki handlowe	8
spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	0
sektor prywatny - ogółem	4908
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	3869
spółki handlowe	351
spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	56
spółdzielnie	60
fundacje	17
stowarzyszenia i organizacje społeczne	117

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Podstawowy trzon przedsiębiorczości prywatnej pod względem liczebności stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 3869 osób.

Największymi firmami prywatnych, w ocenie pracy i rynku nieruchomości, działającymi na terenie Miasta od wielu lat, są firmy zorganizowane w formie spółek, do których należą:

- Mirbud S.A.,
- Ferroxcube Polska Spółka. z. o.o.,

- „Zipo” Spółka z o.o.,
- „Veka-Polska” – Spółka z o.o.,
- „O-PAL” Sp. z o.o.,
- „Rawent Stal Logistic” Sp.J. K. Gasiorowski, M. Jędryka, Z. Karolczuk,
- Austrothem Sp. z o.o. Oddział Produkcyjny w Skierniewicach,
- „VOG-Polska” Sp. z o.o.,
- „Pilkington” IGP Oddział „Mazowsze” Spółka z o.o.,
- Coveris Rigid Polska Sp. z o.o. Skierniewice Branch
- Polski Ogród Sp. z o.o. grupa Hortex oddział ZPOW w Skierniewicach
- Mediadress Polonia Spółka z o.o.,
- Estate Spółka z o.o.,
- „Sotralentz” Spółka z o.o.,
- Przedsiębiorstwo „EL-IN” Zakład Realizacji Inwestycji Elektroenergetycznych,
- Zakład Produkcji Cukierniczej „Chojecki”,
- Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej Spółka z o.o.,
- „Ponetex Logistics” Sp. z o.o. Terminal Skierniewice,
- Zakład Stella - GROUPE POLDEM Sp. z o. o.,
- Fambud Sp z o.o.,
- Biofaktor Sp z o.o.,
- INSBUD s.j.,
- FERMOT S.A.,
- VEFI EUROPA Sp. z o.o.,
- TOPSIL GLOBAL Sp. z o.o.,
- EL-INWEST Sp. z o.o.,
- Budokrusz Sp z o.o.,
- Zakład Produkcyjno-Usługowo-Handlowy „TELTO” .

Wyżej wymienione firmy reprezentują bardzo różny kapitał, w tym kapitał nieruchomości, różne branże i różny poziom zatrudnienia. Większość tych firm prowadzi działalność produkcyjną. Rodzaj produkcji jest bardzo różny od produkcji dużych maszyn i urządzeń, po produkcję suwaków czy ciastek.

Ważną grupą w prowadzeniu działalności gospodarczej na terenie Miasta odgrywają różnego typu spółdzielnie. Są to spółdzielnie produkcyjne, spółdzielnie działające w sferze handlu i usług oraz spółdzielnie mieszkaniowe.

Do największych należy zaliczyć:

- Okręgową Spółdzielnię Mleczarską,
- Spółdzielnię Inwalidów Zakład Elementów Indukcyjnych „SIZEI”,
- Skierniewicką Spółdzielnię Mieszkaniową,
- Spółdzielnię Mieszkaniową Lokatorsko Własnościową „Bielany – Bis”,
- Międzywojewódzką Usługową Spółdzielnię Inwalidów „Novum”, Zakład Pracy Chronionej,

- Spółdzielnia Inwalidów „PROMYK”.

Kolejna tabela przedstawia podział podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON wg sekcji i działów PKD 2007 w 2014 roku. Najwięcej podmiotów zarejestrowanych jest w następujących sekcjach:

- G handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (26,76%);
- F budownictwo (12,37%);
- M działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (11,29%);
- C przetwórstwo przemysłowe (6,89%);
- H transport i gospodarka magazynowa (6,75%);
- S i T m.in. działalność organizacji członkowskich, naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego (6,07%).

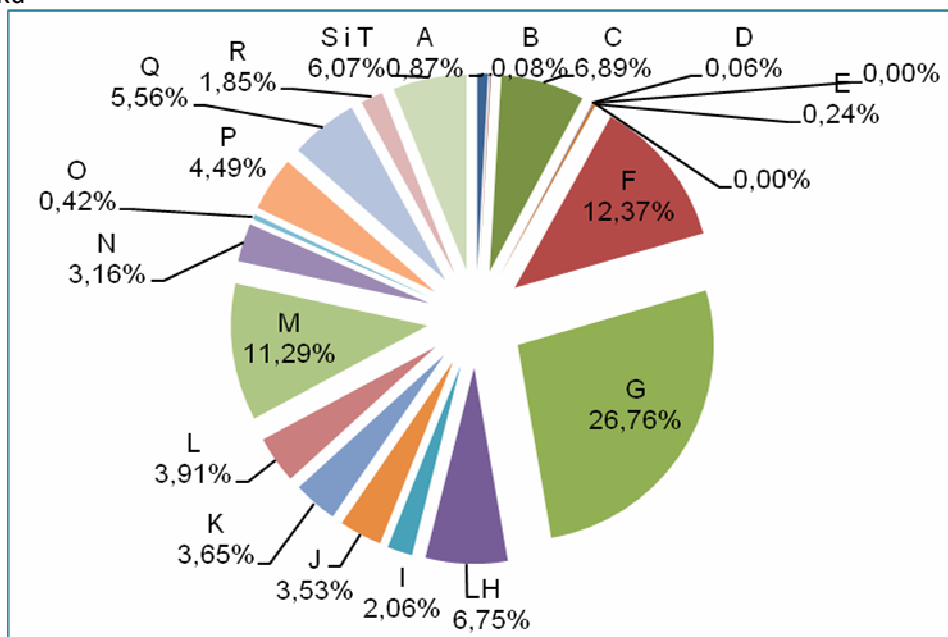
Tabela 21: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sekcji i działów PKD 2007 w 2014 roku

Sekcja PKD 2007	Jedn. gosp.
A rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	44
B górnictwo i wydobywanie	4
C przetwórstwo przemysłowe	347
D wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	3
E dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	12
F budownictwo	623
G handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	1348
H transport i gospodarka magazynowa	340
I działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	104
J informacja i komunikacja	178
K działalność finansowa i ubezpieczeniowa	184
L działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	197
M działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	569
N działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	159
O administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	21
P edukacja	226
Q opieka zdrowotna i pomoc społeczna	280
R działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	93
S i T m.in. działalność organizacji członkowskich, naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego	306
U organizacje i zespoły eksterytorialne	0
OGÓLEM	5038

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 4: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sekcji i działów PKD 2007 w 2014 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, Bank Danych Lokalnych

Podmioty prowadzące działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (Sekcja I), stanowią jedynie 2,06% ogółu. Brak jest w Mieście obiektów hotelowych i gastronomicznych dla bardziej wymagających gości. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż potencjalni inwestorzy, którzy wybierają miejsce prowadzenia działalności również przywiązują uwagę do tej kwestii.

Jednym z podstawowych wskaźników najlepiej ilustrujących stan lokalnej gospodarki jest poziom aktywizacji gospodarczej liczony jako ilość zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców. Wyraża on skłonność danej populacji do podejmowania działalności gospodarczej, jak również zaufanie do sytuacji na rynku.

Poziom aktywizacji gospodarczej w Mieście Skierniewice należy ocenić jako dość wysoki, od 2006 roku był najwyższy wśród podanych przykładowych miast województwa łódzkiego. Oznacza to, że mieszkańcy Skierniewic są bardziej skłonni zakładać własne działalności gospodarcze niż mieszkańcy pozostałych wybranych miast.

Tabela 22: Poziom aktywizacji gospodarczej na przykładzie wybranych miast w woj. łódzkim, stan na 31XII

miasto	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Opoczno	889,91	902,73	890,78	862,45	888,53	854,93	815,93	839,64	854,09
Piotrków Trybunalski	942,45	942,08	922,08	913,64	970,46	959,81	975,08	993,24	991,16
Sieradz	996,29	991,47	991,01	941,27	962,98	973,28	981,19	982,56	1007,87
Tomaszów Mazowiecki	823,35	826,19	827,03	809,47	842,34	835,13	839,22	849,40	842,62
Skierniewice	1004,06	1012,63	1024,36	1039,05	1082,80	1021,00	1045,49	1049,27	1035,35

Źródło: Opracowanie własne

Poziom aktywizacji gospodarczej jest tylko jednym ze wskaźników obrazujących aktywność biznesową populacji. Ważnym wskaźnikiem dodatkowym jest tzw. indeks PEAI (Present Economic Activity Index – wskaźnik aktualnej aktywności gospodarczej). Obliczany jest on jako procentowa zmiana ilości firm na 10 tys. mieszkańców w ostatnich trzech latach. PEAI powyżej 9% oznacza pomyślną koniunkturę, a powyżej 15% gwałtowny rozwój. Okres od roku 2004 jest okresem bardzo dużego wzrostu gospodarczego w całym kraju. W gminach wiejskich wskaźnik PEAI bardzo często jest większy niż 4% a gminach wiejsko – miejskich często przekracza 9%.

Warto zauważyć, że nie ma prostej korelacji między poziomem aktywizacji gospodarczej a indeksem PEAI. Należy to interpretować następująco: poziom aktywizacji to skumulowany przez wiele lat dorobek aktywności lokalnego sektora gospodarczego, natomiast PEAI obrazuje aktualną dynamikę.

Biorąc pod uwagę indeks PEAI, w Mieście Skierniewice aktualnie brak jest pomyślnej koniunktury, choć aktywność gospodarcza w latach 2003 – 2010 była na wysokim poziomie dodatnim. Porównując lata 2003 i 2010 liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się o 494 jednostki w Mieście (wzrost ponad 10%). W tym okresie wskaźnik PEAI osiągnął niemalże 7%.

W żadnym z przedstawionych poniżej miast nie występuje pomyślna koniunktura. W 2014 roku w czterech z nich przyrost procentowy był dodatni. W żadnym z miast wskaźnik nie osiągnął pułapu 4%. W Piotrkowie Trybunalskim i Sieradzu zbliżył się do poziomu 4%, zaś w Tomaszowie Mazowieckim i Skierniewicach utrzymał się na poziomie 1%.

Tabela 23: Saldo ilości firm w ostatnich 3 latach na analizowanych obszarach

miasto	ilość nowych firm	przyrost procentowy PEAI w 2014 roku
Opoczno	- 47	- 0,10
Piotrków Trybunalski	151	3,27
Sieradz	83	3,55
Tomaszów Mazowiecki	- 62	0,90
Skierniewice	70	1,40

Źródło: Opracowanie własne

3.2.2. Obszary aktywności gospodarczej w mieście

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej Miasta Skierniewice w sposób wyraźny wyodrębniają się cztery obszary koncentracji funkcji produkcyjnych (działalności gospodarczej, której wykonywanie wymusza szczególną formę zabudowy i sposób zagospodarowania terenu jej lokalizacji). Są to:⁴¹

- A) Rejon ulicy Fabrycznej i Domarasiewicza. Jest to duży obszar o funkcji przemysłowej, w północno-wschodniej części Miasta, w dzielnicy Rawka, który rozwinął się w wyznaczonych granicach lokalizacji dawnego zakładu „Rawent”. Obecnie funkcjonują tutaj: „Topsil” Sp z o.o., „Aga-Gaz” Spółka z o.o. Centrum Dystrybucji, O-PAL Sp. z o.o., Rawent Stal Logistic Sp. J. K. Gasiorowski, M. Jędryka, Z. Karolczuk. Występuje kolizja pomiędzy istniejącą w obszarze funkcją przemysłową a rygorami ochrony wartości przyrodniczych Bolimowskiego Parku Krajobrazowego, znaczna część obszaru znajduje się w granicach otuliny Parku.
- B) Rejon ulic Czerwonej i Przemysłowej w północnej części miasta. Ulokowane tutaj są takie zakłady jak: „Polski Ogród” Sp. z o.o., „Kresto-Polska”, „Pilkington” IGP Oddział Mazowsze, „Ekocentr” Sp. z o.o., Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego „Budohurt”, Energetyka Ciepła Sp. z o.o. Wymienione wyżej firmy legitymują się trwałym prawem do nieruchomości, gdzie wykonują swoją działalność gospodarczą. W obszarze dostępne są podstawowe sieci infrastruktury technicznej.
- C) Rejon ulicy Sobieskiego i Unii Europejskiej. Skupione są tutaj m.in.: Veka-Polska Sp. z o.o., OSM Skierniewice, Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej Sp. z o.o., „Mediadress Polonia” Sp. z o.o., „Mirbud” S.A., „Sotralentz” Sp. z o.o. Wymienione wyżej firmy posiadają dostęp do infrastruktury technicznej.
- D) Rejon ulicy Zwierzynieckiej. Jest to obszar położony w zachodniej części Miasta. W obszarze siedziby mają takie firmy jak: „Poldem” Spółka z o.o., „Ferroxclub” Spółka z o.o., „Zipo” Spółka z o.o. Korzystają z miejskiej sieci infrastruktury technicznej. Brak bezkolizyjnego przejazdu przez linię kolejową utrudnia dostępność zakładów ze strony zurbanizowanych terenów Miasta.

Poza wymienionym miejscami koncentracji zakładów przemysłowych występują na obszarze Miasta inne miejsca lokalizacji tego typów zakładów. Są to obszary wyizolowane wśród innych miejskich funkcji zagospodarowania. Do największych z nich należy zaliczyć: - Coveris Rigid Polska Sp. z o.o. Skierniewice Branch przy ulicy Mszczonowskiej, „EL-IN” Zakład Realizacji Inwestycji Elektroenergetycznych - przy ulicy Kościuszki, Spółdzielnia Inwalidów Zakład Elementów Indukcyjnych „SIZEI” przy ulicy Tuwima, Budokrusz Sp z o.o. – przy Al. Rataja. Wymienione wyżej zakłady z uwagi na charakter prowadzonej działalności, sposób zagospodarowania swoich nieruchomości, sposób zagospodarowania otoczenia, także w większości przypadków, z uwagi na usytuowanie na kierunkach wylotowych dróg miejskich, nie stanowią w strukturze funkcjonalno-przestrzennej miasta elementów dysharmonizujących.

⁴¹ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Skierniewice – II edycja, 2014 r.*

Liczne w zagospodarowaniu miasta są firmy działające w dziedzinie handlu i usług samochodowych. Zauważa się większe nasilenie tych usług w obrębie nieruchomości położonych przy ulicach stanowiące główne kierunki wylotowe miasta tj. Łódzkiej, Rawskiej, Mszczonowskiej, Skłodowskiej, Łowickiej. Pozostała działalność usługowa nie niesie za sobą dużych uciążliwości. Różnego rodzaju i różnej wielkości zakłady usługowe ulokowane w samodzielnych budynkach lub w budynkach o innym przeznaczeniu (głównie w budynkach mieszkalnych), obecne są we wszystkich obszarach zabudowy. W terenach śródmiejskiej zabudowy stopień wysycenia usługami jest zdecydowanie większy i różnorodny. Stworzenie nowych i promocja możliwości wykorzystania zasobów nieruchomości dla prowadzenia komercyjnej działalności usługowej mogą służyć pobudzeniu lokalnej przedsiębiorczości, a także przyciągnięciu na teren Miasta zewnętrznych inwestorów. Strefa usług jest strefą, która w największym stopniu generuje zatrudnienie dla mieszkańców Miasta. Obszar pomiędzy Al. Rataja, Al. Niepodległości, 1 Maja, rzeką Łupią i terenami PKP jest najatrakcyjniejszym terenem lokalizacji działalności gospodarczej o znaczeniu ponadlokalnym.

3.2.3. Uwarunkowania budżetowe realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych

Tabele poniżej wskazują poziom oraz strukturę wydatków z budżetu Miasta Skierniewice w kolejnych latach. W analizowanym okresie 2003 - 2014 najczęściej to poziom wydatków ogółem przewyższał wpływy do budżetu z dochodów (z wyjątkiem lat 2004, 2007 i 2013).

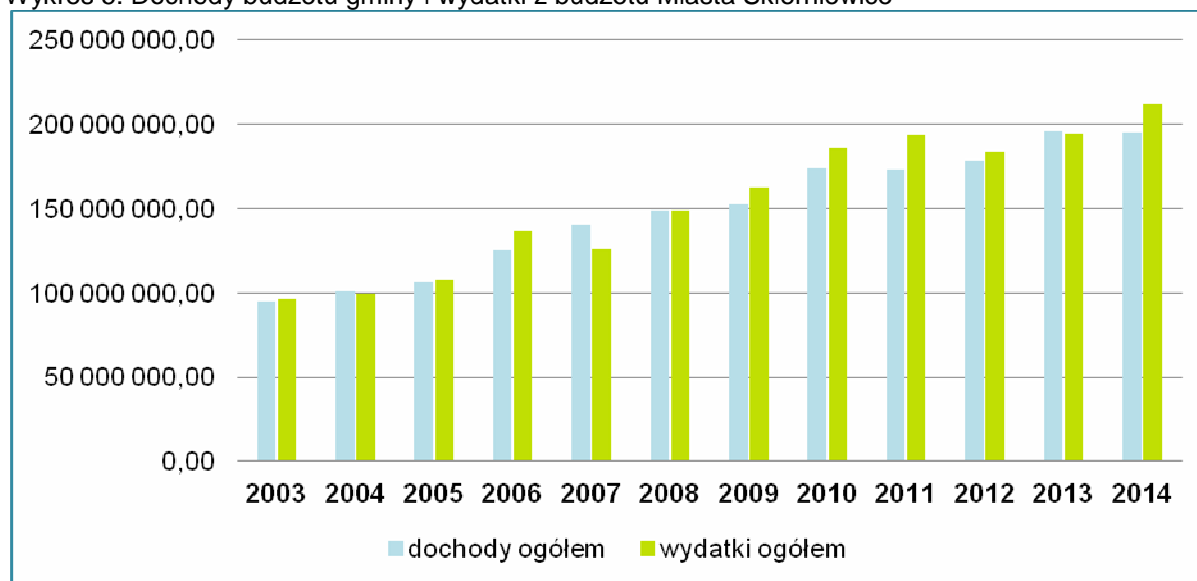
Tabela 24: Dochody budżetu gminy i wydatki z budżetu gminy Miasto Skierniewice⁴²

	dochody ogółem	wydatki ogółem
2003	94 782 576,00	96 181 561,00
2004	100 753 326,00	99 148 784,00
2005	106 392 220,00	108 186 332,00
2006	125 124 844,61	136 555 068,34
2007	140 454 082,47	126 276 415,23
2008	149 165 693,72	149 187 001,76
2009	152 897 687,61	162 437 128,10
2010	174 080 909,65	185 996 891,87
2011	172 826 426,08	193 432 927,22
2012	178 799 495,18	183 838 055,45
2013	195 902 531,39	194 778 418,42
2014	194 911 798,71	212 086 086,49

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

⁴² Ostatnie oficjalne dane GUS

Wykres 5: Dochody budżetu gminy i wydatki z budżetu Miasta Skierniewice

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Tabela 25: Dochody budżetu Miasta Skierniewice w zł

	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	174080909,65	172826426,08	178799495,18	195902531,39	194911798,71
własne	89082294,15	89777637,74	93634222,09	103172730,58	106190486,95
ogółem (celowe + dotacje paragrafy 200, 620)	34545454,50	24456914,34	24122771,09	30867063,81	28218510,76
subwencje ogólne	50453161,00	58591874,00	61042502,00	61862737,00	60502801,00
subwencje na zadania oświatowe	47830780,00	53112924,00	55677309,00	56723117,00	57356518,00
środki pozyskane z budżetu Unii Europejskiej	-	-	-	-	-
środki z Unii Europejskiej na finansowanie programów i projektów unijnych	0	457488,56	64956,55	43446,78	0
ogółem na 1 mieszkańca	3584,49	3552,52	3673,94	4034,24	4002,87
własne na 1 mieszkańca	1834,29	1845,42	1923,98	2124,64	2180,82

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

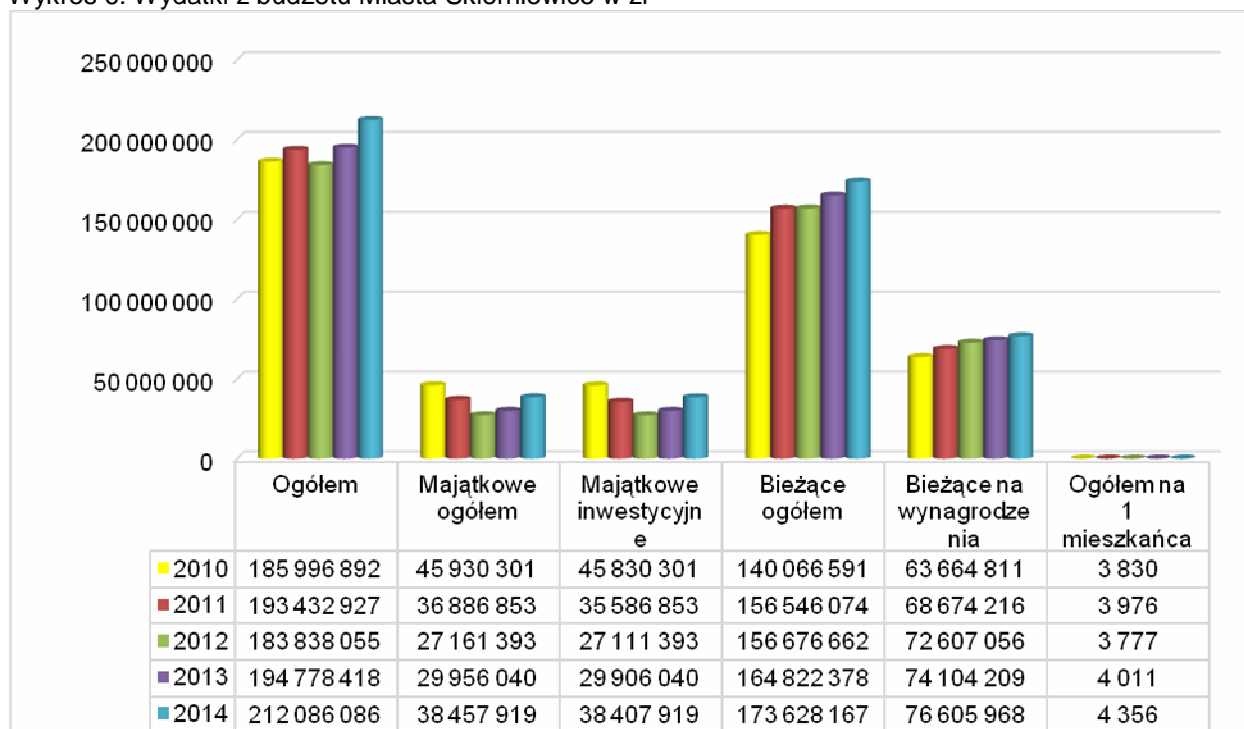
Tabela 26: Wydatki z budżetu Miasta Skierniewice w zł

	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	185996891,87	193432927,22	183838055,45	194778418,42	212086086,49
majątkowe ogółem	45930300,64	36886852,73	27161393,16	29956039,99	38457919,32
majątkowe inwestycyjne	45830300,64	35586852,73	27111393,16	29906039,99	38407919,32
bieżące ogółem	140066591,23	156546074,49	156676662,29	164822378,43	173628167,17
bieżące na wynagrodzenia	63664810,91	68674215,87	72607055,53	74104208,87	76605967,73
ogółem na 1 mieszkańca	3829,85	3976,09	3777,47	4011,09	4355,58

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Największą część wydatków pokrywają te przeznaczone na zadania bieżące, w 2014 roku stanowiły one około 81,87% wydatków ogółem. Wzrasta wysokość wydatków ogółem na 1 mieszkańca. W 2014 roku wartość ta wyniosła 4355,58 PLN per capita. Wydatki majątkowe inwestycyjne w 2014 roku przekroczyły wartość 18% wydatków ogółem.

Wykres 6: Wydatki z budżetu Miasta Skierniewice w zł

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

W 2014 roku największy odsetek wydatków przeznaczony był na zadania z zakresu oświaty i wychowania (40,22% ogółu wydatków), kolejno na transport i łączność (14,98%), pomoc społeczną (8,25%), kulturę i ochronę dziedzictw narodowego (6,65%), administrację publiczną (6,47%) oraz gospodarkę komunalną i ochronę środowiska (5,82%). Największe zmiany co do wysokości ponoszonych wydatków zaszły w działach: transport i łączność, wydatki na rzecz urzędów naczelných organów władzy państwowej, ochrona dziedzictwa narodowego oraz gospodarka komunalna i ochrona środowiska.

Tabela 27: Najważniejsze wydatki z budżetu Miasta wg działów

	2010	2011	2012	2013	2014
rolnictwo i łowiectwo	91394,51	96773,66	96534,69	99620,76	100558,61
handel	37157,40	40340,40	41635,80	39204,40	38957,35
transport i łączność	22719505,42	28537465,49	21409151,21	24990161,15	31770522,35
gospodarka mieszkaniowa	17587267,65	10681035,92	7888777,85	3122842,07	5513313,95
działalność usługowa	1437383,42	1375827,08	1281887,01	1225261,25	1229182,13
administracja publiczna	11941176,16	12806335,12	12686159,22	13934541,20	13723003,10
urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	228791,23	71142,84	8413,99	8306,98	275999,29

	2010	2011	2012	2013	2014
bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	6117384,40	5798621,59	5893548,81	6247478,12	6326852,11
dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	50352,43	55173,07	0	0	0
obsługa długu publicznego	565067,41	1722554,99	3049241,27	2267768,48	1871276,73
różne rozliczenia	570978,00	681970,00	1286327,00	1201452,00	1071120,00
oświata i wychowanie	74368226,78	83087258,81	83845585,93	84716250,03	85303388,58
ochrona zdrowia	2722702,74	3086330,81	3003444,52	3517961,06	3432458,42
pomoc społeczna	15076146,21	15985721,35	16036300,59	16670440,99	17487807,34
pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	4729304,09	3465978,60	3532414,07	3737673,38	5534735,04
edukacyjna opieka wychowawcza	5941875,77	4440059,84	4869092,66	4822428,66	5387939,77
gospodarka komunalna i ochrona środowiska	6952747,13	7718246,95	7743317,00	8696779,09	12350303,37
kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	7409384,32	6992955,98	6170622,12	14138250,84	14103335,32
kultura fizyczna i sport	7411946,35	-	-	-	-
kultura fizyczna	-	6746638,09	4948416,59	5295172,31	6512041,31

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Znamiennym jest, że na zadania z zakresu pomocy społecznej (i pochodne) Miasto niemalże z roku na rok ponosi coraz wyższe wydatki. Poziom wsparcia w odniesieniu do wydatków ogółem utrzymuje się w okolicy 8 - 9%.

3.2.4. Problemy zidentyfikowane w sferze gospodarczej

Do głównych problemów w strefie gospodarczej zalicza się:⁴³

- słabnąca kondycja finansowa przedsiębiorstw powodująca zmniejszanie się rozmiarów produkcji i spadek zatrudnienia;
- niski poziom współpracy sektora B+R z sektorem przedsiębiorstw i samorządami oraz niski poziom komercjalizacji wyników badań naukowych;
- niskie nakłady na działalność B+R w przedsiębiorstwach;
- niska rozpoznawalność podmiotów na rynkach międzynarodowych, w branżach innych niż filmowa; słabe powiązanie sektora kreatywnego z innymi sektorami gospodarki;

⁴³ Wnioski na podstawie przeprowadzonych analiz pochodzą ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Skierniewice – II edycja, 2014 r.* oraz *Strategii Rozwoju Polski Centralnej do roku 2020 z perspektywą 2030.*

- niewielki udział innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw;
- rozdrobnienie polskich producentów leków i rynku medycznego oraz ograniczone możliwości w zakresie rozwoju leków innowacyjnych;
- niedostateczna ilość strategicznych przedsiębiorstw podnoszących kondycję finansową Miasta i jego mieszkańców;
- niewystarczająca jakość oferty centrów logistycznych;
- niewystarczająca polityka informacyjna i promocja gospodarcza Miasta;
- niedostateczne wyposażenie oferty turystycznej Miasta;
- niskie wykorzystanie opłat adiacenckich i rent planistycznych w kształtowaniu dochodów budżetu Miasta;
- mała liczba instytucji okołobiznesowych, znikoma ilość instytucji wspierających rozwój gospodarczy;
- brak dostatecznego napływu kapitału z zewnątrz, w tym zagranicznego;
- słabość kapitałowa podmiotów gospodarczych, powodująca niskie tempo inwestowania;
- niewystarczająca baza hotelowa, w tym brak hoteli o wysokim standardzie;
- bariery wynikające z zagospodarowania przestrzennego w funkcjonowaniu Miasta;
- brak sieci gazowej, kanalizacyjnej, ciepłowniczej i wodociągowej dla części Miasta (bariera dla nowych inwestycji);
- brak sieci energetycznej i energii o odpowiedniej mocy dla nowych zakładów przemysłowych;
- niewydolny układ komunikacyjny Miasta; ograniczona dostępność komunikacyjna do terenów przemysłowych;
- niedostatecznie atrakcyjne warunki dla inwestorów krajowych i zagranicznych (teren, zły stan infrastruktury technicznej (drogowej i transportowej – stacji paliw).

3.3. Sfera społeczna

W rozdziale tym zgodnie z „Wytycznymi ...” przeprowadzono szczegółową i pogłębioną analizę kwestii społecznych, w tym m.in.: bezrobocia, ubóstwa, przestępczości i poziomu edukacji.

3.3.1. Liczba ludności

W 2014 roku Miasto Skierniewice zamieszkiwało 48660 osób, w porównaniu do roku bazowego 2003 było to 6 osób mniej. W analizowanym okresie w podziale na płeć odnotowywano co roku niewielką

przewagę liczebną kobiet, przewaga ta wykazuje tendencję wzrostową. Kształtowanie się liczby mieszkańców Miasta przedstawia tabela.

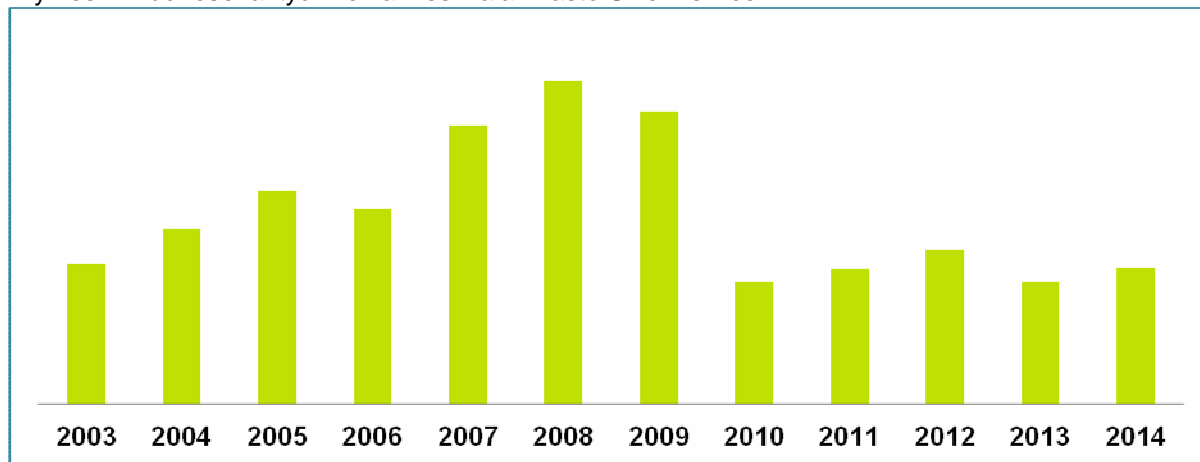
Tabela 28: Ludność faktycznie zamieszkała Miasto Skierniewice (stan na 31 XII)

rok	ogółem	kobiety	mężczyźni	udział kobiet w ogóle ludności
2003	48667	25234	23433	51,85%
2004	48733	25263	23470	51,84%
2005	48807	25300	23507	51,84%
2006	48772	25326	23446	51,93%
2007	48932	25403	23529	51,91%
2008	49016	25470	23546	51,96%
2009	48958	25474	23484	52,03%
2010	48633	25320	23313	52,06%
2011	48658	25337	23321	52,07%
2012	48695	25418	23277	52,20%
2013	48634	25385	23249	52,20%
2014	48660	25405	23255	52,21%

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W latach 2003 – 2008 liczba mieszkańców ulegała zwiększeniu, w roku 2010 odnotowano znaczny spadek w porównaniu do zmian zachodzących w latach wcześniejszych. Od roku 2010 liczba mieszkańców Miasta pozostaje na zbliżonym poziomie.

Wykres 7: Ludność faktycznie zamieszkała Miasto Skierniewice

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

3.3.2. Struktura ludności

GRUPY WIEKU

Analizę struktury ludności zamieszkującej Miasto Skierniewice rozpoczęto od przedstawienia liczby osób w poszczególnych grupach wieku w latach 2003 - 2014. Analizując liczbę ludności w poszczególnych grupach wiekowych w krańcowych latach badanego okresu, widoczny jest wzrost liczby dzieci w kategoriach wieku 0 – 4 lat oraz 5 - 9 lat. Największe przewagi liczby ludności w 2014 roku w stosunku do roku 2003 są widoczne w grupach wiekowych 55 – 59 lat i powyżej.

Tabela 29: Ludność według grup wieku w Mieście Skierniewice

rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
0-4 lat	2248	2183	2193	2298	2384	2528	2618	2742	2766	2796	2691	2681
5-9 lat	2467	2391	2319	2220	2267	2273	2216	2240	2336	2358	2477	2607
10-14 lat	3189	3075	2905	2712	2570	2445	2338	2273	2182	2216	2192	2149
15-19 lat	3896	3770	3631	3464	3329	3112	3002	2780	2656	2479	2400	2337
20-24 lat	4043	3916	3981	3959	3825	3698	3553	3282	3103	3041	2941	2847
25-29 lat	3900	4109	4206	4244	4305	4303	4159	4175	4120	3899	3711	3570
30-34 lat	3283	3469	3491	3610	3737	3932	4081	4132	4174	4245	4215	4129
35-39 lat	3129	3052	3087	3115	3177	3230	3350	3354	3505	3611	3789	3916
40-44 lat	3717	3503	3366	3181	3117	3054	2967	2947	2954	3020	3087	3212
45-49 lat	4553	4467	4297	4164	3878	3606	3392	3208	3037	2956	2914	2828
50-54 lat	4181	4326	4453	4400	4430	4382	4304	4102	3979	3687	3416	3214
55-59 lat	2895	3224	3473	3712	3797	3987	4128	4245	4212	4276	4212	4109
60-64 lat	1904	1871	1948	2158	2476	2707	3002	3269	3503	3587	3720	3844
65-69 lat	1814	1823	1793	1749	1748	1741	1708	1763	1922	2234	2501	2782
70 lat i więcej	3448	3554	3664	3786	3892	4018	4140	4121	4209	4290	4368	4435

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

EKONOMICZNE GRUPY WIEKU

Poniżej przedstawiono liczbę ludności w podziale wg ekonomicznych grup wieku, czyli jak wskazuje Główny Urząd Statystyczny:

- wiek przedprodukcyjny, tj. do 17 lat;
- wiek produkcyjny - ludność w wieku zdolności do pracy; mężczyźni w wieku 18 - 64 lata, kobiety w wieku 18 - 59 lat;
- wiek poprodukcyjny - tj. mężczyźni - 65 lat i więcej, kobiety - 60 lat i więcej.

Przedstawiony powyżej podział ludności względem grup wiekowych obowiązuje dla danych znajdujących się w tabeli poniżej. Od 2013 roku powszechny wiek emerytalny w Polsce uległ wydłużeniu – docelowo do 67 lat (zarówno dla kobiet jak i dla mężczyzn). Zmianie ulegnie zatem struktura ludności względem ekonomicznych grup wieku (zwiększy się odsetek osób w wieku produkcyjnym).

Tabela 30: Ludność wg ekonomicznych grup wieku w Mieście Skierniewice (stan na 31 XII)

wiek	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
przedprodukcyjny	10177	9765	9548	9289	9188	9025	8840	8864	8851	8804	8704	8747
produkcyjny	32156	32545	32722	32776	32757	32772	32642	32113	31741	31373	30999	30554
poprodukcyjny	6334	6423	6537	6707	6987	7219	7476	7656	8066	8518	8931	9359

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W roku 2014 w stosunku do roku 2003 liczba ludności:

- w wieku przedprodukcyjnym zmniejszyła się o 1430 osób,
- w wieku produkcyjnym zmniejszyła się o 1602 osoby,
- w wieku poprodukcyjnym zwiększyła się o 3025 osób.

W tabeli oraz na wykresie poniżej przedstawiono procentowy udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w ogóle mieszkańców.

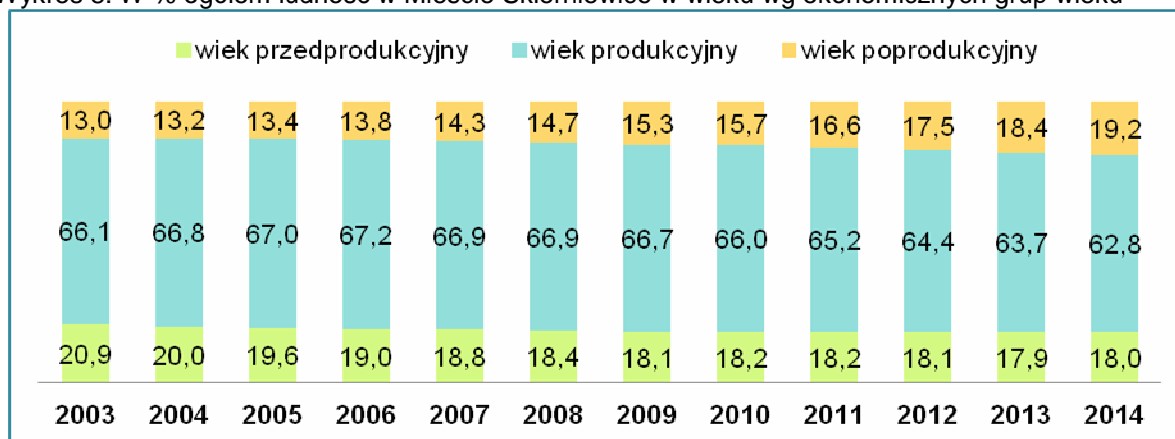
Tabela 31: W % ogółem ludność w Mieście Skierniewice wg ekonomicznych grup wieku

	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny
2003	20,9	66,1	13,0
2004	20,0	66,8	13,2
2005	19,6	67,0	13,4
2006	19,0	67,2	13,8
2007	18,8	66,9	14,3
2008	18,4	66,9	14,7
2009	18,1	66,7	15,3
2010	18,2	66,0	15,7
2011	18,2	65,2	16,6
2012	18,1	64,4	17,5
2013	17,9	63,7	18,4
2014	18,0	62,8	19,2

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Dane statystyczne wskazują, że mieszkańcy Miasta Skierniewice tworzą społeczeństwo zaliczane do typu „starzejącego się”. Widoczny jest silny wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności. Udział osób w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym zmniejsza się, przy czym szybsze zmiany dotyczą grupy osób w wieku produkcyjnym.

Wykres 8: W % ogółem ludność w Mieście Skierniewice w wieku wg ekonomicznych grup wieku

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Porównano strukturę ludności wg ekonomicznych grup wieku w Mieście Skierniewice do innych, przykładowych miast.

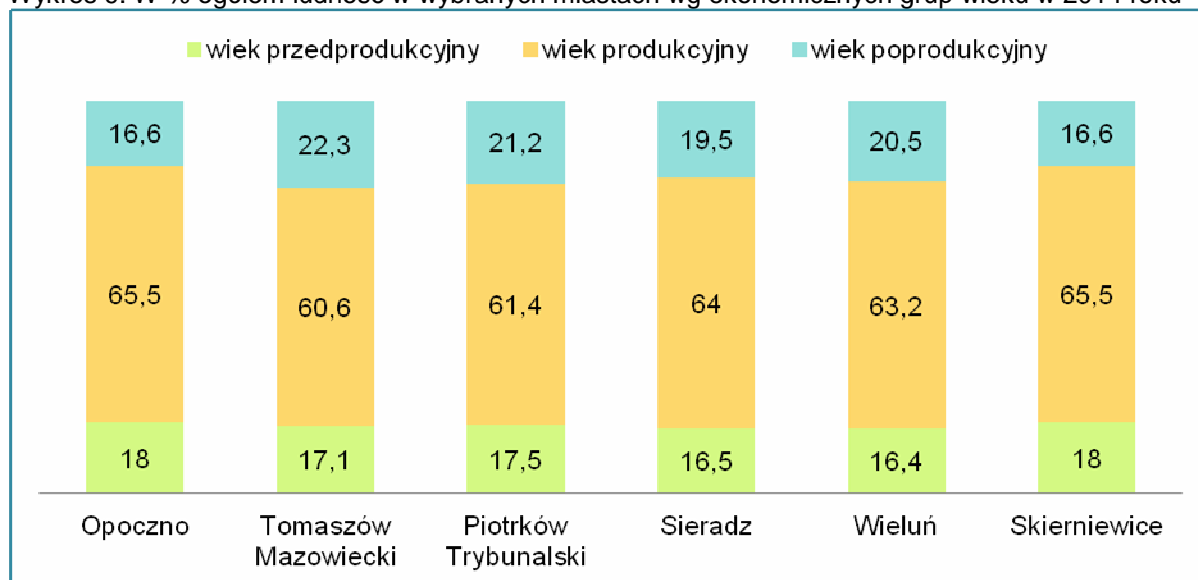
Tabela 32: W % ogółem ludność w wybranych miastach wg ekonomicznych grup wieku w 2014 roku

	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny
Opoczno	18,0	65,5	16,6
Tomaszów Mazowiecki	17,1	60,6	22,3
Piotrków Trybunalski	17,5	61,4	21,2
Sieradz	16,5	64,0	19,5
Wieluń	16,4	63,2	20,5
Skierniewice	18,0	65,5	16,6

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2014 roku w Skierniewicach oraz w Opocznie odnotowano najwyższy odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym oraz produkcyjnym. Jednocześnie w miastach tych zarejestrowano najniższy udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności. Świadczy to zatem o stosunkowo korzystnej strukturze wieku mieszkańców Skierniewic względem ekonomicznych grup wieku.

Wykres 9: W % ogółem ludność w wybranych miastach wg ekonomicznych grup wieku w 2014 roku

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE

W 2014 roku w Skierniewicach było 2282 dzieci w wieku 3 – 6 lat, 1898 z nich, czyli 83,2% objętych było wychowaniem przedszkolnym. Liczba tych dzieci wzrosła w porównaniu do roku 2003 o 15,6 punktu procentowego.

Tabela 33: Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym w wieku 3 – 6 lat

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
dzieci ogółem												
Skierniewice	1818	1793	1800	1770	1783	1877	1895	1954	2091	2176	2229	2282
dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym												
Skierniewice	1229	1311	1335	1338	1329	1495	1508	1593	1804	1837	2003	1898

odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym												
Opoczno	62,0	63,9	65,6	68,2	69,5	74,4	73,3	87,1	84,6	88,2	92,8	84,8
Tomaszów Mazowiecki	54,7	56,1	56,8	60,2	55,5	68,2	72,1	72,3	75,4	75,2	75,2	75,5
Piotrków Trybunalski	55,6	57,8	60,8	65,3	66,9	70,0	68,1	72,0	78,1	79,4	82,7	79,3
Sieradz	67,1	71,1	71,0	72,9	71,6	73,8	77,9	75,8	81,2	76,3	79,9	79,0
Wieluń	76,6	75,0	83,1	92,1	89,7	94,6	94,3	93,4	92,6	89,6	91,0	86,8
Skierniewice	67,6	73,1	74,2	75,6	74,5	79,6	79,6	81,5	86,3	84,4	89,9	83,2

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W porównaniu do innych miast, wyższy odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w 2014 roku odnotowano w Wieluniu i Opocznie, odpowiednio 86,8% i 84,8%. Liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w Skierniewicach jest zatem dość wysoka (83,2%).

WYKSZTAŁCENIE

Poziom wykształcenia mieszkańców Skierniewic przedstawiono za pomocą danych statystycznych pochodzących z 2002 roku dla porównania z innymi miastami oraz dla roku 2011 dla porównania z miastem na prawach powiatu Piotrkowem Trybunalskim. Dane pochodzą z Narodowych Spisów Powszechnych. Kolorem niebieskim oznaczono najwyższy, zaś żółtym najniższy udział procentowy danej kategorii wykształcenia wśród wszystkich miast.

W Mieście Skierniewice odnotowano najniższy udział procentowy osób w kategoriach wykształcenia: „policealne”, „średnie ogólnokształcące”, „zasadnicze zawodowe” oraz „podstawowe nieukończone i bez wykształcenia”. W zakresie wykształcenia wyższego należy jednak zauważyć, że udział osób, które otrzymały dyplom uczelni wyższej jest o 1,31 punktu procentowego niższy od najwyższego zarejestrowanego w Piotrkowie Trybunalskim.

Według podziału na płeć zauważalna jest znaczna przewaga liczby kobiet w kategoriach wykształcenia „wyższe”, „policealne”, „średnie razem”, „średnie ogólnokształcące”, a także „podstawowe ukończone” oraz „nieukończone i bez wykształcenia”.

Dane przedstawia tabela poniżej.

Tabela 34: Poziom wykształcenia mieszkańców w wybranych miastach województwa łódzkiego w 2002 roku (O=ogółem; U= udział osób w danej kategorii wykształcenia w liczbie osób ogółem; M=mężczyźni; K=kobiety)

	Opoczno				Tomaszów Mazowiecki			
	O	U	M	K	O	U	M	K
wyższe	1 917	10,27%	776	1 141	4 995	8,56%	2 079	2 916
policealne	690	3,70%	194	496	1 847	3,17%	496	1 351
średnie razem	6 438	34,50%	2 930	3 508	18 048	30,94%	7 817	10 231
średnie ogólnokształcące	2 165	11,60%	626	1 539	5 057	8,67%	1 326	3 731
średnie zawodowe	4 273	22,90%	2 304	1 969	12 991	22,27%	6 491	6 500
zasadnicze zawodowe	3 926	21,04%	2 509	1 417	14 308	24,53%	8 395	5 913
podstawowe ukończone	5 076	27,20%	2 407	2 669	17 194	29,48%	7 617	9 577
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	615	3,30%	239	376	1 934	3,32%	694	1 240

	Piotrków Trybunalski				Sieradz			
	O	U	M	K	O	U	M	K
wyższe	8 695	12,45%	3 779	4 916	4 644	12,29%	2 037	2 607
policealne	2 927	4,19%	769	2 158	1 694	4,48%	433	1 261
średnie razem	24 555	35,15%	10 577	13 978	13 039	34,52%	5 716	7 323
średnie ogólnokształcące	9 176	13,14%	2 534	6 642	4 506	11,93%	1 428	3 078
średnie zawodowe	15 379	22,02%	8 043	7 336	8 533	22,59%	4 288	4 245
zasadnicze zawodowe	13 650	19,54%	8 712	4 938	6 633	17,56%	4 132	2 501
podstawowe ukończone	18 309	26,21%	8 054	10 255	10 453	27,67%	4 932	5 521
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	1 713	2,45%	692	1 021	1 311	3,47%	508	803
	Wieluń				Skierniewice			
	O	U	M	K	O	U	M	K
wyższe	2719	9,50%	1148	1571	6258	11,14%	2703	3555
policealne	1110	3,88%	251	859	1548	2,76%	379	1169
średnie razem	7513	26,26%	3298	4215	14883	26,50%	6690	8193
średnie ogólnokształcące	2344	8,19%	648	1696	4274	7,61%	1261	3013
średnie zawodowe	5169	18,07%	2650	2519	10609	18,89%	5429	5180
zasadnicze zawodowe	4312	15,07%	2714	1598	7890	14,05%	5008	2882
podstawowe ukończone	4933	17,24%	2200	2733	9705	17,28%	4403	5302
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	513	1,79%	189	324	999	1,78%	397	602

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych; Narodowy Spis Powszechny 2002 - Ludność

Bardziej aktualne dane statystyczne dotyczące poziomu wykształcenia mieszkańców prowadzone są dla powiatów, w tym miast na prawach powiatu. Stąd w tabeli poniżej zaprezentowano dane dla miast na prawach powiatu: Skierniewice oraz Piotrków Trybunalski. Kolorem niebieskim oznaczono wyższy udział procentowy danej kategorii wykształcenia wśród wskazanych jednostek. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że poziom wykształcenia mieszkańców w mieście Skierniewice jest wyższy niż w Piotrkowie Trybunalskim. Notuje się duży odsetek osób z wykształceniem wyższym oraz średnim zawodowym, co jest optymistycznym prognozą. Nadal występują osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym i nieukończonym, jednak w porównaniu do danych z 2002 roku odnotowuje się zmniejszenie liczby tych osób.

Tabela 35: Poziom wykształcenia mieszkańców w wybranych powiatach województwa łódzkiego w 2010 roku (O=ogółem; U= udział osób w danej kategorii wykształcenia w ogółem)

powiat	Miasto Piotrków Trybunalski		Miasto Skierniewice	
	O	U	O	U
ogółem	67 004		56 246	
wyższe	13 735	20,50%	9 887	24,01%
średnie i policealne - ogółem	24 992	37,30%	16 297	39,58%
średnie zawodowe	12 552	18,73%	9 389	22,80%
średnie ogólnokształcące	10 243	15,29%	5 680	13,79%
zasadnicze zawodowe	11 277	16,83%	7 003	17,01%
gimnazjalne	2 957	4,41%	2 102	5,10%
podstawowe ukończone	10 866	16,22%	5 559	13,50%
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	630	0,94%	329	0,80%

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych; Narodowy Spis Powszechny 2011 - Ludność

RYNEK PRACY

Poniżej przedstawiono dane statystyczne obrazujące poziom bezrobocia rejestrowanego w Mieście Skierniewice. W latach 2003 – 2014 co roku zarejestrowanych było więcej kobiet. Największe przewagi odnotowano w latach 2006 – 2008, udział kobiet w ogóle zarejestrowanych kształtował się wtedy na poziomie około 59,4%. Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych ogółem wahała się na przestrzeni lat, zmniejszała się do 2008 roku, po czym zaczęła wzrastać, w roku 2014 zarejestrowane były 1844 osoby, czyli o 1070 osób mniej niż w roku 2003.

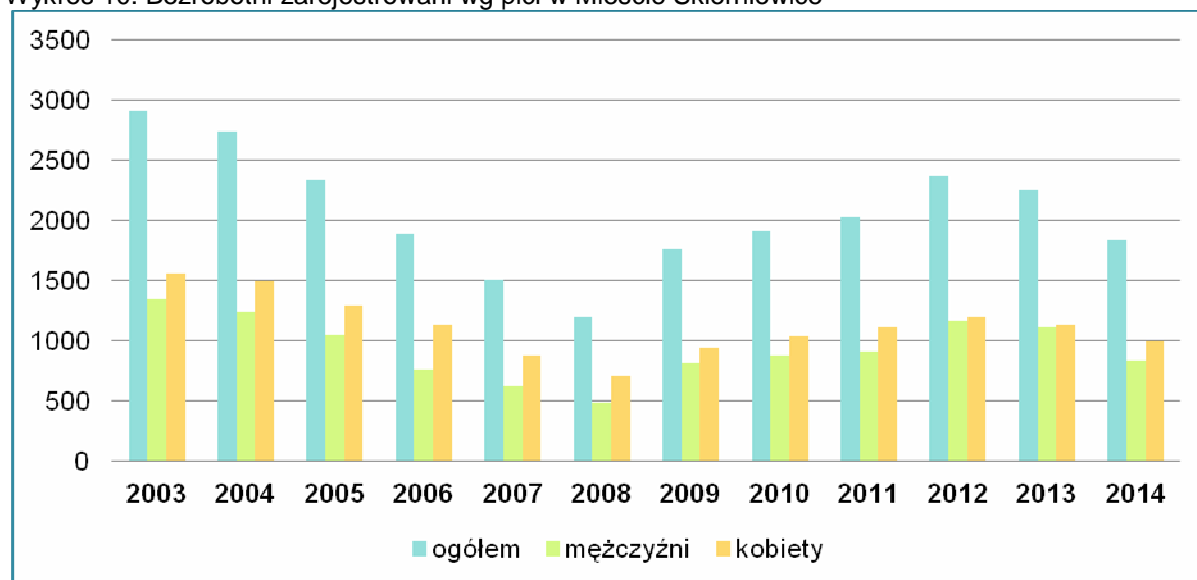
Tabela 36: Bezrobotni⁴⁴ zarejestrowani wg płci w Mieście Skierniewice

rok	ogółem	mężczyźni	kobiety	udział kobiet w ogóle
2003	2914	1355	1559	53,50%
2004	2744	1240	1504	54,81%
2005	2343	1049	1294	55,23%
2006	1893	760	1133	59,85%
2007	1509	624	885	58,65%
2008	1201	485	716	59,62%
2009	1765	817	948	53,71%
2010	1918	878	1040	54,22%
2011	2031	911	1120	55,15%
2012	2371	1165	1206	50,86%
2013	2253	1118	1135	50,38%
2014	1844	843	1001	54,28%

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Dane prezentowane przez Główny Urząd Statystyczny nie uwzględniają jednak szarej strefy, w której to zwykle mężczyźni znajdują zatrudnienie. Generalnie to kobietom trudniej jest znaleźć pracę.

Wykres 10: Bezrobotni zarejestrowani wg płci w Mieście Skierniewice

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

⁴⁴ Definicja GUS: „Dane o bezrobotnych zarejestrowanych obejmują osoby, które zgodnie z Ustawą z dnia 16.X 1991r. o zatrudnieniu i bezrobociu pozostają bez pracy i nie uczą się w szkole, są zdolne do pracy oraz gotowe do podjęcia pracy.”

W 2014 roku udział zarejestrowanych osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w Mieście Skierniewice wyniósł 6,0% i był najniższy w stosunku do innych miast wybranych do analizy porównawczej. Wskaźnik ten był również niższy od tych zarejestrowanych w woj. łódzkim oraz na obszarze całej Polski (odpowiednio 8,1% oraz 7,5%). Wartość wskaźnika dla Skierniewic zmalała w stosunku do 2003 roku 3,1 punktu procentowego. Dane te świadczą o polepszającej się sytuacji mieszkańców Miasta na rynku pracy w porównaniu do innych jednostek.

Tabela 37: Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tomaszów Mazowiecki	18,8	18,0	15,6	13,6	10,5	9,1	12,0	11,6	11,6	12,5	12,2	9,4
Piotrków Trybunalski	12,8	10,9	10,2	8,7	6,8	5,6	7,2	8,1	8,4	9,5	9,6	7,8
Sieradz	15,0	14,4	13,9	12,2	9,9	8,0	9,6	9,4	9,6	10,2	10,6	9,3
Skierniewice	9,1	8,4	7,2	5,8	4,6	3,7	5,4	6,0	6,4	7,6	7,3	6,0
woj. łódzkie	14,2	13,3	12,1	9,8	7,5	6,1	7,9	8,1	8,6	9,5	9,7	8,1
Polska	13,2	12,4	11,4	9,4	7,1	6,0	7,7	7,9	8,0	8,7	8,8	7,5

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Na dzień 31.12.2014 roku stopa bezrobocia wynosiła w Polsce - 11,5%, w Województwie Łódzkim - 11,9%, w Powiecie Skierniewickim - 7,4%, zaś w Mieście Skierniewice - 10,1%.

Poniżej przedstawiono dane dotyczące zarejestrowanych osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy, z obszaru Powiatu Skierniewickiego oraz Miasta Skierniewice. Do kategorii tej zaliczają się m.in.: osoby do 25 roku życia, powyżej 50 roku życia, długotrwale bezrobotne, osoby bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego, bez wykształcenia średniego, samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia oraz kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka. Większość zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Skierniewicach osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy to mieszkańcy Miasta Skierniewice. W latach 2010 – 2012 znacząco wzrosła liczba osób długotrwale bezrobotnych, zaś zmniejszeniu uległa tylko liczba osób zarejestrowanych do 25 roku życia (różnica 7 osób). W 2012 roku największy odsetek stanowiły osoby bez wykształcenia średniego oraz długotrwale bezrobotne. W Mieście wzrasta również liczba kobiet, które nie podjęły pracy po urodzeniu dziecka (w 2012 roku zarejestrowano o 53 kobiety więcej, niż w roku 2010). Nadal znaczny odsetek stanowią osoby po 50 roku życia. Wzrasta liczba osób bez doświadczenia zawodowego oraz kwalifikacji zawodowych. Dane przedstawia tabela poniżej

Tabela 38: Osoby bezrobotne będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy zarejestrowane w PUP w Skierniewicach w latach 2010 – 2011 - 2012

	lata											
	XII 2010				XII 2011				XII 2012			
	Miasto Skierniewice	Powiat skierniewicki	PUP Skierniewice	Udział w ogóle bezrobotnych	Miasto Skierniewice	Powiat skierniewicki	PUP Skierniewice	Udział w ogóle bezrobotnych	Miasto Skierniewice	Powiat skierniewicki	PUP Skierniewice	Udział w ogóle bezrobotnych
Bezrobotni do 25 roku życia	360	411	771	24,9%	337	393	730	22,2%	353	422	775	20,4%
Bezrobotni powyżej 50 roku życia	525	206	731	23,6%	587	250	837	25,5%	662	275	937	24,7%
Długotrwale bezrobotne	673	387	1060	34,2%	861	494	1355	41,3%	1003	528	1531	40,4%
Bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych	462	257	719	23,2%	507	342	849	25,9%	593	351	944	24,9%
Bezrobotni bez doświadczenia zawodowego	382	372	754	24,3%	372	342	714	21,7%	410	399	809	21,3%
Bezrobotni bez wykształcenia średniego	954	631	1585	51,2%	1025	648	1673	51,0%	1172	718	1890	49,9%
Bezrobotni samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia	148	59	207	6,7%	187	72	259	7,9%	202	89	291	7,7%
Kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	110	72	182	5,9%	147	70	217	6,6%	163	76	239	6,3%
Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych	1918	1179	3097	100,0%	2031	1252	3282	100,0%	2371	1420	3791	100,0%

Źródło: *Badania lokalnego rynku pracy w mieście Skierniewice i powiecie skierniewickim – analiza sytuacji osób bezrobotnych do 30 roku życia* [za:]

Opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach, Kraków 2013

Okolo co trzecia osoba bezrobotna zarejestrowana z obszaru Miasta Skierniewice poszukiwała zatrudnienia nie dłużej niż 3 miesiące (34,7%), w tym 13,1% – do miesiąca czasu, jednak 14% osób było zarejestrowanych powyżej 24 miesięcy, a 16,4% w okresie od roku do dwóch lat. Pod względem wieku, najczęściej bo 30,9% stanowiły osoby od 25 do 34 lat, natomiast najmniej zarejestrowanych było osób w wieku od 60 do 64 lat (3,4%). Udział osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym wynosił 22,2%, zasadniczym zawodowym 23,7%, a z co najwyżej gimnazjalnym 25,7%. Wykształcenie średnie ogólnokształcące posiadało 12,6% osób, a nieco większy odsetek uzyskał wyższe wykształcenie (15,8%). Osoby, które nie posiadały żadnego doświadczenia zawodowego stanowiły (11,7%) - niemal o połowę mniej niż w powiecie ziemskim. Najwyższy odsetek stanowiły osoby o stażu pracy wynoszącym od 1 do 5 lat, niewiele mniej było osób, najmniej zarejestrowanych było zaś osób pracujących 30 lat i więcej.

Tabela 39: Struktura społeczno-demograficzna osób bezrobotnych w Powiecie Skierniewickim i Mieście Skierniewice w XII 2012 roku

		Miasto Skierniewice		Powiat Skierniewicki	
		N	%	N	%
ogółem		2371	100%	1420	100%
czas pozostawania bez pracy	do 1 miesiąca	311	13,1%	190	13,4%
	1 – 3 miesiące	511	21,6%	320	22,5%
	3 - 6 miesięcy	424	17,9%	261	18,4%
	6 - 12 miesięcy	403	17,0%	289	20,4%
	12 – 24 miesięcy	390	16,4%	207	14,6%
	powyżej 24 miesięcy	332	14,0%	153	10,8%
wiek	od 18 do 24	353	14,9%	422	29,7%
	od 25 do 34	733	30,9%	416	29,3%
	od 35 do 44	453	19,1%	232	16,3%
	od 45 do 54	451	19,0%	198	13,9%
	od 55 do 59	301	12,7%	113	8,0%
	od 60 do 64	80	3,4%	39	2,7%
wykształcenie	wyższe	374	15,8%	161	11,3%
	policealne i średnie zawodowe	527	22,2%	383	27,0%
	średnie ogólnokształcące	298	12,6%	158	11,1%
	zasadnicze zawodowe	562	23,7%	349	24,6%
	gimnazjalne i poniżej	610	25,7%	369	26,0%
staż pracy ogółem	do 1 roku	346	14,6%	244	17,2%
	od 1 do 5 lat	511	21,6%	293	20,6%
	od 5 do 10 lat	351	14,8%	193	13,6%
	od 10 do 20 lat	412	17,4%	219	15,4%
	od 20 do 30 lat	321	13,5%	124	8,7%
	30 lat i więcej	153	6,5%	54	3,8%
	bez stażu	277	11,7%	293	20,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Badania lokalnego rynku pracy w mieście Skierniewice i powiecie skierniewickim – analiza sytuacji osób bezrobotnych do 30 roku życia* [za:] Opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach, Kraków 2013

Problemem w Mieście Skierniewice jest z pewnością bezrobocie długotrwałe, w XII 2012 roku zarejestrowane były w tej kategorii 1003 osoby, czyli około 42% ogółu.

Długotrwałe bezrobotni pozostawali bez pracy najczęściej co najmniej od roku (70,9%), w tym od 12 do 24 miesięcy (38,7%), zaś powyżej 24 miesięcy (32,2%). Pod względem wieku najwięcej zarejestrowanych było od 25 do 54 roku życia (łącznie osoby te stanowiły 70,5%). 29,5% osób długotrwałe bezrobotnych ukończyło szkołę gimnazjalną lub niższą, najmniejszy odsetek stanowiły osoby posiadające wykształcenie średnie ogólnokształcące (11,8%) oraz wyższe (12,3%). Potwierdza się tu reguła, mówiąca o tym, że osobom z niższym poziomem wykształcenia trudniej jest znaleźć pracę. Według stażu pracy, najwięcej bo po około 20% stanowiły osoby pracujące od 1 do 5 lat oraz od 10 do 20 lat. Najmniej osób (niepełna 5%) odnotowano w kategorii 30 lat i więcej, co świadczy z kolei o tym, że częściej osobami bezrobotnymi pozostają osoby o krótkim stażu pracy.

Tabela 40: Struktura społeczno-demograficzna osób długotrwałe bezrobotnych w Mieście Skierniewice w XII 2012 roku

		N	%
ogółem		1003	100,0%
czas pozostawania bez pracy	do 1 miesiąca	42	4,2%
	1 – 3 miesiące	87	8,7%
	3 - 6 miesięcy	64	6,4%
	6 - 12 miesięcy	99	9,9%
	12 – 24 miesięcy	388	38,7%
	powyżej 24 miesięcy	323	32,2%
wiek	od 18 do 24	100	10,0%
	od 25 do 34	269	26,8%
	od 35 do 44	213	21,2%
	od 45 do 54	226	22,5%
	od 55 do 59	151	15,1%
	od 60 do 64	44	4,4%
wykształcenie	wyższe	123	12,3%
	policealne i średnie zawodowe	213	21,2%
	średnie ogólnokształcące	118	11,8%
	zasadnicze zawodowe	253	25,2%
	gimnazjalne i poniżej	296	29,5%
staż pracy ogółem	do 1 roku	159	15,9%
	od 1 do 5 lat	202	20,1%
	od 5 do 10 lat	141	14,1%
	od 10 do 20 lat	198	19,7%
	od 20 do 30 lat	140	14,0%
	30 lat i więcej	49	4,9%
	bez stażu	114	11,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Badania lokalnego rynku pracy w mieście Skierniewice i powiecie skierniewickim – analiza sytuacji osób bezrobotnych do 30 roku życia* [za:] Opracowanie własne na podstawie danych PUP w Skierniewicach, Kraków 2013

3.3.3. Przyrost naturalny

Przyrost naturalny definiowany jest przez Główny Urząd Statystyczny jako różnica między liczbą urodzeń żywych i zgonów ogółem. Kształtowanie się ruchu naturalnego w Mieście przedstawia tabela poniżej.

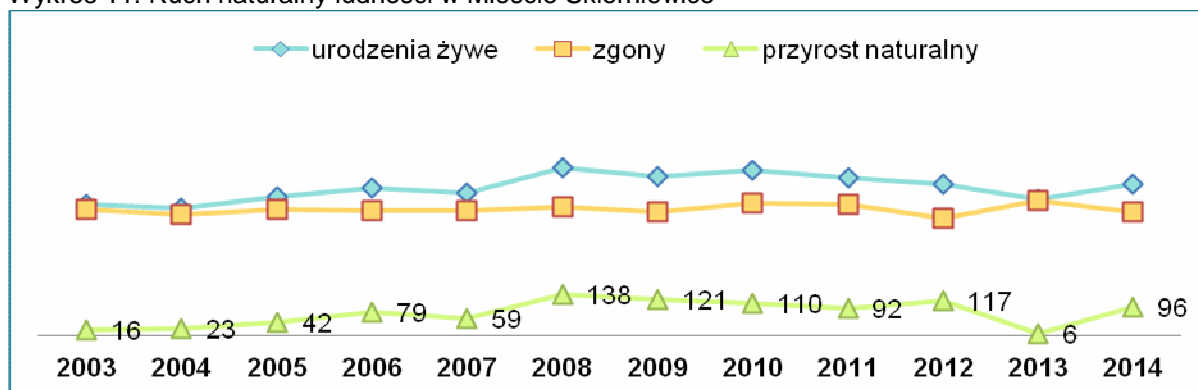
Tabela 41: Ruch naturalny ludności w Mieście Skierniewice

rok	urodzenia żywe	zgony	przyrost naturalny
2003	444	428	16
2004	432	409	23
2005	470	428	42
2006	503	424	79
2007	485	426	59
2008	573	435	138
2009	540	419	121
2010	562	452	110
2011	536	444	92
2012	513	396	117
2013	463	457	6
2014	516	420	96

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Ruch naturalny ludności w Mieście ulega wahaniom. Przyrost naturalny w analizowanym okresie od 2003 do 2014 roku był co roku dodatni, przy czym większe wahania zachodziły w liczbie urodzeń żywych. Liczba zgonów kształtowała się przez wszystkie te lata na zbliżonym poziomie.

Wykres 11: Ruch naturalny ludności w Mieście Skierniewice

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W tabeli poniżej przedstawiono wartości przyrostu naturalnego w latach 2003 – 2014 w wybranych miastach. Kolorem jasnym niebieskim zaznaczono wartości dodatnie.

Tabela 42: Przyrost naturalny w wybranych miastach

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Opoczno	67	39	72	62	73	101	64	72	10	-13	-12	-6
Tomaszów Mazowiecki	-200	-91	-193	-136	-131	-68	-133	-120	-206	-187	-275	-229

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Piotrków Trybunalski	-137	-37	-24	-137	12	-2	-37	-116	-117	-107	-120	-50
Sieradz	37	103	25	-12	13	38	-6	14	20	-41	-60	-64
Wieluń	-36	2	5	-10	10	-8	12	31	-4	2	-21	-10
Skierniewice	16	23	42	79	59	138	121	110	92	117	6	96

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Skierniewice są jedynym miastem, w którym wartości przyrostu naturalnego były co roku dodatnie. Do roku 2011 sytuacja korzystnie kształtowała się również w Opocznie. Ujemne wartości odnotowywano co roku w Tomaszowie Mazowieckim oraz w Piotrkowie Trybunalskim (za wyjątkiem 2007 roku).

3.3.4. Migracja

Jak podaje Główny Urząd Statystyczny: „Źródłem danych o zameldowaniach na pobyt stały w gminie oraz wymeldowaniach na stałe za granicę jest dla GUS sprawozdawczość Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, który jest zasilany przez biura ewidencji gmin”.

Saldo migracji wewnętrznych w Mieście Skierniewice przyjmuje wartości ujemne od 2005 roku. Wg. podziału na płeć większe ujemne wartości salda rejestrowane są w grupie mężczyzn.

Tabela 43: Saldo migracji wewnętrznych w Mieście Skierniewice

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ogółem	60	82	-22	-125	-73	-104	-78	-46	-79	-107	-149	-60
mężczyźni	38	49	0	-65	-48	-59	-59	-15	-58	-81	-66	-44
kobiety	22	33	-22	-60	-25	-45	-19	-31	-21	-26	-83	-16

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Poniżej przedstawiono saldo migracji wewnętrznych w wybranych miastach województwa łódzkiego (kolorem niebieskim oznaczono wartości dodatnie). Wystąpiły one tylko w latach 2003 – 2004 w Skierniewicach. W Skierniewicach odnotowywano raczej mniejsze wartości ujemne w porównaniu do pozostałych miast.

Tabela 44: Saldo migracji wewnętrznych w wybranych miastach

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Opoczno	-20	-100	-61	-128	-85	-124	-90	-110	-154	-152	-166	-187
Tomaszów Mazowiecki	-48	-140	-135	-150	-268	-265	-243	-262	-131	-156	-335	-160
Piotrków Trybunalski	-278	-400	-296	-407	-406	-240	-221	-319	-252	-135	-325	-293
Sieradz	-142	-308	-126	-219	-279	-172	-182	-228	-230	-117	-205	-222
Wieluń	-62	-66	-92	-113	-136	-134	-120	-195	-192	-168	-252	-200
Skierniewice	60	82	-22	-125	-73	-104	-78	-46	-79	-107	-149	-60

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Mieszkańcy Skierniewic wykazują się niewielką mobilnością w kierunkach zagranicznych. Sumarycznie, w latach 2003 – 2014 więcej osób wyemigrowało z Miasta, niż do niego powróciło. Według podziału na płeć, większą mobilność wykazuje grupa kobiet.

Tabela 45: Saldo migracji zagranicznych w Mieście Skierniewice

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ogółem	-1	-11	6	-33	-14	-10	-1	22	12	13	-10
mężczyźni	-1	-7	1	-22	-2	0	-1	11	5	5	3
kobiety	0	-4	5	-11	-12	-10	0	11	7	8	-13

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Ludność zamieszkująca pozostałych 5 ośrodków miejskich przyjętych dla analizy porównawczej jest bardziej mobilna w kierunkach zagranicznych. Nie występują tu jednak żadne prawidłowości. Tylko w Piotrkowie Trybunalskim w podanych latach sumaryczne saldo migracji zagranicznych dla lat 2003 – 2014 jest dodatnie i wynosi 36 osób. W tabeli poniżej kolorem niebieskim oznaczono wartości dodatnie salda.

Tabela 46: Saldo migracji zagranicznych w wybranych miastach

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Opoczno	2	1	1	-27	-18	-21	-12	-3	4	-3	-6	-22
Tomaszów Mazowiecki	2	-6	-2	-29	-5	-17	4	6	-2	-7	-22	-4
Piotrków Trybunalski	7	7	-5	-40	6	-8	7	8	-7	32	11	18
Sieradz	4	2	-12	-28	-11	1	-6	-5	-19	-14	-19	-22
Wieluń	-3	-5	5	-13	-4	-2	6	1	4	1	-13	-1
Skierniewice	-1	-11	6	-33	-14	-10	-1	22	12	13	-10	19

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Analizując migracje ludności pod względem kierunku, stwierdza się, że w latach 2010 – 2014 więcej zameldowań na obszarze Miasta wynikało z przemieszczania się ludności z obszarów wiejskich. Wynika to z faktu, że mieszkańcy wsi szukają w miastach lepszych warunków dla nauki i pracy, ale również rozrywki. Przeważnie emigrują osoby młode, elastyczne, łatwo przystosowujące się do nowych warunków. Często są to osoby dobrze wykształcone.

Tabela 47: Migracje na pobyt stały gminne wg typu i kierunku dla Miasta Skierniewice

	2010	2011	2012	2013	2014
zameldowania ogółem	449	391	353	332	393
zameldowania z miast	192	155	123	130	143
zameldowania ze wsi	219	208	209	176	224
zameldowania z zagranicy	38	28	21	26	26

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W latach 2010 – 2014 mieszkańcy Skierniewic częściej przenosili się natomiast na obszary wiejskie niż do innych ośrodków miejskich. Jest to zjawisko typowe w ostatnim czasie. Mieszkańcy miast, którzy mają ku temu sprzyjające warunki finansowe, przenoszą się na obszary wiejskie, szukając tam

czystsze powietrze oraz ciszy od miejskiego zgiełku. Zwykle pracę nadal wykonują w tym mieście, ale dojazd nie stanowi dla nich wyzwania czy trudności.

Tabela 48: Migracje na pobyt stały gminne wg typu i kierunku dla Miasta Skierniewice

	2010	2011	2012	2013	2014
wymeldowania ogółem	473	458	447	491	434
wymeldowania do miast	183	205	172	186	161
wymeldowania na wieś	274	237	267	269	266
wymeldowania za granicę	16	16	8	36	7

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

3.3.5. Główne przemiany społeczne i gospodarcze

Do głównych trendów zachodzących w sferach społecznej i gospodarczej w Mieście Skierniewice zaliczają się:

- zmniejszona liczba ludności, utrzymująca się od kilku lat na podobnym poziomie;
- znaczny udział zameldowań ludności z obszarów innych miast, co może wynikać z rozwoju większych ośrodków miejskich; do Skierniewic mogą przyciągać niższe ceny mieszkań i nieruchomości, niższe koszty utrzymania, a także łatwa dostępność komunikacyjna;
- starzenie się społeczeństwa (wzrost udziału liczby ludności w wieku poprodukcyjnym, zmniejszenie się udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym);
- od 2012 roku zmniejsza się poziom bezrobocia, wzrasta jednak liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych długotrwale;
- wzrasta liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli, wzrasta poziom wykształcenia mieszkańców;
- nawarstwiający się problemy społeczne, pogłębiający się problem alkoholizmu, ubóstwa, bezrobocia oraz problemów wychowawczych;
- wysoki udział wydatków z budżetu na zadania z zakresu pomocy społecznej (i pochodne);
- zmniejszenie liczby podmiotów gospodarczych w sektorze budownictwa oraz transportu i gospodarki magazynowej;
- zwiększenie się liczby podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w sektorze informacji i komunikacji, działalności naukowej i technicznej, edukacji;

3.3.6. Charakterystyka zjawiska marginalizacji społecznej w Skierniewicach – problem patologii społecznych oraz przestępczości

Zadania z zakresu opieki i pomocy społecznej na terenie Miasta wypełnia Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Skierniewicach. Jak podaje ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2015 r. poz. 163 ze zm.),

„Art. 17. 1. Do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy:

- 1) opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka;
- 2) sporządzanie, zgodnie z art. 16a, oceny w zakresie pomocy społecznej;
- 3) udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym;
- 4) przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych;
- 5) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych;
- 6) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego;
- 7) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych;
- 8) przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego;
- 9) opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie zamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem;
- 10) praca socjalna;
- 11) organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- 12) prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych;
- 13) (uchylony);
- 14) dożywianie dzieci;
- 15) sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym;
- 16) kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu; 16a) pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;

- 17) sporządzanie sprawozdawczości oraz przekazywanie jej właściwemu wojewodzie, również w formie dokumentu elektronicznego, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego;
- 18) utworzenie i utrzymywanie ośrodka pomocy społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenia pracowników;
- 19) przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych;
- 20) opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

2. Do zadań własnych gminy należy:

- 1) przyznawanie i wypłacanie zasiłków specjalnych celowych;
- 2) przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze;
- 3) prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki;
- 4) podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów ośłonowych;
- 5) współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i o szkoleniach oraz realizacji Programu Aktywizacja i Integracja, o którym mowa w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Art. 18. 1. Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy:

- 1) (uchylony);
- 2) (uchylony);
- 3) organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- 4) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną;
- 5) prowadzenie i rozwój infrastruktury środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- 6) realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia;
- 7) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom, o których mowa w art. 5a;
- 8) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia oraz zapewnianie posiłku i niezbędnego ubrania cudzoziemcom, którym udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- 9) wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Zgodnie z jego Statutem, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Skierniewicach jest samodzielną jednostką organizacyjną, nieposiadającą osobowości prawnej, działającą jako wyodrębniona jednostka budżetowa gminy – Miasto Skierniewice.

Celem działalności Ośrodka jest w szczególności:

- 1) współtworzenie lokalnej polityki społecznej,
- 2) wspieranie osób i rodzin w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka,
- 3) dążenie do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem,
- 4) zapobieganie powstawaniu trudnych sytuacji życiowych, których osoby i rodziny nie są w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.”

Przy MOPR działa Miejski Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Skierniewicach, którego przedmiotem działania jest orzekanie o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności.

Jak podaje *Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Skierniewice na lata 2011 – 2015*, głównymi powodami udzielania pomocy społecznej w Skierniewicach w latach 2008 - 2010 były: ubóstwo, bezrobocie, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz niepełnosprawność. W wielu przypadkach pomoc udzielana była w wyniku zaistnienia kilku przesłanek jednocześnie.

Tabela 49: Przesłanki do udzielenia pomocy społecznej

przesłanki do udzielenia pomocy społecznej	liczba rodzin w podziale na lata		
	2008	2009	2010
ubóstwo	826	685	718
niepełnosprawność	330	365	304
długotrwała choroba	215	271	248
bezrobocie	356	271	498
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego	341	274	282
alkoholizm	140	145	147
potrzeba ochrony macierzyństwa	88	94	85
bezdomy	10	15	15
trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	18	28	25
narkomania	5	4	8
sytuacja kryzysowa	4	0	6
brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze	11	33	13
sieroctwo	0	0	0
klęska żywiołowa lub ekologiczna	0	0	0
zdarzenia losowe	2	1	0

Źródło: *Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta Skierniewice na lata 2011 - 2015*

W tabeli poniżej wymieniono typy rodzin, którym udzielono wsparcia. W latach 2008 – 2010 wzrastała liczba gospodarstw jednoosobowych, w pozostałych przypadkach liczba ta raczej malała. W 2010 roku gospodarstwa jednoosobowe stanowiły około 43,5% rodzin, objętych pomocą społeczną, 22,21% to rodziny emerytów i rencistów, 19,2% to rodziny niepełne, zaś 6,28% to rodziny wielodzietne od 3 dzieci.

Tabela 50: Typy rodzin objętych pomocą społeczną

rok	liczba rodzin ogółem	liczba osób w rodzinach	gospodarstwa jednoosobowe	rodziny z dziećmi ogółem	rodziny wielodzietne od 3 dzieci	rodziny niepełne	rodziny emerytów i rencistów
2008	1 199	2 882	475	569	109	261	277
2009	1 071	2 367	486	451	68	204	290
2010	1 130	2 608	492	448	71	217	251

Źródło: *Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta Skierniewice na lata 2011 – 2015*
[za:] dane MOPR w Skierniewicach

Zmniejszająca się liczba rodzin otrzymująca wsparcie nie wynikała jednak w tym okresie z polepszenia się warunków materialnych, a z nie zmieniających się od 2006 r. kryteriów dochodowych i innych wskaźników z ustawy o pomocy społecznej.

W opracowaniu pn. *Marginalizacja i wykluczenie społeczne – panorama językowo-teoretyczna*⁴⁵, podano cztery ogólniejsze koncepcje rozumienia pojęć marginalności i wykluczenia społecznego, należą do nich:

- 1) Problem z uczestnictwem/partycypacją w życiu społecznym lub zbiorowym.
- 2) Problem z prawami społecznymi i socjalnymi (odmowa, niekorzystanie, problemy z realizacją).
- 3) Problem z dostępem (ograniczony, utrudniony) do zasobów, dóbr publicznych, instytucji i systemów społecznych.
- 4) Relatywna i wielowymiarowa deprivacja.

Czytając dalej: „W dyskusji o wykluczeniu społecznym bierze się pod uwagę głównie (...) nieuczestniczenie w czymś pozytywnie ocenianym. Takie nieuczestnictwo może wynikać z niezdolności, niemożności (jest zdolność, ale brak możliwości) lub świadomego wyboru (jest zdolność i możliwość, ale nie ma chęci lub jest niechęć). Wybór ten może być różnie motywowany, a przy tym związany też z błędami w rozpoznaniu sytuacji, tzn. wybór świadomy, ale oparty na fałszywych lub wątpliwych przesłankach, albo po prostu na niepełnej wiedzy o kosztach i korzyściach uczestnictwa i nieuczestnictwa.”

Zjawisko marginalizacji społecznej i wykluczenia społecznego w Mieście powiązane jest m.in. z sytuacjami życiowymi, które czynią te osoby beneficjentami pomocy społecznej, w tym w wyniku: ubóstwa, bezrobocia, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz niepełnosprawności.

Ubóstwo

Opracowanie P. Izabeli Kaźmierczak-Kałużnej (Uniwersytet Zielonogórski) pn. *Ubóstwo jako problem społeczny kwestie terminologiczne i ustalenia empiryczne* wskazuje, że „Z roku na rok zmienia się także społeczny wizerunek osób ubogich. Obok tych kategorii, które tradycyjnie kojarzą się z niedostatkiem (bezrobotni, emeryci, ludzie starzy, niepełnosprawni, alkoholicy itp.), status biednych zyskali również ci, którzy pracują, ale osiągają zbyt niskie dochody, aby zapewnić sobie i swoim rodzinom godziwe warunki życia.”

⁴⁵ Ryszard Szarfenberg Uniwersytet Warszawski Instytut Polityki Społecznej, dostęp 30.10.2015: rszarf.ips.uw.edu.pl

W takim również zakresie uwidacznia się problem ubóstwa w Mieście Skierniewice. Żyją tu zarówno osoby starsze utrzymujące się z emerytury lub renty, których nie stać czasami na zaspokojenie podstawowych potrzeb, nie wspominając już o wydatkach na leki, które z biegiem czasu zwykle wzrastają, a które mogłyby znacząco podnieść jakość i komfort życia tychże osób. Zamieszkują tu również rodziny wielodzietne, ale i takie, w których żyją opiekunowie z jednym lub dwojgiem dzieci, a także rodziny niepełne. Czasami jeden z opiekunów lub oboje są bezrobotni, w innych przypadkach posiadają pracę, ale otrzymywane wynagrodzenie jest zbyt niskie, aby zapewnić całej rodzinie życie na dobrym poziomie, czyli możliwość opłacenia rachunków, kupna pożywienia, ubrań, a także choć od czasu do czasu zaspokojenia potrzeb rekreacyjnych i tych związanych ze strefą kultury. Ubóstwo wynika często z bezrobocia, które jest znaczącym problemem w Mieście.

Osoby ubogie często wycofują się z życia społecznego, niejako naturalnie wygasają związki i relacje z innymi ludźmi. Mają ograniczony dostęp do dóbr kultury oraz świata rozrywki. Zamykają się w sobie, unosząc się dumą nie chcą korzystać z udzielanego wsparcia, szczególnie jeśli są to osoby samotne.

Bezrobocie

Charakterystykę osób bezrobotnych przedstawiono w podrozdziale 2.3.2 Struktura ludności. Wyróżnia się następujące rodzaje bezrobocia rejestrowanego:⁴⁶

- bezrobocie frykcyjne (przejściowe) – czasowy brak pracy, występuje wtedy, gdy ludzie przechodzą z jednego miejsca pracy na drugie, wymagające podobnych kwalifikacji;
- bezrobocie cykliczne (koniunkturalne) - wywołują je okresowe spadki koniunktury gospodarczej;
- bezrobocie strukturalne – wynika z rozbieżności ludzkich kwalifikacji i oferowanej pracy;
- bezrobocie technologiczne – wynika z wprowadzania w gospodarce zmian i innowacji technologicznych;
- bezrobocie nieefektywnego popytu - różnica między liczbą osób poszukujących pracy i liczbą stanowisk pracy;
- bezrobocie płacowe (klasyczne) - będące skutkiem zbyt wysokich płac realnych;
- bezrobocie sezonowe – wynika z pojawiania się prac sezonowych i powstających miejsc pracy, a następnie redukcji tychże miejsc.

Obok bezrobocia rejestrowanego istnieje również bezrobocie ukryte, czyli nieujęte w oficjalnych danych statystycznych. „Są to osoby zatrudnione w niepełnym wymiarze czasu pracy (mimo wyrażenia gotowości do pracy w pełnym wymiarze), albo pracujące na stanowiskach nie wymagających posiadanych przez nie kwalifikacji, albo też zniechęcone do poszukiwania pracy po długim okresie bezskutecznych prób jej podjęcia. Do tej kategorii bezrobocia zalicza się również osoby bezrobotne, które z różnych przyczyn po prostu nie zarejestrowały się we właściwym urzędzie pracy. Oznacza to, że prawdziwa skala bezrobocia jest inna – najczęściej wyższa – niż wskazywałyby na to dane statystyczne.”

⁴⁶ Mariusz Śmigiel, *Pojęcie i rodzaje bezrobocia. Bezrobocie w znaczeniu ogólnym. Rodzaje bezrobocia. Przyczyny powstawania bezrobocia.*

Problem bezrobocia jest wielopłaszczyznowy, opiera się o koniunkturę rynku, ale również o cechy indywidualne danego człowieka, jego sytuację życiową, oczekiwania, zdolności i kwalifikacje. Wśród bezrobotnych beneficjentów pomocy społecznej wyróżnia się trzy postawy: „przedsiębiorczy”, „roszczeniowi” i „wycofujący się”.

„Przedsiębiorczy” to często osoby dobrze wykształcone, poszukujące pracy, pozytywnie nastawione do wszelkich działań, które mogłyby pomóc im w polepszeniu warunków życia. „Przedsiębiorczy to ci świadczeniobiorcy, którzy własną sytuację życiową postrzegają w kategoriach dotkliwego kryzysu i nie godząc się z nią, nie akceptują siebie w roli klientów instytucji pomocowych. Walczą z głęboką zazwyczaj biedą i wszelkimi sposobami próbują odzyskać pełną kontrolę nad własnym życiem. W miarę możliwości samodzielnie zabiegają o utrzymanie przyzwoitego standardu życia rodziny. Nie zrzucają odpowiedzialności za własne życie na innych, postrzegają doświadczaną biedę jako własny problem.”⁴⁷

„Roszczeniowi” to zwykle osoby o niskim poziomie wykształcenia, niskich aspiracjach życiowych, bierni zawodowo. „Nastawieni na przetrwanie, na ogół nie podejmują wysiłku na rzecz wyjścia z niedostatku (nie szukają pracy; nie wyjeżdżają, aby ją podjąć; nie są chętni do zmiany lub zdobycia kwalifikacji zawodowych). Cechuje ich znikoma akceptacja zmian. (...) Mają ograniczoną świadomość własnych deficytów i ich roli w kształtowaniu obecnej sytuacji życiowej. Mimo poczucia głębokiej krzywdy i niesprawiedliwości społecznej brak finansowej samodzielności i uzależnienie od pomocy z zewnątrz postrzegają jako całkowicie normalny sposób na (prze)życie. Są to ci, którzy zinternalizowali rolę przegranego - biednego i postrzegają swoją sytuację jako nieuchronną. (...) Ich bieda dla nich (już) nie jest (ich) problemem. (...) Wśród młodych, roszczeniowo zorientowanych zasiłkobiorców przeważają (...) potomkowie pierwszych przegranych polskiej transformacji, którzy zarówno siebie, jak i własne dzieci skutecznie utwierdzili w przekonaniu, że za los dzisiejszych biednych odpowiada państwo i jego agendy, a zatem najważniejszym wzorcem postępowania jest oczekiwanie na „należące się z opieki”.⁴⁸

„Wycofujący się” to osoby przyjmujące pozycję pomiędzy „przedsiębiorczymi” a „roszczeniowymi”. „oswajają (lub oswoili) obecną sytuację i przywykają (lub już przywykli) do takiego sposobu funkcjonowania, którego istotnym wyznacznikiem jest względna zależność od innych. Ci zasiłkobiorki gorzej znoszą zmiany i wykazują znacznie słabszą akceptację w stosunku do działań mogących podwyższyć ich status na rynku pracy. Ich aktywność zarobkowa jest mało intensywna. Próbując radzić sobie z doznawanym niedostatkiem, skupiają się na ograniczaniu potrzeb i aspiracji, raczej minimalizują wydatki niż dążą do zwiększania przychodów gospodarstwa domowego.”⁴⁹

Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego

„Współczesne rodziny są bardzo zróżnicowane, obok tych, które zapewniają potomstwu komfort bytowy i psychiczny, istnieją także rodziny niezdolne do samodzielnego stworzenia dzieciom

⁴⁷ Izabeli Kaźmierczak-Kałużnej (Uniwersytet Zielonogórski) pn. *Ubóstwo jako problem społeczny kwestie terminologiczne i ustalenia empiryczne*

⁴⁸ Ibidem

⁴⁹ Ibidem

podstawowych warunków bytowych i opiekuńczo-wychowawczych. Najpoważniejsze problemy wiążą się z sytuacją dzieci w rodzinach, które nie zaspokajają w niezbędnym zakresie materialnych, psychicznych i społecznych potrzeb swoich członków. W rodzinach tych występują zaburzenia kontaktów emocjonalnych. Więzy jej członków najczęściej są osłabione a dzieci boleśnie odczuwają wyobcowanie i odrzucenie uczuciowe.”⁵⁰

Najbardziej w sytuacjach tych cierpią dzieci, które czują się niedowartościowane, jednocześnie nie czując wsparcia i bezpieczeństwa. Problemy w domu stają się przyczyną problemów w szkole, zarówno w nauce jak i w kontakcie z rówieśnikami. Dzieci szukają pomocy niestety najczęściej nie wśród osób dorosłych. Chcą przynależeć do grupy, być podobne do innych, co często staje się zgubne i prowadzi np. do stosowania użytek czy konfliktów z prawem.

Alkoholizm

Warto wspomnieć w tym miejscu o problemie jakim jest nadużywanie alkoholu. W 2010 roku 147 rodzin otrzymywało wsparcie z pomocy społecznej z tego tytułu. Problem ten dotyczy jednak z pewnością o wiele większej liczby rodzin. W rodzinach, w których występuje, uważany jest za wstydlivy, często jest tematem tabu. Alkoholikowi trudno jest przyznać, że jest uzależniony, rodzina boi się prosić o pomoc, mając na względzie ewentualne konsekwencje. Problemem jest fakt, że leczenie tej choroby powinno odbyć się przy zgodzie i chęci uzależnionego. Alkoholizm często powiązany jest z bezrobociem, używka pozwala zapomnieć o problemach, odstresować się, a powrót do rzeczywistości i wzrastające poczucie winy prowadzą do sięgnięcia po kolejny łyk trunku. Problem alkoholizmu jest niezwykle złożony, a jednocześnie niebezpieczny zarówno dla samego alkoholika jak i jego bliskich. Problemem jest powielanie przez dzieci błędów opiekunów i zbyt wczesny pierwszy kontakt z używką. Pojawiają się trudności w szkole, więzi rodzinne jeszcze bardziej maleją, a młody organizm wyniszcza się.

Niepełnosprawność

W opisie zjawiska niepełnosprawności posłużono się cytatami zaczerpniętymi ze *Strategii rozwiązywania problemów społecznych Miasta Skierniewice na lata 2011 – 2015*: „W rozumieniu ustawy o pomocy społecznej niepełnosprawność oznacza stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy, powodujący trwałe lub okresowe utrudnienie, ograniczenie bądź uniemożliwienie samodzielnej egzystencji. Tymczasem obecnie niepełnosprawność jest również rozumiana jako wynik barier społecznych, ekonomicznych oraz fizycznych jakie jednostka napotyka w środowisku zamieszkania. W związku z tym polityka społeczna powinna promować aktywne działania na wszystkich szczeblach życia społecznego oraz aktywnie wspierać wszelkie działania na rzecz równouprawnienia osób niepełnosprawnych, a także przeciwdziałać ich dyskryminacji i tworzyć mechanizmy wyrównujące szanse życiowe oraz warunki do korzystania z przysługujących im praw. (...) Zadania z zakresu administracji rządowej dotyczące orzekania o stopniu niepełnosprawności realizowane są w Skierniewicach przez Miejski Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności. (...) Z problemem

---

⁵⁰ Opracowanie: Wydział ds. Pomocy i Integracji Społecznej, *Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2011 dla województwa łódzkiego*, www.rcpslodz.pl

niepełnosprawności bezpośrednio wiąże się kwestia osób starszych. analizując dane statystyczne Skierniewic z niepokojem należy stwierdzić, że systematycznie przybywa w mieście osób w wieku poprodukcyjnym, co oznacza w najbliższej perspektywie konieczność dostosowania odpowiedniej infrastruktury społecznej dla potrzeb tej grupy. (...) Ważną formę wsparcia dla osób starszych odgrywa istniejący na terenie miasta Dom Dziennego Pobytu „Niedziela” przy ul. Lelewela 12, który jest komórką organizacyjną Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Placówka zapewnia całodzienną opiekę i pomoc w usługach osobom starszym, chorym ale nie wymagającym świadczenia usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. (...) Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, nie mogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych przysługuje zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej umieszczenie w domu pomocy społecznej. Osobę kieruje się do domu pomocy społecznej odpowiedniego typu, zlokalizowanego jak najbliżej miejsca zamieszkania. Dom pomocy społecznej świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające na poziomie obowiązujących standardów, w zakresie i formach wynikających z indywidualnych potrzeb osób w nich przebywających. Ponieważ na terenie miasta Skierniewice nie funkcjonuje jak dotąd dom pomocy społecznej MOPR wydawał decyzje administracyjne o skierowaniu do domów funkcjonujących na terenie ościennych powiatów zgodnie z typem domu pomocy społecznej, do którego osoba kierowana kwalifikowała się.”

Przestępczość i przemoc domowa

„Przestępczość jest jednym z tych zjawisk, które odciskają dotkliwie piętno na funkcjonowaniu lokalnej społeczności. Jest to margines życia społecznego, ale intensywność zdarzeń oraz częstotliwość z jaką występują mogą mieć wpływ na formowanie się postaw i zachowań ludzi tworzących społeczność miasta Skierniewice. Porządek publiczny i bezpieczeństwo mieszkańców to jedno z najtrudniejszych zadań samorządu lokalnego.”⁵¹

W Skierniewicach w 2010 roku ogółem na 10 tys. mieszkańców stwierdzono 158 przestępstw kryminalnych, wykrywalność sięgała rzędu 60%. Nakłady finansowe na bezpieczeństwo i porządek publiczny utrzymują się na stałym poziomie⁵².

Tabela 51: Przedsięwzięcia podejmowane w Mieście Skierniewice

zadanie	dotyczy	2009 r.	2010 r.
liczba stwierdzonych przestępstw kryminalnych	ogółem na 10 tys. mieszkańców	160,00	158,00
	wykrywalność	57%	60,1%
liczba osób objętych programami profilaktycznymi	ogółem	8 000	8 000
	% ogółu mieszkańców	16,31	16,31
środki finansowe przeznaczone na poprawę bezpieczeństwa i porządku publicznego bez środków na funkcjonowanie: KM PSP (4 367 000 zł) OPS (300 000 zł)	Ogółem [zł]	1 110 170	1 272 792
	w tym: środki materiałowe i finansowe przekazane policji straży pożarnej [zł]	255 000	234 000

⁵¹ Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta Skierniewice na lata 2011 – 2015

⁵² Ostatnie wiarygodne, dostępne dane

zadanie	dotyczy	2009 r.	2010 r.
liczba programów profilaktycznych	ogółem	8	9
	przyjętych uchwałą Rady Miasta	2	2
liczba mieszkańców miasta	Skierniewice	49 020	49 097

Źródło: *Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta Skierniewice na lata 2011 – 2015*
[za:] Komenda Miejska Policji w Skierniewicach

Jak mówi Art. 207 § 1 Kodeksu Karnego: „znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny – podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat”.

Przemoc domowa to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste powodując cierpienie i szkody. Przemoc w rodzinie występuje niestety w każdej społeczności. Nie łączy się bezpośrednio ze statusem społecznym, jednak częściej dochodzi do niej w rodzinach, gdzie występuje problem nadużywania alkoholu oraz w rodzinach o niskich dochodach. Ofiarami są zazwyczaj kobiety i dzieci, coraz częściej mówi się jednak o ofiarach – mężczyznach. Ponownie największy niepokój budzi sytuacja dzieci dotkniętych przemocą, które mogą mieć problemy w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, a w latach późniejszych w tworzeniu związku partnerskiego i wychowaniu własnych potomków.

Mniejszości etniczne

W Mieście Skierniewice żyje około 80 Romów. Działa tu Stowarzyszenie Romów w Skierniewicach przy ul. Rynek 6, funkcjonuje też świetlica romska. Świetlica służy pomocą w nauce dla dzieci w wieku 5 - 15 lat, poprzez zajęcia edukacyjne z nauczycielami i pedagogami, promuje kulturę i tradycję mniejszości romskiej, organizuje wycieczki integracyjne dla dzieci i młodzieży podczas wakacji.

8 kwietnia obchodzony jest corocznie Międzynarodowy Dzień Romów. W związku z trudną sytuacją rodzin romskich Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Skierniewicach w 2010 r. realizował zadanie „Dofinansowanie do remontów mieszkań” w ramach Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce, współfinansowanego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Celem programu było zniwelowanie różnic między społecznością romską a resztą społeczeństwa, poprawa warunków mieszkaniowych poprzez montaż lub wymianę drzwi zewnętrznych i wewnętrznych, okien oraz wyposażenia sanitarnego. Projektem zostało objętych 20 rodzin romskich (63 osoby) z terenu miasta Skierniewice.⁵³ Ponadto organizacje pozarządowe działające na rzecz społeczności romskiej otrzymują od Miasta Skierniewice dotacje na realizację zadania publicznego pn. „Prowadzenie świetlicy integracyjnej dla dzieci pochodzenia romskiego”. W 2014 r. i 2015 r. kwota dotacji wynosiła w sumie 40.000,00 zł

⁵³ *Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta Skierniewice na lata 2011 – 2015*

3.3.7. Problemy zidentyfikowane w sferze społecznej

Wśród największych problemów w obszarze społecznym zdiagnozowanych na obszarze Miasta Skierniewice można wymienić:

- zmniejszoną liczbę ludności, utrzymującą się od kilku lat na podobnym poziomie;
- starzenie się społeczeństwa (wzrost udziału liczby ludności w wieku poprodukcyjnym, zmniejszenie się udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym) oraz wynikające z tego konsekwencje w zakresie zaspokajania potrzeb wciąż powiększającej się grupy najstarszych mieszkańców Miasta;
- bezrobocie, w tym w szczególności o charakterze długotrwałym; pasywną postawę osób bezrobotnych, zubożenie, roszczeniowość i oczekiwanie na należącą się pomoc; występowanie zjawiska wyuczonej bezradności i uzależnienia od pomocy społecznej;
- niski poziom wykształcenia długotrwanie bezrobotnych;
- nawarstwiający się problemy społeczne, pogłębiający się problem alkoholizmu, ubóstwa, bezrobocia oraz problemów wychowawczych;
- wysokie ujemne saldo migracji wewnętrznych;
- niekorzystną sytuację osób niepełnosprawnych i starszych, których jest w Mieście coraz więcej;
- wzrost liczby starszych osób samotnych;
- utrudnione warunki życia dla osób niepełnosprawnych, w szczególności w miejscach ich zamieszkania, które nie są przystosowane do użytkowania przez osoby niepełnosprawne;
- niewystarczające wsparcie dla osób niepełnosprawnych, zbyt mało działań mobilizujących do bardziej aktywnego życia, ale również ułatwiających realizację pomysłów;
- zmniejszającą się liczbę beneficjentów pomocy społecznej, która wynikała z niezmiennych się uwarunkowań prawnych, co pozwala przypuszczać, że nadal dużo rodzin potrzebuje wsparcia i pomocy, choć nie wpisuje się w obwarowania prawne w tym zakresie;
- dziedziczenie biedy oraz negatywnych wzorców;
- brak domu pomocy społecznej;
- zbyt małą ilość mieszkań komunalnych i socjalnych;
- brak mieszkań chronionych;
- postępującą degradację wartości rodzinnych;
- wyalienowanie społeczne mniejszości romskiej w Skierniewicach oraz stopniowe pogarszanie się warunków życia tej mniejszości narodowej.

4. Analiza SWOT Miasta Skierniewice

W wyniku przeprowadzenia analizy stanu istniejącego Miasta Skierniewice możliwe jest dokonanie analizy SWOT. Analiza ta służy określeniu najbardziej optymalnych kierunków rozwoju obszaru w oparciu o wskazanie:

S (strengths) – mocne strony, jako czynniki wewnętrzne; atut, zaleta, przewaga;

W (weakness) – słabe strony, jako czynniki wewnętrzne; bariera, wada, słabość;

O (opportunities) – szanse - czynniki zewnętrzne, mogące mieć pozytywny wpływ na jednostkę;

T (threats) – zagrożenia - czynniki zewnętrzne, mogące mieć negatywny wpływ na jednostkę.

Poniżej określono czynniki w podziale na następujące obszary aktywności:

- Społeczeństwo, sytuacja społeczna;
- Środowisko przyrodnicze;
- Turystyka, sport, rekreacja;
- Przedsiębiorczość i rolnictwo;
- Infrastruktura techniczna;
- Edukacja i społeczeństwo informacyjne;
- Pomoc społeczna i ochrona zdrowia;

oraz wskazano szanse i zagrożenia dla rozwoju Miasta.

SPOŁECZEŃSTWO, SYTUACJA SPOŁECZNA	
<i>MOCNE STRONY</i>	<i>SŁABE STRONY</i>
<ul style="list-style-type: none"> – dogodne położenie pomiędzy dwoma aglomeracjami: Łodzią i Warszawą; – dogodne położenie na mapie drogowej; – pełnienie ważnych funkcji o charakterze społeczno-gospodarczym dla gmin powiatu ziemskiego skierniewickiego; – korzystne warunki klimatyczne: solarne, termiczne i biometeorologiczne; – polepszające się warunki mieszkaniowe; – stosunkowo niski udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym względem województwa łódzkiego, a także obszaru kraju (oficjalne dane statystyczne); – dodatni przyrost naturalny; – działalność Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie oraz instytucji i stowarzyszeń działających na rzecz osób potrzebujących wsparcia; – bogate tradycje historyczno-kulturalne; – funkcjonowanie organizacji pozarządowych; 	<ul style="list-style-type: none"> – utrzymująca się na zbliżonym poziomie liczba mieszkańców, niższa od rejestrowanej w latach 2004 – 2009; – starzenie się społeczeństwa, wzrost liczby starszych osób samotnych; – problem długotrwałego bezrobocia; – zbyt mała ilość mieszkań komunalnych i socjalnych; – bezrobocie wśród młodych mieszkańców Miasta; – ujemne wartości salda migracji wewnętrznych; – nawarstwiający się problemy społeczne, pogłębiający się problem alkoholizmu, ubóstwa, bezrobocia oraz problemów wychowawczych; – pasywna postawa osób bezrobotnych, zubożenie, roszczeniowość i oczekiwanie na należąca się pomoc; – występowanie zjawiska wyuczonej bezradności i uzależnienia od pomocy społecznej;

	<ul style="list-style-type: none"> – wyalienowanie społeczne mniejszości romskiej w Skierniewicach oraz stopniowe pogarszanie się warunków życia tej mniejszości narodowej; – długotrwałe choroby mieszkańców oraz niepełnosprawność, które ograniczają możliwość prowadzenia aktywnego życia społecznego;
--	--

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

<i>MOCNE STRONY</i>	<i>SŁABE STRONY</i>
<ul style="list-style-type: none"> – korzystne warunki klimatyczne: solarne, termiczne i biometeorologiczne; – dobra jakość gleb; – występowanie wód geotermalnych; – występowanie rzek i zbiornika retencyjno-rekreacyjnego „Zadębie”; – występowanie form ochrony przyrody oraz uporządkowanej zieleni miejskiej, w tym w szczególności Parku Miejskiego; – możliwość wykorzystywania odnawialnych źródeł energii; – dobrze rozwinięta sieć wodociągowa i kanalizacyjna, funkcjonująca stacja uzdatniania wody oraz oczyszczalnia ścieków; – prawidłowo prowadzona gospodarka odpadami; 	<ul style="list-style-type: none"> – nieznaczne zasoby mineralnych surowców naturalnych; – zanieczyszczenie powietrza, szczególnie przy ciągach drogowych oraz w okresie zimowym – spowodowane dużym natężeniem ruchu, niską efektywnością energetyczną budynków oraz złej jakości paliwem; – w indywidualnych gospodarstwach przeważają piece na opał stały (węgiel, miał, drewno); – potencjalne zagrożenie dla środowiska stwarzają: przemysł, transport drogowy i kolejowy materiałów niebezpiecznych, magazynowanie i stosowanie w instalacjach technologicznych substancji niebezpiecznych, magazynowanie i dystrybucja produktów ropopochodnych; – hałas spowodowany ruchem drogowym oraz ruchem kolejowym; – zanieczyszczenie rzeki Łupi-Skierniewki;

TURYSTYKA, SPORT, REKREACJA

<i>MOCNE STRONY</i>	<i>SŁABE STRONY</i>
<ul style="list-style-type: none"> – występowanie obiektów zabytkowych, zachowanie układu historycznego śródmieścia; – znaczne walory turystyczne, historyczne i kulturowe Miasta; – przebieganie przez Miasto szlaków turystycznych; – występowanie rzek i zbiornika retencyjno-rekreacyjnego „Zadębie”; – istnienie dwóch ujęć słonych wód termalnych; – funkcjonowanie zabytkowego Parku Miejskiego; – funkcjonowanie ośrodków / organizacji / zrzeszeń realizujących działalność z zakresu kultury, sportu i rekreacji, m.in. 	<ul style="list-style-type: none"> – obszar „Starego Miasta” nie tworzy w pełni miejsca atrakcyjnego pod względem turystycznym; – niszczenie dóbr dziedzictwa kulturowego; – obniżona estetyka budynków w poszczególnych kwartałach Miasta; – brak obiektów hotelowych i gastronomicznych dla bardziej wymagających gości; – brak placów zabaw, miejsc rekreacji szczególnie w centrum Miasta; – niewystarczająca ilość imprez i wydarzeń rozrywkowo-kulturalnych skierowanych ku dzieci i młodzieży; – zmniejszenie zainteresowania Miastem jako obiektem turystycznym wśród osób

<p>Centrum Kultury i Sztuki, , Biuro Wystaw Artystycznych, Izba Historii Skierniewic, Ośrodek Sportu i Rekreacji, Pływalnia Miejska Nawa;</p> <ul style="list-style-type: none"> - funkcjonowanie placów zabaw dla dzieci i siłowni plenerowych; - bogate walory krajobrazowe dla turystyki wypoczynkowej; 	<p>zza granicy;</p> <ul style="list-style-type: none"> - brak muzeum; - brak markowych produktów turystycznych Miasta; - uboga oferta turystyczna i słaba ich promocja;
--	--

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

<i>MOCNE STRONY</i>	<i>SŁABE STRONY</i>
<ul style="list-style-type: none"> - funkcjonowanie dużych przedsiębiorstw, ale i mniejszych lokalnych firm; - brak obiektów hotelowych i gastronomicznych dla bardziej wymagających gości; - dobrze rozwinięty rynek usług; 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba podmiotów gospodarczych utrzymuje się od kilku lat na zbliżonym poziomie; - niewielki udział innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw; - mała liczba instytucji okołobiznesowych, znikoma ilość instytucji wspierających rozwój gospodarczy; - bariery wynikające z zagospodarowania przestrzennego w funkcjonowaniu Miasta; - brak sieci gazowej, kanalizacyjnej, ciepłowniczej i wodociągowej dla części Miasta (bariera dla nowych inwestycji); - niewydolny układ komunikacyjny Miasta; ograniczona dostępność komunikacyjna do terenów przemysłowych; - niedostatecznie atrakcyjne warunki dla inwestorów krajowych i zagranicznych (teren, zły stan infrastruktury technicznej (drogowej i transportowej – stacji paliw); - odpływ ludzi wykształconych do Łodzi i Warszawy; - niska dynamika powstawania małych przedsiębiorstw; - stosunkowo niski poziom wykształcenia oraz kwalifikacji osób bezrobotnych; - wyższy udział bezrobotnych kobiet; - duża konkurencja supermarketów i dyskontów względem lokalnych przedsiębiorców; - niska dochodowość małych sklepów;

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

<i>MOCNE STRONY</i>	<i>SŁABE STRONY</i>
<ul style="list-style-type: none"> - dobrze rozwinięta sieć wodociągowa i kanalizacyjna; - dobre połączenia komunikacyjne z innymi miastami; 	<ul style="list-style-type: none"> - brak uzbrojenia w sieć wodociągową i kanalizacyjną obszarów peryferyjnych Miasta; - sieć ciepłownicza wymaga modernizacji

<ul style="list-style-type: none"> - istniejąca sieć energetyczna zaspakaja potrzeby energetyczne Miasta; - dobry stan techniczny sieci gazowych; 	<p>oraz rozbudowy;</p> <ul style="list-style-type: none"> - część ulic w Mieście wymaga modernizacji; - brak wystarczającej ilości ścieżek rowerowych oraz infrastruktury ułatwiającej łączenie podróży rowerem i np. autobusem; - część zabytkowa Miasta charakteryzuje się największymi brakami infrastrukturalnymi; - uciążliwości w codziennym życiu mieszkańców wywołane przejeżdżającymi przez Miasto pociągami; - brak wiaduktów nad torami kolejowymi utrudnia komunikację i separuje tereny za torami; - zatłoczenie pojazdów na drogach powodujące zatory uliczne oraz wzmożoną emisję spalin; - bariery architektoniczne dla swobodnego poruszania się przez osoby niepełnosprawne i starsze; - niewystarczający poziom wykorzystania odnawialnych źródeł energii dla produkcji energii elektrycznej i ciepłej; - niska efektywność energetyczna budynków położonych na obszarze Miasta Skierniewice; - budynki mieszkalne ale również obiekty zabytkowe wymagają modernizacji/ remontów/ docieplenia; - niszczenie zabytkowego obiektu koszar;
---	---

EDUKACJA I SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - wzrastający odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym; - wzrastający poziom wykształcenia mieszkańców; - dostęp do edukacji na poziomie wyższym, możliwość dokończenia się przez osoby dorosłe; - funkcjonowanie przedszkoli i szkół, oferujących również zajęcia pozalekcyjne; - funkcjonowanie świetlic szkolnych oferujących zajęcia pozalekcyjne; - dobry dostęp do szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej; 	<ul style="list-style-type: none"> - nierówny dostęp mieszkańców do nauki i rekreacji; - niewystarczające wykorzystanie możliwości, jakie dają e – usługi np. e – edukacja; - brak chęci do nauki i podwyższania kwalifikacji, szczególnie wśród osób bezrobotnych lub o niskim poziomie wykształcenia;

POMOC SPOŁECZNA I OCHRONA ZDROWIA	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - sprawne funkcjonowanie MOPR; - dostęp do instytucji świadczących pomoc z zakresu opieki zdrowotnej; - funkcjonowanie Karty „Skierniewicka Rodzina PLUS”; - funkcjonowanie domu dziennego pobytu „Niedziela”; - funkcjonowanie organizacji pozarządowych, aktywna ich współpraca z Urzędem Miasta Skierniewice; - funkcjonowanie świetlic środowiskowych; - funkcjonowanie Rady Seniorów Miasta Skierniewice; 	<ul style="list-style-type: none"> - wzrastający poziom wydatków z budżetu Miasta na pomoc społeczną i pochodne; - pasywna postawa osób bezrobotnych, zubożenie, roszczeniowość i oczekiwanie na należąca się pomoc; występowanie zjawiska wyuczonej bezradności i uzależnienia od pomocy społecznej; - ograniczony dostęp do specjalistycznej opieki medycznej - wzrastające zapotrzebowanie na mieszkania komunalne; - ciągła walka z bezrobociem, ubóstwem, ale również bezdomnością; - rozwój patologii społecznych, szczególnie w centrum Miasta; - brak domu pomocy społecznej oraz mieszkań chronionych;

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - możliwość wykorzystania funduszy europejskich przez Miasto oraz mieszkańców; - budowa/ modernizacja infrastruktury technicznej; - możliwość zrewitalizowania przestrzeni miejskich najbardziej zdegradowanych, dla odnowy tkanki przestrzennej, społecznej i gospodarczej; - rozwój telepracy i możliwości pracy w oparciu o infrastrukturę społeczeństwa informacyjnego; - rozwój turystyki tworzy nowe miejsca pracy dla osób o zróżnicowanych kwalifikacjach; - organizowanie szkoleń, kursów, warsztatów dla osób bezrobotnych oraz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym; 	<ul style="list-style-type: none"> - duża konkurencja pomiędzy Miastami w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych; - niestabilna sytuacja na wschodzie (Rosja, Ukraina), problem napływających do Polski emigrantów; - możliwa zmiana ugrupowania zarządzającego krajem, a zatem zmiana warunków gospodarowania; - niestabilność prawa pracy w Polsce, co powoduje odpływ inwestycji z Polski; - zwiększanie się patologii społecznych (głównie alkoholizm); - brak spójnego, efektywnego systemu aktywizacji bezrobotnych; - rozwój zjawiska wykluczenia społecznego w grupach długotrwale bezrobotnych; - ograniczenia w dostępie do środków strukturalnych Unii Europejskiej; - aktywność sieci handlowych o zasięgu ogólnopolskim;

5. Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji

5.1. Okres realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich

Okres realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji jest spójny z okresem programowania budżetu Unii Europejskiej na lata 2014 – 2020. Szacuje się, że niektóre z projektów mogą być trudne pod względem inwestycyjnym i będą realizowane w długim okresie czasu. Miasto Skierniewice oraz inne jednostki realizujące projekty chcieliby wszystkie projekty wykonać jak najszybciej, jednak należy wziąć pod uwagę uwarunkowania budżetowe oraz techniczne. Głównym elementem niepewności jest harmonogram naboru wniosków o dotację z *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020*. Realizację wielu projektów uzależnia się od otrzymanej dotacji.

5.2. Zasięg terytorialny rewitalizowanych obszarów

W celu wskazania obszaru rewitalizacji dokonano wyłonienia obszaru zdegradowanego w Mieście Skierniewice. Posłużono się definicjami poszczególnych pojęć zawartych w „*Wytycznych...*”, zgodnie z którymi:

Stan kryzysowy zdefiniowano jako stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- a) gospodarczej (w szczególności w zakresie niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw),
- b) środowiskowej (w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi bądź stanu środowiska),
- c) przestrzenno-funkcjonalnej (w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych),
- d) technicznej (w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz braku funkcjonowania rozwiązań

technicznych umożliwiającą efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska).

Obszar zdegradowany to obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy. Dotyczy to najczęściej obszarów miejskich, ale także wiejskich. Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic pod warunkiem stwierdzenia sytuacji kryzysowej na każdym z podobszarów.

Obszar rewitalizacji to obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechującego się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, lecz nie może obejmować terenów większych niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy. W skład obszaru rewitalizacji mogą wejść obszary występowania problemów przestrzennych, takich jak tereny przemysłowe (w tym portowe i wydobywcze), powojenne lub pokolejowe, wyłącznie w przypadku, gdy przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane z celami rewitalizacji dla danego obszaru rewitalizacji.

Zgodnie z „Wytycznymi...” zasięg przestrzenny obszaru rewitalizacji w Mieście Skierniewice określono przy założeniu, że program rewitalizacji może obejmować więcej niż jedno terytorium wymagające wsparcia, a zasięg każdego z tych obszarów wyznaczany jest przy założeniu, że jest to kryterium ograniczone przestrzennie, tj. obejmujące tereny o szczególnej koncentracji negatywnych zjawisk istotne dla rozwoju danej gminy (w przypadku niniejszego Programu – Miasta Skierniewice). Zasięg przestrzenny obszaru rewitalizacji został ustalony przez Samorząd, w oparciu o rozstrzygnięcia wynikające z dokumentów strategicznych/planistycznych Miasta, a także w oparciu o indywidualne kryteria. Program rewitalizacji łącznie nie obejmuje więcej niż 20% powierzchni gminy i dotyczy liczby ludności nie większej niż 30% jej mieszkańców, co dokładniej opisano poniżej. Obszar rewitalizacji został wyznaczony uchwałą Nr XXII/38/2016 Rady Miasta Skierniewice z dnia 10 marca 2016 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji (Dz. Urz. Woj. łódzkiego z 2016r. poz. 1471).

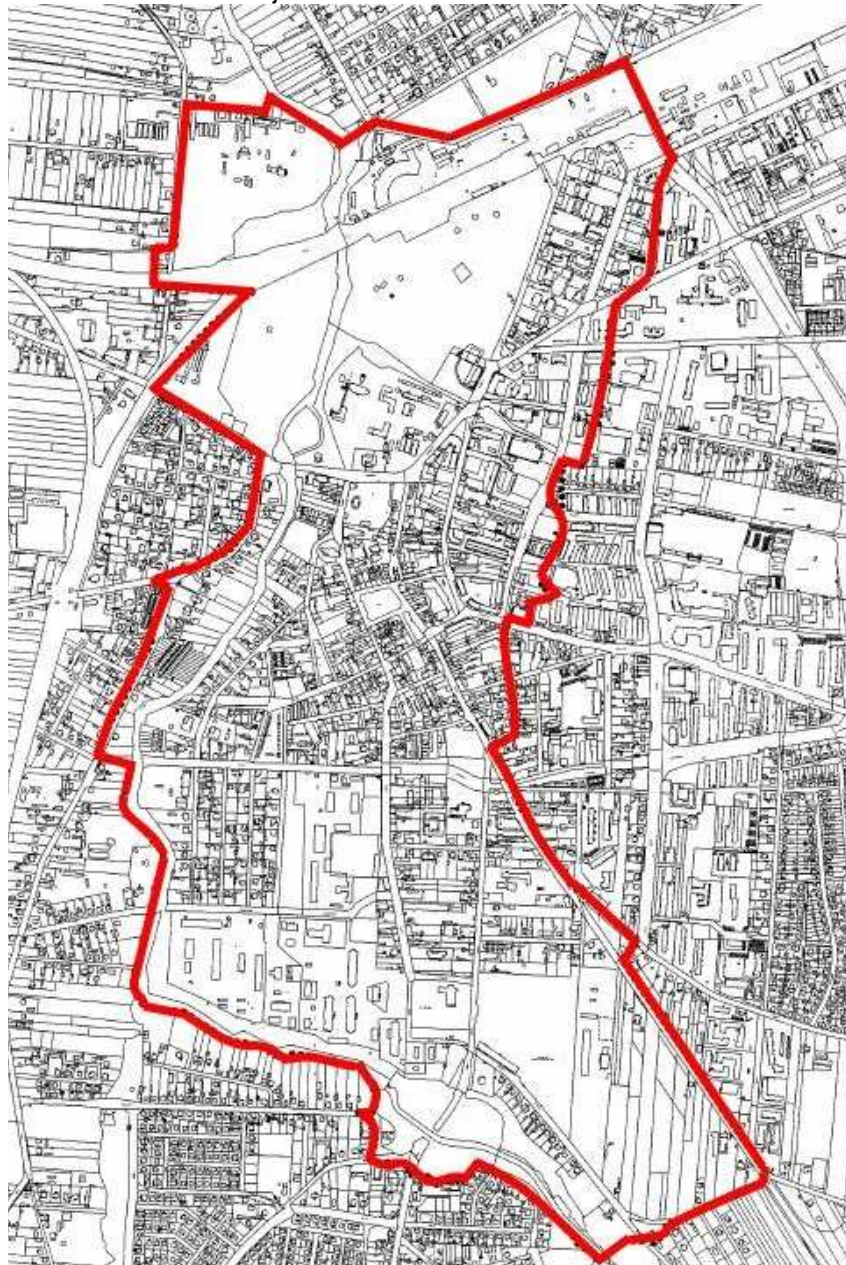
Wyznaczono jeden obszar zdegradowany, położony w centralnej części Miasta, który wydłuża się na jego południowe tereny. Granice wytyczonego obszaru zdegradowanego pokrywają się z granicami obszaru rewitalizacji. W oparciu o przeprowadzoną diagnozę stwierdzono tu występowanie koncentracji negatywnych zjawisk społecznych oraz gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych, o których mowa powyżej. Obszar rewitalizacji ma powierzchnię 2,341 km² co stanowi 6,755 % powierzchni Miasta, zamieszkały jest przez ok. 14 120 mieszkańców, co stanowi 29% ogólnej liczby mieszkańców Miasta Skierniewice (stan na XII 2015 r.).

5.3. Obszar rewitalizacji

Poniżej przedstawiono mapę, na której wyznaczono granice obszaru rewitalizacji.

Mapa 11: Granice obszaru rewitalizacji w Mieście Skierniewice.

Źródło: Urząd Miasta Skierniewice

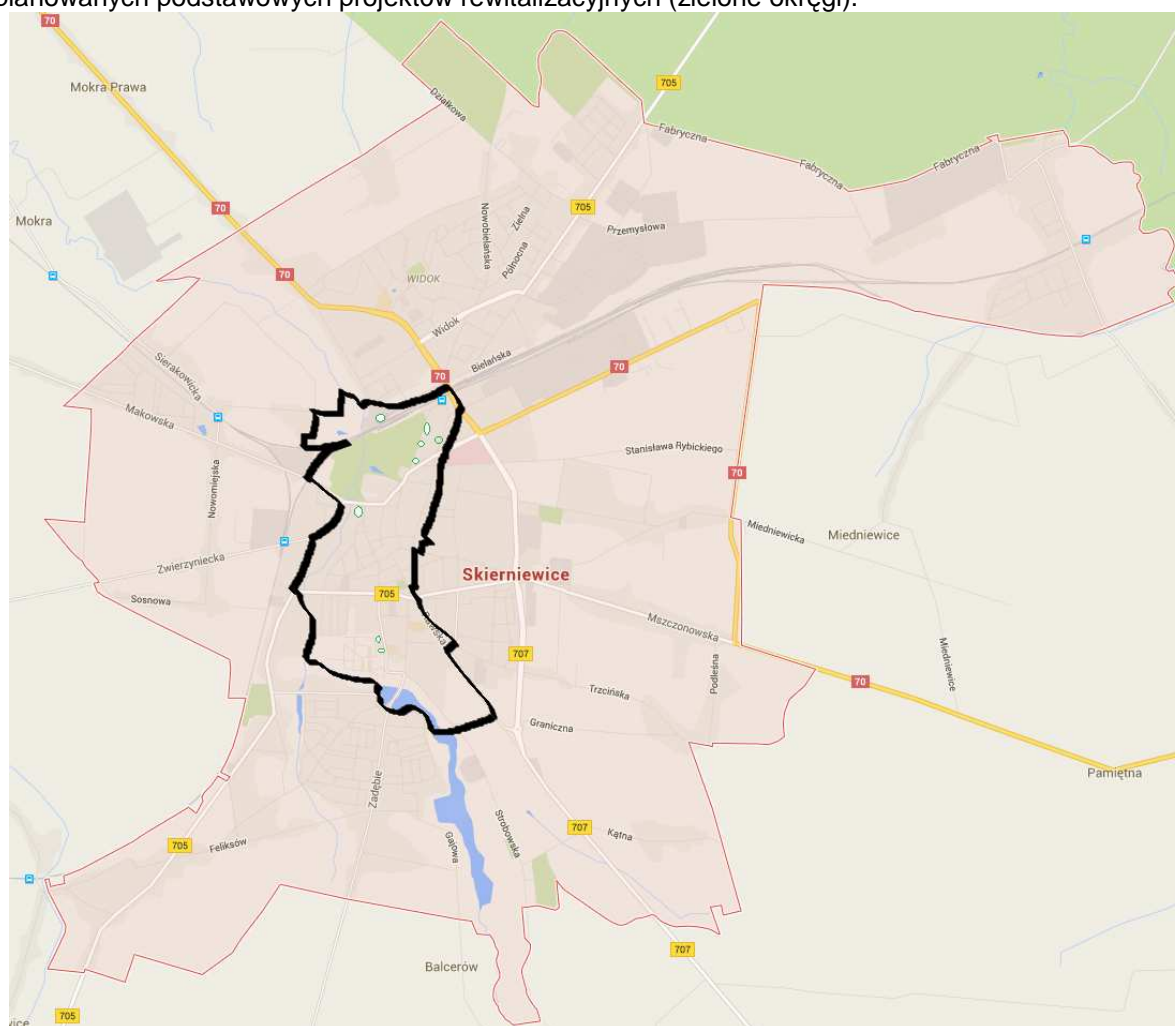
Wyznaczony obszar rewitalizacji położony jest w centrum Miasta Skierniewice, co obrazuje mapa poniżej. Obszar ten spełnia poszczególne kryteria, wobec czego można było uznać go za obszar rewitalizacji. Nie oznacza to jednak, że problemy nie występują w innych częściach Miasta. Podczas diagnozy stwierdzono, że na innych obszarach również występują problemy społeczne, infrastrukturalne, gospodarcze, jednak natężenie tych problemów nie jest tak duże jak w wyznaczonej strefie. Główne kryterium stanowi sfera społeczna. Natężenie problemów społecznych dotyczy głównie

centrum Miasta. To tam występuje największe ubóstwo, bezrobocie. Wyznaczony obszar mieści się na obszarze około 1km².

Wyznaczony obszar obejmuje centrum Miasta, które jednocześnie stanowi jego historyczny trzon. Od strony północnej obszar ograniczony jest terenem położonym w pobliżu linii kolejowej oraz ulicą Waryńskiego. Obejmuje Parowozownię i zabytkowy Park Miejski. W zachodniej części granica obszaru przebiega wzdłuż: ulicy Ludwika Waryńskiego, linii kolejowej, ulic: Tadeusza Kościuszki, Józefa Piłsudskiego, Jana Kozińskiego, następnie wzdłuż doliny rzeki Łupi (Skierniewki), prowadząc do Zalewu Zadębie na południu. Południowa granica obszaru prowadzi wzdłuż ulicy Granicznej, która łączy się z ulicą Rawską wytyczającą granicę wschodnią. W dalszej części granica ta przebiega krótkim odcinkiem ulicy Mikołaja Kopernika do ulicy Trzciskiej a następnie łączy się z powrotem z ulicą Rawską, przebiegając dalej ulicą Ogrodową do ulicy Władysława Stanisława Reymonta, Joachima Lelewela, prowadząc do drogi krajowej Nr 70 i linii kolejowej.

Poniżej przedstawiono granice obszaru rewitalizacji wraz z miejscami realizacji planowanych podstawowych projektów rewitalizacyjnych na mapie Miasta Skierniewice. Ich lista wraz z opisami znajduje się w rozdziale 5.7 niniejszego dokumentu.

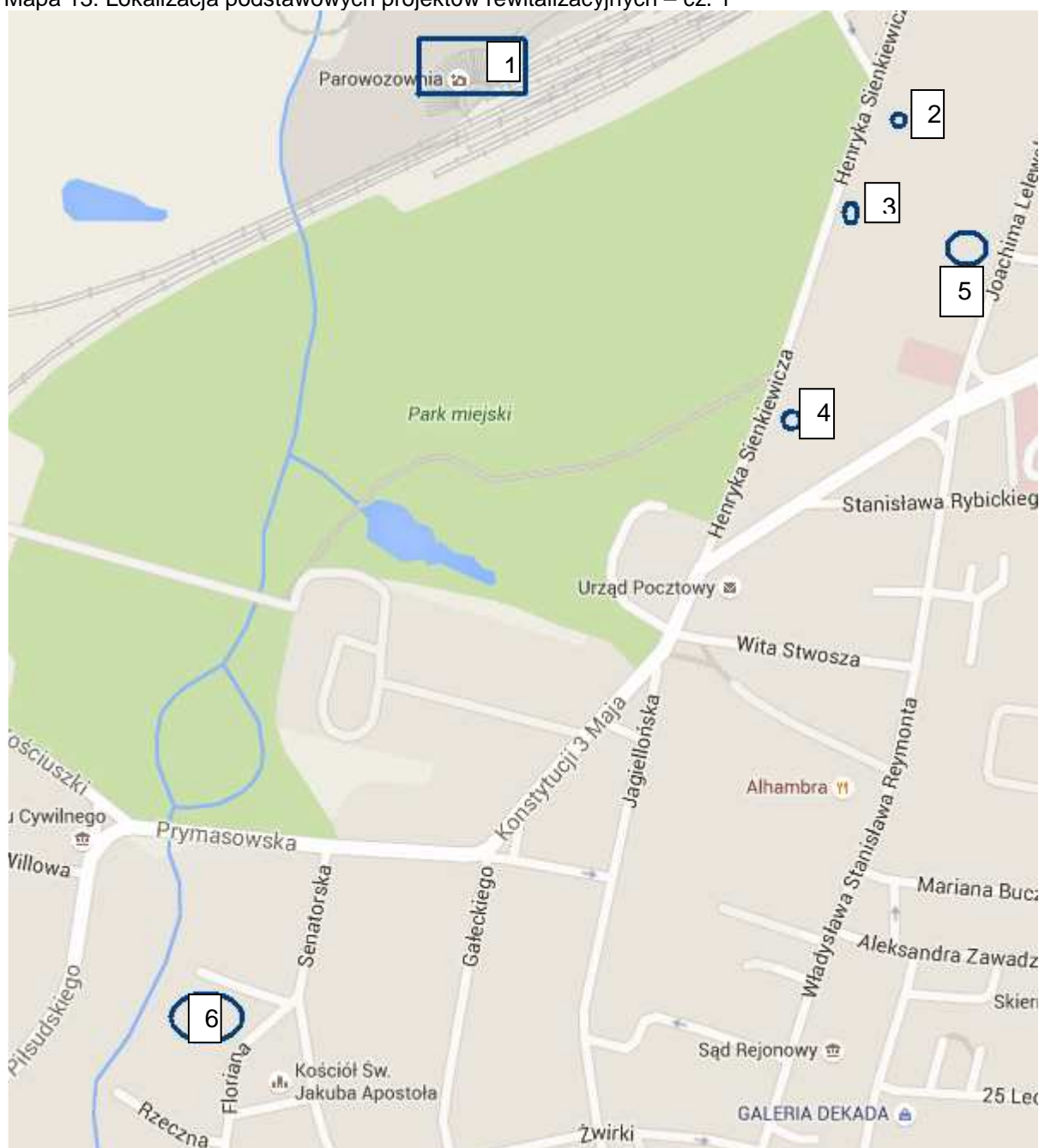
Mapa 12: Granice obszaru rewitalizacji w Mieście Skierniewice wraz z miejscami realizacji planowanych podstawowych projektów rewitalizacyjnych (zielone okręgi).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Mapy Google, www.google.pl/maps/place/Skierniewice (mapa nie uwzględnia zmiany granic administracyjnych Skierniewic w 2012 i 2015 r.)

Kolejne mapy wskazują lokalizacje planowanych podstawowych projektów rewitalizacyjnych w zbliżeniu.

Mapa 13: Lokalizacja podstawowych projektów rewitalizacyjnych – cz. 1

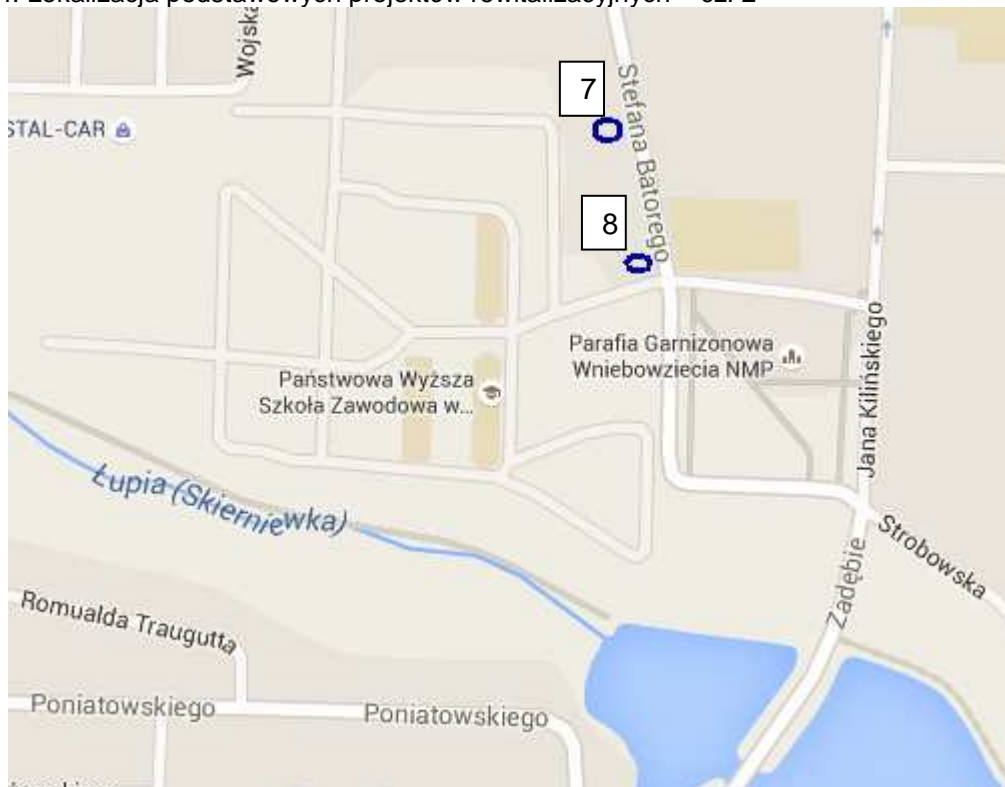

Legenda:

- 1 – Parowozownia, ul. Łowicka 1;
- 2 – ul. Sienkiewicza 22A;
- 3 – ul. Sienkiewicza 18;
- 4 – ul. Sienkiewicza 6;
- 5 – ul. Lelewela 9;
- 6 – ul. Podręczna / ul. Św. Floriana

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Mapy Google, www.google.pl/maps/place/Skierniewice

Mapa 14: Lokalizacja podstawowych projektów rewitalizacyjnych – cz. 2

Legenda:

7 – ul. Batorego 48;

8 – ul. Batorego 64

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Mapy Google, www.google.pl/maps/place/Skierniewice

Wskazany obszar wymaga działań rewitalizacyjnych i stanowi strefę zdegradowaną, która negatywnie wpływa na resztę obszaru Miasta. Działania rewitalizacyjne na tym obszarze przyczynią się do przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym w całym Mieście.

5.4. Uzasadnienie wyboru obszaru rewitalizowanego

Obszar objęty rewitalizacją został wytyczony na podstawie diagnozy stanu Miasta Skierniewice oraz szerokich konsultacji ze społecznością lokalną. Partycypacja społeczna została wpisana w proces rewitalizacji jako fundament działań na każdym etapie tego procesu: diagnozowania, programowania, wdrażania oraz monitorowania. Chciano utworzyć strefę objętą działaniami rewitalizacyjnymi w sposób jawny i przejrzysty, z zapewnieniem aktywnego **udziału interesariuszy na każdym etapie**. Temu służyły **konsultacje społeczne**. Jednocześnie należało wziąć pod uwagę zapisy „Wytycznych...”, zgodnie z którymi rewitalizacja stanowi proces wyprowadzenia ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób

kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki. Miasto oraz mieszkańcy uczestniczący w konsultacjach chcieli objąć rewitalizacją jak największą część Miasta. Charakterystyczne zagospodarowanie przestrzenne Miasta oraz nierównomierne występowanie problemów wymusza przeprowadzenie działań naprawczych we wszystkich kwartałach Miasta. Jednak wszystkie podmioty uczestniczące w procesie tworzenia strefy musiały wziąć pod uwagę podstawową zasadę rewitalizacji wyływającą z „Wytucznych ...” – zasadę koncentracji, obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez nie więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Dlatego też wyznaczony obszar obejmuje tereny o największych potrzebach infrastrukturalnych i społecznych. Obszar musiał stanowić w pewnym stopniu kompromis. Dlatego też nie ujęto wielu kwartałów, gdzie problemy również występują, jednak ze względów na ograniczoną wielkość strefy nie mogły zostać uwzględnione.

W wyniku konsultacji i wniosków mieszkańców do strefy dołączono teren Parku Miejskiego, kwartał pomiędzy ulicą Waryńskiego a torami kolejowymi, dołączono również teren Parowozowni. Niestety nie udało się włączyć do strefy ulic Marii Curie Skłodowskiej, Składowej, Bielańskiej, o co wnosili niektórzy mieszkańcy. To samo dotyczy ulic Adama Mickiewicza, Szkolnej. Objęcie tych ulic spowodowałoby przekroczenie liczby mieszkańców do poziomu powyżej 30%. Jednocześnie wzięto pod uwagę strukturę własności tych terenów i stwierdzono, że stopień inwestycji w tych kwartałach będzie ograniczony.

Na wyznaczonym terenie można twierdzić występowanie problemów:

- gospodarczych – mała ilość przedsiębiorstw zakładanych przez samych mieszkańców strefy, występuje również niekorzystna struktura przedsiębiorstw. Większość z nich to działalności handlowe.
- środowiskowych – występuje tu duże zanieczyszczenie środowiska naturalnego, co spowodowane jest niską emisją, dużym ruchem pojazdów wszelkiego typu. Na całym terenie występują również hałas.
- przestrzenno-funkcjonalnych – stwierdzono niedostosowanie rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru (np. teren po koszarach wojskowych), zły stan techniczny obiektów i przestrzeni (zaniedbane podwórka, plomby w centrum Miasta),
- technicznych – degradację budynków budowlanych w całym obszarze rewitalizacji.

Problemy i ich natężenie wykazują zgodność z wymogami „Wytucznych ...”. Należy również podkreślić, że nie ujęcie poszczególnych części Miasta programem rewitalizacji nie skutkuje, że w tych obszarach nie będą podejmowane żadne działania inwestycyjne. Będą prowadzone wszelkie działania, które mają na celu zapewnienie podstawowych usług dla całej społeczności Miasta Skierniewice.

Przeprowadzenie konsultacji społecznych pozwoliło na integrację mieszkańców oraz poszczególnych jednostek Miasta. Mieszkańcy podkreślili wiele nowych problemów Miasta, z którymi Miasto będzie musiało zmierzyć się w kolejnych latach.

Poniżej uzasadniono wybór obszaru rewitalizacji:

SFERA PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA I TECHNICZNA

Miasto Skierniewice posiada nietypowe zagospodarowanie przestrzenne. Opiera się ono na linii kolejowej przebiegającej przez jego centrum. Kolej dzieli funkcjonalnie Miasto na dwa obszary. W południowej części znajduje się historyczne centrum Miasta. Kolej stanowi ważny element dla struktury Miasta oraz powoduje wiele problemów środowiskowych. Codziennie przez Miasto przetacza się ponad sto składów towarowych i osobowych. Powszechny jest więc hałas. Dochodzi również do znacznej degradacji środowiska naturalnego wokół samej linii kolejowej. Większość terenów zlokalizowanych wokół linii można uznać za zdegradowane. Mieszkańcy terenów przyległych skarżą się na hałas i kurz. Nawet w centrum Miasta (np. przy ulicy Sienkiewicza) mieszkańcy wyczuwają w swoich domach wibracje spowodowane przejeżdżającymi pociągami. Na elewacjach budynków nie stwierdzono spękań spowodowanych wibracjami. Największą uciążliwość dla mieszkańców linia powoduje przy ulicach Sienkiewicza i Lelewela. Park Miejski stanowi naturalną zaporę dla hałasu i zanieczyszczeń powstających na linii kolejowej. Mniejsze uciążliwości występują w północnej części Miasta.

Fot. Pociąg towarowy przetaczający się przez stację kolejową w Skierniewicach

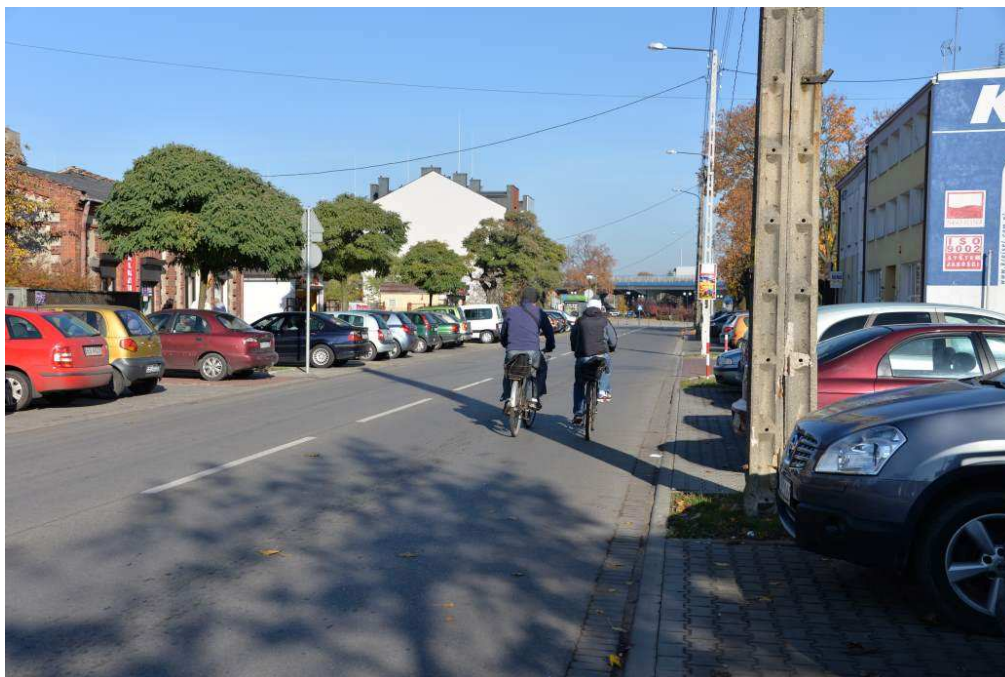
Dla mieszkańców uciążliwy jest hałas i zanieczyszczenia powietrza. W godzinach porannych i południowych w centrum Miasta tworzą się korki. Największy problem dotyczy w dalszym ciągu historycznego centrum Miasta, gdzie występuje gęsta zabudowa. Głównym środkiem transportu dla mieszkańców Skierniewic oraz regionu jest samochód. Coraz rzadziej wybierane są zbiorowe środki transportu. Dlatego też na terenie Miasta ruch pojazdów jest duży.

Fot. Ruch pojazdów w centrum Miasta

Przewozy autobusowe są realizowane przez Miejski Zakład Komunikacji Skierniewice (MZK Skierniewice). Jest to spółka z ograniczoną odpowiedzialnością założona w 1996, zajmująca się realizacją transportu zbiorowego na terenie Miasta Skierniewice, Gminy Skierniewice i Gminy Maków. Problemem, na który wskazują mieszkańcy Miasta, jest potrzeba reorganizacji poszczególnych linii autobusowych. Przejazd przez Miasto poszczególną linią trwa zbyt długo. Pojazd krąży po Mieście co powoduje, że mieszkańcy uznają ten stan rzeczy za irytujący. Niektórzy właśnie z tego powodu korzystają z samochodu lub roweru. Niektórzy za problem wskazują brak koordynacji poszczególnych linii z dużymi firmami czy ośrodkami pracy. Autobusy nie są skoordynowane z godzinami pracy. Na uwagę zasługuje sprawne połączenie poszczególnych dzielnic Miasta ze stacją kolejową. Stan autobusów należy uznać za poprawny. Część z nich to nowe jednostki, zakupione w ostatnich latach. Bezpieczeństwo podczas przejazdu należy uznać za zadawalające. Rzadko zdarzają się też akty wandalizmu w samych autobusach. Problemem stają się akty wandalizmu skierowane ku przystankom autobusowym. Problem dotyczy całego obszaru Miasta. Mieszkańcy coraz częściej korzystają z komunikacji autobusowej, jednak jest to element Miasta wymagający działań usprawniających. Konieczna jest reorganizacja tras i stałe podnoszenie jakości usług. Komunikacja autobusowa nie jest powszechna i w dalszym ciągu większość mieszkańców miasta korzysta z pojazdów prywatnych.

Elementem wyróżniającym miasto Skierniewice jest powszechność rowerów. W porównaniu z innymi miastami Polski zaobserwowano, że rower jest niezwykle popularnym środkiem transportu. Używają go zarówno osoby młode jak i starsze. Sami mieszkańcy Skierniewic nie są świadomi faktu, że Miasto stanowi ewenement w skali regionu, a może i kraju. Miasto jest położone na stosunkowo płaskim terenie. Jazda na rowerze jest więc łatwa. Miasto nie jest duże dlatego dojazd do pracy czy szkoły nie jest zbyt uciążliwy. Na rowerze do Miasta przyjeżdżają również mieszkańcy okolicznych miejscowości.

Fot. Rowerzyści na ulicy Lelewela

Sieć dróg rowerowych jest tu jednak wyjątkowo skąpa. Dlatego też rowerzyście korzystają z dróg ogólnych, co w wielu przypadkach powoduje niebezpieczeństwa. Kierowcy samochodów narzekają, że rowerzyści nie umieją korzystać z dróg publicznych. Największym problemem jest jazda bez wymaganego oświetlenia w warunkach ograniczonej widoczności. W samym centrum Miasta istnieje powszechna infrastruktura dla rowerów. Przed sklepami, budynkami użyteczności publicznej znajdują się stojaki dla rowerów. Osoby młode postulują ustawienie stojaków również przy przystankach autobusowych, co ułatwiłoby przesiadki.

Wzrost liczby rowerzystów jest pozytywnym czynnikiem wyróżniającym Miasto. Popularyzacja rowerów powinna być częścią wdrażanego Programu Gospodarki Niskoemisyjnej Miasta. Edukacja i promocja aktywnego stylu życia sprzyjała będzie dalszej popularyzacji tego środka transportu. Niezbędne są jednak dalsze inwestycje w bezpieczne przejazdy rowerowe. W centrum Miasta konieczne staje się wydzielenie pasów ruchów dla rowerów. Przy szkołach, budynkach użyteczności publicznej powinny powstać zadaszone miejsca dla rowerów. Najważniejszym wyzwaniem jest zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa dla wszystkich użytkowników ruchu. Tutaj konieczna jest edukacja.

Fot. Infrastruktura dla rowerzystów przy budynku usługowym

Największy ruch rowerowy występuje w samym centrum Miasta (wokół rynku). To tam mieszkańcy dojeżdżają do pracy, sklepu, urzędu. Zabytkowe zagospodarowanie terenu nie sprzyja organizacji ruchu rowerowego. Jednak proste zabiegi (wydzielone pasy, oznakowanie) może pomóc rowerzystom, pieszym i użytkownikom pojazdów w płynnym przemieszczaniu się po Mieście.

Fot. Rowerzyści korzystają również chodników w zgodzie z pieszymi

Historyczne centrum Miasta Skierniewice położone z południowej strony linii kolejowej stanowi zespół kulturowo-historyczny o dużym znaczeniu w skali całego kraju. Stan obecny zachowania i utrzymania tego obszaru nie jest zadowalający (zły stan obiektów, zły stan przestrzeni publicznych oraz zły stan dróg), co jest przyczyną hamującą jego rozwój.

Stan obiektów w centrum Skierniewic jest bardzo zróżnicowany: od średniego, ale wymagającego wielu prac remontowych poprawiających stan techniczny, użytkowanie i estetykę do stanu bardzo złego, a nawet awaryjnego niektórych fragmentów budowli. Zły stan techniczny niektórych obiektów w szybkim tempie pogarsza się. Większość obiektów nie jest prawidłowo zabezpieczona przed wilgocią. W bardzo złym stanie jest większość elewacji. Najcenniejszy wystrój kamienic tzn. elewacje, portale, fryzy, obramienia okien wymagają natychmiastowej interwencji remontowej ze względu na zlasowane lico i zacieranie się rysunku ozdób i profili.

Charakterystycznym obszarem Miasta są zabytkowe koszary, położone w południowej części Miasta, przy ulicy Stefana Batorego. Koszary w Skierniewicach powstały w 1867 roku według projektu Aleksandra Woydego. Pierwsze koszary wybudowane zostały w latach 1885 – 1895. W skład ówczesnych koszar wchodziło 8 dużych budynków mieszkalnych i kilka gospodarczych. Garnizon dysponował własnym szpitalem a także piekarnią. W 1900 r. przy obecnej ul. Kilińskiego, dawniej Ułanów Carskich wybudowany został drugi zespół budynków koszarowych. Budowniczym tej części koszar był żydowski przedsiębiorca Bombel. W okresie międzywojennym stacjonował 38 Tobolski Pułk Piechoty i 37 Jekatierinburski Pułk Piechoty a w przeddzień I wojny światowej 31 Aleksiejewski Pułk Piechoty. Po odzyskaniu niepodległości w roku 1918 koszary użytkowane były przez 18 Pułk Piechoty oraz 26 Pułk Artylerii Lekkiej, które wchodziły w skład 26 Dywizji Piechoty. Podczas II wojny światowej koszary zajmowane były przez wojska okupanta. W latach 1942 – 1945 stacjonowała w koszarach jednostka kwatermistrzowska. Po wojnie kompleksy wojskowe były wykorzystywane przez Ludowe Wojsko Polskie oraz po 1989 roku Wojsko Polskie. Jednostkę zlikwidowano pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku wraz ze zniesieniem poboru. Część budynków została przekazana Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej. Obszar ten w dalszym ciągu wymaga działań rewitalizacyjnych i stanowi w dalszym ciągu strefę dysfunkcyjną, która negatywnie wpływa na resztę obszaru Miasta.

Kolejnym charakterystycznym miejscem na mapie Skierniewic jest zabytkowa Parowozownia. Parowozownia Skierniewice jest zabytkowym kompleksem (zespołem budynków i budowli), o wyjątkowej dla województwa łódzkiego oraz całości regionu centralnej Polski wartości historycznej i naukowej, z uwagi na walory historyczne, naukowe i edukacyjne, społeczne, turystyczne, kulturowe i promocyjne dla regionu. Parowozownia Skierniewice posiada unikalny potencjał, wykorzystywany systematycznie od 2004 r. na potrzeby organizacji wydarzeń kulturalnych. Zabytek posiada wyjątkową wartość kulturotwórczą (poznawczą), ponieważ stanowi jedyne kompletnie zachowane i w pełni funkcjonalne zaplecze techniczne d. Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, pełniące zarazem funkcje muzealne, kulturalne i edukacyjne. W hali i na przyległym terenie znajduje się kolekcja historycznego taboru i urządzeń kolejowych (trzecia w kraju pod względem wielkości po zbiorach Muzeum Kolejnictwa i Grupy PKP).

Zespół lokomotywny Skierniewice został lokowany w 1845 r. na pierwszej powstałej stacji węzłowej Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej. Najstarszym zachowanym do dziś budynkiem zespołu jest d. wieża wodna z 1858 r. Początkowo zespół posiadał niewielkie obiekty zaplecza technicznego. W 1862 r. zaczęto etapami wznosić istniejącą wachlarzową halę parowozową, która do 1879 r. osiągnęła docelową liczbę 24 stanowisk, stając się w tamtym okresie jednym z większych tego typu

obiektów w tej części kontynentu Ok. 1890 r. skrajne, południowe stanowisko hali wachlarzowej adaptowano na pomieszczenia biurowo-warsztatowe, zwane odtąd zwyczajowo „przybudówką łowicką”. W 1880 r. nad przylegającą rzeką Łupią wzniesiono zachowany do dziś budynek pompowni z ujęciem wody. W listopadzie 1914 r. zespół parowozowni zniszczono. Hala parowozowa w całości i częściowo inne budynki zostały spalone a urządzenia techniczne zdewastowane. Parowozownię odbudowano bezpośrednio po 1918 r z uwagi na jej potrzebę dla ruchu kolejowego. W latach 1933-34 oraz 1941-42 halę powiększono po zewnętrznym obwodzie (wydłużono stanowiska bez zmiany ich ilości). Wyburzono dotychczasowe budynki warsztatów i biura z noclegownią, które zastąpiono jednolitym stylowo, kompleksem budynków warsztatowego z halą maszyn, biurowego, socjalnego. Rozszerzono również urządzenia do obrządzania parowozów. W okresie powojennym dokonano (z wyłączeniem „przybudówki łowickiej”) modernizacji hali wachlarzowej (m.in. zmieniono konstrukcję wsporczą dachu z drewnianej na stalową). Zespół mimo modernizacji nieprzerwanie był przystosowany do pierwotnej funkcji - obsługi lokomotyw parowych i funkcję taką pełni okazjonalnie do dziś, będąc jedyną w woj. łódzkim i jedną z niewielu w Polsce czynnych parowozowni z zachowaną pełną infrastrukturą techniczną. Od 1994 r. pełni te funkcje w charakterze muzealnym pod opieką wnioskodawcy, od 2002 r. stanowiąc (z wyjątkiem budynku biurowego) jego własność. Jest ujęty na liście 175 kluczowych (reprezentatywnych) dla województwa łódzkiego zabytków architektury i budownictwa.

Kompleks skierniewickiej parowozowni (o powierzchni ok. 3,5 ha) został przekazany Oferentowi (PSMK) przez Skarb Państwa w roku 2002 z przeznaczeniem na cele muzealne. W kompleksie zgromadzona została własna kolekcja muzealiów PSMK – trzecia w kraju pod względem wielkości kolekcja zabytkowego taboru kolejowego (normalnotorowego), licząca ponad 100 egzemplarzy (lokomotywy, wagony, pojazdy specjalne) oraz jedna z nielicznych kolekcji urządzeń technicznego zaplecza kolejowego i zabezpieczenia ruchu kolejowego.

Problemy wynikające z wyżej opisanej sytuacji są następujące:

- Obniżona estetyka obiektów i otaczających ich przestrzeni skutkuje spadkiem atrakcyjności całego Miasta i zniechęca potencjalnych inwestorów do tworzenia nowych inwestycji w Mieście oraz tworzenia miejsc pracy.
- Stan większości obiektów wymaga interwencji ze względu na pogłębiającą się degradację, prowadzącą do niszczenia dóbr dziedzictwa kulturowego i zaniżania potencjalnych korzyści, jakie byłyby odnoszone w przypadku poprawy ich stanu technicznego.
- Brak wystarczających środków oznacza odsuwanie interwencji w czasie i rosące koszty ewentualnych przyszłych działań oraz utracone potencjalne korzyści.
- Zdegradowane obiekty i przestrzenie publiczne nie sprzyjają rozwojowi gospodarczemu oraz nie tworzą pozytywnego wizerunku Miasta i jego centrum, czyli miejsca koncentrującego funkcje kultury, usług i handlu.
- Niszczenie kamienic w centrum Skierniewic negatywnie oddziałuje na tożsamość kulturową Miasta oraz osłabia więzi społeczności lokalnej z Miastem.

- Następuje wyludnianie się terenu. Osoby z wyższymi dochodami wyprowadzają się z kamienic wybierając obrzeża Miasta lub wyjeżdżając z niego na stałe (głównie do Łodzi lub Warszawy).
- Postępująca degradacja sprzyja rozwojowi patologii społecznych głównie w centrum Skierniewic.
- Niszczenie zabytkowego kompleksu Parowozowni, co ma niekorzystny wpływ na estetykę obszaru oraz zatracanie dorobku historyczno-kulturowego Miasta i regionu.

Na zdjęciu widać zabytkowe sklepienia na bramie przy ulicy Lelewela. Brama stanowi unikalny w skali kraju przykład architektury charakterystycznej dla tego obszaru. Niestety na elewację wkroczyła wątpliwej jakości sztuka nowoczesna, która z jednej strony niszczy ją, z drugiej strony może stanowić akt sprzeciwu lokalnej społeczności przeciw brzydocie podwórek, klatek schodowych. Bramy, klatki schodowe wymagają pilnych prac remontowych, modernizacyjnych. Niszczone są niezwykle cenne architektonicznie budynki, które mogą stać się wizytówką całego Miasta. Problemy architektoniczne najczęściej łączą się bezpośrednio z problemami społecznymi.

Podwórka w centrum Miasta są szare i puste, wyposażone jedynie w przerdzewiałe trzepaki, bądź pełne śmieci, remontowych pozostałości i aut. O podwórkach śródmiejskich kamienic w Skierniewicach można powiedzieć wszystko - poza stwierdzeniem, że są przyjazne mieszkańcom. Podwórka nie są w ogóle przystosowane dla mieszkańców. Elewacje budynków mieszkalnych, gospodarczych są zaniedbane. W wielu przypadkach od ścian odrywają się kawałki elewacji. Większość nawierzchni jest nie utwardzona. Na zagospodarowanie przestrzeni narzekają wszyscy

mieszkańcy strefy oprócz dzieci. Szczególne problemy występują jeśli chodzi o osoby starsze, które w dużej liczbie zamieszkują centrum Miasta. Stan terenu utrudnia poruszanie się po nim. W dni deszczowe lub zimą tworzą się kałuże, miejsca podmokłe. Przejście do samej klatki jest bardzo trudne. Jediną grupą, która odnajduje się w tej przestrzeni są dzieci, które organizują sobie miejsca zabawy. Tworzone są małe piaskownice, a miejscem spotkań jest trzepak. Dzieci tworzą nawet małe boiska. Jednak cały teren stanowi dla nich niebezpieczeństwo. Nie jest dostosowany do zabaw i gry.

Fot. Podwórko w centrum miasta (kwartał ulicy Sienkiewicza – Lelewela)

Fot. Podwórko na rynku miejskim w Skierniewicach.

Co godne uwagi, rozmowy z mieszkańcami wskazują, że czują się oni bezpieczni w swoim miejscu zamieszkania. Nawet w najbardziej niebezpiecznej części Miasta obawa przed kradzieżą lub napadem jest niska. Jak twierdzą mieszkańcy wiele osób utrzymuje dobre, międzysąsiedzkie kontakty. Ludzie tu znajdują się. Niebezpieczeństwo stanowią raczej osoby młode, które popełniają tu akty wandalizmu.

Fot. Klatka schodowa przy ulicy Sienkiewicza

Działania remontowe powinny być przeprowadzone na klatkach schodowych. Stopień dewastacji korytarzy, klatek schodowych, wykuszy jest bardzo duży. Odpadający tynk ze ścian, sufitów zagraża mieszkańcom tych domów. Klatki schodowe niektórych budynków nie są remontowane od 20 lat. Dlatego też w domach tych pozostają mieszkańcy starsi, którzy nie chcą się już przeprowadzać lub osoby o najniższych dochodach, które muszą godzić się na tak złe warunki zamieszkania. Centrum Miasta się więc wyludnia. Pozostają tu osoby ubogie, których nie stać na wyprowadzkę do innej części Miasta. Wiele osób ze strefy emigruje do innych miast lub krajów w poszukiwaniu lepiej płatnej pracy lub lepszych warunków życia. Na klatkach brakuje punktów oświetleniowych, występują przepalone żarówki.

Podczas badań w terenie zwrócono szczególną uwagę na dostosowanie przestrzeni miejskiej dla osób niepełnosprawnych. Wyrównywanie szans życiowych i zawodowych osób niepełnosprawnych wymaga podejmowania wysiłków w różnych sferach funkcjonowania człowieka. Osoba niepełnosprawna może być aktywna pod warunkiem wyeliminowania barier ograniczających tę aktywność. Miasto ma stać się przyjazne tym osobom i stworzyć możliwości przezwyciężenia barier. Tabor komunikacji miejskiej jest dostosowany dla osób poruszających się na wózkach, ale niedostosowany dla osób słabowidzących i niewidomych (brak komunikatów dźwiękowych). Rozkłady jazdy na przystankach umieszczane są zbyt wysoko i napisane zbyt małą czcionką, co stanowi barierę dla osób na wózkach i słabowidzących. Mimo tego, że budynek dworca PKP jest prawie dostępny dla osób na wózkach, to dostęp jest tylko do jednego z peronów. Choć większość małych sklepów jest niedostosowana dla osób niepełnosprawnych, zwłaszcza tych poruszających się na wózkach, rekompensują to sklepy wielkopowierzchniowe. Urzędy Pocztove

w Skierniewicach powoli stają się coraz bardziej nowoczesne, jednak nadal brak w nich drzwi otwierających się automatycznie. Umożliwia się osobom na wózkach korzystanie z niższych okienek przeznaczonych do przyjmowania paczek, co zdaje się być satysfakcjonującym rozwiązaniem dla obu stron. Brak jest jednak miejsc parkingowych wyznaczonych dla osób niepełnosprawnych, są za wąskie lub dostęp do ciągów pieszych uniemożliwiają zbyt wysokie krawężniki. Podobnie jak w przypadku Urzędów Pocztowych, w bankach w Skierniewicach brak jest drzwi automatycznych oraz miejsc parkingowych wyznaczonych dla osób niepełnosprawnych lub dostosowane są one niewystarczająco. Dodatkowo zdarzają się zbyt strome podjazdy lub brak ich w ogóle. Apteki są obiektami pierwszej potrzeby dla osób chorych i niepełnosprawnych, nie spełniają one niestety standardów nakładanych przez Unię Europejską, Rezolucję ONZ oraz przepisy krajowe. Choć widać starania właścicieli obiektów by udostępnić je wszystkim mieszkańcom Miasta, to często są one niewystarczające. Brakuje zwykłego postawienia się w sytuacji tych osób, by zauważyć takie elementy wykluczenia jak zbyt wysoko znajdujące się okienko obsługi, w większości brak drzwi otwierających się automatycznie czy brak specjalnie wyznaczonych miejsc parkingowych. Osoby niepełnosprawne mogą jednak zawsze liczyć na życzliwość obsługi i innych klientów.

W mieście prawidłowo zlokalizowane są miejsca parkingowe dla osób niepełnosprawnych. Występują one zarówno na ulicach, parkingach miejskich jak i przy obiektach handlowych, usługowych. Podczas wizji lokalnej stwierdzono jednak, że zjawiskiem powszechnym jest parkowanie pojazdów do tego nie uprawnionych na miejscach dla osób niepełnosprawnych. Nawet mimo faktu, że obok znajdują się wolne miejsca parkingowe. Takie zachowania kierowców są widoczne w całym kraju, mimo różnego rodzaju akcji uświadamiających, nadal mają one miejsce. Problem jest brak wrażliwości na potrzeby innych, zbyt słabe piętnowanie społeczne takiego zachowania i być może za niskie kary czy luki prawne.

Fot. Wózek dla osoby niepełnosprawnej pod sklepem w Skierniewicach

W centrum Miasta (Rynek i ulice przyległe) chodniki i ulice są ukształtowane prawidłowo, co umożliwia osobom niepełnosprawnym poruszanie się wózkami. Problemy występują jednak na większości ulic zlokalizowanych poza ścisłym centrum. Chodniki są spękane, krawężniki wysokie. Szczególna sytuacja występuje w bramach, podwórkach. W tych miejscach tylko życzliwość sąsiadów umożliwia

poruszanie się na wózkach inwalidzkich. W kolejnych latach przestrzeń miejsca powinna stać się bardziej przyjazna osobom niepełnosprawnym. Wiele do zrobienia mają zarządcy nieruchomości, właściciele obiektów handlowych, usługowych. To tutaj występują największe zaniedbania w tym zakresie. Konieczna jest integracja tych środowisk i spójna polityka miejska nastawiona na stworzenie miasta przyjaznego osobom niepełnosprawnym.

SFERA GOSPODARCZA

Centrum Miasta Skierniewce tętni życiem i trudno dostrzec tutaj, że występuje zapaść gospodarcza. Na terenie funkcjonuje wiele sklepów, banków, zakładów usługowych. Mieści się tu również większość budynków użyteczności publicznej (m.in. Urząd Miasta Skierniewice, Urząd Gminy Skierniewice). Jednak rozmowa z drobnymi przedsiębiorcami zlokalizowanymi na tym terenie pokazuje realne problemy. Problemem staje się niska dochodowość małych sklepów. Sektor ten powoli zamiera w strefie Starego Miasta. Wiąże się to z powstaniem na terenie Skierniewic sklepów wielkopowierzchniowych. Wielkie sieci handlowe oferują lepsze ceny oraz lepsze zagospodarowanie przestrzeni handlowej. Dlatego też mieszkańcy na większe zakupy udają się samochodami do hipermarketów lub coraz popularniejszych dyskontów. Drobniejsze zakupy dokonywane są w małych sklepach w Mieście. Z małych sklepów korzystają również osoby starsze.

Na terenie Miasta występuje bardzo duże rozwarstwienie społeczne, które zamiast się zmniejszać, w dalszym ciągu rośnie. Ludzie zarabiają więcej. Na osiedlach domów jednorodzinnych powstają nowe, nowoczesne budynki mieszkalne. Jednak osoby, pozostające w centrum borykają się z problemami niskich zarobków lub braku pracy. Część problemów spowodowana jest niskim wykształceniem, patologiami oraz brakiem chęci do pracy. Wiele osób jest uzależniona od środków pomocy społecznej. Widoczna jest stała tendencja wyludniania się centrum Miasta, które staje się strefą biedy.

Rozmowy z mieszkańcami prowadzą do niepokojących wniosków. Zarobki w regionie są tak niskie, że lepszym rozwiązaniem staje się utrzymywanie ze środków pomocy społecznej. Mieszkańcy strefy nie wykazują żadnego zainteresowania zorganizowaniem własnej działalności gospodarczej lub doksztalceniem się. Sklepy i firmy zarejestrowane w centrum Miasta należą do osób mieszkających w innych częściach Miasta lub poza nim. Tak więc statystyki umieszczone w pierwszej części opracowania dają mylny pogląd na realną sytuację Miasta. Gospodarka miasta silnie się rozwija, co jest konsekwencją dobrego położenia geostrategicznego. Jednak część mieszkańców nie korzysta z owoców rozwoju. Co najgorsze, wykazuje bierną postawę i nie chce nic zmieniać. Konieczne są więc działania nakierowane na wytworzenie postaw przedsiębiorczych wśród najbiedniejszych mieszkańców Miasta. Bezwzględnie opisane problemy dotyczą głównie obszaru rewitalizacji.

Wśród małych firm w całym Mieście istnieje niski potencjał innowacyjny. Takie zachowania firm wskazują, że większość nie myśli o przyszłości, budowaniu przewagi konkurencyjnej w oparciu o nowatorskie rozwiązania. Niska innowacyjność przedsiębiorstw w Skierniewicach, a zatem także

gospodarki, stanowi zagrożenie dla długofalowego rozwoju gospodarczego regionu. Mieszkańcy prowadzą małą działalność usługową, handlową.

Fot. Sieci handlowe w centrum Miasta (ulica Lelewela)

Fot. Sklepy i firmy usługowe na rynku miejskim

W ostatnich latach widzimy dużą dynamikę powstawania małych punktów kredytowych, lombardów. W Mieście rośnie popyt na mikropożyczki. To zły prognostyk na przyszłość. Coraz większa ilość mieszkańców nie posiada oszczędności. Mikropożyczki są czasami ratunkiem w trudnej sytuacji życiowej.

W centrum zlokalizowane są również butiki z ubraniami. Asortyment stanowią głównie ubrania tanie lub średnio tanie.

W Skierniewicach brakuje miejsc noclegowych. Rozwój jakiegokolwiek funkcji turystycznej czy konferencyjnej, mimo znakomitego położenia w centrum Polski jest więc niemożliwy. Obiekty noclegowe, które istnieją w centrum Miasta nie odpowiadają wysokim standardom. Na bazę hotelową

i gastronomiczną zwracają uwagę inwestorzy, którzy mogliby inwestować w samym mieście lub jego okolicach. Efekty rewitalizacji przestrzeni widoczne są na rynku w centrum Miasta. Odnowa przestrzeni wprowadziła ład i porządek. Sklepy, punkty usługowe ulokowały się w odnowionych kamienicach i przestrzeniach.

W Mieście powstaje coraz więcej lokali gastronomicznych. Mieszkańcy coraz częściej korzystają z barów, restauracji. Wiele z nich to lokale małe, niskobudżetowe.

Fot. Kuchnia orientalna na ulicy w centrum Skierniewic

SFERA SPOŁECZNA

Problemy w sferze przestrzennej bezpośrednio łączą się problemami społecznymi. Centrum Miasta w dalszym ciągu nie stanowi miejsca dobrego do zamieszkania. Dlatego też osoby, które tylko mogą, migrują z tej części Miasta. Zasadniają osiedla mieszkaniowe zlokalizowane w innych częściach Miasta lub przeprowadzają się poza obszar Skierniewic.

Fot. Osoby wymagające wsparcia na rynku miejskim

Ubóstwo jest jednym z najbardziej znaczących składników warunkujących patologię życia społecznego w sensie najbardziej dramatycznym: egzystencjalnym, instytucjonalnym i politycznym. Jest składnikiem o tyle niebezpiecznym, że zwiększa dystans pomiędzy poszczególnymi warstwami społecznymi, powoduje niemożność zaspokojenia potrzeb, co często prowadzi do frustracji. Ubóstwo jest zatem zjawiskiem powszechnym i niebezpiecznym, co gorsze - obecnie obserwuje się szereg zmian, które ciągle je pogłębiają i poszerzają. Walka z ubóstwem w Skierniewicach jest problemem niezwykle złożonym. Dotyczy w większości centrum Miasta i ma specyficzny charakter. Skierniewice to przecież jedno z najszybciej rozwijających się miast województwa łódzkiego. Bezrobocie jest tu niewielkie, a wiele firm ma problemy z zatrudnieniem pracowników.

Głównym problemem jest tu bezradność życiowa i brak możliwości przystosowania się do zmieniającej się gospodarki. Większość osób bezrobotnych to osoby posiadające wykształcenie podstawowe. Z różnych powodów nie chcą one podejmować pracy. Choć liczba osób ubogich systematycznie zmniejsza się to obserwowana jest sytuacja, gdzie ubóstwo dotyczy całych rodzin i jest dziedziczone. Dzieci osób ubogich również mają problemy z poradzeniem sobie w życiu. Najczęściej bezradność życiowa łączy się z brakiem kwalifikacji, wykształcenia. Szczególnie w centrum Miasta całe rodziny uzależnione są od pomocy społecznej. W Mieście w dalszym ciągu znaleźć można osoby bezdomne.

Brak pracy powoduje obniżenie warunków życia ludności, zaś długotrwałe pozostawanie bez pracy dodatkowo zmniejsza szanse na znalezienie zatrudnienia oraz powoduje stałe obniżanie się standardu życia, a także rozszerzanie się obszaru patologii społecznej. Problem bezrobocia dotyczy nie tylko osoby nim dotkniętej, lecz także całej rodziny. Pojawia się również groźba przejmowania przez dzieci negatywnych wzorców osobowych, a w konsekwencji dziedziczenia statusu bezrobotnego. Bezrobocie - zwłaszcza to długotrwałe - jest od wielu lat jednym z głównych czynników trudnej sytuacji życiowej, a tym samym powodem korzystania rodzin z pomocy społecznej w Skierniewicach. Dominującym typem wykształcenia wśród bezrobotnych zarejestrowanych w Urzędzie Pracy jest stale wykształcenie gimnazjalne i poniżej. Kumulacja problemów nastąpiła w ścisłym centrum Miasta. To właśnie tam można zleźć najwięcej rodzin, gdzie występuje problem

bezrobocia. Ściśle wiąże się to z niskim wykształceniem. Co najgorsze, osoby młode również nie chcą się kształcić, dołączając do szeregu bezrobotnych. Ciekawym elementem diagnozy jest fakt, że niektóre firmy z obszaru Miasta narzekają na brak chętnych do pracy, również na stanowiskach nie wymagające kwalifikacji. Osoby kierowane z urzędów pracy są często nierzetelne i szybko rezygnują z pracy. Dlatego prawdziwym problemem jest apatia. Jak wynika z rozmów przeprowadzonych w Urzędzie Pracy mało jest bezrobotnych, którzy chcą pracować, a nie mogą znaleźć zatrudnienia (problem taki jednak występuje). Niskie płace w regionie powodują, że wiele osób nie chce pracować lub znajduje pracę „na czarno”.

Brak zatrudnienia negatywnie wpływa nie tylko na ekonomiczną kondycję rodzin, ale także na pozamaterialne kwestie życia rodzinnego. Przymusowe pozostawanie bez pracy oraz niemożność znalezienia ponownego zatrudnienia powoli i systematycznie pozbawiają człowieka poczucia własnej wartości. Stres i utrata stabilizacji powodują często niemożność podejmowania racjonalnych, a bardzo często jakichkolwiek decyzji. Pojawia się apatia i zniechęcenie. Okres bezrobocia oznacza radykalną zmianę rozkładu czasu w ciągu dnia. Zauważa się istotny aspekt bezrobocia, który ma wpływ na funkcjonowanie całej rodziny. A zatem problem bezrobocia w rodzinie warunkuje każdy obszar życia rodzinnego i niesie olbrzymie konsekwencje i straty, jakie członkowie rodziny muszą ponosić.

Od lat w Skierniewicach istotnym powodem korzystania ze świadczeń pomocy społecznej jest także długotrwała choroba, określana - z medycznego punktu widzenia - jako choroba przewlekła. Problem ten jest porównywalny pod względem natężenia występowania do problemu bezrobocia, jednak jego skutki są o wiele trudniejsze do wyeliminowania, ponieważ w znacznie mniejszym stopniu zależą od samej osoby, a ponadto wymagają znacznych nakładów finansowych przez długi czas. W wielu przypadkach problem ten jest nierozwiązywalny, bowiem choroba przewlekła, wiąże się przede wszystkim z tym, że dolegliwości zdrowotne nie mijają, a wręcz przeciwnie czasem utrzymują się latami albo nasilają się w miarę upływu czasu i kończą się zaliczeniem osoby do stopnia niepełnosprawności przez organy do tego uprawnione. Problem ten występuje na terenie całego Miasta jednak brakuje instytucji i organizacji, które mogłyby pomóc takim osobom. Często długotrwała choroba wiąże się z ubóstwem. Osoby takie potrzebują szczególne wsparcia rodziny i innych mieszkańców Miasta.

Kolejnym ważnym problemem społecznym jest niepełnosprawność powstała na skutek wrodzonych wad organicznych, urazów czy przebytych chorób. Niepełnosprawność obejmuje swym zasięgiem wszystkie sfery rozwoju człowieka oraz wszystkie aspekty jego funkcjonowania. Znaczenie tego problemu wynika z rozmiarów i powszechności występowania niepełnosprawności w populacji, a także z konsekwencji, jakie wywołuje w życiu indywidualnym i społecznym. Centrum Miasta jest stale przystosowywane do potrzeb niepełnosprawnych. Problemem jednak są podwórka, klatki schodowe. Tutaj osoby niepełnosprawne mają trudności z poruszaniem się. W dalszym ciągu brakuje w Mieście grup wsparcia, miejsc opieki i społecznych projektów mobilizacji zawodowej takich osób.

Największym problemem strefy rewitalizacji jest alkoholizm. Osoby uzależnione nie mają świadomości degradacji pozycji społecznej spowodowanej nałogiem, stąd też wymagają wsparcia i pomocy zarówno w kwestii uznania uzależnienia za swój problem, jak również w podjęciu możliwych działań naprawczych. Choroba alkoholowa jest problemem nie tylko osoby nadużywającej alkoholu

lecz całej rodziny. Prowadzi ona do współuzależnienia, często przemocy, stanowi poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania członków rodziny. Nadużywanie napojów alkoholowych stanowi dziś bezsprzecznie jeden z najważniejszych problemów Skierniewic. Problem alkoholowy nie zawsze jest widoczny, często pozostaje w sferze domniemania pracownika socjalnego, jest trudny do zdiagnozowania. Rodzina również niechętnie przyznaje się do występowania problemu uzależnienia jednego z jej członków. Jednak wiadomo, że alkoholizm często połączony jest z problemem ubóstwa. Często to właśnie w centrum Miasta widoczne są osoby codziennie spożywające alkohol. Choć problem może się wydawać trudny do rozwiązania należy zwrócić szczególną uwagę na dzieci i młodzież, które coraz częściej sięgają po alkohol i inne używki.

Teren centrum Miasta zamieszkuje również wiele osób starszych, które wymagają szczególnego wsparcia. Osoby te, choć mają takie możliwości, nie chcą opuszczać centrum Miasta. Problemem tych osób jest brak infrastruktury. W kamienicach brakuje wind, podjazdów dla wózków inwalidzkich. Osoby te chwalą sobie bliskość sklepów oraz pomoc, na którą mogą liczyć ze strony sąsiadów.

Fot. Osoby starsze w centrum Miasta

Fot. Dzieci w Parku Miejskim

Dzieci i młodzież to grupy które wymagają wyjątkowego wsparcia w Mieście. W centrum Miasta brakuje placów zabaw, miejsc rekreacji. Dzieci i młodzież zamieszkałe w strefie rewitalizacji nie mają możliwości uczestniczenia w zajęciach sportowych, zabawach. Podwórka, jak już wspomniano, nie są dostosowane do potrzeb najmłodszych. Szczególnie ważne staje się wdrożenie innowacyjnych systemów edukacji, które dostępne będą również dla najbiedniejszych rodzin. Edukacja może odmienić los rodzin ubogich i sprawić, że przełamane zostaną marazm i zwątpienie. Wyjątkowym pomysłem może być zaimplementowanie do systemu nauczania wiedzy o Mieście i regionie. To właśnie młodzież wychowująca się w rodzinach ubogich w centrum Miasta potrzebuje odmiany, dobrych wzorców, skutecznej edukacji. Dzieciom i młodzieży, ale także starszym mieszkańcom Skierniewic potrzebne są również miejsca, w których będą mogli oni spotkać się twarzą w twarz z kulturą i historią Miasta i regionu. Często młodzi mieszkańcy nie znają historii miejsca, w którym żyją, nie mają świadomości jak kształtowały się losy ich przodków, w jaki sposób Miasto się rozwijało, jakie czynniki wywierały na to największy wpływ. Konieczne staje się zatem niejako „dokszałcenie” dzieci i młodzieży w tym zakresie. Często spotkanie z historią i kulturą uczy szacunku wobec otoczenia, przestrzeni publicznej, która zdarza się być traktowana jako miejsce aktów wandalizmu.

W tabeli poniżej przedstawiono liczbę osób oraz rodzin objętych pomocą społeczną w 2015 roku zamieszkałych przy ulicach objętych obszarem rewitalizacji. Z podanych informacji uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie wynika, iż w 2015 roku pomocą MOPR objętych było sumarycznie 2428 osób, a zatem osoby objęte tą pomocą zamieszkałe przy wskazanych poniżej ulicach objętych obszarem rewitalizacji stanowiły 30% ogółu. W tabeli wyszczególniono również formy pomocy. Najczęściej udzielanych było kilka form pomocy.

Lp.	Lista ulic objętych obszarem rewitalizacji w Skierniewicach	Liczba osób objętych pomocą społeczną 2015 r.	Liczba rodzin objętych pomocą społeczną 2015 r.	Forma pomocy
1	26 Dywizji Piechoty	0	0	brak
2	Batorego	175	63	zasiłki celowe, okresowe, stałe, węgiel, paczki żywnościowe, pomoc z programu rządowego, obiady dla dzieci, usługi opiekuńcze
3	Bielańska	14	5	zasiłki celowe, węgiel, obiady dla dzieci, praca socjalna, asystent rodziny
4	Czysta	1	1	zasiłek stały, zasiłek celowy
5	Floriana	4	4	zasiłki okresowe i stałe, opał z dowozem
6	Gałecckiego	16		zasiłki celowe, okresowe, stałe, węgiel, paczki, pomoc z programu rządowego, obiady dla dzieci
7	Graniczna	0	0	brak
8	Harcerska	0	0	brak
9	Jagiellońskiej (część)	45		zasiłki celowe, okresowe, stałe, węgiel, paczki, pomoc z programu rządowego, obiady dla dzieci, usługi opiekuńcze
10	Kilińskiego	0	0	brak
11	Konstytucji 3 Maja	0	0	brak
12	Koszarowa	1	1	zasiłek stały, opał
13	Kościuszki (część)	0	0	brak
14	Kozietulskiego (część)	2	1	zasiłek celowy
15	Lelewela	39	22	zasiłki celowe, okresowe, stałe, węgiel, paczki żywnościowe, pomoc z programu rządowego, obiady dla dzieci, usługi opiekuńcze
16	Mireckiego	16	5	zasiłki celowe i stałe, pomoc z programu rządowego, obiady dla dzieci, opał z dowozem, paczki żywnościowe
17	Ofiar Katyńskich	0	0	brak
18	Ogrodowa	46	32	zasiłek stały, okresowy, celowy, obiady dla dzieci, węgiel, paczki żywnościowe, usługi opiekuńcze, pomoc z programu rządowego
19	Okrzei	2	2	zasiłek stały, celowy, opał z dowozem
20	Okurzanego	0	0	brak
21	Piłsudskiego	36	36/14	zasiłki stałe, celowe, obiady dla dzieci, węgiel z dowozem, usługi opiekuńcze
22	Pl. Dąbrowskiego	0	0	brak
23	Podrzeczna	0	0	brak
24	Prymasowska	0	0	brak

GMINNY PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA SKIERNIEWICE NA LATA 2016 - 2022

Lp.	Lista ulic objętych obszarem rewitalizacji w Skierniewicach	Liczba osób objętych pomocą społeczną 2015 r.	Liczba rodzin objętych pomocą społeczną 2015 r.	Forma pomocy
25	Rawska (część)	32	21	zasiłki stałe, celowe, okresowe, obiady dla dzieci, węgiel z dowozem, pomoc z programu rządowego, schronisko
26	Reymonta(część)	18	18 os.	zasiłki stałe, celowe, okresowe, paczki żywnościowe, obiady dla dzieci, usługi opiekuńcze, pomoc z programu rządowego
27	Rynek	21	11	zasiłki stałe, celowe, węgiel, obiady dla dzieci, pomoc z programu rządowego, usługi opiekuńcze
28	Rzeczna	0	0	brak
29	Senatorska	29	12	zasiłki stałe, celowe, paczki żywnościowe, węgiel, obiady dla dzieci, usługi opiekuńcze
30	Sienkiewicza	134	87	zasiłki stałe, celowe, okresowe, paczki żywnościowe, obiady dla dzieci, węgiel, usługi opiekuńcze, pomoc z programu rządowego
31	Słoneczna	0	0	brak
32	Sobieskiego (część)	1	1	usługi opiekuńcze
33	Sportowa	0	0	brak
34	Strobowska (część)	9	2	pomoc z programu rządowego, zasiłek stały, paczki żywnościowe
35	Strykowska	2	2	zasiłek stały, celowy, usługi opiekuńcze, węgiel z dowozem
36	Strzelecka	4	1	zasiłek celowy i okresowy, obiady dla dzieci, paczki żywnościowe, węgiel z dowozem
37	św. Stanisława	13	7	zasiłki stałe, okresowe, węgiel
38	Tuwima	0	0	brak
39	Waryńskiego	29	17	zasiłki stałe, okresowe, celowe, węgiel z dowozem, paczki żywnościowe, usługi opiekuńcze
40	Wita Stwosza	0	0	brak
41	Wodna	0	0	brak
42	Wojska Polskiego	2	1	niebieska karta
43	Żwirki	24		zasiłki celowe, okresowe, paczki żywnościowe, usługi opiekuńcze, obiady dla dzieci, pomoc z programu rządowego
	SUMA:	715		
		30%		

W całym Mieście istnieje poważny problem niszczenia elewacji budynków rysunkami i napisami. Większość z nich jest wątpliwej jakości artystycznej. Największy problem bez wątpienia występuje w ścisłym, zabytkowym centrum Miasta. Walka z osobami dewastującymi budynki skazana jest na porażkę. Podwórka, bramy, plomby w zabudowie stają się brudne i zaniedbane. Ściany pokazują skalę problemów społecznych tego terenu. Występują tu też napisy obrażające poszczególne grupy społeczne, narodowości. Osoby młode (bo to one są najczęściej autorami malowideł) pokazują, jak wielka jest ich niechęć do poszczególnych grup społecznych. Ujawnia się to również podczas rozmów z młodzieżą. Istnieje tu niesamowita niechęć (a nawet agresja) do uchodźców, innych religii, narodów. Sprzeciw ten nie ma racjonalnego uzasadnienia. Jest zazwyczaj wyrazem małej wiedzy i wrażliwości tych osób. Jednak na murach w centrum Miasta znaleźć można również niezwykle ciekawe graffiti. Choć umieszczone w miejscach nieodpowiednich, stanowi wyraz młodzieży do socjalizowania środowiska, w którym dorastają. Stanowią formę wyrazu, której nie można negować. Zdaniem młodzieży i ich rodziców w mieście brakuje eventów, happeningów, zajęć artystycznych dla najmniej zasobnych mieszkańców. Brakuje zajęć artystycznych na ulicach.

5.5. Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji)

Wizja to stan obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, czyli planowany efekt rewitalizacji. Wizja to pewien obraz pożądanego stanu obszaru, jaki chce się osiągnąć po wdrożeniu pewnych działań, czyli w tym wypadku na koniec wdrażania *Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 – 2022*.

Wizję wyprowadzenia wytyczonego obszaru zdegradowanego z sytuacji kryzysowej (czyli planowany efekt rewitalizacji) w Mieście Skierniewice, sformułowano w następujący sposób:

Miasto Skierniewice obszarem o atrakcyjnych warunkach życia i pracy dla wszystkich mieszkańców, ośrodkiem intensywnego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, gdzie wzmocnione więzi społeczne i ożywiona przestrzeń publiczna tworzą obraz integralnego i rozwijającego się Miasta.

5.6. Cele rewitalizacji oraz kierunki działań

Na podstawie analizy sytuacji określono problemy w poszczególnych sferach na zdefiniowanym obszarze, który podlegać będzie rewitalizacji. W rezultacie wyodrębniono następujące cele rewitalizacji oraz kierunki działania w ww. sferach, zmierzające do eliminacji bądź ograniczenia zaobserwowanych negatywnych zjawisk:

SFERA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA I TECHNICZNA

Cel 1. Poprawa warunków mieszkaniowych w Mieście Skierniewice

Kierunki działania:

- a) Rewitalizacja obiektów mieszkalnych w Mieście;
- b) Poprawa stanu kamienic na terenie Miasta;
- c) Wzrost efektywności energetycznej obiektów mieszkalnych.

Cel 2. Poprawa jakości środowiska naturalnego

Kierunki działania:

- a) Poprawa ogólnej efektywności energetycznej Miasta;
- b) Poprawa jakości powietrza.

Cel 3. Poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych

Kierunki działania:

- a) Tworzenie i ulepszanie infrastruktury dla osób niepełnosprawnych.

Cel 4. Zachowanie ładu przestrzennego i estetyki Miasta, wzmocnienie istniejących i wspieranie nowych funkcji miasta

Kierunki działania:

- a) Przywrócenie historycznego wizerunku Miasta (centrum Miasta);
- b) Wspieranie prorozwojowych inwestycji wprowadzających nowe lub rozwijających istniejące funkcje turystyczne, kulturalne i społeczne.

SFERA GOSPODARCZA

Zdefiniowane poniżej cele i kierunki działania związane są z bezpośrednim wpływem na rozwój gospodarczy obszarów rewitalizowanych. Celem wszystkich działań prowadzonych w pozostałych sferach jest natomiast tworzenie takich warunków życia i rozwoju, aby doprowadzić do zwiększenia potencjału gospodarczego Skierniewic i zintensyfikowania działalności, szczególnie w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw.

Cel 1. Tworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego Miasta

Kierunki działania:

- a) Wspieranie małych firm;
- b) Tworzenie powiązań korporacyjnych wśród małych i średnich przedsiębiorców;
- c) Poprawa ogólnego wizerunku Miasta.

Cel 2. Aktywizacja mieszkańców

Kierunki działania:

- a) Tworzenie warunków rozwoju drobnej przedsiębiorczości poprzez bezpłatne szkolenia, doradztwo;
- b) Realizacja szkoleń zawodowych;
- c) Pobudzenie postaw przedsiębiorczych pośród mieszkańców strefy rewitalizacji;
- d) Tworzenie podstaw do budowy innowacyjnej gospodarki poprzez wzmocnienie funkcji edukacyjnej (głównie edukacja na poziomie ponadgimnazjalnym).

SFERA SPOŁECZNA

Cel 1. Zwiększenie dostępności infrastruktury kultury, sportu i rekreacji dla mieszkańców

Kierunki działania:

- a) Poprawa jakości podwórek;
- b) Stworzenie miejsc rekreacji i placów zabaw;
- c) Stworzenie dostępu do instytucji kulturalnych mieszkańcom bez względu na wiek, płeć i stan majątkowy.

Cel 2. Wzmacnianie kapitału społecznego Miasta

Kierunki działania:

- a) Zahamowanie negatywnych tendencji społecznych w mieście - bezrobocie, patologii społecznych;
- b) Stworzenie szerokiej oferty kursów doształcających.

Cel 3. Poprawa warunków życia wszystkich mieszkańców Miasta Skierniewice

- a) Wsparcie dla osób starszych i niepełnosprawnych;
- b) Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańców;
- c) Ochrona zdrowia i popularyzacja zdrowego trybu życia.

Dla osiągnięcia rzeczywistego wpływu GPR na sytuację społeczno-gospodarczą obszaru wsparcia, przedsięwzięciom infrastrukturalnym będą towarzyszyły zaplanowane działania społeczne współfinansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego, dzięki czemu zapewniona zostanie komplementarność źródeł finansowania (uzupełnianie i łączenie wsparcia ze środków EFRR, EFS, itp. z wykluczeniem ryzyka podwójnego dofinansowania).

5.7. Planowane podstawowe projekty rewitalizacyjne

W tabelach poniżej przedstawiono podstawowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne, czyli takie bez których realizacja celów programu rewitalizacji nie będzie możliwa i obszar rewitalizacji nie będzie w stanie wyjść z kryzysowej sytuacji. Działania te są skierowane na określony i zidentyfikowany dzięki diagnozie obszar rewitalizacji.

Nazwa projektu rewitalizacyjnego
Rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w Skierniewicach
Podmioty realizujące projekt
Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Sp. z o.o. ul. Rawska 33, 96-100 Skierniewice
Zakres realizowanych zadań
Inwestycja polegać będzie na termomodernizacji ścian zewnętrznych, ścian fundamentowych, ociepleniu stropów oraz stropodachów, wymianie stolarki okiennej w części wspólnej budynku oraz wymianie stolarki drzwiowej zewnętrznej. W zakres inwestycji wchodzić będzie również wykonanie instalacji centralnego ogrzewania oraz ciepłej wody użytkowej. Przewiduje się również zagospodarowanie przestrzeni publicznej w celu wprowadzenia ładu przestrzennego oraz podniesienia atrakcyjności terenów rewitalizowanych: remont nawierzchni podwórzki oraz parkingów wraz z ciągami pieszych.
Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)
Lelewela 9, 96-100 Skierniewice Sienkiewicza 18, 96-100 Skierniewice Sienkiewicza 22A, 96-100 Skierniewice Batorego 48, 96-100 Skierniewice Sienkiewicza 6, 96-100 Skierniewice
Szacowana wartość projektu
Szacowany koszt projektu to 3 690 000,00 PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR (RPO WŁ) w wysokości do 85% kosztów projektu Wkład EFRR – 3 136 500,00 PLN Wkład własny Miasta Skierniewice – 553 500,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2017 – 2019.
Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty
Dzięki projektowi poprawi się jakość życia mieszkańców Miasta Skierniewice. Nastąpi poprawa tkanki mieszkaniowej w strefie rewitalizacji, co wpłynie na komfort zamieszkania. Zmniejszy się migracja z terenu. Poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkaniowych spowoduje zmniejszenie zapotrzebowania na energię, co w znacznym stopniu przełoży się na obniżenie zużycia paliw

konwencjonalnych i w konsekwencji spowoduje ograniczenie emisji gazów cieplarnianych.

Proponowane wskaźniki rezultatu:

- Powierzchnia poddana rewitalizacji (ha)
- Powierzchnia kompleksowo zagospodarowanej przestrzeni publicznej rewitalizowanych terenów (ha)
- Liczba zrewitalizowanych obiektów (szt.)
- Powierzchnia budynków objęta termomodernizacją (m²)
- Ilość zaoszczędzonej energii w wyniku realizacji projektu (MW/rok)

W wyniku realizacji projektu pojawią się również rezultaty miękkie:

- poprawa jakości obiektów oraz podwyższenie poziomu i jakości życia mieszkańców,
- zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w centrum Miasta,
- poprawa wizerunku Miasta,
- podwyższenie jakości powietrza atmosferycznego,
- rozwój funkcji turystycznej Miasta Skierniewice;

Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji

Wskaźniki rezultatu:

- dokumentacja projektowa,
- audyty energetyczne;

Rezultaty miękkie:

- sondaż diagnostyczny – ankieta,
- monitorowanie liczby przedsiębiorstw zajmujących się działalnością związaną z turystyką – dane z Urzędu Miasta Skierniewice , GUS,
- monitorowanie liczby dokonywanych rozbojów, napadów, przestępstw – dane z Komendy Miejskiej Policji;

Nazwa projektu rewitalizacyjnego

Adaptacja budynków służących aktywizacji społeczno-zawodowej, wsparciu oraz opiece nad osobami niepełnosprawnymi.

Podmioty realizujące projekt

Stowarzyszenie Rodziców i Opiekunów Dzieci Niepełnosprawnych „Wspólna Troska”
Stefana Batorego 64H, 96-100 Skierniewice

Zakres realizowanych zadań

Inwestycją będzie objętych 5 budynków, w tym jeden (po przeprowadzonej inwentaryzacji) przeznaczono do rozbiórki, planuje się budowę nowego obiektu na jego miejscu. Pozostałe budynki są w stanie do generalnego remontu. Planuje się zerwanie tynków, resztek instalacji i wykonanie tych prac od nowa. W ramach inwestycji będzie konieczne rozbudowanie części budynków wg standardów jakie muszą one spełniać. W budynkach po remoncie/rozbudowie powstaną: Zakład Aktywizacji

Zawodowej oraz Dom Pomocy Społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie.
Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)
Stefana Batorego 64 96-100 Skierniewice
Szacowana wartość projektu
Szacowany koszt projektu to 10 000 000,00 PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości do 85% kosztów projektu Wkład EFRR – 8 500 000,00 PLN Wkład własny Stowarzyszenia – 1 500 000,00 PLN W ramach realizacji planuje się również próbę uzyskania dofinansowania z innych źródeł, takich jak np. NFOŚiGW, PFRON.
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2017 – 2020.
Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty
Dzięki realizacji projektu poprawie ulegną warunki życia mieszkańców. Powstanie Zakładu Aktywizacji Zawodowej polepszy sytuację na rynku pracy zarejestrowanych osób bezrobotnych, dzięki czemu będą oni lepiej przygotowani do podjęcia pracy, zwiększą się również ich szanse na znalezienie zatrudnienia. W efekcie polepszą się warunki ich życia. Powstanie Domu Pomocy Społecznej polepszy zaś warunki życia osób niepełnosprawnych intelektualnie, zostaną one otoczone profesjonalną opieką, dostosowaną do ich potrzeb. W ten sposób rodziny tych osób zostaną odciążone z obowiązku ciągłej opieki, dzięki czemu będą mogły podjąć pracę, co z kolei wpłynie na zwiększenie ich poziomu życia. <u>Proponowane wskaźniki rezultatu:</u> <ul style="list-style-type: none"> – Powierzchnia poddana rewitalizacji (ha) – Powierzchnia kompleksowo zagospodarowanej przestrzeni publicznej rewitalizowanych terenów (ha) – Liczba zrewitalizowanych obiektów (szt.) – Wskaźnik bezrobocia wśród mieszkańców terenów zrewitalizowanych (%) – Liczba osób objętych opieką w DPS (osoby) – Liczba osób w niepełnosprawnych zatrudnionych w Zakładzie Aktywizacji Zawodowej (osoby) <u>W wyniku realizacji projektu pojawią się również rezultaty miękkie:</u> <ul style="list-style-type: none"> – poprawa jakości życia mieszkańców (w wyniku znalezienia pracy, otoczenia członka rodziny specjalistyczną opieką, itp.), – poprawa wizerunku Miasta, – rozwój sfery gospodarczej Miasta; – aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych;
Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji
<u>Wskaźniki rezultatu:</u>

- dokumentacja projektowa,
- dane z GUS, Powiatowego Urzędu Pracy w Skierniewicach o liczbie zarejestrowanych bezrobotnych, realizowanych programach aktywizacji zawodowej i udziale w nich osób zarejestrowanych,
- dane z DPS dotyczące liczby podopiecznych;

Rezultaty miękkie:

- sondaż diagnostyczny – ankieta,
- monitorowanie liczby nowopowstałych przedsiębiorstw – dane z Urzędu Miasta Skierniewice, GUS,
- monitorowanie liczby osób objętych opieką przez DPS;
- monitorowanie liczby osób zatrudnionych w ZAZ;

Nazwa projektu rewitalizacyjnego
Przebudowa budynku przy ulicy Batorego 64J pod potrzeby muzeum historycznego w Skierniewicach w związku z rewitalizacją terenów powojсковych
Podmioty realizujące projekt
Miasto Skierniewice Ul. Rynek 1, 96-100 Skierniewice
Zakres realizowanych zadań
Projekt obejmuje kompleksowy remont budynku dawnego lazaretu wraz z otoczeniem. Planuje się wykonanie dokumentacji projektowej dla wszystkich niezbędnych branż: m.in. wod-kan, elektrycznej, klimatyzacji, niskich prądów, budowlanej, aranżacji wnętrz, wyposażenia obiektu na cele muzealne, a także zagospodarowania otoczenia wraz z zielenią, parkingami, ciągami pieszymi i drogami.
Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)
ul. Batorego 64J, 96-100 Skierniewice
Szacowana wartość projektu
Szacowany koszt projektu to 8 000 000,00 PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR (RPO WŁ) w wysokości do 85% kosztów projektu Wkład EFRR – 6 800 000,00 PLN Wkład własny Miasta Skierniewice – 1 200 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2017 – 2018.
Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty
W wyniku realizacji projektu wzrośnie jakość infrastruktury społecznej, poziom świadczonych usług o charakterze kulturalnym. Dostęp do Muzeum i jego zasobów będą mieć wszyscy zainteresowani, a zatem jest to projekt o charakterze ponadlokalnym. Projekt wpłynie na polepszenie wizerunku Miasta, zachowane zostanie dziedzictwo kulturowe i historyczne.

Proponowane wskaźniki rezultatu:

- Powierzchnia poddana rewitalizacji (ha)
- Powierzchnia kompleksowo zagospodarowanej przestrzeni publicznej rewitalizowanych terenów (ha)
- Liczba zrewitalizowanych obiektów (szt.)
- Liczba nowych ofert programowych w zakresie kultury i turystyki (szt.)
- Liczba osób korzystających z nowej lokalnej bazy kulturalnej i turystycznej (szt.)
- Powierzchnia usługowa faktycznie wykorzystywana (m²)

W wyniku realizacji projektu pojawią się również rezultaty miękkie:

- zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w centrum Miasta,
- poprawa wizerunku Miasta,
- rozwój funkcji turystycznej Miasta Skierniewice,
- powiększenie oferty kulturalnej skierowanej ku mieszkańcom, w tym dzieci i młodzieży,
- zachowanie dziedzictwa historycznego i kulturowego Miasta i regionu;

Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji

Wskaźniki rezultatu:

- dokumentacja projektowa,
- dokumentacja wewnętrzna Muzeum;

Rezultaty miękkie:

- sondaż diagnostyczny – ankieta,
- monitorowanie liczby turystów – dane z GUS;

Nazwa projektu rewitalizacyjnego

Budowa zatok parkingowych, chodników, ciągu pieszojezdnego, kanalizacji deszczowej oraz oświetlenia ulicznego

Podmioty realizujące projekt

Miasto Skierniewice
Ul. Rynek 1, 96-100 Skierniewice

Zakres realizowanych zadań

W ramach projektu planuje się przebudowę Bulwaru przy ul. Podrzecznej i Św. Floriana w Skierniewicach. Projekt zakłada:

- budowę zatok parkingowych,
- budowę chodników,
- budowę ciągu pieszojezdnego,
- budowę kanalizacji deszczowej,
- budowę oświetlenia ulicznego.

Branża drogowa

Po wykonaniu inwestycji jezdnia ul. Św. Floriana zyska zatokę parkingową na 18 miejsc postojowych, w tym jedno dla osoby niepełnosprawnej. Chodnik zostanie przeniesiony za zatokę postojową. W ul. Podrzecznej zostanie wybudowana zatoka parkingowa na 19 miejsc postojowych (w tym jedno dla osoby niepełnosprawnej), powstanie chodnik wzdłuż zatoki.

Wzdłuż rzeki powstanie ciąg pieszojezdny oraz chodnik, planuje się również budowę chodnika w formie placu centralnego.

Branża sanitarna

Projektuje się 4 wpusty uliczne, sześć studzienek rewizyjnych oraz separator, który ma na celu podczyszczenie wód opadowych i roztopowych przed odprowadzeniem ich do rzeki. Celem jest odprowadzenie wód opadowych z utwardzonych terenów w ramach inwestycji oraz odebranie już spływającej wody z ul. Św. Floriana poprzez ul. Podrzeczną do rzeki.

Branża elektryczna

Przewiduje się rozebranie istniejącego oświetlenia ulicznego osadzonego na słupach betonowych oraz budowę nowego oświetlenia z latarni stylizowanych, charakterem nawiązujących do zastosowanych w przebudowanych wcześniej ulicach Kościelnej, Senatorskiej i w Rynku przed Ratuszem.

Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)

ul. Podrzeczna, ul. Św. Floriana

Miasto Skierniewice

Numery ewidencyjne działek, na których obiekt jest usytuowany: 157, 156/1, 155, 153/3, 152/3, 151/3, 142, 141 obr. nr 9

Szacowana wartość projektu

Szacowany koszt projektu to 750 000,00 PLN.

Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości do 85% kosztów projektu

Wkład EFRR – 637 500,00 PLN

Wkład własny Miasta Skierniewice – 112 500,00 PLN

Szacowana data realizacji

Planuje się realizację projektu w roku 2016.

Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty

Dzięki realizacji projektu zwiększy się jakość przestrzeni publicznej w Mieście. Obszar objęty projektem zostanie uporządkowany i przebudowany w taki sposób, by stać się atrakcyjnym miejscem dla mieszkańców i odwiedzających. Przestrzeń zostanie zagospodarowana tak, by korzystali z niej piesi, rowerzyści, czy osoby jeżdżące na rolkach. Wprowadzenie miejsc parkingowych oraz stylizowanego oświetlenia ulicznego zachowany zostanie ład przestrzenny. Przestrzeń będzie estetyczna.

Proponowane wskaźniki rezultatu:

- Powierzchnia poddana rewitalizacji (ha)
- Powierzchnia kompleksowo zagospodarowanej przestrzeni publicznej rewitalizowanych

<p>terenów (ha)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Powierzchnia usługowa faktycznie wykorzystywana (m²) – Liczba nowych przedsiębiorstw (szt.) <p><u>W wyniku realizacji projektu pojawią się również rezultaty miękkie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – poprawa jakości przestrzeni publicznej, zachowanie estetyki i ładu przestrzennego, – zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w centrum Miasta, – poprawa wizerunku Miasta, – rozwój funkcji turystycznej Miasta Skierniewice, – polepszenie stanu środowiska naturalnego;
<p>Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji</p>
<p><u>Wskaźniki rezultatu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – dokumentacja projektowa, – monitorowanie liczby przedsiębiorstw, w szczególności tych zajmujących się działalnością związaną z turystyką – dane z Urzędu Miejskiego w Skierniewicach; <p><u>Rezultaty miękkie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – sondaż diagnostyczny - ankieta – monitorowanie liczby turystów – dane z GUS; – monitorowanie liczby dokonywanych rozbojów, napadów, przestępstw – dane z Komendy Policji.

<p>Nazwa projektu rewitalizacyjnego</p>
<p>Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych</p>
<p>Podmioty realizujące projekt</p>
<p>Polskie Stowarzyszenie Miłośników Kolei Pl. Defilad 1, 00-901 Warszawa</p>
<p>Zakres realizowanych zadań</p>
<p>Zadanie obejmuje wykonanie robót budowlanych przy obiekcie zagrożonym utratą wartości zabytkowych, których realizacja jest niezbędna do usunięcia tych zagrożeń, a następnie umożliwi adaptację Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych.</p> <p>Parowozownia Skierniewice jest zabytkowym kompleksem (zespółem budynków i budowli), o wyjątkowej dla województwa łódzkiego oraz całości regionu centralnej Polski wartości historycznej i naukowej, z uwagi na:</p> <p>A) <u>Walory historyczne:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Zespół stanowi jedyny w obszarze centralnej i wschodniej Polski kompletnie zachowany (wraz z funkcjonalnością technologiczną) obiekt zaplecza technicznego trakcji kolejowej (parowozów), osadzony w realiach przełomu XIX i XX wieku. 2) Zespół stanowi jedyny zachowany (z funkcjonalnością) element infrastruktury służącej do

obsługi pojazdów pierwszej na ziemiach polskich magistrali kolejowej – Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej.

- 3) Zespół jest najstarszym w kraju (lokowanym w roku 1846) obiektem techniczno-warsztatowego zaplecza kolei, z niezmiennie zachowaną pierwotną funkcją i przeznaczeniem.
- 4) Zespół jest jednym z najstarszych obiektów przemysłowych na obszarze województwa łódzkiego (poza Łodzią).

B) Walory naukowe i edukacyjne:

- 1) W zespole Parowozowni zgromadzono reprezentatywny dla historii krajowego kolejnictwa zbiór taboru z licznymi (także sprawnymi technicznie) eksponatami datowanymi na okres wczesnej fazy rozwoju kolejnictwa (1855-1895). Zbiór ten liczy sobie około 100 jednostek (lokomotywy, wagony, pojazdy specjalne) będąc trzecią co do wielkości (po zbiorze Muzeum kolejnictwa i zbiorach „skansenów” Grupy PKP) kolekcją w kraju, jak również jedną ze znaczących w Europie. Hala parowozowa będąca podstawowym obiektem kompleksu Parowozowni mieści zasadniczą i najcenniejszą część kolekcji.
- 2) W zespole Parowozowni zachowano (w dużej mierze w stanie czynnym) oryginalne wyposażenie warsztatów, kuźni, odlewni oraz urządzenia do bieżącej obsługi parowozów (zaopatrywania ich w paliwo i wodę). Najstarsze urządzenia techniczne datowane są na lata 1889-1895.
- 3) W Parowozowni oprócz zbiorów poświęconych pojazdom, zgromadzono także jedyną w kraju (jedną z nielicznych w Europie) specjalizowaną kolekcję zabytkowych urządzeń sterowania ruchem kolejowym (konstrukcje z przełomu XIX i XX wieku) oraz urządzeń łączności kolejowej. Zbiory te utrzymywane są w dużej mierze w stanie normalnej sprawności (na potrzeby demonstracyjne).

C) Walory społeczne, turystyczne, kulturowe i promocyjne dla regionu:

- 1) Parowozownia Skierniewice jest elementem kulturowego „Europejskiego Szlaku Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej” (pierwszym geograficznie na terenie woj. łódzkiego) oraz jednocześnie elementem regionalnego szlaku historii techniki „Industrialne Mazowsze”.
- 2) Parowozownia ujęta jest na liście 175 kluczowych (reprezentatywnych) dla województwa łódzkiego zabytków architektury i budownictwa i stanowi jeden z kilkunastu najistotniejszych (wg materiałów Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi) dla województwa łódzkiego zabytkowych obiektów poprzemysłowych, w tym jeden z nielicznych zabytkowych obiektów poprzemysłowych zlokalizowany poza Łodzią. W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 Parowozownia Skierniewice została sklasyfikowana jako zabytek wymagający pilnego remontu.
- 3) Parowozownia i zgromadzone w niej zbiory są nieodpłatnie udostępniane publicznie w stałych, ogłaszanych corocznie terminach (co miesiąc od maja do października, oraz dodatkowo w dniach ogólnokrajowych akcji lub regionalnych wydarzeń – Noc Muzeów, Europejskie Dni Dziedzictwa; Dni Transportu Publicznego, Skierniewickie Święto Kwiatów i inne). Zwiedzającym jest zapewniona fachowa obsługa przewodnicka oraz bezpłatne materiały informacyjne (broszury i foldery tematyczne, foldery promujące region, osobne opisy

wybranych eksponatów itp.).

- 4) Poza udostępnianiem do zwiedzania, Parowozownia jest również nieodpłatnie udostępniana publicznie w stałych, ogłoszonych corocznie terminach na potrzeby szerokiego spektrum wydarzeń kulturalnych: koncerty, spektakle teatralne, wieczory literackie. Organizowane są również okolicznościowe wystawy, plenery fotograficzne, rekonstrukcje historyczne.
- 5) W Parowozowni organizowane są lekcje dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich z zakresu historii kolei w regionie oraz z zakresu bezpieczeństwa na terenie i w pojazdach kolejowych (np. w ramach akcji „Bezpieczny Przejazd”).
- 6) Wnętrza Parowozowni i zgromadzona w niej kolekcja są okazjonalnie użyczane dla produkcji filmowych i telewizyjnych oraz na potrzeby realizacji audycji telewizyjnych promujących region, filmów dokumentalnych i etiud szkolnych.
- 7) Liczba osób korzystających bezpłatnie z oferty związanej z Parowozownią wzrasta. W latach 2013-2015 liczba zwiedzających wynosiła ponad 6000 osób rocznie (liczba odwiedzających jest rejestrowana poprzez wydawanie numerowanych biletów pamiątkowych).

D) Zewnętrzną ocenę walorów:

- 1) W 2011 r. Parowozownia Skierniewice otrzymała wyróżnienie w konkursie Regionalnej Organizacji Turystycznej Woj. Łódzkiego na Najlepszy Produkt Turystyczny Województwa Łódzkiego 2011 r.
- 2) W roku 2012 Stowarzyszenie otrzymało prestiżową nagrodę przyznaną w Grupie PKP: „Człowiek roku – przyjaciel kolei”,
- 3) W projekcie „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice” (2013 r.) Parowozownię oznaczono jako teren 266U zalecając „ograniczenie rodzaju zabudowy usługowej do usług związanych z utrzymaniem i eksponowaniem zabytkowych obiektów kolejnictwa” i „sposób zagospodarowania obszaru podporządkowany utrzymaniu i eksponowaniu zabytkowej zabudowy zespołu parowozowni – stosownie do wymogów przepisów ustawy o ochronie zabytków”. W Suikzp „zakłada się otwarcie Muzeum Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej w Skierniewicach. Bazą dla budowy w Skierniewicach atrakcyjnego ośrodka turystyki z w/wym. zakresu są obiekty zabytkowe: Parowozownia, a także należące do PKP zabudowania dworca kolejowego, wieży ciśnień itp.”

E) potencjał Parowozowni (syntetyczne zestawienie):

Parowozownia Skierniewice posiada unikalny potencjał, wykorzystywany systematycznie od 2004 r. na potrzeby organizacji wydarzeń kulturalnych:

- możliwość właściwego utrzymania i remontu eksponowanych zabytków techniki we własnym, specjalistycznym zapleczu technicznym;
- możliwość prezentowania historycznego (z własnej kolekcji) i dzisiejszego (zaproszonych przewoźników kolejowych) taboru kolejowego (ostatnia specjalna wystawa pojazdów własnych maj 2015, pojazdów zaproszonych w listopadzie 2014 r. – w roku 2015 utrudnienia dojazdu z uwagi na przebudowę torów PKP);
- możliwość okazjonalnego udostępniania zabytkowych pojazdów historycznych oraz terenu Parowozowni na potrzeby produkcji filmowych i inscenizacji historycznych (ostatnia w lutym

2015 r.);

- możliwość obsługi technicznej (obsługa lokomotyw, wagonów) i organizacyjnej (obsługa osób turystycznych pociągów historycznych oraz współczesnych pociągów specjalnych (ostatni we wrześniu 2013 r.);
- możliwość wykorzystania zabytkowych hal na pokazy i wystawy lub koncerty (ostatnio podczas obchodów 170-lecia kolei, październik 2015).
- dogodne położenie (w centrum Polski pomiędzy aglomeracją łódzką i warszawską) przy modernizowanej linii kolejowej Warszawa - Łódź (planowany dojazd pociągiem ok. 30-40 min.) oraz w odległości ok. 10 km od węzła autostrady A2;
- powiązanie zabytkowego kompleksu technicznego z położonym obok XVII-XIX w. założeniem parkowo-pałacowym (Park i pałac biskupów łowickich; willa i ogród „Sobediany”).
- bliskość terenów atrakcyjnych przyrodniczo (Bolimowski Park Krajobrazowy).

Zabytek posiada wyjątkową wartość kulturową (poznawczą), ponieważ stanowi jedyne kompletnie zachowane i w pełni funkcjonalne zaplecze techniczne d. Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, pełniące zarazem funkcje muzealne, kulturalne i edukacyjne. W hali i na przyległym terenie znajduje się kolekcja historycznego taboru i urządzeń kolejowych (trzecia w kraju pod względem wielkości po zbiorach Muzeum Kolejnictwa i Grupy PKP).

F) historię zabytku

Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)

Parowozownia Skierniewice, ul. Łowicka 1, 96-100 Skierniewice

Szacowana wartość projektu

Szacowany koszt projektu to 5 000 000,00 PLN.

Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR (RPO WŁ) w wysokości do 85% kosztów projektu

Wkład EFRR – 4 250 000,00 PLN

Wkład własny Stowarzyszenia – 750 000,00 PLN

Stowarzyszenie rozważa finansowanie projektu również z innych źródeł, jeśli tylko nadarzy się taka sposobność.

Szacowana data realizacji

Planuje się realizację projektu w latach 2016 – 2022.

Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty

Dzięki realizacji projektu zwiększy się jakość zasobów muzealnych, umożliwiona zostanie także realizacja projektów kulturalnych. Wzmocniona zostanie oferta turystyczna Miasta Skierniewice, zachowane zostanie dziedzictwo kulturowe i historyczne obszaru.

Proponowane wskaźniki rezultatu:

- Powierzchnia poddana rewitalizacji (ha)
- Powierzchnia kompleksowo zagospodarowanej przestrzeni publicznej rewitalizowanych terenów (ha)
- Liczba zrewitalizowanych obiektów (szt.)

- Liczba nowych ofert programowych w zakresie kultury i turystyki (szt.)
- Liczba osób korzystających z nowej lokalnej bazy kulturalnej i turystycznej (szt.)
- Powierzchnia usługowa faktycznie wykorzystywana (m²)

W wyniku realizacji projektu pojawią się również rezultaty miękkie:

- poprawa jakości obiektów, zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego,
- poprawa wizerunku Miasta,
- powiększenie oferty kulturalnej skierowanej ku mieszkańcom, w tym dzieci i młodzieży,
- rozwój funkcji turystycznej Miasta Skierniewice;

Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji

Wskaźniki rezultatu:

- dokumentacja projektowa,
- dokumenty wewnętrzne Stowarzyszenia;

Rezultaty miękkie:

- sondaż diagnostyczny - ankieta
- monitorowanie liczby przedsięwzięć, w tym w szczególności zajmujących się działalnością związaną z turystyką – dane z Urzędu Miasta Skierniewice.

Zadbano również o to, by projektem infrastrukturalnym towarzyszyły projekty społeczne, a zatem nie dopuszczono do tego, by działania były fragmentaryczne i dotyczyły np. tylko sfery technicznej. W Programie zaproponowano, aby projekty społeczne obejmowały obszar rewitalizacji, ale również obszary położone poza nim, jednak w taki sposób, aby oddziaływały one na obszar objęty stanem kryzysowym.

Oto lista projektów społecznych przewidzianych do realizacji:

Nazwa projektu rewitalizacyjnego
Organizacja zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży w połączeniu ze wsparciem psychologicznym
Podmioty realizujące projekt
Miasto Skierniewice Organizacje pozarządowe mogą realizować projekty w partnerstwie z Miastem lub samodzielnie.
Zakres realizowanych zadań
Współczesna szkoła powinna dbać przede wszystkim o wszechstronny rozwój osobowości ucznia, kształtując takie cechy jak: otwartość, aktywność, kreatywność i zaangażowanie. Świetnym polem do realizacji tego zadania mogą być zajęcia pozalekcyjne, będące przedłużeniem procesu dydaktyczno-wychowawczego, a zarazem formą rozwijającą zainteresowania i uzdolnienia ucznia, a także zagospodarowującą kulturalny wypoczynek i rozrywkę. Organizowane w szkole i poza nią zajęcia pozalekcyjne mają na celu ujawnianie zainteresowań i uzdolnień uczniów oraz propagowanie

alternatywnych sposobów spędzania wolnego czasu, a w tym szczególnie:

- Stymulowanie postaw twórczych, swobodne wyrażanie siebie ruchem i komunikowanie się z innymi, dążenie do rozwijania własnej osobowości poprzez własną działalność w czasie zajęć.
- Wyzwalanie możliwości kreatywnych, zaspokajanie potrzeby twórczej aktywności, rozwijanie zdolności recytatorskich, aktorskich i muzycznych, wdrażanie do łatwiejszego nawiązywania kontaktów międzyludzkich, odnajdywania swego miejsca w grupie.
- Kształtowanie postaw proekologicznych, budzenie wrażliwości na piękno przyrody.

Zajęcia mają na celu wyrównanie szans edukacyjnych dla wszystkich mieszkańców strefy objętej rewitalizacją oraz dla całego Miasta. Każde dziecko ma otrzymać pomoc w kreowaniu własnych marzeń i zainteresowań. Poza tym potrzebna jest pomoc psychologiczna dla dzieci i ich rodzin.

Działania będą realizowane w sposób ciągły i dotyczyć będą całości obszaru Miasta.

Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)

Działania będą realizowane w sposób ciągły i dotyczyć będą całości obszaru Miasta. Programy będą szczególnie promowane w strefie objętej rewitalizacją.

Szacowana wartość projektu

Szacowany koszt projektu to 5 000 000,00 PLN.

Planuje się pozyskanie dotacji z EFS w wysokości do 85% kosztów projektu

Wkład EFS – 4 250 000,00 PLN

Wkład własny Miasta Skierniewice – 750 000,00 PLN

W ramach realizacji planuje się również próbę uzyskania dofinansowania z innych źródeł, takich jak np. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.

Szacowana data realizacji

2017 - 2022

Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty

Projekt wpłynie na wzrost poziomu edukacji na terenie całego Miasta. Promowane będą postawy obywatelskie, co ma budować społeczeństwo obywatelskie. W długim okresie czasu wzrost poziomu edukacji ma wpłynąć na spadek bezrobocia i wykluczenia społecznego.

Proponowane wskaźniki rezultatu:

- Liczba osób objętych programami edukacyjnymi (osoby),
- Spadek bezrobocia (%),
- Spadek przestępczości (%).

Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji

Wskaźniki rezultatu:

- sondaż diagnostyczny – ankieta,
- dane GUS,
- monitorowanie liczby dokonywanych rozbojów, napadów, przestępstw – dane z Komendy Policji;

Nazwa projektu rewitalizacyjnego
Spotkania integracyjne dla osób starszych
Podmioty realizujące projekt
Miasto Skierniewice Organizacje pozarządowe mogą realizować projekty w partnerstwie z Miastem lub samodzielnie.
Zakres realizowanych zadań
Osoby starsze to ogromny potencjał, który może i powinien być wykorzystany przez organizacje pozarządowe i społeczności lokalne. To przede wszystkim nieocenione źródło tak zwanej wiedzy pragmatycznej, czyli wiedzy budowanej na podstawie długoletnich życiowych i zawodowych doświadczeń. To także umiejętności praktyczne, przydatne innym czy też czas, który osoby starsze mogą poświęcić na pracę w organizacji pozarządowej czy społeczności lokalnej. Podczas konsultacji społecznych Programu to osoby starsze z obszaru Miasta wykazały niezwykłą aktywność i pomysłowość, dlatego muszą zostać włączone w proces rewitalizacji. Zespół projektów ma promować wśród osób starszych zdrowy styl życia oraz organizować przedsięwzięcia aktywizujące te osoby. Osoby starsze mają same włączyć się w proces tworzenia różnych projektów dla siebie przy wsparciu Miasta oraz lokalnych organizacji
Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)
Działania będą realizowane w sposób ciągły i dotyczyć będą całości obszaru Miasta. Programy będą szczególnie promowane w strefie objętej rewitalizacją.
Szacowana wartość projektu
Szacowany koszt projektu to 5 000 000,00 PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFS w wysokości do 85% kosztów projektu Wkład EFS – 4 250 000,00 PLN Wkład własny Miasta Skierniewice – 750 000,00 PLN W ramach realizacji planuje się również próbę uzyskania dofinansowania z innych źródeł, takich jak np. PFRON.
Szacowana data realizacji
2017 - 2022
Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty
Projekt wpłynie na wzrost poziomu integracji społecznej. <u>Proponowane wskaźniki rezultatu:</u> – Liczba osób objętych programami społecznymi (osoby);
Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji
<u>Wskaźniki rezultatu:</u> – sondaż diagnostyczny – ankieta;

SONDAŻ DIAGNOSTYCZNY - ANKIETA

Jednym ze sposobów mierzenia rezultatów jest ankietyzacja mieszkańców Miasta.

Poniżej zaprezentowano tabelę wskazującą, jaka liczebność próby jest niezbędna dla różnej wielkości grup, by uzyskać 95-procentową pewność, że błąd próby nie przekroczy 5% przy wyniku pomiaru wynoszącym 50 %.

Tabela 52: Liczebność próby potrzebna do uzyskania reprezentatywnych wyników przy założeniu 5-procentowego błędu próby i 95-procentowego poziomu ufności.

Wielkość populacji	10	30	60	80	110	170	210	320	550	1100	1700	2400	4000	8000	20000	100000
Wielkość próby	10	28	52	66	86	118	136	175	228	285	313	331	351	367	377	384
Wielkość próby do wielkości populacji [%]	100	93	87	83	78	69	65	55	41	26	18	14	9	5	2	0,4

Źródło: Paul HAGUE „Badania marketingowe. Planowanie, metodologia i ocena wyników (ISBN 83-246-0082-5).

Wybór próby z wielkości populacji mieszkańców Miasta Skierniewice

Liczba mieszkańców Miasta Skierniewice na koniec 2014 roku (wg danych GUS) wyniosła 48 660 mieszkańców. Mieści się ona zatem w przedziale wielkości populacji pomiędzy 20 000 a 100 000 osób.

Optymalna wielkość próby gwarantującej 95-procentowe prawdopodobieństwo, że pośród całej populacji od 47 do 53 procent osób potwierdza wynik badania, **zawiera się pomiędzy 377 a 384 osób.**

SEKTOR SPOŁECZNY

Niezwykle ważnym elementem rewitalizacji jest wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Osoby te zamieszkują różne kwartały Miasta, kumulacja problemów występuje jednak w centrum Skierniewic.

Przewiduje się tworzenie mieszkań wspieranych i mieszkań chronionych, w których osoby przygotowywane byłyby do samodzielnego życia; tworzenie świetlic środowiskowych lub socjoterapeutycznych, w których dzieci i młodzież mogłyby zjeść ciepły posiłek, odrobić lekcje i nauczyć się efektywnego spędzania czasu wolnego, a rodzice i opiekunowie dzieci mogliby otrzymać pomoc i wsparcie w dziedzinie pełnienia prawidłowych ról i prawidłowego wychowania dzieci itd. Działania te mogą być prowadzone zarówno przez Władze Miasta jak i organizacje pozarządowe. Miasto szczególnie wspierać będzie organizacje (fundacje, stowarzyszenia), które będą chciały aktywnie włączyć się w proces rewitalizacji, co przyczynia się do realizacji tak ważnej w działaniach rewitalizacyjnych zasady partnerstwa.

Ograniczanie rozmiarów wykluczenia społecznego i ubóstwa odbywające się przede wszystkim poprzez aktywizację zawodową osób objętych interwencją, prowadzić będzie do włączenia społecznego i poprawy ich jakości życia. Łączenie aktywnych instrumentów rynku pracy i działań służących integracji społecznej stanowi najbardziej skuteczny sposób walki zarówno z bezrobociem jak i z ubóstwem.

Planuje się również aktywne wsparcie osób niepełnosprawnych poprzez stworzenie Domu Pomocy Społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie oraz ZAZ. W ten sposób nastąpi poprawa jakości życia podopiecznych DPS, działanie to ma również na celu ograniczenie wykluczenia społecznego i aktywizację zawodową dorosłych osób niepełnosprawnych.

PARTNERSTWO I PARTYCYPACJA SPOŁECZNA

W czasie obowiązywania Gminnego Programu Rewitalizacji wszystkie podmioty działające w Mieście mogą włączyć swoje projekty do Programu. W tym celu powinny złożyć propozycję projektu do Sekretariatu Urzędu Miasta określając:

- tytuł projektu (nazwa),
- wskazanie podmiotów realizujących projekt (listę podmiotów uczestniczących we wdrażaniu),
- opis projektu, zakres realizowanych zadań,
- lokalizację (miejsce przeprowadzenia danego projektu),
- cele projektu,
- harmonogram realizacji projektu,
- szacowaną wartość,
- prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji.

Każdy zgłoszony projekt musi wpisywać się w cele i kierunki działania Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Skierniewice i bezpośrednio wpływać na wskazany w GPR obszar rewitalizacji.

Dopuszczane będą jednak również projekty rewitalizacyjne zlokalizowane poza wytyczonymi w programie obszarami rewitalizacji, jeśli będą one służyły realizacji celów wynikających z programu rewitalizacji. Dotyczy to zwłaszcza inicjatyw społecznych. Projekty te będą jednak poddane szczególnej rozwadze i będą wymagały szerszego uzasadnienia i wskazania siły tych powiązań i efektywności oddziaływania danego projektu rewitalizacyjnego. Decyzję o włączeniu projektu do Programu podejmuje Prezydent w konsultacji z Komitetem ds. Rewitalizacji.

5.8. Przedsięwzięcia rewitalizacyjne o charakterze uzupełniającym

Zgodnie z „Wytycznymi ...” poniżej przedstawiono opis przedsięwzięcia rewitalizacyjnego uzupełniającego, tj. takiego, które ze względu na mniejszą skalę oddziaływania trudno zidentyfikować indywidualnie, a jest oczekiwane ze względu na realizację celów programu rewitalizacji. Wskazano obszary tematyczne, zagadnienia istotne z punktu widzenia potrzeb obszaru rewitalizacji.

W przedmiotowym GPR projekcie infrastrukturalnym towarzyszą projekty społeczne, a zatem nie dopuszczono do tego, by działania były fragmentaryczne i dotyczyły np. tylko sfery technicznej. Jak wspomniano wcześniej, postuluje się, aby projekty społeczne obejmowały obszar rewitalizacji, ale również obszary położone poza nim, jednak w taki sposób, aby oddziaływały one na obszar objęty stanem kryzysowym.

Poniżej przedstawiono opis projektu społecznego przewidzianego do realizacji, jako przedsięwzięcie o charakterze uzupełniającym.

Nazwa projektu rewitalizacyjnego
Promocja i wsparcie dla spółdzielni socjalnych.
Podmioty realizujące projekt
Miasto Skierniewice Organizacje pozarządowe mogą realizować projekty w partnerstwie z Miastem lub samodzielnie.
Zakres realizowanych zadań
Głównym celem projektu jest zwiększenie zaangażowania mieszkańców całego Miasta w sferze działań obywatelskich poprzez funkcjonalne i konkretne wzmocnienie możliwości rozwojowych podmiotów ekonomii społecznej - spółdzielni socjalnych w różnych obszarach ich aktywności przy pomocy edukacyjno-doradczego wsparcia ich działalności w zakresie prawnych i ekonomiczno-księgowych aspektów funkcjonowania oraz nałożonych na nie przez ustawodawcę zadań statutowych na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także przedsięwzięć społecznie użytecznych w sferze zadań publicznych określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Projekt wpłynie dodatkowo na rehabilitację zawodową osób niepełnosprawnych i ich integrację społeczną.
Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia projektu)
Działania będą realizowane w sposób ciągły i dotyczyć będą całości obszaru Miasta.
Szacowana wartość projektu
Szacowany koszt projektu to 1 000 000,00 PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFS w wysokości do 85% kosztów projektu Wkład EFS – 850 000,00 PLN Wkład własny Miasta Skierniewice – 150 000,00 PLN

W ramach realizacji planuje się również próbę uzyskania dofinansowania z innych źródeł, takich jak np. Urząd Marszałkowski w Łodzi.

Szacowana data realizacji

2017 - 2022

Wpływ na realizację Gminnego Programu Rewitalizacji – prognozowane rezultaty

Projekt wpłynie na wzrost przedsiębiorczości na terenie Miasta. Tym samym nastąpi spadek bezrobocia.

Proponowane wskaźniki rezultatu:

- Liczba osób objętych programami wsparcia (osoby)
- Spadek bezrobocia (%),
- Spadek przestępczości (%).

Sposób oceny rezultatów i ich zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji

Wskaźniki rezultatu:

- sondaż diagnostyczny – ankieta,
- dane GUS.

5.9. Komplementarność i kompleksowość projektów rewitalizacyjnych

KOMPLEKSOWOŚĆ

Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2016 – 2022 przedstawia projekty rewitalizacyjne kompleksowo – uwzględnia współfinansowanie tychże działań z różnych źródeł, w tym z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, wskazuje również na możliwość wyboru innych programów pomocowych, jeżeli tylko dany projekt będzie spełniał przedstawiane kryteria. Do programów tych należy np. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, PFRON czy Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Program przewiduje także możliwość finansowania projektów z środków prywatnych, jedynym wymaganiem jest, by proponowane projekty przedstawiały wymagane w niniejszym Programie informacje. Ponadto projekty przedstawione w GPR uwzględniają działania w sferze gospodarczej, społecznej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, a zatem nie pomijają żadnego z obszarów. Nie są to działania punktowe, a takie które wywierają wpływ na cały obszar rewitalizacji, często również na dalszą część Miasta.

Projekty są ze sobą powiązane, służą odnowie przestrzeni publicznej, wywierają silny wpływ na funkcję kulturową i turystyczną Miasta. Przyczyniają się do podniesienia poziomu i jakości życia mieszkańców, z jednej strony polepszają warunki zamieszkania, z drugiej przyczyniają się do zwiększenia aktywności zawodowej osób bezrobotnych. Efekty realizacji projektów są ze sobą

powiązane, nie tylko poprzez odnowę przestrzeni publicznej, ale także poprzez oddziaływanie na codzienne życie mieszkańców w sferze zamieszkania, pracy, kultury, rozrywki i nauki.

KOMPLEMENTARNOŚĆ PROBLEMOWA

Przedstawione w Programie projekty uzupełniają się tematycznie, dzięki czemu Program będzie oddziaływał na obszar rewitalizacji we wszystkich aspektach. Powiązania zachodzą pomiędzy projektami infrastrukturalnymi, które poza rezultatami twardymi oddziałują również na sferę społeczną, np. w wyniku budowy Muzeum zachowane zostanie dziedzictwo kulturowe i historyczne obszaru, ale także wzmocni się atrakcyjność turystyczna Miasta, rozszerzona zostanie oferta kulturowa, zwiększony zostanie dostęp do infrastruktury kultury dla wszystkich mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży.

Zadbano również o to, by projektem infrastrukturalnym towarzyszyły projekty społeczne, a zatem nie dopuszczono do tego, by działania były fragmentaryczne i dotyczyły np. tylko sfery technicznej. Opis każdego z planowanych projektów podstawowych zawiera informację o stanie pożądanym, jaki zamierza się osiągnąć dzięki jego realizacji, wskazano również proponowane wskaźniki rezultatu oraz sposoby ich zmierzenia.

Projekty zawarte w niniejszym GPR wpisują się w *Strategię Rozwoju Miasta Skierniewice do roku 2020*. Wizją Rozwoju Miasta zawartą w Strategii jest: *Miasto Skierniewice atrakcyjnym miejscem zamieszkania, o wysokim poziomie rozwoju, przyjaznej środowisku gospodarce, atrakcyjne turystycznie oraz inwestycyjnie, oferujące perspektywę dobrej jakości życia*. Wizja Miasta zawarta w GPR jest spójna z przytoczoną. Proponowane projekty przyczyniają się do realizacji celu głównego strategii, jakim jest:

Rozwój nowoczesnego Miasta i zrównoważonej gospodarki o środowiskowych walorach technologicznych i dynamicznej przedsiębiorczości z udziałem aktywnych zawodowo i społecznie mieszkańców.

Zawarte w GPR cele są w szczególności spójne z następującymi celami Strategii:

CEL STRATEGICZNY II. ROZWÓJ TURYSTYKI, SPORTU I REKREACJI

Cel operacyjny 2.2. Rozwój oferty turystycznej i produktu turystycznego oraz rekreacyjno-sportowego Skierniewic

CEL STRATEGICZNY III ROZWÓJ INFRASTRUKTURY

Cel operacyjny 3.1. Rozwój nowoczesnego transportu publicznego

Cel operacyjny 3.2. Rozwój infrastruktury związanej z budownictwem mieszkaniowym

Cel operacyjny 3.4. Rozwój nowoczesnej edukacji

CEL STRATEGICZNY V: REWITALIZACJA KULTUROWA, PRZYRODNICZA I SPOŁECZNA;

Cel Operacyjny 5.1. *Rewitalizacja obszaru miejskiego i terenów zdegradowanych, w tym o znaczeniu historycznym dla Miasta Skierniewice*

Szerzej komplementarność dokumentów została opisana w rozdziale 2.1 Nawiązanie do lokalnych i regionalnych dokumentów strategicznych. W tymże rozdziale wyjaśniono także powiązania GPR z innymi dokumentami strategicznymi / planistycznymi Miasta.

Cały rozdział 2 niniejszego GPR poświęcono na wykazanie komplementarności Programu z dokumentami strategicznymi dotyczącymi rozwoju przestrzenno-społeczno-gospodarczego na poziomie europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym.

KOMPLEMENTARNOŚĆ PRZESTRZENNA

Zaproponowane w Programie Projekty dobrano w taki sposób, aby efektywnie oddziaływały one na cały dotknięty kryzysem obszar (a nie punktowo, w pojedynczych miejscach, jak zaznaczono w „Wytucznych ...”), projekty dopełniają się przestrzennie, zachodzi pomiędzy nimi efekt synergii, co wyjaśniono już powyżej.

W Programie zaproponowano, aby projekty społeczne obejmowały obszar rewitalizacji, ale również obszary położone poza nim, jednak w taki sposób, aby oddziaływały one na obszar objęty stanem kryzysowym. Dzięki takiemu podejściu nie dopuszcza się do przenoszenia problemów na inne obszary oraz zapobiega się powstaniu niepożądanych efektów społecznych takich jak segregacja społeczna i wykluczenie. Zaproponowane projekty, w tym o charakterze infrastrukturalnym mają doprowadzić do podwyższenia jakości życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, co nie znajdzie odzwierciedlenia w obniżeniu jakości życia osób spoza wyznaczonego obszaru rewitalizacji. GPR dąży do wyrównania dysproporcji i szans pomiędzy mieszkańcami Miasta, wzmacniając tym samym kapitał społeczny.

W miarę upływu czasu, możliwości finansowych oraz aktywności społecznej, GPR będzie uzupełniany o inne projekty, tak aby efekty realizacji jeszcze mocniej wpływały na rozwój Miasta i jego mieszkańców. Kluczowy stanie się monitoring prac i ich efektów oraz reagowanie na zachodzące zmiany, co zostało opisane w kolejnych rozdziałach.

KOMPLEMENTARNOŚĆ ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA

Niniejszy GPR zapewnia komplementarność źródeł finansowania, co w kontekście polityki spójności 2014-2020, oznacza, że projekty rewitalizacyjne w nim zawarte, zakładają wykorzystanie wsparcia ze środków EFRR, EFS i FS z wykluczeniem ryzyka podwójnego dofinansowania (rodzaj źródeł finansowania projektów opisano przy każdym z nich). Dzięki takiemu podejściu GPR prowadzi do uzyskania korzystnych efektów dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji, jednocześnie realizując zasadę dodatkowości środków UE.

Zachodzi również koordynacja i synergia projektów, szczególnie w zakresie projektów finansowanych w ramach EFRR i EFS. Projekty mają na celu osiągnięcie długotrwałych efektów w sferze gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, środowiskowej i społecznej. Projekty infrastrukturalne tworzą podstawy dla podwyższenia jakości życia mieszkańców, zwiększają dostęp do dóbr kultury, zwiększają również estetykę przestrzeni oraz poprawiają jakość środowiska przyrodniczego, dzięki czemu warunki zamieszkania, pracy, nauki i rekreacji stają się lepsze, wzrasta komfort użytkowania przestrzeni publicznej. Z drugiej strony projekty o charakterze społecznym mają na celu wyrównanie szans mieszkańców w dostępie do nauki, rekreacji, pracy. Budują wysokiej jakości kapitał społeczny, tak potrzebny dla prawidłowego rozwoju Miasta. Projekty te mają również

na celu budowę bądź przywrócenie umiejętności i kwalifikacji mieszkańców, mają jednoczyć, pomagać tworzyć więzi społeczne, budować przywiązanie do Miasta.

W ten sposób wszystkie projekty wykorzystują efekty realizacji innych, zachodzi synergia na etapie ich realizacji oraz synchronizacja efektów oddziaływania.

GPR dopuszcza, a wręcz promuje włączenie w realizację Programu prywatnych źródeł finansowania, co jest jednak w zupełności uzależnione od inwestorów prywatnych. Połączenie prywatnych i publicznych źródeł finansowania, umożliwi jeszcze większą dynamikę wprowadzania zmian, oczywiście przy odpowiednim nadzorze wdrażanych w ten sposób projektów.

KOMPLEMENTARNOŚĆ PROCEDURALNO-INSTYTUCJONALNA

Zgodnie z „Wytycznymi ...” „Komplementarność proceduralno-instytucjonalna oznacza konieczność takiego zaprojektowania systemu zarządzania programem rewitalizacji, który pozwoli na efektywne współdziałanie na jego rzecz różnych instytucji oraz wzajemne uzupełnianie się i spójność procedur. W tym celu niezbędne jest osadzenie systemu zarządzania programem rewitalizacji w przyjętym przez daną gminę systemie zarządzania w ogóle.”

System ten przedstawiono w kolejnych rozdziałach GRP.

KOMPLEMENTARNOŚĆ MIĘDZYOKRESOWA

W ramach polityki spójności 2007 – 2013 Miasto Skierniewice zrealizowało 3 projekty rewitalizacyjne, których krótki opis przedstawiono poniżej. Niniejszy program rewitalizacji służy m.in. uzupełnieniu tych przedsięwzięć projektami komplementarnymi realizowanymi w latach 2016 – 2022, wyróżnionymi w niniejszym GPR. W ten sposób zostaje zachowana ciągłość programowa, która w procesie rewitalizacji ma kluczowe znaczenie. Powiązania zachodzące pomiędzy projektami z dwóch wskazanych okresów programowania Funduszy Europejskich dowodzą zachowania komplementarności międzyokresowej. Zachodzi spójność pomiędzy celami projektów, a wytyczonymi w ramach GPR celami i kierunkami działania. Projekty uzupełniają się - podczas realizacji jednych wykorzystywane są efekty i wyciągane wnioski z tych już przeprowadzonych.

Projekty współfinansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2013:

Ożywienie społeczno-gospodarcze w północno - wschodniej części województwa łódzkiego poprzez rewitalizację terenów powojсковych w Skierniewicach	
Oś priorytetowa VI	Odnowa obszarów miejskich
Działanie VI.1	Rewitalizacja obszarów problemowych
Wartość całkowita projektu	25 689 401,42 zł
Kwota dofinansowania z EFRR	14 022 229,72 zł
Okres realizacji projektu	2009 – 2012
<u>Cel bezpośredni:</u> wprowadzenie zdegradowanych terenów powojсковych w Skierniewicach w strukturę miejską wraz z nadaniem im rangi terenów obsługi regionalnej (charakteru	

miastotwórczego) poprzez działania eliminujące niedobory techniczne obszaru i stworzenie warunków lokalowych i infrastrukturalnych do rozwoju działalności edukacyjnej (dzięki renowacji istniejących terenów powojkowych), w tym stworzenie bazy edukacyjno-laboratoryjnej dla publicznej bezpłatnej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Skierniewicach, zapewniającej młodzieży regionu skierniewickiego dostępność do nauki na poziomie wyższym w publicznej szkole wyższej oraz umożliwiającej włączenie w proces dydaktyczny osób niepełnosprawnych.

Rewitalizacja zabytkowego parku miejskiego w Skierniewicach, dawnego ogrodu Prymasów

Polski

Oś priorytetowa VI	Odnowa obszarów miejskich
Działanie VI.1	Rewitalizacja obszarów problemowych
Wartość całkowita projektu	12 450 772,00 zł
Kwota dofinansowania z EFRR	9 930 311,79 zł
Okres realizacji projektu	2010 – 2014

Cele bezpośrednie:

1. Rewitalizacja substancji architektonicznej parku – przebudowa alejek parkowych, małej architektury;
2. Przywrócenie i poprawa funkcjonalności ruchu pieszego na terenie parku – przebudowa alejek w parku oraz remont oświetlenia;
3. Przebudowa małej architektury oraz tworzenie i modernizacja miejsc rekreacji i terenów zielonych;
4. Zwiększenie estetyki przestrzeni publicznej oraz ochrona środowiska naturalnego;
5. Zapewnienie bezpieczeństwa na terenie Parku poprzez instalację monitoringu.

Zagospodarowanie przestrzenne obszaru objętego ochroną konserwatorską – trakt dworcowy, etap I – plac przed dworcem.

Oś priorytetowa VI	Odnowa obszarów miejskich
Działanie VI.1	Rewitalizacja obszarów problemowych
Wartość całkowita projektu	2 961 270,16 zł
Kwota dofinansowania z EFRR	2 517 079,63 zł
Okres realizacji projektu	2010 – 2012

Cele główny projektu: poprawa jakości przestrzeni publicznej miasta poprzez rewitalizację Placu Dworcowego w Skierniewicach.

Cele szczegółowe:

- a) Przywrócenie funkcji reprezentacyjnej Placu Dworcowego;
- b) Poprawa poziomu bezpieczeństwa publicznego;
- c) Poprawa jakości życia i warunków prowadzenia działalności gospodarczej.

5.10. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji

Zgodnie z definicją rewitalizacji, działania podejmowane przez Miasto Skierniewice, odnoszące się do poszczególnych aspektów rewitalizacji, wymagają współpracy i włączenia w proces rewitalizacji szerokiego grona interesariuszy. Mowa tu zarówno o mieszkańcach, jak i stowarzyszeniach, organizacjach, wspólnotach mieszkaniowych, prywatnych inwestorach, itp.

Konieczne jest podjęcie działań inwestycyjnych umożliwiających kompleksową przemianę przestrzeni publicznych, stworzenie miejsc przyjaznych aktualnym i potencjalnym mieszkańcom oraz turystom, co wzmocni atrakcyjność obszaru Miasta Skierniewice. Działania muszą wpłynąć na podwyższenie jakości życia mieszkańców, ale także przyczynić się do rozwoju gospodarczego obszaru.

Konieczne jest także zaangażowanie lokalnej społeczności w proces rewitalizacji, co zostało już uczynione na etapie wyznaczania obszaru rewitalizacji. Lokalna społeczność musi jednak brać również aktywny udział w realizacji Programu, w poszczególnych, wytypowanych działaniach. Pożądane jest zaangażowanie i aktywny udział organizacji pozarządowych realizujących inicjatywy m.in. na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego i wyrównywania szans, dzięki czemu wszelkie projekty o charakterze społecznym będą realizowane w sposób profesjonalny, zgodny z potrzebami mieszkańców obszaru.

Wytypowane w Programie projekty rewitalizacyjne mają za zadanie wykorzystać dostępne zasoby, a ich realizacja ma przebiegać w oparciu o dostępne instrumenty finansowe, które mają ułatwić przeprowadzenie procesu rewitalizacji w Mieście Skierniewice.

5.11. Planowane wskaźniki osiągnięcia celów

Rewitalizacja wyznaczonego obszaru Miasta jest działaniem komplementarnym do celów wytyczonych w Gminnym Programie Rewitalizacji na lata ubiegłe. Zgodnie z nimi, kierunek jaki powinna przyjąć rewitalizacja historycznej części Miasta, to ochrona dziedzictwa kulturowego, rozwój turystyki, promocja i wspieranie przedsiębiorczości lokalnej, a także aktywizacja zawodowa różnych grup społecznych, zwłaszcza tych zagrożonych wykluczeniem oraz długotrwałym bezrobociem.

Realizacja Gminnego Programu Rewitalizacji powinna przyczyniać się zarówno w krótszej jak i dłuższej perspektywie do osiągnięcia:

- Rozwoju kultury regionalnej i lokalnej – wzrostu znaczenia lokalnych imprez kulturalnych;
- Wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego Miasta – wzrostu inwestycji zewnętrznych w Mieście, spadku przestępczości, wzrostu liczby turystów;
- Dalszego rozwoju przedsiębiorczości zwłaszcza małych i średnich przedsiębiorstw, wprowadzających innowacje gospodarcze lub powodujących transfer technologii – wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w poszczególnych latach;
- Poprawy stanu infrastruktury technicznej i drogowej w celu realizowania nowych inwestycji gospodarczych;
- Poprawy stanu środowiska naturalnego oraz promocji zasobów przyrodniczych, w tym ograniczenia zanieczyszczeń przedostających się do środowiska naturalnego oraz prowadzenia monitoringu źródeł i wielkości zanieczyszczeń;
- Wyrównywania szans oraz integracji społecznej osób niepełnosprawnych, starszych – skutecznego włączania seniorów w działania lokalnych społeczności,
- Przeciwdziałania bezrobociu poprzez tworzenie nowych i utrzymanie istniejących miejsc pracy.

Dla działań przewidzianych w Gminnym Programie Rewitalizacji określa się listę wskaźników, na podstawie której weryfikowane będą osiągnięcia założonych celów. Lista będzie rozszerzana i uzupełniana w trakcie opracowywania kolejnych przedsięwzięć na dalsze lata realizacji Programu.

Wskaźniki produktu	jednostka miary
Liczba zrewitalizowanych obszarów	szt.
Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	ha
Liczba obiektów, które uzyskały nowe funkcje w wyniku rewitalizacji	szt.
Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów małej architektury	szt.
Liczba utworzonych /zmodernizowanych miejsc rekreacji i terenów zielonych	szt.
Długość wymienionej/wybudowanej/przebudowanej/zmodernizowanej instalacji gazowej	m
Liczba wybudowanych systemów monitoringu w celu podniesienia bezpieczeństwa publicznego	szt.
Liczba obiektów objętych termomodernizacją	szt.
Liczba obiektów zmodernizowanych na cele kulturalne i turystyczne	szt.
Liczba systemów zabezpieczeń w obiektach dziedzictwa kulturowego	szt.
Wskaźniki rezultatu	jednostka miary
Powierzchnia poddana rewitalizacji	ha
Liczba przedsiębiorstw powstałych na zrewitalizowanym obszarze	szt.
Powierzchnia obszaru objętego systemem monitoringu	ha
Powierzchnia terenów przygotowanych pod realizację nowych inwestycji gospodarczych	ha
Powierzchnia kompleksowo zagospodarowanej przestrzeni publicznej rewitalizowanych terenów	ha
Liczba zrewitalizowanych obiektów	szt.
Powierzchnia budynków objęta termomodernizacją	m ²

Wskaźniki produktu	jednostka miary
Ilość zaoszczędzonej energii w wyniku realizacji projektu	MW/rok
Liczba nowych ofert programowych w zakresie kultury i turystyki	szt.
Liczba osób korzystających z nowej lokalnej bazy kulturalnej i turystycznej	szt.
Powierzchnia usługowa faktycznie wykorzystywana	m ²
Liczba nowych przedsiębiorstw	szt.
Liczba nowych punktów usługowych na terenach zrewitalizowanych	szt.
Wskaźniki oddziaływania	jednostka miary
Wskaźnik bezrobocia wśród mieszkańców terenów zrewitalizowanych	%
Migracje z terenów poddanych rewitalizacji	
Stale miejsca pracy w obszarze kultury i turystyki	szt.
Wskaźnik wykształcenia wśród mieszkańców terenów zrewitalizowanych	%
Liczba absolwentów szkół średnich na terenie zrewitalizowanym	szt.
Liczba utrzymanych miejsc pracy (w okresie 2 lat)	szt.
Liczba utrzymanych punktów usługowych (w okresie 2 lat)	szt.

6. Indykatywne ramy finansowe - plan finansowy realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji w latach 2016 - 2022

Środki finansowe stanowiące wsparcie dla przeprowadzenia projektów rewitalizacyjnych Miasto może – w zależności od charakteru projektu – uzyskać z różnych źródeł.

W ramach *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020* są to działania obejmujące następujące priorytety inwestycyjne:

CELE TEMATYCZNE ORAZ PRIORYTETY INWESTYCYJNE
Cel Tematyczny 3 Wzmacnianie konkurencyjności MŚP
3a Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości
Cel tematyczny 4 Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach
4c Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze mieszkaniowym

4e Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu
Cel tematyczny 6 Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami
6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego
6e Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów przemysłowych (w tym terenów powojaskowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza oraz propagowanie działań służących zmniejszaniu hałasu
Cel tematyczny 7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej
7d Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszaniu hałasu
Cel tematyczny 8 Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników
8i dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników
8iii praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw
Cel tematyczny 9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem
9b wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich
9i aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie
9iv ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym
9v wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwiania dostępu do zatrudnienia

Źródło: *Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*

W ramach krajowych programów operacyjnych możliwe jest uzyskanie wsparcia do projektów z poniżej wymienionych priorytetów inwestycyjnych:

Program Operacyjny	Priorytety Inwestycyjne
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020	<p>4iii Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze mieszkaniowym</p> <p>4v Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu</p> <p>6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</p> <p>6e (iv) Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację</p>

	<p>i dekontaminację terenów przemysłowych (w tym terenów powojaskowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza oraz propagowania działań służących zmniejszeniu hałasu</p> <p>9a Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych</p>
Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój	8ii Trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych, w szczególności tych, którzy nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą, w tym ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym i ludzi młodych wywodzących się ze środowisk marginalizowanych, także poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży
Program Operacyjny Polska Wschodnia	4e Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu
Program Operacyjny Polska Cyfrowa	<p>2a Poszerzanie zakresu dostępności łączy szerokopasmowych oraz wprowadzanie szybkich sieci internetowych oraz wspieranie wprowadzania nowych technologii i sieci dla gospodarki cyfrowej</p> <p>2c Wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e-uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia.</p>

Źródło: Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020

Dodatkowo, projekty w ramach programu rewitalizacji mogą być finansowane z Inicjatyw UE typu JESSICA, środków budżetowych Gminy, Środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi, środków instytucji sektora publicznego oraz w ramach Partnerstwa Publiczno-Prywatnego.

Plan finansowy projektów rewitalizacyjnych (kwoty podano w tys. PLN)

Projekt	rok 2016				rok 2017			
	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w Skierniewicach	0	0	0	0	1200	1020	180	0
Adaptacja budynków służących aktywizacji społeczno-zawodowej, wsparciu oraz opiece nad osobami niepełnosprawnymi.	0	0	0	0	2500	2125	375	0
Przebudowa budynku przy ulicy Batorego 64J pod potrzeby muzeum historycznego w Skierniewicach w związku z rewitalizacją terenów powojaskowych	0	0	0	0	4000	3400	600	0
Budowa zatok parkingowych, chodników, ciągu pieszojezdnego, kanalizacji deszczowej oraz oświetlenia ulicznego	750	637,5	112,5	0	0	0	0	0
Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych	700	595	105	0	700	595	105	0

GMINNY PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA SKIERNIEWICE NA LATA 2016 - 2022

Organizacja zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży w połączeniu ze wsparciem psychologicznym	0	0	0	0	900	765	135	0
Spotkania integracyjne dla osób starszych	0	0	0	0	900	765	135	0
Promocja i wsparcie dla spółdzielni socjalnych	0	0	0	0	170	144,5	25,5	0

cd.

Projekt	rok 2018				rok 2019			
	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w Skierniewicach	1200	1020	180	0	1290	1096,5	193,5	0
Adaptacja budynków służących aktywizacji społeczno-zawodowej, wsparciu oraz opiece nad osobami niepełnosprawnymi.	2500	2125	375	0	2500	2125	375	0
Przebudowa budynku przy ulicy Batorego 64J pod potrzeby muzeum historycznego w Skierniewicach w związku z rewitalizacją terenów powojсковych	4000	3400	600	0	0	0	0	0
Budowa zatok parkingowych, chodników, ciągu pieszojezdnego, kanalizacji deszczowej oraz oświetlenia ulicznego	0	0	0	0	0	0	0	0
Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych	700	595	105	0	700	595	105	0
Organizacja zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży w połączeniu ze wsparciem psychologicznym	900	765	135	0	900	765	135	0
Spotkania integracyjne dla osób starszych	900	765	135	0	900	765	135	0
Promocja i wsparcie dla spółdzielni socjalnych	170	144,5	25,5	0	170	144,5	25,5	0

cd.

Projekt	rok 2020				rok 2021			
	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w Skierniewicach	0	0	0	0	0	0	0	0
Adaptacja budynków służących aktywizacji społeczno-zawodowej, wsparciu oraz opiece nad osobami niepełnosprawnymi.	2500	2125	375	0	0	0	0	0
Przebudowa budynku przy ulicy Batorego 64J pod potrzeby muzeum historycznego w Skierniewicach w związku z rewitalizacją terenów powojсковych	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa zatok parkingowych, chodników, ciągu pieszojezdnego, kanalizacji deszczowej oraz oświetlenia ulicznego	0	0	0	0	0	0	0	0
Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych	700	595	105	0	700	595	105	0
Organizacja zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży w połączeniu ze wsparciem psychologicznym	900	765	135	0	900	765	135	0
Spotkania integracyjne dla osób starszych	900	765	135	0	900	765	135	0
Promocja i wsparcie dla spółdzielni socjalnych	170	144,5	25,5	0	170	144,5	25,5	0

cd.

Projekt	rok 2022				suma			
	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w Skierniewicach	0	0	0	0	3690	3136,5	553,5	0
Adaptacja budynków służących aktywizacji społeczno-zawodowej, wsparciu oraz opiece nad osobami niepełnosprawnymi.	0	0	0	0	10000	8500	1500	0
Przebudowa budynku przy ulicy Batorego 64J pod potrzeby muzeum historycznego w Skierniewicach w związku z rewitalizacją terenów powojсковych	0	0	0	0	8000	6800	1200	0
Budowa zatok parkingowych, chodników, ciągu pieszojezdного, kanalizacji deszczowej oraz oświetlenia ulicznego	0	0	0	0	750	637,5	112,5	0
Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych	800	680	120	0	5000	4250	750	0
Organizacja zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży w połączeniu ze wsparciem psychologicznym	500	425	75	0	5000	4250	750	0
Spotkania integracyjne dla osób starszych	500	425	75	0	5000	4250	750	0
Promocja i wsparcie dla spółdzielni socjalnych	150	127,5	22,5	0	1000	850	150	0

7. Mechanizmy włączania podmiotów i grup aktywnych na terenie Miasta w proces rewitalizacji.

KOMUNIKACJA SPOŁECZNA

Uwarunkowania współpracy

Fundamentem ideowym wyznaczającym podstawy współpracy państwa, w tym samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych jest zasada subsydiarności, zapisana w preambule Konstytucji RP. Zakłada ona, że państwo bierze na siebie tylko te zadania, których nie są w stanie rozwiązać obywatele i ich wspólnoty. Praktyczną konsekwencją przyjęcia tej zasady jest decentralizacja państwa i przekazywanie władzy lokalnej wspólnotom samorządowym. Bardzo ważnym krokiem na tej drodze jest przeniesienie znacznej części kompetencji rządu centralnego samorządom: powiatom i województwom. Obok tego procesu powinien się dokonywać proces przekazywania części kompetencji państwa obywatelom dobrowolnie zrzeszającym się dla rozwiązywania zadań społecznych. Przemawiają za tym nie tylko względy ideowe, ale i praktyczne. Nie chodzi tylko o to, że obywatele mają prawo sami definiować swoje problemy

i liczyć na pomoc państwa w ich rozwiązywaniu, ale także o to, iż w wielu dziedzinach organizacje te szybciej i taniej potrafią rozwiązać problemy niż administracja rządowa i samorządowa.

Podstawowym faktem, który winni uświadamiać sobie wszyscy samorządowcy i pozarządowcy jest to, że podmiotem ich działania są ludzie. Zarówno samorząd lokalny, jak i organizacje pozarządowe, choć w oparciu o różne podstawy (samorząd z mocy prawa, organizacje dobrowolnie) są reprezentantami społeczności. Obie te instytucje, znów w różny sposób i na różnych zasadach, dążą do wspólnego celu. Jest nim zaspokajanie potrzeb społecznych, służenie ludziom, którzy wybrali swoich przedstawicieli do tych instytucji. Zrozumienie tego, skądinąd oczywistego faktu, nie jest wcale powszechne, a jest to przecież fundament współdziałania, w ramach wspólnej misji, jaką jest dobro społeczności lokalnej. Organizacje pozarządowe z reguły są znacznie bliżej ludzi, wyrastają w odpowiedzi na ich konkretne potrzeby. Administracja natomiast często (na całym świecie zresztą) zapomina o swojej misji, o tym, komu służy. Świadomość misji, nadanie podmiotowości ludziom uruchamia proces uwłaszczenia obywateli, przywrócenia im podmiotowości poprzez tworzenie możliwości wpływania na własne sprawy. Jednym z nurtów takiego procesu uwłaszczenia obywateli jest budowanie współpracy władz lokalnych z organizacjami pozarządowymi, które pełnią funkcję uspołeczniania życia zbiorowego.

Organizacje, o czym była już mowa, powstają tam, gdzie pojawiają się niezaspokojone potrzeby. Najczęściej są odpowiedzią na problemy dnia codziennego, gdyż te właśnie są najbardziej istotne. Część organizacji w sposób świadomy pozostaje na tym poziomie działania. To jest ich misja, tak określiły swoją rolę i miejsce: pomagać wtedy, gdy pojawia się problem. Najczęściej zresztą uzupełniają w ten sposób działania samorządu i państwa. Jednak inne organizacje starają się poszukiwać przyczyn problemów, a nie tylko łagodzić ich skutki. Jest to skuteczna metoda rozwiązywania problemów, ale trudna, bo wymagająca umiejętności i wytrwałości w docieraniu do rzeczywistych źródeł problemów, spojrzenia ponad codziennością. Wiele organizacji, które w tym właśnie upatrują swoją rolę, stara się docierać do źródeł problemów i rozwiązywać je, i to zarówno w skali lokalnej, jak i ogólnopolskiej.

Nie jest to również łatwe dla samorządowców, którzy bardzo często przygniecenii są problemami dnia codziennego: dziurawymi jezdniami czy brakiem pieniędzy na wypłatę zasiłków z pomocy społecznej. Ale także wśród nich istnieje wiele przykładów starań o patrzenie na problemy w dłuższym horyzoncie czasowym i określanie celów, które odnoszą się do źródeł problemów, a nie tylko do ich skutków - w myśl twierdzenia, że lepiej zapobiegać niż leczyć. Przykładem takiego podejścia do określania celów działania są strategie w wielu gminach w Polsce.

Świadomość tego, że w działaniu najważniejsze są rezultaty wiąże się ściśle ze świadomością misji, celów. Myślenie w kontekście rezultatów podejmowanych działań wymaga planowania i to w dłuższym horyzoncie czasowym. Finansować należy nie działania, ale ich rezultaty. Dobrze znane są sytuacje, w których pewne rezultaty można osiągnąć bardzo prostymi, tanimi sposobami. Nie da się ich jednak zastosować, trzeba wybrać sposób droższy i niekoniecznie gwarantujący osiągnięcie zakładanych rezultatów, tylko dlatego, że tak mówią przepisy. To bardzo często problem

administracji, którego rozwiązaniem mogą być organizacje pozarządowe, elastyczne i - między innymi dzięki temu - skuteczne w działaniu.

Władza samorządowa z mocy prawa jest gospodarzem w swojej gminie. Dobry gospodarz to nie zawsze ten, który sam wszystko potrafi zrobić najlepiej, ale przede wszystkim ten, który potrafi dobrze kierować innymi. Władze samorządowe powinny przede wszystkim tworzyć warunki do współpracy, z wszystkimi tymi, którzy działają dla dobra społeczności lokalnej, w tym z organizacjami pozarządowymi.

Organizacje potrafią osiągać założone rezultaty taniej i skuteczniej niż na przykład jednostki budżetowe, obciążone administracją i skrępowane przepisami. Jest to również, a może nawet przede wszystkim, ważne z jednego jeszcze powodu. Ludzie wtedy są szczęśliwi, gdy czują w pełni, że ich potrzeby są zaspokajane, gdy się ich nie wyręcza, ale daje się możliwość decydowania o zaspokajaniu własnych potrzeb. Jedną z form takiego uczestnictwa jest właśnie współpraca z organizacjami pozarządowymi, które reprezentują interesy obywateli.

Innym elementem świadomości współpracy jest uświadomienie sobie ról, jakie pełnią obaj partnerzy. Oczywiście jest, że podstawą dla określania tych ról jest stan obecny, co nie oznacza, że nie można dążyć - w ramach obowiązujących reguł - do jego zmiany. Władze lokalne, w ramach bycia gospodarzem w swojej gminie, zobowiązane są do świadczenia określonego zakresu usług o określonych standardach. W przeciwieństwie do nich, organizacje tworzone są dobrowolnie, same określają to co robią. W określeniu ról pomaga zidentyfikowanie i przekonanie się nawzajem o swoich atutach. Samorząd, na przykład ma możliwość kreowania warunków i regulacji dotyczących różnych sfer życia publicznego, posiada zasoby i środki na prowadzenie działań na rzecz mieszkańców, ma dostęp do różnych źródeł informacji. Organizacje natomiast są elastyczne, nie są bowiem skrępowane tyloma przepisami co samorząd, mogą być zatem znacznie bardziej innowacyjne, mają lepsze rozpoznanie potrzeb społecznych, mogą efektywniej świadczyć usługi na rzecz mieszkańców. Dobre poznanie siebie nawzajem, określenie własnych atutów i słabości pozwala precyzyjnie określić role obu partnerów. Różnice w ich możliwościach działania i w tym, czym dysponują stanowią siłę współpracy, w której obaj partnerzy mogą uzupełniać się, pomnażając efekty współdziałania.

Organizacje pozarządowe jako partner samorządu terytorialnego

Organizacje są reprezentantem społeczności lokalnej, wyrazicielem potrzeb, dążeń i oczekiwań tej społeczności (lub jej grup). To powoduje, że dla samorządu organizacje stanowią znakomity „pas transmisyjny”, którym przepływają informacje zarówno od ludzi do samorządu, jak i od samorządu do społeczeństwa. Organizacje jako reprezentant społeczności powinny mieć zatem możliwość wypowiedzania się w sprawach ważnych dla społeczności i współuczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla mieszkańców decyzji. Główne formy współpracy to: stała współpraca informacyjna, konsultacje, współdziałanie w podejmowaniu decyzji przez władze samorządowe. Organizacje świadczą również, o czym była już mowa, pomoc bezpośrednią na rzecz mieszkańców społeczności lokalnej. Dysponują w tym zakresie potencjałem, wiedzą i doświadczeniami. Mogą być zatem znakomitym wykonawcą zadań publicznych, których zakres i sposób realizacji określa samorząd.

Główna forma współpracy: kontraktowanie usług organizacjom przez samorząd. Organizacje obok wykonywania zleczanych przez samorząd zadań publicznych, proponują zupełnie niekonwencjonalne, nowatorskie sposoby rozwiązywania problemów. Pełnią funkcję innowacyjną i w tym zakresie samorząd również powinien współpracować z nimi, przede wszystkim inspirując działania innowacyjne i wspierając ich realizację.

Główne formy współpracy to: programy dotacji i inne formy wspierania organizacji.

Organizacje pozarządowe spośród innych partnerów samorządu terytorialnego wyróżniają następujące cechy:

- łączenie funkcji usługowej i reprezentacji;
- bardzo dobre rozpoznanie potrzeb, dążeń i oczekiwań społecznych;
- elastyczność podejmowanych działań, łatwość w dostosowaniu ich do potrzeb i preferencji klientów/adresatów działań organizacji;
- potencjał, przede wszystkim ludzki;
- aktywizowanie i organizowanie wokół działań organizacji społeczności lokalnej;
- możliwość pozyskiwania środków na realizację działań niedostępnych lub trudno dostępnych dla samorządu i innych partnerów;
- elastyczność w kalkulowaniu kosztów realizacji działań.

Programy współpracy najczęściej przewidują następujące formy współpracy pomiędzy samorządem i organizacjami pozarządowymi:

- konsultowanie decyzji podejmowanych przez władze samorządowe z organizacjami pozarządowymi, najlepiej w ustalonym wspólnie trybie i formie;
- zaproszenie organizacji pozarządowych do współtworzenia strategii rozwoju lokalnego, szczególnego znaczenia nabiera w tworzeniu regionalnych planów rozwoju nowych województw samorządowych;
- określenie zasad i procedur ubiegania się przez organizacje pozarządowe o dotacje z budżetu samorządowego na realizację innowacyjnych projektów służących mieszkańcom danej społeczności lokalnej;
- uwzględnianie organizacji pozarządowych w przetargach na wykonywanie zadań publicznych;
- stanowienie prawa lokalnego (uchwały Rad Samorządów), które w sposób kompleksowy określają cele, zasady, mechanizmy i formy współpracy samorządu i organizacji pozarządowych.

Różne formy wspierania działań organizacji, na przykład:

- możliwość korzystania z infrastruktury posiadanej przez samorząd; organizacje bezpłatnie lub na zasadach preferencyjnych mogą korzystać z lokali, sal na szkolenia i konferencje, środków transportu;

- możliwość korzystania z informacji posiadanych przez samorząd;
- możliwość korzystania z wiedzy i doświadczeń ekspertów samorządowych;
- możliwość korzystania z kanałów promocyjnych Miasta;
- możliwość korzystania z kontaktów zagranicznych Miasta,
- możliwość udzielania przez Miasto rekomendacji dla organizacji pozarządowych;
- możliwość korzystania ze szkoleń i to zarówno w zakresie merytorycznych zagadnień, jak i w zakresie rozwoju organizacyjnego, jak też dotyczących funkcjonowania władz samorządowych, Urzędu Miasta, etc.⁵⁴.

8. System wdrażania Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Skierniewice

Prezydent Miasta Skierniewice w terminie do 3 miesięcy od uchwalenia Gminnego Programu Rewitalizacji powoła Komitet Rewitalizacji. Członkami Komitetu staną się przedstawiciele interesariuszy programu rewitalizacji. Komitet Rewitalizacji stanowić będzie w myśl Art. 7 ustawy o rewitalizacji forum współpracy i dialogu interesariuszy z organami Miasta w sprawach dotyczących przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji oraz pełnić będzie funkcję opiniodawczo-doradczą Prezydenta Miasta. Obsługę Komitetu Rewitalizacji zapewni Prezydent Miasta Skierniewice.

Gminny Program Rewitalizacji jest dokumentem ponadkadencyjnym, określającym cele i programy działań na kilka lat oraz wymagającym ciągłej pracy nad podnoszeniem jego jakości. Proces jego wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, wymagającym dobrego przygotowania informacyjnego i stałej komunikacji z otoczeniem. Wdrożeniu GPR towarzyszyć będzie jego ewaluacja, która będzie się opierać na pozyskiwaniu obiektywnej informacji o jego przebiegu, skutkach i publicznym odbiorze.

Program rewitalizacji jest warunkiem koniecznym do rozwoju danej jednostki terytorialnej, stanowi jedno z ważniejszych narzędzi wprowadzania zmian na obszarze Miasta. Sam dokument nie jest jednak receptą na sukces. Aby mógł przynieść zaplanowane efekty, konieczne jest sukcesywne jego wdrażanie, czuwanie nad jego realizacją i kontrolowanie przebiegu, do czego niezbędne jest osadzenie go w systemie zarządzania rozwojem Miasta.

Właściwy proces wdrażania Programu wymaga połączenia wysiłków wielu instytucji, organizacji i osób. Opiera się na współpracy ze wszystkimi grupami interesariuszy, szczególnie ze społecznością zamieszkującą obszar rewitalizacji, innymi użytkownikami tego obszaru, przedsiębiorcami oraz organizacjami pozarządowymi. Przedkładany GPR jest "własnością" społeczności lokalnej - dla niej przede wszystkim był budowany. Udział lokalnych liderów i lokalnej

---

⁵⁴ Wykorzystano: Tomasz Schimanek, „Organizacje pozarządowe w Polsce”

społeczności będzie czynnikiem wspierającym procesy implementacyjne. Niezwykle istotne jest partnerstwo. Wdrażanie wytyczonych planów zakłada potrzebę animacji od podstaw, która wiąże się z głębszymi kwestiami, takimi jak: zmiana mentalności, stosunki społeczne oraz kultura lokalna, których ewolucja jest procesem rozłożonym na wiele lat.

Realizacja GPR uzależniona jest od wysokości pozyskanych środków zarówno krajowych jak i z funduszy strukturalnych. Biorąc pod uwagę prognozę dopuszczalnej wysokości zobowiązań w poszczególnych latach i wysokość środków, jakie mogą być wydatkowane bezpośrednio z budżetu, możliwości finansowe Miasta wskazują, że na realizację przyjętych celów Jednostka zabezpieczy 15% wkładu w stosunku do uzyskanych środków wspólnotowych.

Za wdrażanie GPR odpowiedzialny będzie Urząd Miasta Skierniewice.

ZARZĄDZANIE

Funkcję Instytucji Zarządzającej i koordynującej realizację GPR będzie pełnił wyodrębniony, specjalnie powołany zespół koordynujący. Zakres zadań Instytucji Zarządzającej obejmuje m.in.:

- zapewnienia zgodności realizacji dokumentu z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu, w tym w szczególności w zakresie zamówień publicznych, zasad konkurencji, ochrony środowiska, jak też zagwarantowanie przestrzegania zasad zawierania kontraktów publicznych,
- zbieranie danych statystycznych i finansowych na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach GPR,
- zapewnienie przygotowania i wdrożenia planu działań w zakresie informacji i promocji GPR,
- przygotowanie rocznych raportów na temat wdrażania GPR,
- zbieranie informacji do rocznego raportu o nieprawidłowościach,
- dokonanie oceny po zakończeniu realizacji GPR.

INSTYTUCJA WDRAŻAJĄCA GMINNY PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA SKIERNIEWICE

Urząd Miasta, jako instytucja wdrażająca GPR, odpowiedzialna będzie za:

- opracowanie i składanie wniosków o finansowanie zewnętrzne,
- bezpośrednią realizację działań przewidzianych w GPR w zakresie przygotowania przetargów, gromadzenia dokumentacji bieżącej, nadzoru nad wykonawcą pod kątem terminowości i jakości wywiązania się z zobowiązania,
- zapewnienie informowania o współfinansowaniu przez UE realizowanych projektów.

W przypadku GPR, kluczową postacią w procesie jego realizacji i monitoringu jest Prezydent Miasta Skierniewice. Kierując bieżącą działalnością, ma największy wpływ zarówno na sam proces opracowywania GPR, jego wdrażania, jak również oceny jego realizacji. Do najważniejszych zadań

Prezydenta w zakresie zarządzania i monitoringu należałoby bezpośredni nadzór nad wdrażaniem GPR oraz wyznaczenie koordynatora jego realizacji.

Ważną rolę w procesach wdrożeniowych Dokumentu odgrywać powinien koordynator GPR jako osoba zaangażowana bezpośrednio w realizację zadań w nim wyznaczonych i dobrze zorientowana w istniejących realiach, mająca jednocześnie bezpośredni wpływ na procesy gospodarcze i społeczne zachodzące w Mieście.

Główne zadania koordynatora polegałyby na:

- bieżącej analizie stanu realizacji GPR;
- obserwacji uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych wpływających lub mogących wpłynąć na realizację GPR, w tym uwzględnienie partycypacji społecznej w monitorowaniu procesu rewitalizacji;
- prowadzeniu bazy informacji;
- wypracowaniu kryteriów oceny stanu realizacji GPR;
- aktywnym poszukiwaniu źródeł finansowania.

Wdrażanie na każdym etapie podlega weryfikacji i aktualizacji. Opierać powinno się ono na odpowiednim rozdziale zadań realizacyjnych w ramach struktury organizacyjnej Urzędu. Pozwala to na koncentrowanie się na konkretnym przedsięwzięciu, a tym samym zwiększa jego efektywność.

HARMONOGRAM

Poniżej przedstawiono harmonogram wdrażania programu rewitalizacji w oparciu o przedstawione wcześniej projekty rewitalizacyjne. Harmonogram będzie ulegać zmianom według bieżących potrzeb, możliwości finansowania, a także w przypadku pojawienia się nowych projektów.

Harmonogram

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w Skierniewicach							
Adaptacja budynków służących aktywizacji społeczno-zawodowej, wsparciu oraz opiece nad osobami niepełnosprawnymi.							
Przebudowa budynku przy ulicy Batorego 64J pod potrzeby muzeum historycznego w Skierniewicach w związku z rewitalizacją terenów powojennych							
Budowa zatok parkingowych, chodników, ciągu pieszojezdnego, kanalizacji deszczowej oraz oświetlenia ulicznego							
Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych							
Organizacja zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży w połączeniu ze wsparciem psychologicznym							
Spotkania integracyjne dla osób starszych							
Promocja i wsparcie dla spółdzielni socjalnych							

9. Sposoby monitorowania, oceny i promocja Gminnego Programu Rewitalizacji

MONITOROWANIE

Monitorowanie jest procesem, który ma na celu analizowanie stanu zawansowania projektu czy programu rewitalizacji i jego zgodności z postawionymi celami. Istotą monitorowania jest wyciąganie wniosków z tego, co zostało i nie zostało zrobione. Jest nią także modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby osiągnąć zakładany cel w przyszłości. Istotnym elementem monitorowania jest wypracowanie technik zbierania informacji oraz opracowanie odpowiednich wskaźników, które będą odzwierciedlały efektywność prowadzonych działań.

Monitorowania wdrażania GPR oraz jego poszczególnych elementów dokonywać będzie Komitet Monitorujący. Aby zachować ciągłość procesu przygotowania GPR i jego realizacji, w skład Komitetu Monitorującego wchodzić będą członkowie grupy roboczej, zaangażowanej w sporządzanie GPR. Skład Komitetu Monitorującego przedstawiać się będzie zatem następująco:

- Prezydent Miasta Skierniewice,
- Skarbnik Miasta,
- Przewodniczący zespołu koordynującego,
- Przedstawiciel Rady Miasta.

Zebrania Komitetu Monitorującego odbywać się będą raz na pół roku. Istnieje możliwość częstszych spotkań po uprzednim zawiadomieniu członków Komitetu. Zasady organizacji pracy Komitetu Monitorującego oraz jednostki administracyjno-technicznej obsługującej ww. komitet określone powinny być zarządzeniem Prezydenta Miasta. Obowiązkiem jednostki obsługującej komitet będzie zawiadamianie członków Komitetu o terminach posiedzeń oraz przygotowywanie na w/w posiedzenia szczegółowych informacji na temat postępów w realizacji GPR w formie standardowego raportu monitorującego. Jej obowiązkiem będzie także przygotowywanie protokołów z posiedzeń Komitetu Monitorującego, zawierających ustalenia z w/w posiedzeń i przesyłanie ich do członków Komitetu. Komitet Monitorujący analizować będzie ilościowe i jakościowe informacje na temat wdrażanych projektów i całego GPR w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem takiej analizy jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i GPR z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Jeśli w raportach monitoringowych ujawnione zostaną problemy związane z wdrażaniem GPR, Komitet Monitorujący powinien podjąć działania mające na celu wyeliminowanie pojawiających się trudności wdrożeniowych.

Na koniec każdego podokresu planowania (tzn. w styczniu 2022 roku) Komitet Monitorujący sporządzi raport końcowy, obrazujący faktycznie zrealizowane zadania w kontekście założeń Programu. Wszelkie rozbieżności pomiędzy ustaleniami GPR, a jego rzeczywistym wykonaniem będą w w/w raporcie wyjaśnione. Raport końcowy będzie dostępny do wglądu w Urzędzie Miasta Skierniewice.

OCENA SKUTECZNOŚCI DZIAŁAŃ, EWALUACJA, WPROWADZANIE MODYFIKACJI W REAKCJI NA ZMIANY ZACHODZĄCE W OTOCZENIU PROGRAMU

W procesie monitorowania Programu przewidziano następujące fazy:

Ocenę wstępną

Rozpoczęcie programu i wchodzących w jego skład projektów poprzedzone zostanie ustaleniem wszelkich parametrów ilościowych i jakościowych (wskaźniki określające wyniki realizowanych zadań). Zostaną również wyraźnie określone etapy cząstkowe realizacji poszczególnych zadań (termin rozpoczęcia i zakończenia). Przyjęte raz parametry powinny być stosowane przez cały czas realizacji programu i projektów.

Monitoring sterujący

Dotyczy całego okresu wdrażania projektu. Zadaniem prowadzonego monitorowania będzie wykrycie wszelkich odchyłeń, jakie mają miejsce w trakcie realizacji projektu.

Kontrolę końcową - ewaluację efektów

Ewaluacja zaczyna się w już procesie planowania/programowania. Można powiedzieć, że planowanie ukierunkowuje ewaluację i ewaluacja ukierunkowuje planowanie przyszłych działań. Jest to bardzo ważna funkcja ewaluacji, gdyż pozwala na zbadanie wewnętrznej logiki programu/projektu. Logika programu/projektu opisuje relacje pomiędzy wszystkimi jego elementami: potrzebami, strategią, celami, nakładami, działaniami, produktami, rezultatami i wpływem. Ewaluacja, badając wewnętrzną spójność programu/projektu, weryfikuje w jaki sposób nakłady programu przekształcane są w produkty, jak produkty prowadzą do uzyskania rezultatów i oddziaływania, a więc i zaspokojenia potrzeb grup docelowych.

Ogólnym celem ewaluacji jest podwyższanie stopnia adekwatności, efektywności i znaczenia rezultatów wynikających z programów finansowanych przez Unię Europejską. Głównym zadaniem jest zatem dążenie do stałego ulepszania skuteczności i efektywności interwencji publicznej, rozumiane nie tylko jako pozytywne efekty społeczne lub gospodarcze związane bezpośrednio z programem, lecz także jako zwiększenie przejrzystości i promowania działań podejmowanych przez władze publiczne.

Główne zastosowania ewaluacji:

- identyfikacja słabych i mocnych stron;
- oszacowanie możliwości i ograniczeń;
- usprawnienie zarządzania;
- wskazanie kierunków rozwoju i priorytetów działalności sektora publicznego;
- poprawianie błędów dla celów odpowiedzialności;
- wsparcie alokacji zasobów finansowych;
- ulepszenie procesu decyzyjnego.

W szczególności zadaniem ewaluacji jest dostarczenie odpowiednim odbiorcom dokładnych ocen stanu wdrożenia programów w zakresie:

- działania programów;
- wydajności i trwałości w stosunku do założonych celów;
- wpływu na problemy, do których odnoszą się programy;
- wyciągniętych wniosków w celu poprawy wdrożenia programów i projektowania nowych programów;
- identyfikacji dobrych praktyk o potencjalnym szerszym zastosowaniu.

Jednym z celów ewaluacji jest również zapewnienie przejrzystości wykorzystania środków publicznych poprzez przekazywanie i upowszechnianie informacji o powodzeniu lub niepowodzeniu przedsięwzięć finansowanych z programów pomocowych. Ewaluacja ma również wymiar edukacyjny. Uczy bowiem rejestrować i stymulować zmianę, analizować i rozumieć złożoność zjawisk.

Ocena końcowa powinna określić, na ile zakładane w GPR cele zostały osiągnięte oraz ustalić przyczyny wszelkich odchyłeń w realizacji. Ewaluacja posłuży za podstawę sprawdzenia, czy planowane efekty są zgodne z przyjętymi celami i ich miarami. W trakcie ewaluacji zostanie również dokonana analiza podejmowanych działań korygujących. Wnioski z ewaluacji zostaną wykorzystane w trakcie realizacji kolejnych, podobnych projektów w przyszłości.

PROMOCJA GPR

Miasto Skierniewice będzie upowszechniać informacje o projektach i ich efektach przede wszystkim na obszarze ich realizacji oraz na ogólnodostępnej stronie internetowej. Informacje o projektach i o GPR będą również upowszechniane na terenie Polski. Celem takiego działania jest szeroka promocja projektów oraz zachęcenie do współpracy na terenie Polski i Europy.

Działania promocyjne będą zgodne z wymogami rozporządzenia w sprawie środków informacyjnych i promocyjnych stosowanych przez Państwa Członkowskie odnośnie pomocy z funduszy strukturalnych.

Zapewnienie informacji zwrotnej jest jednym z kluczowych elementów umożliwiających efektywne wdrażanie GPR oraz ocenę działań promocyjnych. Również systematyczne zbieranie danych i gromadzenie ich w istniejących bazach danych jest elementem ułatwiającym późniejsze prace i działania promocyjne. Celem ewaluacji działań promocyjnych jest odpowiedź na pytanie, czy wszyscy mieszkańcy regionu mają wystarczającą wiedzę o działaniach realizowanych przez Urząd Miasta? W przypadku problemów z promocją, działania powinny być korygowane w miarę zapisów projektu. Innym celem jest zapewnienie efektywnej promocji przy jednoczesnym obniżeniu jej kosztów.

W prasie lokalnej i regionalnej oraz w Internecie podawane będą systematycznie informacje na temat zaangażowania finansowego UE w realizację projektów oraz stanie zaawansowania realizacji zadań i ich efektów w ramach Gminnego Programu Rewitalizacji.